COMMENTARIUS IN SELECTAS M. T. CICERONIS ORATIONES.

PARS III.

Ad uſum Scholarum Societatis JESU.

Poſt editiones Germanicas, in Litvània

Editio Prima.

VILNÆ
Typ: S. R. M. Acad: Soc. JESU, Annô 1756.

ORATIO
IN
L. PISONEM.

ARGUMENTUM.

NEmini, qui Ciceronis orationes legit, ignotæ esse possunt ejusdem inimicitiæ cum L. Pisone, & A. Gabinio, ortæ ex eo, quòd illi Consules, P. Clodio tribunoplebis rogationem sive legem in Ciceronem iniquissimam ferente, non modò non obstiterant pro consulari officio, ac potestate, verùm etiam nefarios Clodii conatus, & exitiosa Reipublicæ consilia vehementer juverant. Absuit Cicero Clodia lege pulsus per sexdecim menses. Restitutus præcipuâ Lentuli Consulis operâ, memor injuriæ Pisonis & Gabinii, cùm aliis locis acerbè eos accusavit, tum verò summo studio egit in Senatu, habitâ, quæ exstat, oratione de provinciis Consularibus, ut Piso è Macedonia, cui præerat, Gabinius è Syria revocarentur, in quam sententiam S. C factum est. Piso, ut è provincia rediit in civitatem, graviter coram Se-

natu de insectatione Ciceronis conquestus est. Ad eam querelam, nactus occasionem ulciscendi doloris sui, iracundè & acerbè hac oratione Cicero respondit, Pompejo & Crasso II. Coss: A. V. C. 698. vel ut aliqui 699.

Genus Causæ est Demonstrativum, character sublimis & magnificus. Status est qualitatis: An L. Piso sit homo sceleratus.

Divi-

Divisio Orationis.

EXORDIUM.

EX abrupto est, ut in iracundia animi commoti fit, quamvis pars aliqua, & principium deesse videatur. Invehitur in Pisonis indignitatem, quòd nulla virtute, sed sola commendatione nobilitatis, & simulata fronte, quâ vitia sua texit, ad Consulatum evectus sit.

CONFIRMATIO.

PROPOSITIO. Piso est homo sceleratus.

Distributio in 3. partes.

1. Piso improbè Consulatum gessit.
2. Turpiter, ac nefariè Provinciam Consularem administravit.
3. In domestica & privata vita multa egit nequiter, luxuriosè, crudeliter, & avarê.

PERORATIO.

Judicium de repetundis Pisoni comminatur, quamvis etiam ostendat, fortunam Pisonis non eventu judicii, sed ipsius factis esse ponderandam, eumq; sine judicum sententia jam esse damnatum.

ORATIO.

Deesse principium videtur.

1. *Interrogatio. Repetitio.*

JAmne vides bellua? jámne sentis, quæ sit hominum querela frontis tuæ? Nemo queritur Syrum, nescio quem, de grege novitiorum, factum esse Consulem.

Jámne vides: Hic locus vel ideò obscurus est, quia Exordium, à quo dependet, temporis injuriâ periit. Videtur ergo hæc postrema pars esse exordii, quâ dicit Cicero, sibi Magistratus ex virtutis opinione, Pisoni ex sola nobilitatis commendatione contigisse.

Bellua: Eos belluas vocamus, qui ita se gerunt, ut non rationi, sed belluinis cupiditatibus obsecundent.

Frontis tuæ: Sensus est: vidésne, quid adversùm te conquerantur homines, quòd nempe decepti sint exteriore frontis tuæ severitate, ut te idcirco ad honores promoverint.

Nemo queritur: Non queruntur homines, quòd promoverint servum & mancipium aliquod (quemadmodum Syri sunt) decepti nigro ejus colore, & horridâ facie &c. sed hoc queruntur, quòd virtutis simulatione decepti, libidinosum hominem & nequam, frontis integumento flagitia sua obtegentem, te nempe Pisonem, ad Consulatum promoverint.

Syrum: Syri nomen plerumq; pro servo & mancipio tum usurpatur. Addit contemptûs causâ, *nescio quem, de*

gre-

fulem. Non enim nos color iste servilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in errorem homines impulit: hic eos, quibus eras ignotus, decepit, fefellit, induxit. Pauci ista tua lutulenta vitia noveramus, pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguæ: nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum fa-

Enumeratio partium.
Dissoluta.
Repetitio.
Synonyma.
Inductio.

grege, & turba, *novitiorum,* qui aliunde recens advenerint, in ipsis ministeriis servorum nedum instructi; non enim origine Romanus erat Piso.

Color iste servilis: Non decepti sunt nigro illo Syrorum colore; Syri enim atri coloris.

Non pilosæ genæ: Virtutis indicium sæpè desumebatur ab neglecto cultu corporis, à prolixiore barba, quæ gravitatem conciliat, à senectute, quæ ex putridis dentibus colligitur; sed non tam ista in Pisone deceperunt, quàm ejus frons, oculi &c. Severitas nempe exterior, & affectata species virtutis.

Qui sermo &c. Ex cujus solo aspectu facilè mores cujusq; noscuntur, ut Ovidius ait: *Sæpè tacens vocem, verbaq; vultus habet.*

Induxit: In fraudem nempe.

Lutulenta vitia: Quædam exemplaria habent *luculenta,* quasi magna & immania, sed magis arridet, vitia Pisonis dici *lutulenta,* quòd esset *amica luto sus, & Epicuri de grege porcus,* nec solùm luxuriosus esset, sed etiam sordidè luxuriosus, ut infrà dicetur.

Nunquam erat audita vox: Inductione probat Pisonem nullum unquam virtutis politicæ specimen edidisse. Virtus enim politica tribus maximè continetur. 1. In judiciis causisq; forensibus tractandis. 2. Dicendâ in Sena-

 tu.

Polyſyndeton. factum conſilii: nullum non modò illuſtre, ſed ne notum quidem factum, aut militiæ, aut domi. Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil, præter colorem. Is mihi etiam gloriabitur, ſe omnes magiſtratus ſine repulſa aſſecutum! Mihi iſta licet de me vera cum gloria prædicare. Omnes enim honores populus Ro-

Exclamatio cum indignatione.

tu ſententiâ, & Reip. conſulendo. 3. In gerendis Magiſtratibus, & arte militari. Sic pro Cœlio: *poſtquam in curia, in roſtris, in Republ. floruiſſet.*

Obrepſiſti ad honores: Magiſtratus obtinuiſti per fraudem te inſinuans, & multos planè in omnes partes feſelliſti. *Eras enim hominum opinioni, nobilitate ipſa blanda conciliatricula commendatus.* Pro Sextio.

Fumoſarum imaginum: Nobilitatis, quæ imaginum,quas tibi majores tui tradiderunt, multitudine ſignificatur: quæ imagines propter vetuſtatem fumo & fuligine conſperſæ nigredinem contraxerunt. Servabantur hæ majorum imagines in veſtibulo vel atrio domûs, ubi diebus feſtis ſolebat ignis accendi in eorum honorem.

Præter colorem: Atri coloris fuiſſe Piſonem apparet ex quibusdam fragmentis primæ partis in hac oratione,quæ Aſconius refert, ubi Cicero: *Qui colore ipſo patriam aſpernaris, oratione genus.* Patriam, id eſt: Galliam, quæ nomen à lacte ſortita putatur; ergo, qui non retulit colorem patriæ, ſed fumoſarum imaginum, quibus in hoc uno ſimilis erat.

Is mihi etiam: Et iſte *mihi* audeat gloriari! mihi, energiæ gratiâ interſeritur. Piſo gloriabatur, quòd populus ſibi honores communi ſuffragio ſemper, & ſine repulſa detulerit.

Omnes enim honores: Omnes Magiſtratus populus R. mihi

Romanus mihi ipsi homini novo detulit. Nam tu cùm Quæstor es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. Ædilis es factus: Piso est à populo Romano factus, non iste Piso. Prætura item majoribus delata est tuis. Noti erant illi mortui. Te vivum nondum

Conduplicatio.

Antitheta.

mihi Ciceroni, non familiæ meæ & majoribus detulit.

Homini novo: Qui ignobilis genere, non clarus à majoribus, recens & primus in meam familiam nobilitatem induxi, & postquam curulem magistratum ut Ædilis gessi, jus quoq; imaginis tradendæ posteris obtinui.

Cùm Quæstor: Quæstores erant, qui publicos reditus, & ærarium curabant, alii Urbani, alii Provinciales. Quæstura, primus Magistratus urbanus, quæ non poterat peti ante annum ætatis XXVII.

Nomini mandabant tuo: Hunc honorem tibi propter nobilitatem majorum tuorum, & propter solum Pisonis nomen tribuebant, quia à Pisonum familia nobili eras oriundus, ut infrà: *Piso, non iste Piso.*

Ædilis es factus: Ædilitatem curulem es consecutus. Nota hic figuram Conduplicationis pro exemplo illius, quod dicit Cyprianus; Cùm *primo verbo, longo pòst intervallo redditum est ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt.* 1. Duo membra eodem vocabulo terminantur: *Ædilis es factus, Piso est à populo R. factus* 2 ad idem verbum redit in fine, unde exorsa est oratio: *Piso est à populo R. factus, non iste Piso.* Est elegans hæc figurarum mixtura.

Piso est &c. Nobilitati & familiæ tuæ, non moribus, & vitæ delata est ædilitas. Quoties hoc acumen in adagiis nostris applicari posset? Piso secundùm nomen & familiam; non iste Piso secundùm personam, juxta merita.

Simil. cad. *Antitheta.* *Paronomasia.* *Adjunctio.* CONFIRMATIO. *Pars I.* *Dubitatio.* *Concessio & Permissio.* *Exclamatio.*

dum noverat quisquam. Me cùm Quæstorem in primis, Ædilem priorem, Prætorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat, homini ille honorem, non generi: moribus, non majoribus meis, virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati deferebat. Nam quid ego de Consulatu loquar? Parto vis, ánne gesto? Miserum me, cum hac me peste, atquè labe confero! Sed

Quæstorem in primis: Nota, quæstorem *in primis*, quo magnus fuisse quæstorum numerus ostenditur, atq; Ciceronis tempore ferè viginti; horum inter primos Cicero creatus est.

Ædilem priorem: Ædiles Curules erant duo: prior Cicero declaratus. Ædilis erat, qui ædes sacras, & publicas curabat. Ædiles *Curules* dicti à sella curuli, quâ ex ebore factâ Magistratibus solis uti licebat.

Prætorem primum: Prætores erant, qui in Magistratu proximi â Consulibus erant, ita dicti, quia vel *præibant*, vel quia *præerant*. Prætor autem primus, qui vel plura suffragia tulerat, vel inter prætores primus lectus & denuntiatus, vel qui juri inter cives dicundo præsideret. Prætor initio unus erat Romæ, paulatim numerus ad octo ascendit.

Non auditæ nobilitati: Populus R. hæc mihi munera mandavit, propter virtutes, non propter nobilitatem, sicut tibi. De qua nobilitate aliquid duntaxat audivit populus. *Nobilitas sola* autem est, *atq; unica Virtus*, ut Juvenalis.

Nam quid ego: Transitio est oratoria, quam figurâ dubitationis illustrat. Hæc enim particula *nam* sæpè vim habet transitionis.

Parto vis, ánne gesto? Dubitatio: An loquar de consulatu, quomodo obtentus sit, an quomodo sit gestus?

Miserum me! Retractatio est, quâ se ipsum corrigit: Quid,

Sed nihil comparandi causâ loquar: ac tamen ea, quæ sunt longissime disjuncta, comprehendam. Tu Consul es renuntiatus (nihil dicam gravius, quàm quod omnes fatentur) impeditis Reipublicæ temporibus, dissidentibus Coss: Cæsare, & Bibulo, cùm hoc non recusares, quin ii, à quibus dicebâre Consul, te luce dignum non putarent, nisi nequior, quàm Gabinius exstitisses. Me cuncta Italia, me omnes ordines, me universa civitas, non priùs tabellâ, quàm voce priorem Consulem de-

DE CONSULATU *Antitheta. Comparatio sui & Pisonis.*

Repetitio.

Quid, inquit? cur mihi summam ipse facio injuriam, qui me civium clarissimum,& Reipublicæ salutarem,cum hoc pestifero cive confero, qui urbem suorum scelerum contagione funestat, labefactatq; Rempublicam. Loquitur in abstracto, nec dicit: *pestifero*, sed *peste &c.*

Longissimè disjuncta: Utriusq; nempe consulatum, meum dignitate & virtutibus plenum: tuum infamiâ & flagitiis.

Tu Consul es renuntiatus &c. Tu Consul es declaratus voce Præconis & Consulis,cùm libera non esset Respublica, sed *impedita* in ferendis suffragiis, cùm Consules Cæsar & Bibulus dissiderent,cùm Bibulus nullas à Cæsare leges ferri pateretur de cælo servans, & obnuntians; Cæsar verò Bibulum è foro ejecerit, solusq; quodammodo administrârit Rempublicam.

Omnes Ordines: Senatorius, Equester, plebejus.

Non priùs tabella: Mihi Consulatum cives universi, non ex tabella, & scripto, quod aliàs, ut essent liberiora populi suffragia, faciebant, sed voce viva detulerunt.

Priorem Consulem: Prior Consul dicebatur, cujus nomen in fastis priorem locum obtinebat, qui nempe cùm plu-

2. *Præteritio. Concessio.* declaravit. Sed omitto, ut sit factus uterquè nostrûm. Sit sanè fors domina campi. Magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus Consulatum, *Simil: cad: Repetitio.* quàm quemadmodum ceperimus. Ego, Kalendis Januar. Senatum & bonos omnes legis Agrariæ, maximarumque lar- *Enumeratio rerum à se in consulatu gestarum.* gitionum metu liberavi. Ego agrum Campanum, si dividi non oportuit, conservavi; si oportuit, melioribus auctoribus reservavi. Ego in C. Rabirio perduel-

plura tulisset populi R. suffragia, jus habebat, ut prior aperiret fastos, sive declararet dies, quibus judicia &c. habenda, & penes quem fasces erant anno ineunte. Alternis enim mensibus fasces habebant Consules.

Sit sanè fors &c. Esto quidquid in Comitiis evenit, id casu & fortuitò evenire fateamur. *Campus*, pro Comitiis, quia in Campo Martio armati solebant centuriata Comitia celebrare. *Fors:* id est: fortuna, casus.

Ego Kalendis: Ego primo die Januarii, quo die inii Consulatum, liberavi Senatum & bonos omnes legis Agrariæ metu, qua lege Rullus, tribunusplebis Agrum Campanum, sive agros in Campania, plebi dividebat, multasq; alias largitiones ad corrumpendam plebem contra salutem Reipublicæ faciebat. De Kalendis alibi.

Conservavi: Ut maneret penes Rempublicam.

Melioribus auctoribus: Cæsari & Pompejo.

Ego in C. Rabirio: Accusabatur Rabirius, quòd Saturninum tribunumplebis occiderit, atq; adeò perduellionis reus sit. Erat enim perduellionis reus, quando quis vel ipsi Reipublicæ, vel personæ magistratûs aut Principis injuriam intulit. Tribunusplebis verò Magistratus erat. Cicero oratione, quæ extat parte 2. cum defendit, & in eo auctoritatem Senatûs, quæ in hac causa attingebatur.

XL.

duellionis reo XL. annis ante me Consulem, interpositam Senatûs auctoritatem sustinui contra invidiam, atquè defendi. Ego adolescentes bonos & fortes, sed usos ea conditione fortunae, ut si essent magistratus adepti, Reipubl. statum convulsuri viderentur, meis inimicitiis, nullâ Senatûs malâ gratiâ, Comitiorum ratione privati. Ego Antonium Collegam cupidum provinciae, multa in Republ. molientem, patientiâ atquè obsequio meo mitigavi. Ego provinciam Galliam Senatûs auctoritate, exer-

XL. Annis: Nam annis ferè quadraginta antè contigit Saturnini mors, quæ Rabirio imputabatur, & in qua causa patiebatur auctoritas Senatûs.

Adolescentes: bonos: Filios eorum, quos Sylla Dictator proscripserat, quos exclusit ab honoribus petendis lex Cornelia, ne magistratum adepti, ulturi parentum necem, novas turbas in Republ. concitarent.

Statum convulsuri: Sullæ leges antiquaturi, ejusdemq; & Sullanarum partium acta rescissuri; quod præsentem Reipubl. statum funditùs sustulisset, civilesq; discordias & seditiones renovâsset.

Meis inimicitiis: Ita, ut mihi multorum inimicitias conciliarem, in Senatum verò nulla mala gratia, nulla invidia redundaret.

Comitiorum ratione privati: Ego feci, ut petendorum honorum jure privarentur.

Ego Anton. Ego C. Antonium meum Collegam meis obsequiis & facilitate in concedenda illi Macedonia ad Reipublicæ defensionem allexi.

Cupidum provinciæ: Qui inhiabat Macedoniæ opulentæ provinciæ, ut ex ejus administratione divitias sibi compararet, quibus se ære alieno posset expedire.

Ego provinciam: Consules solebant provincias sortiri, vel

exercitu & pecuniâ instructam, & ornatam, quam cum Antonio communicavi (quòd ita existimabam tempora Reipubl. ferre) in concione deposui reclamante populo Romano. Ego L. Catilinam cædem senatûs, interitum urbis non obscurè, sed palàm molientem, egredi ex urbe jussi: ut, à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti esse possemus. Ego tela extremo mense Consulatûs mei intenta jugulis civitatis de conjuratorum nefariis manibus extorsi. Ego faces jam accensas ad hujus urbis incendium, comprehendi, protuli, extinxi.

Repetitio.
Adjunctio.
Allegoria.
Metonymia.
Dissoluta.

vel inter se comparare, id est: extra sortem convenire inter se, quam quisq; provinciam in annum sequentem obtineret. Cicero cùm Antonium Macedoniæ cupidum videret, eam ultrò ipsi sine sorte concessit, ut Collegam hoc obsequio mitigatum ad Reipubl. partes adduceret. Ac ne Galliam quidem,quam in illa provinciarum comparatione obtinuerat, retinuit, sed eam deinde in concione deposuit, quod id putaret Reipublicæ rationibus expedire.

Ego L. Catilinam: Quid contra Catilinæ insidias egerit, notum est, & videri potest in Orat. Catilinaria.

A quo legibus: Cùm nihil adversùs eum proficerent nostræ leges, nostra edicta &c.

Ego faces: Effectum ponit pro causa; non enim faces jam accensas, sed conjuratorum litteras per L. Flaccum Prætorem in ponte Milvio comprehendit, protulit, in Senatu recitavit, atq; hac ratione destinatum urbis incendium restinxit.

ſtinxi. Me Q. Catulus Princeps hujus Ordinis, & auctor publici conſilii frequentiſſimo Senatu, parentem patriæ nominavit. Mihi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet, L. Gellius his audientibus civicam coronam deberi à Republ. dixit. Mihi togato Senatus non ut multis bene geſtæ, ſed ut nemini, conſervatæ Reipublicæ ſingulari genere ſupplicationis, Deorum immortalium templa patefecit. Ego, cùm

3. A teſtimoniis. Traductio & Repetitio.

Antitheta.

Q. Catulus: Q. Catulum laudat, ut major ſit illius judicii, & laudationis auctoritas; nam iſte Ciceronem appellavit Patrem patriæ, quo nomine nemo alius hactenus afficiebatur: Ut ait Plinius l. 7. c. 30. alloquens Ciceronem: *Salve primus omnium Pater Patriæ appellate.*

Propter te: Prope te.

Civicam Coronam: Ita Gellius: *Coronâ civicâ L. Gellius vir cenſorius in ſenatu Ciceronem Conſulem donari à Republ. cenſuit: Quod ejus opera eſſe, atrociſſima illa Catilinæ conjuratio detecta, vindicataq;.* Dabatur autem Corona civica, quæ ex querna fronde erat, ei, qui cives ſervâſſet.

Mihi togato: Decrevit ſenatus, ut in honorem meum ad Deorum templa & pulvinaria ſupplicatio procederet, quæ ſupplicatio tantò mihi honorificentior fuit, quantò magis fuit ſingularis, quippe quæ nec viris *togatis*, id eſt: iis, qui in urbe & foro Rempubl. adminiſtrârunt, unquam decreta ſit, nec iis, qui armis Reipublicæ fines propagârunt, eâ verborum formulâ, ut ſervatores Reipubl. nominarentur.

Supplicatio: Vulgò proceſſio; quanquam etiam proceſſio latinè dicatur, ut in Orat. pro Leg. Manilia oſtendimus.

Ego cùm: Ego, cùm in Roſtris, populo ad concionem

voca-

cùm in concione abiens magiſtratu dicere à Tribunoplebis prohiberer, quæ conſtitueram: cumquè is mihi tantummodo, ut jurarem, permitteret: ſine ulla dubitatione juravi, Rempubl. atquè hanc urbem, meâ unius opera, eſſe ſalvam. Mihi populus Romanus univerſus illa in concione non unius diei gratulationem, ſed æternitatem, immortalitatemquè donavit, cùm meum jusjurandum tale, atquè tantum juratus ipſe una voce & conſenſu approbavit. Quo quidem tempore, is meus domum fuit è foro reditus, ut ne-

vocato deponens Conſulatum, dicere à Qu. Metello Nepote Tribunoplebis prohiberer, cumq; idem Metellus tantummodò permitteret, ut ſecundùm morem Majorum jurarem, me nihil feciſſe contra leges: non ſervavi conſvetam jurandi formulam: ſed ita mihi rerum à me geſtarum conſcius eram, ut ſine ulla dubitatione juraverim, meâ unius operâ Rempubl. fuiſſe à conjuratione & interitu liberatam.

Mihi pop: R. Tantum ex eo populi Romani ſtudio & approbatione in meum nomen decoris, gloriæq; manavit, ut honos ille non cum unius diei gratulatione finitus ſit, ſed ad æternitatem nominis mei redundârit. Hanc enim gratulationem excipient omnes anni conſequentes, nec ulla unquam ætas de populi Romani in me ſtudiis conticeſcet.

Cùm meum jusjurandum: Cùm meum juramentum eo conſenſu excepit, ut ipſe populus R. juraret meâ unius operâ ſalvam eſſe Rempublicam, meq; proinde haudquaquam pejerare.

Quo quidem tempore: Quo juramento concepto ſic è foro

nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur. Atque ita est à me Consulatus peractus, ut nihil sine consilio senatûs, nihil non approbante populo Romano egerim, ut semper in Rostris curiam, in senatu populum defenderim, ut multitudinem cum principibus, Equestrem ordinem cum Senatu conjunxerim. Exposui breviter Consulatum meum. Aude nunc, O Furia, de tuo dicere. Cujus fuit

Occupatio.
Repetitio.

Adjunctio.
Simil. des:

4.
Transitio ad Consulatum Pisonis.

foro & concione ad montem Palatinum, meamq; domum ascendi, ut me populus universus honoris causâ deduceret, adeò, ut, qui me non deducebat, is unus è conjuratis esse videretur, & à Reipubl. rationibus alienus.

Qui mecum esset: Qui me comitaretur. Solebant antiqui, ut sua in primarios cives studia demonstrarent, eos comitari & honoris causâ deducere.

Atq; ita: Objici poterant duo: alterum, quòd tyrannicè, & oppressâ senatûs auctoritate gessisset Rempublicam: alterum, quòd non tam conjurationem repressisset, quàm novarum seditionum causas seminâsset; quam utramq; objectionem prudenter occupat, docetq;, se & senatûs consiliis usum fuisse, & paci, concordiæq; studuisse.

Conjunxerim: Fecerim, ut in pace & mutua concordia viverent principes urbis cum plebejis, Equester Ordo cum senatorio.

Exposui breviter: Perspicua transitio duobus Isocolis contenta.

O furia: Furiam appellat, quia Patriæ Erynnis fuit, ut Virgilius loquitur; & Rempublicam seditionibus, factionibusq; turbaverat.

Cujus fuit initium: Consulatus tuus incepit à ludis compitalitiis, quos olim prohibitos à Consulibus L. Metello & Q. Marcio, tu renovâsti, & denuò fieri permisisti.

Ludi

fuit initium ludi compitalitii, tum primùm facti post L. Metellum, & Q. Marcium Consules, contra auctoritatem hujus Ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortissimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares hæc civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) sed ille designatus Consul, cùm quidem tribunusplebis suo auxilio Magistros ludos contra Senatûsconsultum facere jussisset, privatus fieri vetuit: atque id, quod nondum pote-

Simil. cad.

sta-

Ludi Compitalitii: Ludi hi dicebantur à compitis & publicis plateis, in quibus fiebant, à servis in honorem Larum & Geniorum, ut vocabant, Compitalium. Cùm autem senatus vereretur, ne servi prætextu & occasione ludorum istorum aliquid contra salutem Reipublicæ molirentur, eos ludos fieri prohibuit Coss. Metellô & Marciô, decem annis ante Pisonis & Gabinii Consulatum.

Quos Q. Metellus: Sic conjungat tyro: tuus Consulatus statim incepit à ludis compitalitiis renovatis, quos ludos Q. Metellus (verba *sed ille* propter parenthesim adjecta sunt, i. e. sed ille quidem designatus Consul, adhuc tamen privatus) fieri vetuit, cùm juberet aliquis ex tribunisplebis, ut Magistri facerent eos ludos contra S. C. id est: senatûsconsultum.

Suo auxilio: Promittens se pro tribunitia potestate auxilio futurum contra eos, qui impedirent.

Magistros ludos: Cùm jussisset Magistros, id est: Præfectos vicorum, facere eos ludos, obstitit Q. Metellus sua auctoritate saltem, quandoquidem tanquam designatus tantùm Consul non potuit potestate.

Privatus: Designatus quidem Consul, sed nondum gerens Magistratum.

Tu

ſtate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cùm in III. Kalend. Jan. Compitaliorum dies incidiſſet, Sext Clodium, qui nunquam anteà prætextatus fuiſſet, ludos facere, & prætextatum volitare paſſus es, hominem impurum, atquê non modò facie, ſed etiam oculo tuo digniſſimum. Ergo his fundamentis poſi-

Tu cùm: Reprehenditur Piſo Q. Metelli comparatione per antitheſin. 1. Quòd Metellus ludos prohibuerit, Piſo fieri permiſerit. 2. Piſo jam Conſul, Metellus deſignatus duntaxat. 3. Metellus exhiberi vetuerit per eos, qui purpuræ & prætextæ jus ad ludos edendos neceſſarium jam anteà habuiſſent, quales erant magiſtri vicorum: Piſo ab eo fieri permiſerit, qui nunquam anteà Prætextatus fuiſſet.

In III. Kal. Jan: Cùm feſtus ille dies incideret in penultimum Decembris; nam Menſe Decembri celebrabant antiqui Saturnalia, & his ſtatim annexus erat Dies Compitaliorum, non ſtatus, & certus, ſed modò hic, modò alius.

Sex. Clod: Fuit familiariſſimus, P. Clodii & operarum Clodianarum dux: quo auctore poſteà illato ab iis corpore Clodii occiſi, curia cum eo incenſa eſt.

Prætextatus: Vide ſuprà, Magiſtros hos ludos feciſſe prætextatos. De prætexta alibi.

Prætextatum volitare: Magiſtrum ludorum cum prætexta & lictoribus impunè per urbem incedere paſſus es. *Volitare* impunitatem oſtendit, ut in Sextiana: *Alacres lætosq; volitare*, & oſtentationem, ut in Virgil. *Ductores oſtro volitant auroq; decori.*

Non modò facie: Ad Piſonis deformitatem, alludit, de qua ſuprà, *color ſervilis, piloſæ genæ:* Alibi: *auſus es iſto oculo, iſta fronte &c* Clodius itaq; dignus erat Piſone ſicut dicimus: *Dignum patellâ operculum.*

positis Consulatûs tui, triduo pòst, inspectante & tacente te, à P. Clodio, fatali portento, prodigioquè Reipublicæ, Lex Ælia & Fusia eversa est, propugnacula, muriquè tranquillitatis, atquè otii: Collegia, non ea solùm, quæ senatus sustulerat, restituta, sed innumerabilia quædam nova ex omni fæce urbis ex servitio concitata. Ab eodem homine in stupris inauditis, nefariisquè versato, vetus illa magistra pudoris

Metaphora.

Inspectante & tacente te: Imputatur Consuli, quòd permiserit à Clodio leges bonas abrogari.

Fatali portento: Qui quasi fatis esset missus, videri potuit ad lacerandam, perdendamq; Rempublicam factus.

Lex Ælia & Fusia: Leges, quas Ælius & Fusius tulêre, eversæ sunt. *Lex Ælia* de auspiciis erat, obnuntiatione Augurum & Magistratuum, ac intercessione tribunorum, jubebatq;, ut eo die, quo obnuntiatum, aut intercessum fuisset, comitia solverentur, nec omninò cum populo ageretur. Lex verò *Fusia* diebus fastis cum populo agi prohibebat &c. has autem leges propugnaculum Reipublicæ vocat; quia per has leges tollebatur legum tribunitiarum multitudo, quas si singulis diebus sine intercessione & obnuntiatione ferre licuisset, multæ seditiones exstitissent.

Collegia: Erant Collegia, sodalitates sive conventus certorum hominum unam artem profitentium. Invaluêre nimis multa cum tempore, & seditionibus multis occasionem præbuêre. Itaq; per senatûsconsultum sublata sunt, restituta autem à Clodio, connivente Pisone, imò nova etiam concitata ex fæce hominum.

Se-

ris & modeſtiæ, ſeveritas Cenſoria ſublata eſt, cùm tu interim, buſtum Reipubl. qui te Conſulem tum Romæ dicis fuiſſe, verbo nunquam ſignificâris ſententiam tuam tantis in naufragiis civitatis. Nondum quæ feceris, ſed quæ fieri paſſus ſis, dico. Nequè verò multùm intereſt, præſertim in Conſule, utrùm ipſe pernicioſis legibus, improbis concionibus Rempublicam

Definitio.

Metaphora
Traductio.
5.
Sententia.

Severitas Cenſoria: Cenſorum officium erat apud Romanos perquàm ſeverum. Nam cenſores in quorumvis hominum mores inquirebant, malos plectebant, Equeſtris etiam Ordinis viros dignitate dejiciebant, ſenatores ſenatu movebant, ſiqui intemperanter & inordinatè vixiſſent. Hujus ſeveritatis ſexcenta apud Livium exempla ſunt. Cato cùm eſſet cenſor, ſenatu movit Manlium, qui Conſul futurus videbatur, propterea, quòd ſuam uxorem interdiu, & vidente filia fuerat oſculatus. Alius pœnè damnatus fuiſſet, quòd coram Cenſore clarè nimis & ſonorè oſcitâſſet.

Sublata eſt: Clodius tum in aliis rebus Cenſorum minuebat auctoritatem, tum prohibebat, ne Cenſores quemquam ſenatu dejicerent, niſi qui apud eos accuſatus, damnatusq; fuiſſet cenſoris utriusq; ſententiâ.

Buſtum Reipubl: Tradit alicubi Cicero, ne naufragio finias, cùm ab incendio & flamma inceperis. Aptè tamen hoc loco utraq; translatione Reipublicæ calamitatem exaggerat, quaſi flamma cum fluctibus conjurârit ad Reipublicæ perniciem.

Neq; verò multùm intereſt &c. Quisquis enim patitur peccare peccantem, is vires ſubminiſtrat audaciæ. Seneca Tragœdus: *In me culpa cunctorū redit; qui non vetat peccare cum poſſit, jubet.* In Troad. act. 2.

Traductio. cam vexet, an alios vexare patiatur. An poteſt ulla eſſe excuſatio, non dicam *Inciſa.* male ſentienti, ſed ſedenti, cunctanti, dormienti in maximo Reipublicæ motu Conſuli? Centum propè annos Le- *Laus Legis Cenſoriæ.* gem Æliam & Fuſiam tenueramus, quadringentos judicium, rationemquè cenſoriam. Quas leges auſus eſt nonnemo improbus, potuit quidem nemo *Adjunctio.* convellere: quam poteſtatem minuere, quòminùs de moribus noſtris quinto quoquè anno judicaretur, nemo tam *Epiphonema.* effusè petulans conatus eſt. Hæc ſunt, *Allegoria.* ò carnifex! in gremio ſepulta Conſula-

Sed ſedenti: Otianti, non auxilianti.

Centum propè annos: Legem Æliam ab anno 586. àM. Ælii & M. Junii Conſulatu, Fuſiam ab anno V.C. 617. quo P. Furius, ſive Fuſius Conſul eam tulit.

Quadringentos: A. M. Geganii Macerini ſecundo, & Titi Quintii Capitolini quinto Conſulatu.

Quas leges: Cæterorum Conſulum tacita comparatione Piſonem reprehendit. Legem Æliam & Fuſiam nonnemo improbus Tribunusplebis conatus eſt abrogare, ſed ſemper his conatibus Conſules obſtiterunt; at Piſo paſſus eſt eas à Clodio abrogari.

Quam poteſtatem: Cenſoriam. Iterùm id ad Piſonis infamiam redundat. Plus efficere potuit Clodius Piſone Conſule, quàm aliis Conſulibus vel petulantiſſimi tentaverint.

Hæc ſunt: Per epiphonema rei indignitatem oſtendit, ducta à funeribus translatione.

Carnifex! Carnificem appellat Piſonem, vel quòd excarnificâſſet Rempublicam, vel quòd eſſet dignus carnifice, dignus, qui *caro fiat*, qui lanietur.

Per-

sulatûs tui. Persequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali, ne convivente quidem te (quod ipsum esset scelus) sed etiam hilarioribus oculis, quàm solitus eras, intuente delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati turpe esse duxit: arma in templo Castoris, ô proditor templorum omnium! vidente te, constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te Consule, arx civium perditorum, receptaculum veterum Catilinæ militum, castellum forensis latrocinii, bustum legum omnium, ac religionum. Erat

Definitiones.

Persequere connexos his funeribus &c. perge Rempublicam comburere, funeri dare etiam reliquo tempore, ut cœpisti. Manet in allegoria, *sepulta &c.* Dies funeri connexos vocabant eos, qui inter ipsum diem funeris,& novendiale sacrum intercedebant,quibus varia pro more agebant.

Pro Aurelio tribunali: Tribunal hoc erectus in foro locus erat, ab Aurelio Cotta nominatus.

Ab eo, qui: à Publio Clodio passus es seditiosos servos conscribi.

Arma in templo: Templum Castoris & Pollucis erat in ipso foro; hoc tanquam latrocinii arcem Clodius armatis hominibus occupârat,ut inde Comitia disturbaret,suosq; sicarios in concionem immitteret.

O proditor templorum: Qui templum Castoris & ædem Nympharum, ut à Clodio incenderetur, prodidisti.

Bustum legum &c. Quo templo à seditiosis occupato leges Ælia & Fusia deflagrârunt, quæ leges auspicia hactenus summa religione servata continebant.

Incisa & Dissoluta.

Ab adjunctis personae.

Erat non solùm domus mea, sed totum Palatium senatu, Equitibus Romanis, civitate omni, Italiâ cuncta refertum: cùm tu non modò ad eum Ciceronem (mitto enim domestica, quae negari possunt: haec commemoro, quae sunt palàm) non modò, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam praerogativae, quem in senatu sententiam rogabas tertium, nunquam adspirâsti: sed omnibus consi- liis,

Erat non solùm: Cùm pleriq; omnes ex senatu & Equestri Ordine, neq; solùm ex veteribus civibus, sed etiam ex Italia post bellum sociale recens in civitatem adscriptis, ita frequenter auxilii consiliiq; dandi causâ domum meam convenirent, ut redundante multitudine totum montem Palatinum, in quo mea domus est, opplerent, nunquam accedere conatus es, ut amico indignissimè vexato aliquid opis Consul adferres.

Primã Comitiis tuis tabulam: Tu mihi olim in Comitiis (sive haec consularia fuerint, sive alia pro alio Magistratu creando) dedisti tabulam, ut in prima centuria primae classis suffragium ferrem, in quo multum benevolentiae erga te meae, multum fidei tribuere visus es.

Praerogativae: Praerogativa, ut in Verrinis diximus, propriè dicebatur tribus illa vel centuria, quae in Comitiis primo loco ad suffragium vocabatur, quarum sententiam pleriq; omnes sequebantur, ita ut qui praerogativam habuerit, habuerit eminentiam suprà caeteros competitores.

Rogabas tertium: Consul Piso à Cicerone, tertio loco sententiam rogabat, post Pompejum fortasse, & Crassum, absente Caesare, qui si adfuisset, eum sine dubio, Tullio praetulisset.

Nunquam adspirâsti: Ad Ciceronem, ad me nunquam ve-

liis, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solùm, verùm etiam crudelissimè præfuisti. Mihi verò ipsi coram genero meo, propinquo tuo, quæ dicere ausus es? Egere, foris esse Gabinium: sine provincia stare non posse: spem habere à tribunoplebis, si tua consilia cum illo conjunxisses: à senatu quidem desperâsse: hujus te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in Collega meo: nihil esse, quòd præsidium Consulum implorarem: sibi quemquè consulere oportere. Atquè hæc dicere vix audeo. Vereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum

6. *Oratio indirecta.*

venire voluisti, nec cogitâsti venire.

Parabantur: à Publ. Clodio.

Genero meo: Pisone Crassipede Tulliæ meæ marito.

Foris esse Gab: Id est: debitorem esse Gabinium, non esse in suis nummis, sed in ære alieno; quia qui sunt in ære alieno, non possunt facilè domi suæ conveniri, cûm à creditoribus conveniuntur, abdunt se in latebras, & per servos se foris esse respondent.

Spem habere à tribunoplebis: Provinciæ obtinendæ per rogationem tribuniplebis Publ. Clodii, si tu cum ipso Gabinio consilia tua conjunxeris.

A Senatu: Non esse spem porrò in senatu, cujus, aliàs erat decernere, quænam essent in sequentem annum futuræ provinciæ Consulares.

Collega meo: C. Antonio.

Frontis involutam integumentis: Metuo, ne qui simulatione virtutis, quam Piso præfert, decepti fidem verbis

dum cernat: dicam tamen. Ipse certè agnoscet, & cum aliquo dolore, flagitiorum suorum recordabitur. Meministine, cùm ad te quintâ ferè horâ cum C. Pisone venissem, nescio quo è gurgustio te prodire, involuto capite, soleatum? & cùm isto ore fœtido teterrimam nobis popinam in-

Cœnum, Metonymia pro lutulento homine. Hypothypo-sis.

bis denegent. Frontis integumenta vocat,& alibi frontis nubeculam, illam affectatam severitatis simulationem, quâ nequitiam suam Piso obtegebat,similis illis, *qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.*

Meministine: Pisoni revocat in memoriam, quomodo Consul temulentus ex popina quadam prodierit.

Cœnum: Homo tam lutulente,& in tam sordidis vitiis toto corpore volutate, ut non tam cœnosus & sordidus, quàm ipsum cœnum dicendus esse videaris. Abstractum locô concreti sæpissimè. Martialis:

Mentitur, qui te vitiosum Zoile dicit;
Non vitiosus homo es, Zoile, sed vitium.

Quintâ ferè horâ: Manè: quatuor horis,antequam alii soleant mensis accumbere.

Cum C. Pisone: Crassipede,genero meo, tuo propinquo.

Nescio quo è gurgustio: E nescio qua caupona angusta & obscura. Festus. *Gurgustium genus habitationis angustum è gurgulione dictum.*

Involuto capite, soleatum: Utrumq; erat à Romanorum moribus alienum. Neq; enim caput nisi tempore pluvio solebant involvere, neq; soleis uti, sed calceis. Lipsius de Amphitheatro c. 18. aperto probavit capite fuisse Romanos, nisi cùm essent convivæ. Soleis sive crepidis utebantur mulieres, & iis tantùm infima plantarum tegebant, cæteris pedum patribus propè nudis,& teretibus habenis vinctis.

Teterrimam nobis popinam: Teterrimum odorem in popina

inhalâsses, excusatione te uti valetudinis, quòd diceres vinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos causam cùm accepissemus (quid enim facere poteramus?) paulisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore atquè fumo: unde tu nos cùm improbissimê respondendo, tum turpissimè eructando ejecisti. Idem illo ferè biduo productus in concionem ab eo, cui sic æquatum præbebas Consulatum tuum, cùm esses interrogatus, quid sentires de consulatu meo: gravis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Cæso-

Ironica Comparatio.

pina contractum halitu tuo nobis afflâsses, excusâsti te, dixisti &c.

In illo ganearum nidore: In illo nidore, quem ex ganea prodiens inhalabas. Festus: *Ganeum antiqui locum abditum, ac velut sub terra dixerunt:* accipitur pro lupanari meretricum, gulosorum diversorio, & popina.

Idê illo ferè biduo: Tu idem Piso, biduo postquam mihi tam improbè responderas, productus in concionem à Clodio, cui ad vexandam Rempublicam totam, tui Consulatûs vim, potestatemq; tribuebas, ut æqualis tibi in potestate videretur, cùm esses interrogatus &c.

Gravis auctor: Per ironiam eum cum gravissimis viris Attilio Calatino, Scipione Africano, Fabio Maximo confert, quòd morum severitatem ostentans, nequitiam suam superciliorum contractione & frontis integumentis involveret.

Non

Cæſonius Semiplacentinus Calventius; reſpondes, altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, crudelitatem tibi non placere. Hîc te ille homo digniſſimus tuis laudibus, collaudavit. Crudelitatis tu, furcifer, ſenatum Conſul in concione condemnas? Non enim me, qui

7. *Apoſtrophe Objurgatoria.*

Non Cæſonius Semiplacentinus; Tanquam non loqueretur Piſo, homo *Cæſonius* à Patris cognomine, *Semiplacentinus*: qui paterno genere Romanus fuit, materno Placentinus, adeoq; *ſemiplacentinus*, Calventius ab avo ſuo Gallo vocatus, qui ex Gallia trans Alpes profectus Placentiæ conſederat.

Homo digniſſimus tuis laudibus: Digniſſimus, qui à te laudetur, cui majorem infamiam non poſſum imprecari, quàm ut tu eum viciſſim laudes, & quod dicitur, ſcabant mutua muli; ut enim bonorum laudes honori ſunt, ſic contra laudes improborum ſunt infamiæ, ut infrà in hac oratione inſinuat.

Crudelitatis: Crudelitatis notam inurebat Ciceroni, cujus Conſulis juſſu, auctore tamen ſenatu, quinque cives Romani, conjurationis principes, in carcere eſſent interfecti.

Tu furcifer ſenatum Conſul. Nota ſingulorum verborum energiam. Primò ſenſum uno membro concludit, ut vibratior contorqueatur oratio. 2. *Furciferum* appellat, vel tanquam omni ſupplicio mactandum propter improbitatem: vel tanquam ſervum & Syrum neſcio quem, propter indolis & materni generis dignitatem. 3. Ait *condemnas*, non ſolum accuſas, quod eſt indigniſſimum, ut indictâ causâ condemnetur. 4. *Senatum*, qui eſt ordo ampliſſimus. Conſul, cujus eſt tum Reipublicæ paci & tranquillitati, tum vel maximè dignitati ſenatûs providere.

Non enim me: Non in me, ſed in ſenatum redundat hæc infamia crudelitatis, quam mihi volebas aſpergere. Subintellige *condemnas*.

Qui

qui senatui parui. Nam relatio illa salutaris & diligens fuerat Consulis: animadversio quidem & judicium senatûs. Quae cùm reprehendis, ostendis, qualis tu, si ita fortè accidisset, fueris illo tempore Consul futurus. Stipendio mehercule & frumento Catilinam esse putâsses juvandum. Quid enim interfuit inter Catilinam, & eum, cui tu senatûs auctoritatem, salutem civitatis, totam Rempublicam provinciae praemio vendidisti? Quae enim L. Catilinam conantem Consul prohibui, ea, P. Clodium facientem Consules adjuverunt. Voluit ille sena-

Pisonem & Socios esse Catilinae similes probat ab effectis. Adjunctio. Antitheta, & Subjectio.

Qui senatui parui: Qui senatûs voluntatem sum executus, jubentis, ut conjurati de medio tollerentur.

Nam relatio: Cùm ad senatum consul de causa Catilinaria retuli. *Relatio* dicebatur id negotium, ea causa, quam Consul proponebat in senatu.

Quid enim: Probat,quòd superiùs assumpserat,Pisonem, si eo tempore Consul fuisset, auxilio futurum fuisse Catilinae ad delendam Rempublicam,sicut fuit Clodio.

Et eum: Publium Clodium,*cui tu senatûs auctoritatem*, eripiens senatui potestatem decernendae provinciae Consularis lege Sempronia: *Salutem civitatis*, seditiones fovens & permittens servitia ad vim concitari: *provinciae praemio*, pro provincia Macedoniae,quam lege Clodia, non auctoritate senatûs obtinere cupiebas, contra legem Semproniam *vendidisti*, & vexari, lacerariq; permisisti.

Voluit ille Senatum: Comparatio concinna isocolis contenta, ut membra membris, paria paribus respondeant.

Vos

Isocola. natum interficere, vos sustulistis: leges incendere, vos abrogâstis: interire patriam, vos adjuvistis. Quid est, vobis Consulibus, gestum sine armis? *Cõmutatio. Causa finalis.* incendere illa conjuratorum manus voluit urbem: vos ejus domum, quem propter urbs incensa non est. Ac ne illi quidem, si habuissent vestri similem Consulem, de urbis incendio cogitâssent. Non enim se tectis privare voluerunt: sed his stantibus nullum domicilium sceleri suo fore putaverunt. Cædem illi civium, vos servitutem expetîstis. His vos etiam crudeliores. Huic enim populo ita fuerat ante vos Con-

Vos sustulistis: Senatum suo senatûsconsulto de vestis mutatione facto obtemperare vetuistis, ut intrà; dixitq; Gabinius in concione: *Errare homines, si etiam tum senatum aliquid in Rep. posse arbitrarentur.*

Vos abrogâstis: Rogatione Clodia leges, Æliam & Fusiam, abrogâstis.

Vos adjuvistis: Clodium pestem patriæ nefariè molientem.

Vos ejus domum: Meam ipsius, qui faces jam ad urbis incendium comparatas pateteci, protuli, extinxi.

Si habuissent vestri similem: Ideo enim vel præcipuè,teste Sallustio,urbem incendere statuerant,ut in illo tumultu Ciceronem occiderent.

His vos etiam crudeliores: Ostendit Pisonem & Gabinium fuisse crudeliores conjuratis; *Qui aufert alicui, quod vitâ charius habet, est ilio, qui vitam aufert, crudelior: sed Catilina vitam auferre voluit populo Romano, vos libertatem ipsâ vitâ chariorem, ergo.*

Ante vos consules: Cum magna emphasi ostendit, non so-

Consules libertas insita, ut emori potiùs, quàm servire præstaret. Illud verò geminum consiliis Catilinæ & Lentuli, quòd me domo mea expulistis, Cn. Pompejum domum suam compulistis. Neque enim me stante & manente in urbis vigilia, neque resistente Cn. Pompejo, omnium gentium victore, unquam se illi Rempublicam delere posse duxerunt. A me quidem

Geminum, id est: par. Annominatio. Similiter desinens.

solam libertatem populi Romani, sed etiam ipsos mores iis Consulibus pessundatos fuisse, quippe qui ab insito libertatis amore desciverint.

Illud verò geminum: Quoad hoc paria consilia cum Catilina & Lentulo habuistis. Res tamen ita non debet intelligi, quasi verò Catilina & Lentulus Ciceronem domo ejecerint, & Pompejum domum suam compulerint. Tunc enim temporis Pompejus erat in Asia, & bellum contra Mithridatem gerebat: sed quia conjurati illis duobus potissimùm necem moliti sunt; statuerant enim, ut ait Sallustius, & Ciceronem occidere, & liberos Pompeji obsidum locô retinere, ne reversus ex Asiâ Pompejus ipsorum furori obsisteret.

Me domo mea expulistis: Rogatione Clodia in exilium me expulistis.

Cn. Pompejum domum suam compulistis: Pompejus ejecto Cicerone à P. Clodio tam multis contumeliis est appetitus, ut ne conviciis cum impudentis adolescentis petulantia certaret, coactus fuerit privatis se parietibus continere, unde eum domum suam Consules compulisse dicuntur.

Omnium gentium victore: Qui imperium populi Rom. orbis terrarum finibus definivit, & tripartitas orbis terrarum oras tribus triumphis adjungens huic imperio Carbonem in Africa, in Hispania Sertorium, Mithridatem in Asia superavit.

Manes

dem etiam pœnas expetîstis, quibus conjuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium inclusum nefariis sensibus impiorum in me profudistis. Quorum ego furori nisi cessissem, in Catilinæ busto, vobis ducibus mactatus essem. Quod autem majus indicium exspectatis, nihil inter vos & Catilinam interfuisse, quàm quòd eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ reliquiis concitâstis? quòd omnes undiquè perditos collegistis? quòd in

Allegoria.

Simil. cad. & desinens.

Metonymia.

Manes mortuorum expiaretis: Meo sangvine placaretis animas eorum, qui ob conjurationem ex S. C. jussi sunt â me in carcere jugulari. *Expiare manes*, est placare, pios efficere, quod potissimùm fieri existimabant immolatione hominum. Manes dicebant animas defunctorum existentes apud inferos.

Omne odium: Quidquid odii in nefariis hominum mentibus & sensibus inclusum erat, in me exeruistis.

In Catilinæ busto mactatus: Ibi, ubi cæsus est Catilina, super ejus quodammodò cadavere, ego tanquam victima piacularis fuissem mactatus; *Mactandi* verbo utitur â sacris petito, ut ad sacrificia veterum alludat. Solebant enim antiqui ad cæsorum busta victimas humanas immolare. Sic Polyxenæ sangvis ad expiandos Achillis manes expetitus; sic Achilles Trojanos duodecim ad Patrocli bustum mactavit. Sic Æneas l. 10. auditâ Pallantis nece, hostes octo:

Viventes rapit inferias, quos immolet umbris,
Captivoq; rogi perfundat sangvine flammas.

Et libro seq. *Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris &c.*

Ex intermortuis: Ex fusis & superatis Catilinæ copiis paucos reliquos, & illos semimortuos adversùm me concitâstis.

In

in me carcerem effudiſtis? quòd conjuratos armâſtis? quòd eorum ferro ac furori meum corpus atquè omnium bonorum vitam objicere voluiſtis? Sed jam redeo ad præclaram illam concionem tuam. Tu es ille, cui crudelitas diſpicet? cui cùm ſenatus luctum ac dolorem ſuum veſtis mutatione declarandum cenſuiſſet, cùm videres mœrere Rempublicam ampliſſimi ordinis luctu, ô noſter miſericors! quid facis? quod nulla in Barbaria quisquam tyrannus. Omitto enim illud, Conſulem edicere, ut ſenatus Senatûsconſulto ne obtemperet; quo fœdius nec fieri, nec cogitari quidquam poteſt. Ad miſericordiam redeo ejus, cui nimis videtur

Reditus ad rem.

8.

A repugnãtibus.

Ironia.

Præteritio.

In me carcerem effudiſtis: Servos & ſceleratos ex ergaſtulis, & carcere, & ſic quodammodo totum & plenum carcerem in me effudiſtis: continens pro contento.

Sed jam redeo: Redit ad propoſitum, & ad Piſonis factum, qui productus à Clodio, Tullii Conſulatum crudelitatis in concione damnârat.

Cui cum ſenatus: Cùm ſenatus tibi, Collegæq; tuo luctum doloremq;, quem ex meo periculo hauſerat, veſtis lugubris ſumptione declarandum cenſuiſſet, ut reſpiceretis aliquando, videretisq;, quibus cladibus afficeretis Rempublicam &c.

Veſtis mutatione: Magiſtratus in luctu ponebant prætextam, ſenatores latum clavum, Equites annulos aureos, & phaleras, plebs utebatur togâ pullâ. *Clavus latus* dicebatur tunica latos clavos purpureos intextos habens, quod erat inſigne ſenatorum.

Ampliſſimi ordinis luctu: Ob ſenatûs luctum, & veſtis mutationem.

Edi-

tur ſenatus in conſervanda patria fuiſſe crudelis. Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, quem tamen omnibus vitiis ſuperare cupiebat, ut ſenatus, contrà, quàm ipſe cenſuiſſet, ad veſtitum rediret. Quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non ſineret? Mœrorem relinquis: mœroris aufers inſignia, eripis lacrymas non conſolando, ſed minando. Quòd ſi veſtem non publico conſilio Patres conſcripti, ſed privato officio, aut miſericordiâ mutaviſſent, tamen id iis non licere per interdicta cru-

Ab Exemplo.
Ab oppoſitis.
A conjugatis.
Argumentũ à minori ad majus.

Edicere: Auſus eſt Piſo cum Gabinio collega ſuo ejusdem improbitatis maculis aſperſo per edictum jubere, ut ſenatus ad veſtitum rediret.

Mœrorem relinquis: Me exulare, & à Clodio vexari permittis, ex quo dolorem ſenatus hauriebat. *Mœroris aufers inſignia,* veſtis nempe mutationem, quâ ſenatus ſuum dolorem & luctum teſtabatur.

Eripis lacrymas: Expoſitio eſt oratoria, & ſynonymia, quâ res alio, atq; alio modo exprimitur. Cæterùm repertus eſt tyrannus, Tryſus nomine, de quo refert Ælianus l. 14. c. 22. quôd primò colloquia, deinde nutus & ſigna vetuerit, ac tandem etiam lacrymas prohibere conatus ſit. Ovid. 5. Triſt. El. 1. in hanc ſententiam:

Exigis, ut nulli gemitus tormenta ſequantur,
Acceptoq; gravi vulnere flere vetas.
Ipſe Perilleo Phalaris permiſit in ære
Edere mugitus, & bovis ore queri.
Cùm Priami lacrymis offenſus non ſit Achilles.
Tunc fletus inhibes durior hoſte meos?

Ex

crudelitatis tuæ, poteſtatis erat non ferendæ. Cùm verò id Senatus frequens cenſuiſſet: Ordines reliqui jam antè feciſſent, tu ex tenebricoſa popina Conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa; ſenatum populi Romani occaſum atquè interitum Reipublicæ lugere vetuiſti. At quærebat etiam paulò antè de me, quid ſuo mihi opus fuiſſet auxilio, cur non meis inimicis meis copiis reſtitiſſem. Quaſi verò non modò ego, qui multis ſæpè auxilio fuiſſem, ſed quisquam tam inops fuerit unquam, qui iſto non modò propugnatore tutiorem ſe, ſed advoca-

9. *Tranſitio.*

Ex tenebricoſa popina: Prodire ſolitus è gurguſtio, neſcio quo.

Cum illa ſaltatrice: Cum Gabinio Collega, qui & ſaltandi artem præſefert, & poſt meum diſceſſum domo & cantu & cymbalis perſonante, nudus in convivio ſaltavit. Saltatricem vocat genere fœminino, ut ejus effœminatos mores & impudicitiam carpat, quemadmodum de Provinciis Conſularibus eum Semiramidem nominavit.

Tonſa: Uti pro Sextio: *Conſul cincinnatus, ungventis affluens, calamiſtratâ comâ.* Poſt reditum in ſenatu: *frons ejus calamiſtri notata veſtigiis.* Intelligit ergo crines, ad venuſtatem ſectos & tonſos.

Paulò antè: Cùm in me orationem habens quereretur, quòd eum revocandum è Macedonia cenſuiſſem.

Quaſi verò: Tanquam ego in Piſone fiduciam meam ponerem. Diſtingvit perſonam Piſonis, & perſonam Conſulis Conſul quâ conſul me adjuvare debebat; in Piſone quâ Piſone nihil auxilii ſperabam.

Sed advocato: Tanquam ille, quem Piſo propugnat, tutus

cato, aut adstipulatore, paratiorem fore putaret. Ego istius pecudis, aut putidæ carnis consilio scilicet, aut præsidio niti volebam? Ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti expetebam? Consulem ego tum requirebam, Consulem inquam, non illum quidem, quem in hoc animali invenire non possem, qui tantam Reipublicæ causam gravitate & consilio suo tueretur: sed qui, tanquam truncus atquè stipes si stetisset modò, posset sustinere tamen titulum Consula-

Geminatio.

Ab adjūctis personæ & officiī.

tutus idcirco sit: vel cujus ipse advocatus est in judicio, vel stipulator, tanquam idcirco bene paratus ad judicium veniat. *Advocatus* propriè dicitur, qui alteri patrocinatur, aut jus suggerit in judicio: *Adstipulator:* qui cautionis causâ adhibetur, ut cum altero vel pro altero stipuletur ac promittat.

Putidæ carnis: Ita eum appellat à mala compositione corporis, forma turpi &c.

Ab hoc ejecto cadavere: Insepulto, & in publicum ejecto, ut à canibus, alitibusq; lanietur. Apud Romanos nihil ignominiosius erat, quàm si cadaver ejiceretur insepultum sine honore funebri &c. talem itaq;, & tali ignominiâ dignum Cicero Pisonem vocat, priùs putidam carnem; nunc ipsum cadaver.

In hoc animali: Animal Cicero accipit pro pecude & bruto, ut alibi, vultq; hominem stolidum & ratione destitutum denotare; quis, inquit, in hac bruta bestia Consulem & Consulis dignitatem inveniat?

Sustinere titulum Consulatûs: Miro contemptu Pisonis indignitatem perstringit. Eum enim non solùm negat fuisse

latûs. Cùm enim esset omnis causa illa mea Consularis, & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & Consulis & Senatûs: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat à vobis Consulibus conversum: alterum Reipublicæ penitùs ereptum. Attamen si consilium exquiris meum, neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, & tecum, & cum Collega tuo decertandum

A conjugatis.

fuisse animo & gravitate Consulem, sed adeò nomine Consulis indignum fuisse dicit, ut ne nomen quidem & titulum, vel tanquam stipes potuerit sustinere.

Cùm enim: Syllogismus: *In Causa & senatoria & Consulari opus est auxilio & Consulum & Senatûs: Sed mea Causa & senatoria fuit, & Consularis; accusabar enim, quòd ego Consul senatui paruissem: Ergo in mea causa opus fuit auxilio Consulum & senatûs.*

Quorum alterum: Auxilium, quod à Consulibus exspectabam.

Alterum: Auxilium senatûs, cujus omnem auctoritatem sustulistis.

Neq; ego cessissem: Non abiissem in exilium.

Et me ipsa: Ipsa me Patria, tanquam Filium sibi charissimum in sinu, complexuq; suo tenuisset, ne possem avelli.

Cum illo bustuario: Cum P. Clodio, qui per bustuarios gladiatores multas turbas in urbe concitavit. Sensus est Ciceronis: Arma sumpsissem, & tibi, Gabinio, Clodio, meis, vel potiùs ipsius Reipubl. copiis restitissem, meq; magna pars plebis, viginti Equitum Romanorum millia, qui pro me vestem mutaverant, & senatus ipse contra vestros impetus munivisset, si mihi vobiscum solis decertandum fuisset, nec veritus essem, Rempublicam in majus discrimen adducere. *Bustuarii* dicebantur, qui homines

Comparatio à dissimili. dum fuisset. Alia enim causa praestantissimi viri Q. Metelli fuit: quem ego civem, meo judicio, cum Deorum immortalium laude conjungo: qui C. illi Mario, fortissimo viro & Consuli, & *Polysyndeton.* sextùm Consuli, & ejus invictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset hujusmodi? Cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbato Epicuro, cum altero Catilinae laternario? Quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, *Polysyndeton.* ne-

mines interimebant, tanquam causæ, ut multorum hominum corpora fierent *busta* & cremarentur.

Alia enim causa: Non est, quòd quisquam existimet, me Q. Metelli Numidici factum voluisse imitari, qui quòd in L. Apuleji Saturnini legem Agrariam adnitente Mario latam de agris viritim dividendis jurare noluisset, de civitate maluit, quàm de sententia dimoveri, & spontè discessit, ne si invito Mario in urbe remanere voluisset, cum Mario fortissimo Imperatore armis confligens Rempublicam in grave discrimen adduceret.

Barbato Epicuro: Cum Pisone Epicuri sectæ dedito, qui tamen in eo differt ab Epicuro, quòd hic, nempe Piso, barbatus est, ille humanitate fuit, & litteris perpolitus.

Catilinæ laternario: Cum Gabinio, qui Catilinæ erat in deliciis, eiq; laternam & faces ad libidinem præferebat.

Quos neq;: Lepidè jocatur in supercilium Pisonis, & cymbala Gabinii, quasi diceret, eos cùm propter suam infirmitatem nemini possent esse terrori, larvas quasdam assumpsisse & terriculamenta puerorum, ut Piso quidem ad timorem incutiendum fronte in rugas contracta super-

neque Collegæ tui cymbala ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus ac fluctibus Reipublicæ navem gubernâssem, salvamque in portu collocâssem, frontis tuæ nubeculam, tum Collegæ tui contaminatum spiritum pertimescerem. Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, aliis impendentibus tem-

Allegoria insignis.

Traductio.

percilium adduceret: Gabinius verò cymbalis circumtinnientibus crotalisq; personaret.

Cymbala ac crotala: Species instrumentorum Musicorum. Et cymbala quidem erant pelvium instar, quæ pulsata tinnitum emittebant. Crotalum erat calamus fissus, & ita comparatus, ut resonaret, siquis ipsum manibus quateret. Crotala quoq; dicuntur sonoræ sphærulæ, quæ quibusdam granis interpositis pro quantitate & specie metalli varios sonos edunt.

Frontis nubeculam: Frontis tuæ contractionem & simulatam severitatem, nubis instar, supercilio tuo insidentem.

Contaminatum: Contaminatum Gabinii appellat spiritum, quòd esset oris spurcissimi, & flagitiis, quæ dicere piget, libidinibusq; corrupti. Alludit præterea ad tempestatem, ventorumq; flatum &c.

Alios ego ventos: Continuat Allegoriam, & alias insinuat causas, quæ ad cedendum sceleratorum improbitati commoverint, quòd videlicet Cæsar, Pompejus & Crassus infesti Causæ dicerentur. Observa translationes: *turbinibus, fluctibus, navem gubernâssem, portu, nubeculam, spiritum, ventos, procellas, tempestatibus*, quas tamen, ne in ænigma degenerans obscurior evadat, propriis verbis attemperat, *Reipubl. navem* appellans.

 Sed

tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. Itaquè discessu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudelissimis exciderunt: cùm quidem tu, ô vecors & amens, cùm omnes boni abditi, inclusique mœrerent, templa gemerent, tecta ipsa urbis lugerent, complexus es illud funestum animal ex nefariis stupris, ex civili cruore, x omnium scelerum importunitate & flagitiorum impunitate concretum, atquè eodem in templo, eodem & loci vestigio, & temporis arbitria non mei solùm, sed Patriæ funeris abstulisti. Quid ego illorum dierum epulas, quid lætitiam, & gra-

Simil. cad. *Metonymiæ.* *Metaphoræ.* *Geminatio, & polysyndeton.* *Allegoria.* 10. *Repetitio.*

Sed his unum me: Obviam ivi periculo, & pro Republica solus tempestatem excepi.

Gladii exciderunt: Cedens è civitate id sum consecutus, ut improborum civium animos jam ad bellum civile paratos represserim, effecerimq;, ne Respublica bellorum incendio deflagraret.

Cùm quidem tu: Hic Pisonem cum bonis civibus per antithesin collatum, & in publico luctu Clodio, totius illius calamitatis auctori, gratulantem, in busto Reipubl. tripudiantem graviter reprehendit.

Templa gemerent &c. Luctum tribuit rebus inanimis.

Funestum animal: P. Clodium: Omnium *non bipedum solùm, sed etiam quadrupedum nequissimum,* tanquam mei victorem cum summa gratulatione complexus es.

Eodem in templo: In templo Castoris, vel in ipso foro, & pro Aurelio tribunali.

Arbitria funeris: Arbitria funeris, ut alibi diximus, erant ea, quæ vel libitinarii, pollinctores, vespillones acci-

gratulationem tuam, quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperantissimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus sobrium, quis agentem aliquid, quod esset libero dignum, quis denique in publico vidit? Cùm Collegæ tui domus cantu & cymbalis personaret, cumquè ipse nudus in convivio saltaret: in quo ne tum quidem, cùm illum suum saltatorium versaret orbem, fortunæ rotam pertimescebat. Hic autem non tam concinnus helluo, nec

Præteritio. Adjunctio.

Allusio.

cipiebant pro mercede, vel quæ hæredes auferebant, quibus vicissim obligatio imposita erat, funus ad defuncti arbitrium faciendi, vel nisi hic arbitrium suum ante mortem significâsset, juxta alterius arbitrii sententiam mortuum sepeliendi. Hoc loco Cicero dicit, quòd Piso statim relicta bona Ciceronis, & cum his bona totius Patriæ tanquam exstinctæ rapuerit.

Sordidissimis gregibus: Cum tuis Græculis & Epicureis, qui pecudum instar summum bonum sordidissimis corporis voluptatibus metiuntur.

Quod esset libero dignum: Nam voluptati vacare, servile est, & libero homine penitùs indignum.

Saltatorium versaret orbem: Cùm se in orbem saltando converteret, vel cùm saltando orbem quendam rotæ instar convolveret.

Fortunæ rotam: Fortunæ inconstantiam & levitatem, quæ instar rotæ volubilitate sua imis summa convertit. Tam cæcus erat, & præsenti felicitate inflatus, ut cùm saltando rotam versaret, non recordaretur, tam citò felicitatem suam in deterius posse mutari, quàm citò rota convertitur.

Hic autem: Piso autem non tam elegans gluto, *nec tam musicus*, nec tam ad cantum, symphoniam & saltationem idoneus.

 In

Hypotyposis. Comparatio. nec tam musicus, jacebat in suo Graecorum foetore atque vino. Quod quidem istius in illis Reipublicae luctibus, quasi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum convivium ferebatur: in quo nemo potest dicere, utrùm iste plus biberit, aut vomuerit, an effuderit. *Piso Consulis nomine indignus.* Tu etiam mentionem facies Consulatûs tui? Aut te fuisse Romae Consulem dicere audebis? quid? Tu in lictoribus, in toga & praetexta esse consulatum putas? Quae orna-

In suo Græcorum fœtore: Prorsus demersus & sepultus erat in sua temulentia cum hominibus Græcis & Epicureis, qui more porcorum in fœdissimis voluptatibus volutantur. In proverbio est Græcorum temulentia, ideò Cic. in Verrem: Ut *Græco more biberetur*, & Festus: *Pergræcari est epulis & potationibus inservire.*

Quod quidem: Quod Pisonis convivium luctuoso illo tempore celebratum simile erat convivio Lapitharum, qui cum Centauris ad Pirithoi nuptias vocati, sic inter scyphos accensa vino libidine exarserant, ut mutuis vulneribus se confecerint. Lapithæ populi erant Thessaliæ, sicut & Centauri, sed hi primi equos domare & ex iis pugnare cœperunt, quo factum est, ut à vicinis populis, primùm conspecti membra partim humana, partim equina habuisse crederentur.

Quid tu in lictoribus: Ratio & definitio Consulis, non consistit in externis, in lictoribus, in prætexta: sed in internis, in consilio, fide, gravitate, vigilantia, cura &c.

Toga & prætexta: Erant hæc Magistratûs & Consularis potestatis insignia. Erat autem prætexta aliquid aliud, quàm toga picta, & tunica palmata, de qua sæpè fit mentio; tunica palmata fuit purpurea, & palmarum aureis foliis discriminata. Toga picta fuit item purpurea, sed variis figuris, aliisq; coloribus aulæi cujusdam instar di-

ornamenta etiam in Sext. Clodio, te consule, esse voluisti. Hujus in Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animo consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantiâ, curâ: toto denique munere consulatûs, omni officio tuendo, maximéque, id quod vis nominis præscribit, Reipublicæ consulendo. Ego Consulem esse putem, qui senatum esse in Republica non putavit? Et sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romæ ne Reges quidem esse potuerunt? Etenim illa jam omitto: cùm servorum

Definitio Cōsulis per negationem & affirmationem.
Incisa.

Etymologia A relatis, sunt enim Consul & Senatus relata.
Præteritio.

distincta. Toga prætexta erat candida vestis purpureo limbo circumdata; prætexta in pueris significabat nobilitatem generis, in viris potestatem Magistratûs.

Etiam in Sext.Clodio: Tu in Compitalitiis festis,ut suprà, Sext. Clodium, Publ. Clodii scribam, hominem impurum, qui nunquam anteà prætextatus fuisset, ludos facere, lictores habere, & prætextatum volitare passus es &c.

Clodiani canis: Hujus Sexti Clodii, qui canis instar secutus est Publ.Clodium in vexanda Republica, bonis allatrandis, & morsu appetendis, vel qui canis instar Publ. Clodio adulatus & blanditus est,ut provinciã impetraret.

Omni officio tuendo: Omne id præstando, quod à consule officium poscit.

Ego Consulem: Consul non potest esse senatu sublato; Sed tu senatum de Republ. sustulisti: Ergo Consul non fuisti. Propositio probatur à Minori ad majus; *Si ne Reges quidem sine senatu esse potuerunt, multò minùs Consul.*

Servorum delectus; Nefas erat servos ad delectum vocare,

Enumeratio. *Repetitio.* *Synecdoche tropus.* *Incisa.*

rum delectus haberetur in foro, arma in templum Castoris luce & palàm comportarentur; id autem templum, sublato aditu, revulsis gradibus à conjuratorum reliquiis, atquè à Catilinæ prævaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur: cùm Equites Romani relegarentur, viri boni lapidibus è foro pellerentur, senatui non solùm juvare Rempublicam, sed ne lugere quidem liceret: cùm civis is, quem hic Ordo, assentiente Italia, cunctisquê gentibus, conservatorem Patriæ judicârat, nullo judicio, nulla lege, nullo more, servitio atquê armis pellere-

care, aut illos arma capere. Atq; adeò hoc servorum delectu populi Romani Majestas fuit imminuta.

Revulsis gradibus: Ne cui, qui ferente leges Clodio, obnuntiare, intercedere, aut aliquo modo vellet impedire, daretur introitus: ut in Orat. pro Domo.

Prævaricatore: P. Clodio, qui quondam fingens se accusare Catilinam de repetundis, non verê & ex animo accusârat, sed tantùm cum eo colluserat: *tum ultore*, & mihi ob mortem conjuratis illatam exilium irrogante, vindicante Catilinam.

Equites R relegarentur: Synecdoche, numerus pluralis pro singulari; Cùm Gabinius Lucium Lamiam *in concione relegavit; edixitq; ut ab urbe abesset mille passus &c.* Cic pro Sext.

Lapidibus è foro pellerentur: Pro Sextio: *Armati homines forum & conciones tenebant: Cædes & lapidationes fiebant.*

Civis is: Cicero.

Servitio atq; armis: Per servitium, à servis.

Qui

leretur, non dicam auxilio vestro, (quod verè licet dicere) sed certè silentio: tum Romae fuisse consules quisquam existimabit? Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? Qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis: non capiunt angustiæ pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi: non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam per-

Correctio.

II. *Enthymema expugnantibus.*

Repetitio.

Traductio.

Disjunctio.

Synonyma.

Qui latrones? Latrones, hostes, proditores, tyranni non sunt consules dicendi: sed estis latrones &c. Non ergo Consules. Crescit oratio. Primò *latrones*: appellat, quòd Rempublicam expilantes, provincias obtinuerint lege Clodia, & ærarium exhauserint. Parùm est dicere *latrones*, etiam *prædones* appellat, quod latrocinio est atrocius. *Latrones* enim palàm quidem spoliant viventes, videntesq;, sed tamen soli solos aggrediuntur viatores; *prædones* conflatis copiis palàm in ædes & vicos irrumpunt; neq; id satis; *hostes* vocantur, quasi palàm conscripto exercitu Reipubl. nefarium bellum indixerint. Magis etiam sceleris atrocitatem exaggerat; vocat *proditores*: Prodere enim suas partes aut civitatem, longè est immanius, quàm apertè bellum indicere. Addit demum *tyrannos*, quasi quoddam exaggerationis fastigium.

Insolentiâ rerum secundarum: Vel superbiam intelligit, quâ plerumq;, qui subitò ad res secundas perveniunt, efferuntur & insolescunt: vel insvetudinem, quòd Piso antehac non fuisset rebus secundis assvetus.

Tantam personam: Videtur alludere ad actores, qui perso-

personam, tam gravem, tam severam. Seplasia mehercle, ut dici audiebam, te, ut primum adspexit, Campanum Consulem repudiavit. Audiêrat Decios Magios, & de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus si moderatio illa, quæ in nostris solet esse consulibus, non fuit; at fuit pom-

Cōparatio.

Repetitio.

sonam in tragœdiis assumunt, cujus capaces non sunt.

Seplasia: Platea erat Capuæ, quæ Seplasia appellabatur. Ii, qui in hac platea habitabant, aversabant Pisonem. Latet hic argumentum à minore ad majus: *Quem Capua indignum Magistratu judicavit, longè indignior judicandus est Romano Consulatu; sed Capua indignum Duumviratu judicavit Pisonem: Ergo Piso longè indignior est Romano Consulatu.*

Campanum Consulem: Capua urbs Campana est, & Campanæ regionis præstantissima. Non autem intelligendum, quòd Piso fuerit Consul Capuæ, vel in Campania; Duûmvir enim erat. Invidiosè autem *Campanum Consulem* dicit, tanquam hoc nomen sibi Piso arrogâsset, vel quòd Duûmviri Capuani sæpè se tanquàm Consules gesserint, atq; etiam prætextâ & lictoribus, Consulum insignibus, usi sint. Duûmviri erant duo in eodem Magistratu constituti.

Audiêrat Decios: Reddit rationem, cur eum Capuani indignum Magistratu judicarent. Quia scilicet videbant, eum longè indigniorem esse Decio Magio, & Taurea Jubellio. Nullius auctoritatis erat Decius Magius, de quo Livius: *Privatim se tenuit, in foro cum Filio clientibusq; paucis otiosè inambulavit &c.* Accipit pluralem pro singulari. Fuit autem unus & idem Decius Magius.

De Taurea Jubellio: Fuit hic item Campaniæ Princeps; sed exiguæ auctoritatis. At isti externam saltem speciem illo Magistratu dignam exhibebant, Piso nec Ma-

pompa, fuit species, fuit incessus, saltem Seplasiâ dignus & Capuâ. Gabinium denique si vidissent Duûmvirum vestri illi ungventarii, citiùs agnovissent. Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, & fluentes cerussatæq; buccæ, dignæ Capuâ, sed illa vetere. Nam hæc quidem, quæ nunc est, splendidissimorum hominum, fortissimorum virorum, optimorum civium, mihiquè amicissimorum multitudine redundat. Quorum

Incisa.

Hypotyposis.

Simil.cad.

Magistratûs speciem vel saltem nomine tenus sustinebat.

Saltem Seplasiâ dignus: Incessus istorum fuit, non quidem Romana moderatione, Seplasiâ tamen, viro illô, & Capuâ dignus. At in Pisone nec pompa, nec species, nec incessus, non modò Româ, sed nec Seplasiâ dignus & Capuâ.

Gabinium deniq;: Ad insectandum nimium Gabinii cultum & elegantiam affectatam corporis. Hunc Capuani illi ungventarii, qui in vico Seplasia habitabant, tanquam digniorem, qui inter ungventarios Magistratum gereret, lubentiùs acceptâssent.

Cincinnorum fimbriæ: Crines in cincinnos vibrati, fimbriarum instar promissi, & ungventis delibuti.

Cerussatæq;: Facies pigmento, quod cerussa vocatur, fucata erat.

Vetere: Quæ olim deliciis & mollitie affluebat. Prudenter Capuanorum offensione occurrit, ut non præsentes eorum mores & mollitiem sectari videatur. Erat antiqua Capua ob delicias & luxuriam nota, de qua Livius l. 23. *Prona semper civitas in luxuriam, non ingeniorum modo vitio, sed affluenti copia voluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ, terrestrisq;.*

Te

rum Capuæ te prætextatum nemo adspexit, qui non gemeret desiderio mei: cujus consilio cùm universam Rempublicam, tum illam ipsam urbem meminerant esse servatam. Me inauratâ statuâ donârant: me patronum unum adsciverant: à me se habere vitam, fortunas, liberos arbitrabantur: me & præsentem contra latrocinium tuum suis decretis, legatisq; defenderunt, & absentem, principe Cn. Pompejo referente, & de corpore Reipublicæ tuorum scelerum tela revellente, revo-

Repetitio.

Incisa.
Dissoluta.
Polysyndeton.
Allegoria.

Te prætextatum: In prætexta & veste Magistratûs.

Desiderio mei: Non est, quòd hinc existimes, Ciceronem jam tum exulâsse; nam ante Consulatum suum Duûmvir fuit Piso, Cicero Pisone Consule ejectus est. Sed gemebant desiderio Ciceronis, eum Pisonis locô Duûmvirum expetentes.

Inauratâ statuâ donârant: Mihi tanquam conservatori suæ urbis inauratam statuam erexerant.

Me & præsentem: Videtur Cicero, cùm primum ejectus est, se Capuam, cujus patronus erat, rectâ contulisse, colonique jure civium Romanorum comitia habuisse, in quibus & Ciceronem defendendum esse decreverunt, & legatos miserunt Romam, qui exiliũ deprecarentur.

Principe Pompejo referente: Referente, non in senatu Romæ, sed Capuæ, in qua Duûmviratum tunc gerebat Pompejus.

Tela revellente: Vulneribus iis medente, quæ tu Reipublicæ inflixeras, & ad Colonos Capuanos referente, ut illa lex à Clodio de meo exilio lata refigeretur, quæ tanquam telum in ipsius Reipublicæ visceribus hærebat.

An

revocârunt. An tu eras Consul, cùm in Palatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed ignibus injectis, instigante te? Ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non Consul subvenerit? At tu illo ipso tempore apud socrum tuam propè à meis ædibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas non exstinctor, sed auctor incendii, & ardentes faces furiis Clodianis pœnè ipse Consul ministrabas. An verò reliquo tempore consulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruit? quisquam in Curiam venienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putavit? Numerandus est ille annus denique in Re-

Syllogismo.

Allusio.

12.

Repetitio.

Interrogatio.

An tu: Vis est in Syllogismo: *Consules solent incendiis subvenire; sed tu non subveniebas: Ergo non eras Consul.* Post profectionem Ciceronis ex urbe, bona ejus P. Clodius publicavit. Posteà direpta sunt omnia, quæ aut in domo, aut in villis fuerunt, & ex eis ad ipsos Consules lata complura. Domus direpta primùm, deinde inflammata, ac diruta est.

Apud socrum: Socrus est mater uxoris aut mariti: Quo nomine hæc fuerit appellata, non constat.

Furiis Clodianis: Seditiosis à Publio Clodio ad incendium domûs meæ concitatis. Vocat Furias, quòd in fabulis Furiæ cum facibus & tædis ardentibus soleant induci.

Quisquam tibi paruit: Ab enumeratione obsequiorũ, quæ Consulibus præstantur, ostendit neminem fuisse, qui Pisonem Consulem agnoverit.

Numerandus est ille annus: Videamus, num Consul dici po-

Metonymia Republicâ, cùm obmutuisset Senatus,
Simil: cad: judicia conticuissent, mœrerent boni,
vis latrocinii vestri tota urbe volitaret,
Traductio. nequè civis unus ex civitate, sed ipsa
civitas tuo & Gabinii sceleri, furori-
què cessisset? At ne tum quidem emer-
Metony- sisti, lutulente Cœsonine, ex miserrimis
mia. naturæ tuæ sordibus, cùm experrecta
Polysyndeton. tandem virtus clarissimi viri, celeriter
& verum amicum, & optimè meri-
tum civem, & suum pristinum mo-
rem requisivit: nequè est ille vir pas-
sus, in ea Republica, quam ipse decorâ-
rat

potueris illo anno, quo nihil aliud egisti, quàm quod per-
tineret ad Rempublicam omni scelere lacerandam & dis-
sipandam.

At ne tum quidem: Ne tum quidem in viam melioremq́; frugem rediisti, cùm *aliquando seriùs, quàm ipse vellet, Cn. Pompejus invitissimus iis, qui mentem optimi ac fortissimi viri suis consiliis, ac fictis terroribus à defensione meæ salutis averterant, excitavit illam suam non sopitam, sed suspicione aliqua retardatam consvetudinem Reipubl: bene gerendæ.* Pro Sextio. Quia scilicet Pompejus, cùm vexari se contumeliis à Clodio videret, cogitavit de revocando Cicerone, quem furoribus Clodianis opponeret.

Lutulente Cæsonine: Pisonem ita appellat. Nam pater ejus Cæsonius cognominabatur. Lutulentum vocat, sicuti sæpè in hoc orationis decursu; *ô lutum! Pauci ista tua lutulenta vitia noveramus &c.*

Et verum amicum: Pompejus me suum verum, non simulatum amicum requisivit, postquam experrecta ejus virtus est, ut suprà ex oratione pro Sextio.

Suum pristinum morem: Consvetudinem Reipublicæ bene gerendæ.

Auxe-

rat atquè auxerat, diutiùs vestrorum scelerum pestem morari: cùm tamen ille, qualiscunquè est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipse se vix: sed collegit tamen, & contra suum Clodium primùm simulatè; deinde non libenter; ad extremum tamen pro Cn. Pompejo verè vehementerquè pugnavit. Quo quidem in spectaculo mira populi Rom. æquitas erat. Uter eorum perîsset, tanquam lanista, in ejusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò quæstum, si

Similitudo.

Auxerat: Nam Pompejus imperio Romano tres terrarum partes tribus triumphis adjunxerat.

*Cum tamen ille:*Gabinius etsi sceleratus, & sola Pisonis improbitate superatus,nonnihil tamen ad meliorem frugem rediit; collegit se, & quid faceret, cogitavit.

Contra suum Clodium: Quem priùs sic amabat, ut quô ei gratificaretur, me urbe pelli permiserit.

*Quo quidem in spectaculo:*In aspicienda pugna & dissensione, quæ inter Gabinium & Clodium exarserat.

Æquitas erat: Animo æquo, securo ac tranquillo spectabat rem hanc pop. Rom.

Uter eorum perîsset: Sive Gabinius,sive Clodius in illa pugna caderet, lucrum suum esse & commodum putabat.

Tanquam lanista: Lanista est gladiatorum Magister & instructor. Comparationis iste sensus est: Sicut lanista æquo animo adspicit, si gladiator, quem erudiit, committitur cum alio gladiatore famoso, licèt succumbat, & juguletur,vel licèt etiam uterq;,sive par gladiatorum, quod manus conserit, pereat: sic æquo animo populus Rom.hos duos cives pessimos committi videt, & propterea

si uterquè cecidisset. Sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem summi viri. Erat ipse sceleratus, erat gladiator: cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. Tu scilicet homo religiosus, & sanctus fœdus, quod meo sangvine in pactione provinciarum iceras, frangere noluisti. Caverat enim sibi ille sororius adulter, ut, si sibi provinciam, si exercitum, si pecuniam ereptam ex Reipublicæ visceribus dedisset, omnium suorum scelerum socium te adjutoremq; præberes. Itaquè in illo tumultu fracti fa-

Ironia.

Repetitio.

reà non dolet, sed magnam ex alterutrius, maximam ex utriusq; interitu capiet utilitatem.

Sed ille tamen: Gabinius agebat aliquid, tuebatur auctoritatem Pompeji. Erat ipse Gabinius sceleratus, erat crudelis, & gladiatori similis; Cum altero tamen gladiatore & sicario P. Clodio pugnabat.

Fœdus: Quod pepigeras cum Clodio, ut tu me de civitate ejici patereris, meámquam causam proderes, ea conditione, ut Clodius vice versá rogationem ferret ad populum, quâ tibi Macedonia provincia, Syria Gabinio decerneretur.

Sororius adulter: P. Clodius, qui cum sororibus incestum perpetravit.

Si pecuniam: Quadringenta quinquaginta millia aureorum, deprompta ex ipso ærario.

In illo tumultu: Qui exortus est, cùm Gabinius Clodium impugnaret, tu defenderes.

Fracti fasces: Fasces Consulares, quos lictores Gabinio Consuli præferebant, atq; adeò fracta auctoritas Consularis.

Ictus

fasces, ictus ipse; quotidie tela, lapides, fugæ: deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompejum interimendum collocatum fuisse constabat. Et quis audivit non modò actionem aliquam, aut relationem, sed vocem omninò, aut querelam tuam? Consulem tum te fuisse putas, cujus in imperio, qui Rempublicam Senatûs auctoritate servârat, fidemque in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis devinxerat, is

Inductio.

13.

Ictus ipse: Gabinius.

Quotidie tela: Modus loquendi incisus: Armis agebatur res quotidie.

Deprehensus: Clodii servus, teste Plutarcho, cum sica ad occidendum Pompejum in janua curiæ collocatus.

Et quis: Negat Pisonem Consulem fuisse, quòd & ipsum Ciceronem urbe depelli & Pompejum domum compelli permiserit; item ex eo, quòd senatus eorum relationibus solitus fuerit reclamare.

Non modò actionem: Ecquis vidit te resistentem, non dicam, potestate consulari, sed vel privato consilio. Actio enim & relatio est consularis, vox & querela privati officii.

Cujus in imperio: Consulatu.

Qui Rempublicam: Pompejus. De quo solo in hac periodo, & non partim de seipso, partim de Pompejo loquitur Cicero; sensus est: Illene Consul est, in cujus Consulatu tutò in publicum exire non potuit ille Pompejus, qui tanta pro bono publico præstitit, qui Rempublicam servavit, conservando Senatûs auctoritatem, qui *fidem in Italia* servavit, qui fecit, ut floreret in Italia æquitas, justitia, commercia, negotia &c.

Tribus triumphis: Pompejus Magnus, qui Domitio in Africa, Sertorio in Europa, Mithridate in Asia superatis,

 tis,

A repugnantibus. is se in publico tutò statuit esse non posse? An tum eratis consules, cùm, quacunquè de re verbum facere cœperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat, ostendebatquè, nihil esse vos acturos, nisi priùs de me retulissetis? Cùm vos, quanquam fœdere obstricti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, sed lege impediri? Quæ lex privatis hominibus esse lex non videbatur, inusta per servos, inci-

Compar.

tis, de tribus terrarum partibus triumphârat, easq; sub unam populi Romani redactas ditionem inter se devinxerat, & colligârat. Omnes omnium gentium partes Cicero in tribus illis Asia, Europa & Africa comprehendit, quæ antiqua est orbis divisio; nunc postquam Columbus novos detexit orbes, nec porrò terris fuit ultima Thule, addita est quarta pars America.

Is se in publico: Metu Clodii, qui ipsius vitæ insidiabatur, caruit publico, nec prodivit in forum, privatis se parietibus defendens.

Referre: Consulum erat Senatui, aut populo proponere res, de quibus consultandum; & istud dicebatur *Referre*, ut suprà dixi.

Fœdere obstricti: Fœderis, quod meo sangvine in pactione provinciarum iceratis, religione devincti.

Tamen cupere: Piso & Gabinius simulabant cupere se reditum Ciceronis, quem adeò Senatui gratum esse videbant, sed dicebant lege Clodia de meo exilio se prohiberi, quò minùs ad senatum de meo reditu referrent.

Quæ lex: Ostendit nullam fuisse excusationem ob legem Clodiam; quia hæc nulla lex fuit.

Inusta: Quasi ferro candenti in Reipublicæ fronte ad perpetuam ignominiam impressa. Servis enim fugitivis & calumniatoribus notas inurebant, ideoq; dicit legem inu-

incisa per vim, imposita per latrocinium, sublato senatu, pulsis è foro bonis omnibus, capta Republica, contra omnes leges, nullo scripta more: hanc qui se metuere dicerent, hos Consules, non dicam animi hominum, sed fasti ulli ferre possunt? Nam si illam legem non putabitis, quæ erat contra omnes leges, indemnati civis, atquè integri capi-

Simil. cat. Incisa.

Dilemma. Traductio.

inustam per servos, ut rei indignitatem exaggeret. Servi, inquit, emissi ex ergastulis, atq; adeò notis inusti, hanc Reipublicæ non legem, sed labem inusserunt.

Incisa per vim: In æreas tabulas, in quas incidi leges consuêrunt.

Hanc qui se metuere: An istos Consules, qui ejusmodi legem metuere se dicerent, putatis ferre & tolerare possunt, non dicam homines, sed vel ipsi animâ carentes fasti, & tabulæ, in quibus aliàs nomina Consulum inscribuntur? Adeò, inquit, Consulis nomine sunt indigni hi, ut ne fasti quidem, sive annorum inscriptiones ferre possint annum horum Consulum nominibus inscribi. Fasti sive Calendaria Romanorum annos suos distinguebant per Consules illius anni E. G. *Licinio Crasso, & Cn. Pompejo M. Consulibus.*

Nam si illam: Dilemma est.

Vel hanc legem verè vos metuere dicebatis, quòd verè putaretis esse legem; vel provinciarum pactione corrupti hoc prætextu utebamini, ut meam causam proderetis.

Si primum: Ignorabatis mores & instituta Reipublicæ, atq; adeò Consules non eratis.

Si secundum: non modò Consules non eratis, sed ne liberi quidem, quippe qui vestram libertatem pretio provinciæ vendidistis, ergo &c.

Indemnati civis: Qui indictâ causâ extrudebatur è civitate.

Integri capitis: Id est: civis, qui non erat jure capite di-

capitis, bonorumque tribunitia proſcriptio; hac tamen obſtricti pactione tenebamini: quis vos non modò Conſules, ſed liberos fuiſſe putet, quorum mens fuerit oppreſſa præmio, lingva adſtricta mercede? Sin illam vos ſoli legem putabitis: quisquam vos Conſules tunc fuiſſe, aut nunc eſſe Conſulares putet: qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis eſſe, non

Simil. cad.

Conjugata.

Inciſa.
Repetitio.

minutus. Feſtus l. 4. *Diminutus capite appellatur, qui civitate multatus eſt, & ex alia familia in aliam adoptatus, & qui liber alteri mancipio datus eſt, & qui in hoſtium poteſtatem venit, & cui aqua, igniq; interdictum eſt.*

Tribunitia proſcriptio: In qua lege fiebat proſcriptio à tribunoplebis bonorum illorum, quæ erant Ciceronis, indemnati civis &c. Proſcriptio in eo conſiſtebat, ut bona alicujus publicarentur, venalia proponerentur, is, ad quem pertinebant, ejiceretur in exilium, ſæpè illi more tyrannico præmium promitteretur, qui ejecto vel proſcripto necem intuliſſet &c.

Hac tamen: Sic cape ſenſum ex dilemmate: Si non putabatis, legem eſſe, legem illam nefariam Clodii, & ſic non impediti fuiſtis prætextu legis, attamen impediti, & obſtricti fuiſtis illa pactione, de qua ſuprà. Quòd ſi hoc &c. Quis vos Conſules putabit, qui eſtis mancipia?

Sed liberos: Non tantùm non in Conſulum, ſed nec in liberorum hominum numero cenſendi eſtis, *quorum mens oppreſſa præmio, lingva adſtricta mercede,* quia nimirum acceptis muneribus & provinciis, veſtram Clodio libertatem addixiſtis. Munera enim tollunt libertatem.

Sin illam: Eſt primum in dilemmate poſitum & deductum. Vide ſuprà.

Non

non leges, non instituta, non mores, non jura nôritis? An, cùm proficiscebamini paludati in provincias vel emptas, vel ereptas, Consules vos quisquam putavit? Itaquè, credo, si minùs frequentiâ suâ vestrum egressum ornando, atquè celebrando; at omnibus saltem bonis, ut Consules; non tristissimis, ut hostes, aut proditores pro-

A repugnãtibus.
DE ABITU, ET ABSENTIA:
Pars II.
Ironia.

Non leges &c. Inter hæc quatuor videtur esse hæc distinctio, quòd *leges* scriptæ sint, & receptæ suffragio Principis in Monarchia, in Democratia suffragio totius civitatis, nec ad unum aut alterum annum, sed in perpetuum obligent: *Instituta* verò sint quædam veluti senatûs decreta, quæ vim quidem non habent, nisi ad unum, vel alterum annum: si tamen diutiùs perseverârint, in legem transeunt, & quandam veluti præscriptionem inducunt: *Mores* sunt, quæ sine senatûs decreto, sine lege primùm inducuntur, dein in consvetudinem transeunt; *Jura* postremò, jus naturale, jus gentium, jus commune &c. comprehendunt &c.

Cùm proficiscebamini Paludati: Cùm votis in Capitolio priùs de more nuncupatis, Gabinius in Syriam cum auctoritate proconsulari, tu in Macedoniam te conferebas, paludati, induti paludamento, quod est chlamys imperatoria, vel etiam trabea; Varro l.6. *Paludamenta sunt ornamenta, & insignia militaria. Ideò ad bellum cùm exit Imperator, & lictores mutant vestem, & signa incinuerunt, paludatus dicitur proficisci.* Idipsum fiebat, cùm abirent ad provincias.

Emptas: à Clodio mei capitis & sangvinis pactione.

Ereptas: Reipublicæ arbitrio concedendas.

Itaq; credo: Ironia est; itaq; credo si non multi vos comitati sunt exeuntes, saltem multi fausta omnia dice-

14. *Diſceſſus Ciceronis.*	proſequebantur. Tùnc etiam immaniſſimum, ac fœdiſſimum monſtrum auſus es meum diſceſſum illum, teſtem ſceleris, & crudelitatis tuæ, maledicti & contumeliæ locô ponere?
Polyſynd.	Quo quidem tempore cepi, Patres Conſcripti, fructum immortalem veſtri in me & amoris, & judicii; qui non admurmuratione, ſed voce & clamore abjecti hominis, & ſemivivi furorem, petulantiamque fregiſtis.
Repetitio. Inciſa. Enumeratio. Metonymia.	Tu luctum ſenatûs, tu deſiderium Equeſtris Ordinis, tu ſqualorem Italiæ, tu curiæ taciturnitatem annuam, tu ſilentium per-

ſcedentibus imprecati ſunt.

Tùne etiam: Arrepta occaſione graviter & in flammato quodam impetu ad alteram comparationis inter ſe, & Piſonem inſtitutæ partem delabitur, ejusq; impudentiam hinc oſtendit, quòd Ciceroni fugam objecerit & exprobrârit, quam ad occultanda ſua propria ſcelera debuiſſet perpetuo ſilentio tegere.

Voce & clamore: Alto teſtimonio veſtro immortalem mihi gloriam peperiſtis.

Tu luctum ſenatûs: Tu maledicti locum inde arripis, quòd ſenatus publico conſilio Senatûsconſultum fecerit, ut pro me veſtis lugubris ſumeretur.

Deſiderium Equeſtris Ordinis: Qui pœnè univerſus veſtem pro me mutavit, è quo Ordine viginti propè adoleſcentum millia me comitabantur, ut Clodii vim à me prohiberent, qui per Q. Hortenſium, & C. Curionem Conſulem opem petiêrunt &c.

Squalorem Italiæ: Quæ tantum dolorem hauſit deſiderio mei, ut ipſi etiam agri ſqualere viderentur.

Tu ſilentium: In Vatinium: *cujus deſiderio forum mœ-ſtum,*

perpetuum judiciorum ac fori, tu cætera illa in maledicti loco pones, quæ meus discessus Reipublicæ vulnera inflixit? Qui si calamitosissimus fuisset, tamen misericordiâ dignior, quàm contumeliâ, & cum gloria potiùs esse conjunctus, quàm cum probro putaretur. Atque ille, dolor meus duntaxat, vestrum quidem scelus, ac dedecus haberetur, cùm verò (forsitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse videatur, sed certè id dicam, quod sentio) cùm tantis à vobis, patres Conscripti, beneficiis affectus sim, tantis honoribus: non modò illam calamitatem esse non duco: sed, siquid mihi potest à Republica esse sejunctum, quod vix potest: privatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam expeten-

Metaphora.
Syllogismus A majore.
Licentia.

stum, muta curia, omnia deniq; bonarum artium studia siluerunt; cætera illa: conjunge, *quæ meus discessus &c.*

Atq; ille: Et discessus meus pro meo quidem dolore & calamitate habendus, sed simul pro indicio vestrorum scelerum & dedecorum.

Cùm verò: Cùm, geminatur post parenthesin: Cùm verò tantis honoribus affectus sim.

A Republica esse sejunctum: Si aliquid proprium ego habeo, quodq; non ipsum sit Reipublicæ, tunc ad illud augendum & majore gloriâ afficiendum dico optandam mihi hanc fuisse exilii calamitatem,quamvis ex altera parte optari non debuerit; quia cum Reipublicæ calamitate junctum fuit exilium meum.

Atq;

tendamquê fortunam. Atquè ut tuum lætissimum diem cum tristissimo meo conferam, utrum tandem bono viro & sapienti optabilius putas, sic exire à patria, ut omnes sui cives salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit: an, quod tibi proficiscenti evenit, ut omnes exsecrarentur, malè precarentur, unam tibi illam viam, & perpetuam esse vellent? Mihi, medius fidius, in tanto omnium mortalium odio, justo præsertim & debito, quævis fuga potiùs, quâm ulla provincia esset optatior. Sed perge porrò. Nam si illud meum turbulentissimum tempus profectio-

Communicatio.

Dissoluta.

Collatio utriusq; discessus.

Synonyma.

15.

Atq; ut tuum: Syllogismus: *In odio justo civium quævis fuga, quàm ulla provincia debet esse optatior: Sed tu cum justo omnium odio in provinciam abiîsti: Ergo quævis fuga tibi debuit esse optatior, quàm ulla provincia.* Hinc infert: Ergò longè mihi debuit esse optatius ex urbe cum tanta gloria civiumq; studio discedere, quàm tibi cum tanto civium odio in provinciam proficisci.

Unam tibi illam viam: Cùm omnes expeterent, ut in illa via perires, nec priùs illius viæ, quàm vitæ finem invenires, ut est ille Turpilii versus ex Nonnio:

Egredere, atq; utinam istuc perpetuum itiner sit tibi!

Itiner, antiquus est nominativus pro *iter*.

Medius fidius: Formula jurandi, ut dixi in p. 2. *Me Dius fidius* seu Jovis filius!

Sed perge porro: Hactenus de utriusq; discessu, nunc ad utriusq; regressum delabitur. Exponit primò; quanto

fectionis tuo tranquillissimo præstat, quid conferam reliqua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me Kalendis Jan. qui dies post obitum, occasumque nostrum Reipublicæ primus illuxit, frequentissimus senatus, concursu Italiæ, referente clarissimo atquè fortissimo viro P. Lentulo, consentiente populo Romano, atquè una voce revocavit. Me idem senatus exteris nationibus, me Legatis, Magistratibusquè nostris auctoritate sua, consularibus litteris, non ut tu Insuber dicere ausus es, orbatum patriâ, sed ut senatus illo ipso tempore appellavit, civem Conservatorem Reipublicæ commendavit. Ad meam unius salutem senatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui Rempublicam salvam esse vellent, Consulis voce

Reditus Ciceronis.

Hyperbole. Ab adjunctis.

Repetitio.

Traductio.

&

to omnium studio fuerit ab exilio revocatus.

Me Kalendis Jan: Quo die, respirante tum primùm Republica Clodii seditionibus laceratâ, P. Lentulus Spinther, & Qu. Metellus Nepos Consulatum inierunt. Qui dies post meam fugam primus exstitit Reipublicæ salutaris, & quasi dissipatis nubibus ad spem futuræ serenitatis illuxit.

Concursu Italiæ: Concursu Italorum, qui pro jure civitatis, quod bellis socialibus acceperant, ex omnibus oppidis confluebant, ad ferendum de mea salute suffragiũ.

Me legatis, Magistratibusq;: Qui provincias administrabant.

Tu Insuber: Avus maternus Pisonis Insuber fuit & Pla-

Hyperbole & Metonymia. *Repetitio.* & litteris implorandum putavit. Mei capitis servandi causâ Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota convenit. De mea salute P. Lentuli, præstantissimi viri atquè optimi Consulis; Cn. Pompeji, clarissimi, atquè invictissimi civis, cæterorumquè principum civitatis, celeberrimæ & *Ab adjunctis.* gravissimæ conciones fuerunt. De me senatus ita decrevit, Cn. Pompejo auctore & ejus sententiæ principe, ut si-quis

Placentinus. Insubres dicti sunt populi Cisalpinæ Galliæ, quorum civitates Mediolanum, Papia, Lauda, Novaria, Vercellæ &c.

Quasi signo dato: Quasi elato vexillo. Videtur ad militarem morem alludere in conscribendo exercitu usurpatum. Signum enim sive vexillum ex arce tollebant.

De mea salute: Pro Sextio. *Habuit de eodem me P. Lentulus concionem, concursus est populi Rom. factus: Omnes ordines, tota in illa concione Italia constitit &c.*

Cn. Pompeji: Item pro Sextio. *Productus est ab eo Cn. Pompejus, qui se non solùm auctorem meæ salutis, sed etiam supplicem populo Rom. exhibuit &c.*

De me Senatus: Senatûsconsulti de suo reditu splendorem à tribus adjunctis ostendit, 1. à persona Pompeji, qui fuit auctor & princeps sententiæ. 2. à re, quæ decernebatur. 3. à verbis, quibus ea senatûs auctoritas perscripta est.

Sententiæ principe: Aliud est esse principem civitatis, aliud principem sententiæ. Princeps Senatûs erat, qui primus in recensione senatûs à Censoribus fuisset recitatus. Princeps sententiæ, qui primus sententiam dixisset, quæ obtineret, & quā reliqui maximā partē sequerentur.

L.

quis impedîsset reditum meum, in hostium numero putaretur: iisquè verbis ea de me senatûs auctoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentiùs, quàm mihi salus, restitutioquè perscripta. De me cùm omnes magistratus promulgâssent, praeter unum Praetorem (à quo non fuit postulandum) fratrem inimici mei, praeterquè duos de lapide emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus Consul de Collegae. Q. Metelli sententia: quem mecum eadem

Res-

L. Cotta tum fuit princeps senatûs; sed post Cottam dixit sententiam primus Pompejus pro Cicerone gloriosam.

In hostium numero: Senatus plerumq; his verbis sua decreta muniebat, ut qui secùs fecisset, is vel contra Rempublicam fecisse, vel in hostium numero habendus esse diceretur.

Praeter unum Praetorem: Appium Clodium, Fratrem P. Clodii.

A quo non fuit postulandum: A quo propter consangvinitatem non fuit postulandum, ut de meo reditu legem promulgaret, & Fratri suo P. Clodio sese opponeret. Id enim si postulatum fuisset, pietatis excusationem praetexere potuisset.

Praeterq; duos: Sextum Attilium Serranum & Numerium Quintium.

De lapide emptos: Mercede conductos,& P.Clodio mancipatos instar servorum venalium, qui vendebantur lapidi insidentes, vel potiùs quòd ipsi praecones de superiore loco, & lapide eminente res venales pronuntiarent.

Comitiis centuriatis: In comitiis,in quibus populus per centurias descriptus in campo Martio suffragium tulit.

Q. Metelli: Nepotis. Is affinis P. Clodio,cùm Tribunus pl.

Respublica, quæ in tribunatu ejus disjunxerat, in consulatu virtute optimi ac justissimi viri sapientiaquè conjunxit. Quæ lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? Ex vobis audio, nemini civi ullam, quò minùs adesset, satìs justam excusationem esse visam: nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque splendidiorem fuisse: hoc certè video: quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos diribitores, vos custo-

Antithesis.

Præteritio.

nuspl.esset, legemq; ferret de revocando in Italiam Pompejo cum exercitu, à Cicerone Consule dissenserat, postmodum tamen oratione P. Servilii permotus in gratiam rediit cum Cicerone absente.

Virtute optimi viri sapientiaq;: P. Servilii oratione.

Quæ lex: Lex P. Lentuli, quâ me ab exilio revocavit, meq; restituit pristinæ dignitati. Nulla unquam comitia splendidiora fuisse dicit, quàm ea, quibus omnium Ordinum consensu Lex de suo reditu sancita est.

Quid me attinet dicere? Quid juvat, & me, qui non aderam, & vobis explicare, qui non interfuistis solùm, sed etiam præfuistis.

Tabulæ publicæ: Eas tabulas intelligit, in quas acta diurna populi referebant. Acta enim in Comitiis, & populi R. suffragia in tabulas referri solebant, quæ hic tabulæ publicæ nominantur.

Vos rogatores: Tu Lentule Consul, vos senatores populum rogâstis, ut legem, quam Consul de meo reditu ferebat, suis suffragiis comprobaret. *Rogatores* vocat, quia hac formula leges ferebant, & proponebant: *Rogo vos, velitis, jubeatis &c.* vocabantur etiam illi rogatores, qui colligebant centuriatim suffragia.

Diribitores: Idem ac distributores, qui suffragiorum ta-

custodes fuisse tabularum: & quod in honoribus vestrorum propinquorum non facitis, vel ætatis excusatione, vel honoris, id in salute mea, nullo rogante, vos vestrâ sponte fecistis. Confer nunc Epicure noster, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes absentiam tuam cum mea. Obtinuisti provinciam consularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuæ, non quos

Polysynd.

16. *Pisonis absentia. Correctio.*

tabellas distribuebant; imò, qui suffragia collecta numerabant, & affirmativa à Negativis dividebant, ut infrà dicetur. De his & custodibus Nicolaus Goruchius l. 1. de Com. Rom. c. 3. *In omnibus centuriatis comitiis reperio fuisse diribitores, rogatores, custodes, & præcones. Erant diribitores, qui tabulas populo per centurias ministrabant. Rogatores, qui cistam deferebant, in quam tabellas suffragii populus conjiciebat. Custodes, qui præter id, quòd observabant, ne quid fraudis committeretur in sortitionibus & suffragiis, describebant etiam cujusq; centuriæ educta è cista suffragia &c.*

Custodes: Vide paulò suprà.

Epicure noster: Homo turpis & voluptatibus dedite, quiq; *ex hara*, porcorum stabulo productus es ob sordes & vitia, non *ex schola*, qui nullas litteras didicisti, corporis voluptate contentus.

Absentiam tuam: Tuum in provincia magistratum cum meo exilio.

Provinciam Consularem: Macedoniam, quæ illo anno Consularis effecta est, quæ provincia tamen solius Macedoniæ finibus non limitata, se ad Achajam, Thessaliam, Athenas, totam Græciam extendebat.

Finibus iis: Eousq; se illa tua provincia extendit, nempe ad alios quoq; populos liberos Achajæ, Thessaliæ &c. quousq; se ambitio & avaritia tua extendit, non quousq; lex

quos lex generi tui pepigerat. Nam lege Cæſaris juſtiſſima atque optima populi liberi, plane & vere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem præter te & Collegam tuum putavit, omnis erat tibi Achaja, Theſſalia, Athenæ, cuncta Græcia addicta. Habebas exercitum tantum, quantum tibi non ſenatus, aut populus Romanus dederat, ſed quantum tua libido conſcri- pſe-

Correctio.

lex juſta Cæſaris.

Generi tui: Nam Cæſar Calpurniam Piſonis Filiam duxit uxorem.

Populi liberi &c. Lex Julia, lata à Julio Cæſare erat, ut populi liberi verè eſſent liberi, nec à provinciarum adminiſtratoribus regerentur, ſed propriis legibus & Magiſtratibus uterentur, in eos Piſo imperium ſibi vindicavit, fines cupiditatis ſuæ etiam in populos liberos regendos extendit.

Lege autem ea: Lege Clodia, quæ erat contra omnes leges, nec tam lex erat, quàm tribunitia proſcriptio.

Achaja &c. Achajam libertate donatam fuiſſe teſtantur auctores varii, ſed pedetentim conſvetudo irrepſerat, ut eò Romanæ ſecures mitterentur, atq; ita libertas Achajæ tolleretur Magiſtratuum cupiditate; qui provinciarum fines ulteriùs & ulteriùs propagabant. Quare Julius Cæſar in primo ſuo Conſulatu legem tulit, ut populi liberi verè eſſent liberi &c. Piſo tamen altero pòſt anno ſuas ſecures ad Achajam uſq; promoverat erepta iterum libertate.

Cuncta Græcia: Intelligit cæteras Græcas regiones, ut Ætoliam, Epirum, & alias.

Addicta: Vendita eo pretio, ut tu viciſſim Clodio proderes meam ſalutem, quemadmodum ipſe tibi prodiderat Rempublicam.

Æra-

pferat. Ærarium exhauferas. Quas res geffifti in imperio, exercitu, provincia Confulari? quas res gefferit, quæro? qui ut venit, ftatim; nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces fociorum, non cædem hofpitum, non perfidiam, non immanitatem, non fcelera prædico: mox fi videbitur, ut cum fure, ut cum facrilego, ut cum ficario difputabo: nunc meam fpoliatam fortunam conferam cum florente fortuna Imperatoris. Quis unquam provinciam cum exercitu obti-

Metonymia
De rebus à Pifone geftis in provincia.
Correctio.
Simil. cad.
Repetitio.
Præteritio.
Repetitio.
Simil. cad.
Antitheta.
Ironia.

Ærarium: Locus fuit, in quo pecuniæ publicæ affervabantur. Æreæ enim primò pecuniæ, unde nomen Ærarii.

Quas res: Inftat & percunctatur, quidnam tanto cum apparatu effecerit.

Gefferit, quæro: Eleganti correctione fuperiorem illam percunctationem retractat, & ad contemptum, fuam à Pifone orationem ad fenatum convertit.

Qui ut venit, ftatim: Sufpenditur hic & abrumpitur oratio fenfu nondum abfoluto; nihil enim eft, quod refpondeat his verbis; *qui ut venit, ftatim.* Exempla fuppetunt in Cicerone aliqua, nifi fcriptorum menda intervenerint.

Non imperatas: Pecunias, quas & quantas dari imperaverat, non commemoro.

Neces Sociorum &c. Hæc omnia infrà dicentur.

Ut cum fure: Tanquam cum fure.

Imperatoris: Ironia; quia cùm effet eo nomine indignifsimus, appellatus tamen fuerat Imperator.

Quis unquam: A minori videtur hunc Syllogifmum contexere: *Si ex quavis provincia litteræ mittuntur ad Sena-*

Traductio. *Ab adjunctis.* tinuit, qui nullas ad Senatum litteras miserit? tantam verò provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam præsertim, quæ tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonicis Imperatoribus iidem fines fuerint, qui gladiorum, atquè pilorum: ex qua aliquot Prætorio imperio, Consulari quidem nemo rediit, qui incolumis *Transitio.* fuerit, qui non triumphârit. Est hoc no-

Senatum, multò magis ex ea, quæ & per se magna est, & barbarorum gentibus attingitur, mitti debuerunt: sed &c.

Macedoniam præsertim: Quæ nunc sub Turcarum potestate antiquo cum nomine est, sed dividitur in tres provincias Jamboli, Comenolitari & Albaniam.

Tantis barbarorum gentibus: Thracias gentes intelligit, quæ ut volunt Geographi, à Septentrione Macedoniam attingunt.

Qui gladiorum &c. Certi nunquam fuerunt Macedoniæ fines, nisi qui armis & virtute nostrorum Imperatorum statuerentur. *Pila* sunt tela, alia minora, alia majora, alia tereti, alia quadratâ figurâ, quæ ferrum superiùs præfixum habebant, instar jaculorum.

Aliquot Prætorio imperio: Aliqui fuêre, qui habuerunt Prætorium duntaxat in Macedonia imperium, inde tamen reduces triumphum obtinuerunt. Ex iis, qui Consulari imperio Macedoniam obtinuerunt, si rediêre in urbem *incolumes* (de qua voce statim) omnes triumphârunt. Tam fœcunda est Macedonia, & tantam occasionem triumphorum præbet, ut adeò mirum sit maximè. Pisonem nihil habuisse, quod ex illa provincia ad senatum rescriberet.

Qui incolumis fuerit: Omnes Proconsules, *qui* ex Macedonia, salva & integra sua existimatione; atq; adeô non rei, non accusandi, non damnandi rediêre, triumphârunt.

Hic

novum, multò illud magis, appellatus est hic Vulturius illius provinciæ, si diis placet, imperator. Ne tum quidem, Paulle noster, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? Misi, inquit. Quis unquam recitavit? quis ut recitaretur, postulavit? nihil enim meâ refert, utrùm tu, conscientiâ oppressus scelerum tuorum, nihil unquam ausus sis scribere ad eum Ordinem,

17. *Allusio Ironica.*

Traductio.

Dilemma.

Hic Vulturius: Ille vultur, & direptor ac depeculator provinciæ, qui ut vultures cadaveribus pascuntur, sic ad hauriendum illius provinciæ demortuæ sangvinem advolavit. Origines ait, etiam in scripturis divinis eos vultures nominari, *qui alienis imminent mortibus, & arte quadam & fraude testamenta subjiciunt. Hujusmodi enim homines vultures & aquilæ meritò appellantur, velut mortuorum cadaveribus inhiantes.* Homil. 7. in Levit.

Si Diis placet: His verbis antiqui rei, de qua loquebantur, indignitatem exprimebant, plerumquè per ironiam.

Imperator: Quod cognomen consequebantur Duces honoris causâ, cùm bene re gesta in ipsa, ubi manus cum hoste conseruerant, area salutarentur ab exercitu Imperatores. Hoc nomen retinebant, donec triumphâssent, si triumphandi facultas illis à senatu daretur.

Paulle noster: Paullum appellat ironicè. Paullus enim Æmilius præ cæteris magnificè ex Macedonia triumphavit; sunt etiam celebres Paulli litteræ laureatæ, quas fama divinitùs allata prævenisse dicitur in Livio.

Tabulas cum laurea: Litteras lauro involutas pro indicio victoriæ. Hanc porrò lauream postmodùm in gremio Jovis Capitolini collocabant.

Repetitio. *Simil. def:* nem, quem despexeras, quem afflixeras, quem deleveras: an amici tui tabulas abdiderint, iidemquè silentio suo temeritatem atquè audaciam tuam condemnârint. *Dubitatio. Periodus quadrimemb. Polysyndeta.* Atquè haud scio, an malim, te videri nullo pudore fuisse in litteris mittendis, an amicos tuos plus habuisse & pudoris & consilii, quàm aut te videri pudentiorem fuisse, quàm soles, aut tuum factum non esse condemnatum judicio amicorum. *Ab enumeratione turpium causarum cum vehementi interrogatione.* Quòd si non tuis nefariis in hunc ordinem contumeliis in perpetuum tibi curiam præclusisses, quid tandem erat actum, aut

An amici: Videtur argumentari hoc dilemmate: Aut misisti litteras ad senatum, aut non misisti: Si non misisti, scelerum tuorum conscientiâ oppressus, nihil scribere ausus es ad senatum, quem despexeras. Si misisti, & non sunt recitatæ, oportet summam impudentiam tuam fuisse in scribendis iis litteris, quas amici præ verecundia suppresserint.

Tabulas: Epistolas, scribebant enim in tabellis ligneis cerâ obductis.

Atq; haud scio: Ostendit Pisonem non minùs esse vituperandum, si scripsit, quàm si nihil omninò scripsit: Hoc modo: *Si nihil scripsisti, fuisti solito pudentior:* Si *scripsisti, fuisti impudens, & judicio amicorum condemnatus, à quibus tuæ litteræ suppressæ sunt; sed deterius est, impudentem esse, & amicorum judicio damnari, quàm nihil omninò scribere, Ergo non minùs es vituperandus, si scripseris, quàm si nihil omninò scripseris:* Mittebant autem è provinciis litteras ad amicos, priusquàm in senatu legerentur.

Quòd si: Si senatum à te penitùs non abalienâsses, cùm eum de republica sustulisti, & suis ipsius decretis parere ve-

aut gestum in illa provincia, de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? vexatio Macedoniæ? an oppidorum turpis amissio? an Sociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Thessalonicæ? an obsessio militaris viæ? an exercitûs nostri interitus ferro, fame, frigore, pestilentiâ? Tu verò, qui ad senatum nihil scripseris, ut in urbe nequior inventus es, quàm Gabinius: sic in provincia paulò tamen quàm ille demissior. Nam ille gurges atquè heluo, natus abdomini suo, non laudi, atquè glo-

Repetitione Simil. cad. & desinens.

Incisa.

vetuisti.

Munitio Thessalonicæ: Thessalonicenses relinquere oppidum,& arcem munire coacti sunt,ut alibi Cic. Thessalonica celebris Macedoniæ urbs est, ubi S. Paulus prædicavit, & ad ejus loci cives binas epistolas scripsit. Est sub Turcarum potestate, diciturq; nunc Salonick.

Obsessio militaris viæ: Habebant Romani, in singulis provinciis vias militares,sic dictas,vel quòd opere militum essent stratæ, vel quòd stratæ & levigatæ essent ad transmittendos exercitus, adeò ut valles complanarent, montes exciderent &c. Ejusmodi via, quæ in Macedonia fuit, non solùm excursionibus barbarorum infestabatur,ut Cicero ait alibi,sed etiam castris Thraciis distincta fuit ac notata, adeò ut obsidentibus hostibus incolæ tuti non essent.

Tu verò: Lepidè juxta, & acriter arrepta occasione ad insectandum Gabinium delabitur, quasi Pisonem consolari velle videatur.

Nam ille gurges: Gabinius gulæ & luxuriæ deditus,ut ad solam voluptatem natus videatur &c.

Repetitio. gloriæ, cùm Equites Romanos in Provincia, cùm Publicanos, nobiscum & *Adjunctio.* voluntate & dignitate conjunctos, omnes fortunis, multos famâ, vitâque *Simil. cad.* privâsset, cùm egisset aliud nihil in illo *Enumeratio.* exercitu, nisi ut urbes depopularetur, agros vastaret, exhauriret domos, ausus est (quid enim ille non auderet?) *18.* à Senatu supplicationem per litteras *Exclamatio cum indignatione.* postulare. O Dii immortales! tùne etiam, atque adeò vos geminæ voragines scopulique reipublicæ, vos me-

-am

Publicanos: Illos ex Equestri ordine viros negotiatores, Mancipes, qui commercia habebant, publicos redditus colligebant &c. de publicanis alibi sæpè.

Voluntate & dignitate: Publicanos cum senatu voluntate conjunctos appellat, quia ipse Tullius in Consulatu Equites, atq; adeò publicanos à senatu diffidentes ad concordiam, bonamq; erga senatores voluntatem revocârat. *Dignitate*, quòd Publicani, qui ferè erant Equestris ordinis principes, proximè ad senatoriam dignitatem accederent, adeò ut si quando supplendus esset senatus, è Publicanis ferme legerentur.

Ausus est: Missis ad senatum litteris laureatis, tanquam ob res bene gestas supplicationem petere; supplicationes post obtentam victoriam instituebant Romani, tum in honorem victoris, tum ad dicenda diis gratias. In his cum magna pompa obibant Deorum pulvinaria,& templa, offerebant victimas, plausus & gratulationes instituebant.

Geminæ voragines, scopuliq;: Qui voraginum instar reipublicæ & provinciarum bona hausistis, in quos tanquam in scopulos impacta & allisa reipublicæ navis fecit naufragium.

For-

am fortunam deprimitis? vestram extollitis? cùm de me ea Senatûs-consulta absente facta sint, eæ conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum ordinumque omnium, quæ ego non modò optare nunquam auderem, sed cogitare non possem! vos autem sempiternas fœdissimæ turpitudinis notas subiêritis? An ego, si te & Gabinium cruci suffixos viderem, majore afficerer lætitiâ ex corporis vestri laceratione, quâm afficior ex famæ? Nullum est supplicium putandum, quo affi-

Antitheta.

Traductio.

Enumeratio.

Locus moralis & Thesis.

Fortunam deprimitis: Meæ fortunæ vestram audetis anteferre?

Municipiorum: Municipia erant civitates, quæ proprium quidem jus, & proprium Magistratum habebant, municipes tamen erant Romanorum, & æquè, ac Ramani *munia capere*, & honores Romanorum, ac magistratus obtinere poterant.

Cruci suffixos viderem: Excurrit hic in locum moralem, & ostendit non suum ipsius exilium, sed Pisonis & Gabinii infamiam supplicium esse dicendum: supplicium enim esse id, quod obtingit merenti, non quod innocenti. Ego, inquit, æquè censeo esse supplicium & ob illud vobis meritò inflictum gaudeo, si videam vestram infamiam, quâm si viderem vos suffixos cruci.

Ex famæ: Intellige: *Laceratione.*

Nullum est supplicium: Syllogismus: *Nullum est supplicium putandum, quò affici casu aliquo etiam boni viri fortesq; possunt;*

Sed morte & exilio affici casu aliquo etiam boni viri fortesq; possunt: Ergo nec mors, nec exilium sunt supplicia pu-

affici casu aliquo etiam boni viri, fortesquè possunt. Atquè hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarii Græci: quos utinam ita audires, ut erant audiendi! nunquam te in tot flagitia ingurgitâsses; verùm audis in præsepibus: audis in stupris: audis in cibo & vino. Sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro inclusus succensis ignibus torreatur, dicturum tamen, svave illud esse, seseque ne tantulum quidem commoveri. Tantam virtutis esse

Repetitio & Incisa cum simil. cad. Synœciosis.

putanda.

Majorem probat vel ipsorum Epicureorum auctoritate.

Atq; hoc quidem &c. Minor Reguli Marii, Marcelli confirmatur exemplis.

Voluptarii Græci: Epicurei tui,quorũ sectã amplecteris, qui hominis beatitudinem & summum bonum voluptate definiunt, supplicium illi in culpa esse putant, ubi culpa absit, supplicium non putantes.

Ingurgitasses: Nunquam te in tot libidines tanquam in gurgitem, profundamq; voraginem demersisses, è qua nunc non possis emergere.

In præsepibus: In ganeis & lupanaribus, in quibus tanquam sus volutaris, & in omnia te flagitia ingurgitas.

Mala dolore &c. Qui dicunt, id esse malum, quod voluptate caret, & dolorem habet; id esse bonum, quod habet voluptatem.

In Phalaridis tauro: In tauro æreo, quem Perilaus sive Perillus Atheniensis à se fabricatum Phalaridi Agrigentorum tyranno dedit, in quo homines subjectis flammis ita terreret, ut non vocem humanam, sed mugitui similem emitterent.

Non

esse vim voluerunt, ut non posset unquam esse vir bonus non beatus. Quae est igitur pœna? quod supplicium? Id meâ sententiâ, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita & oppressa mens, bonorum odium, nota inusta senatûs, amissio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Karthaginenses resectis palpebris, illi-

Definitio supplicii.

Enumeratio Simil. ead.

19.
Ab exemplis.

Non beatus: Plato de Republ. *Etiam si justus crucietur, etiamsi utrumq; sibi oculum effodi sentiat, tamen est beatus.*

Quod supplicium: Antequam supplicii naturam accuratè definiat, tribus veluti descriptionibus viam sibi sternit. Ac prima quidem descriptio est: *Supplicium est, quod accidere nemini potest, nisi nocenti.* Hæc est: inquam, non tam definitio, quàm descriptio, ut si dicas: *Ratio est, quæ nemini nisi homini accidere potest.* Vide seqq.

Suscepta fraus: Vel exemplis & inductione superiorem illam descriptionem explanat: vel est alia descriptio, quæ à partium enumeratione desumitur: siquis fraudem suscipit, scelus & noxam animo suscipit, cui pœna debeatur; siquis mentem habet sceleribus impeditam & implicatam, si apud bonos in odio est, &c.

Nota inusta Senatûs: Si Senatus alicui notam & labem ignominiæ impresserit.

Nec mihi ille: Alia videtur esse descriptio per negationem & contrarium, quasi diceret; supplicium est pœna, sed non illa, quâ Regulus affectus est.

M. Regulus: Marcus Attilius Regulus; qui postquam Consul fuit in Africa, oppida ducenta & hominum millia ducenta cepit, arte Xantippi mercenarii militis captus, deniq; Carthagine in arcam ligneam conjectus, clavis introrsum adactis vigiliis enectus est.

Resectis palpebris: Quâ ratione, cùm connivere & ocu-

los

illigatum in machina vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus; nec C. Marius, quem Italia servata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa devicta ab eodem, expulsum & naufragum vidit. Fortunæ enim ista tela sunt, non culpæ: supplicium autem est pœna peccati. Nequè verò ego, si unquam vobis mala precarer (quod sæpè feci, in quo Dii immortales meas preces audiverunt) morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Metonymia.

Thye-

los claudere non posset, somnus impediebatur.

C. Marius: Vir strenuus fuit, humili loco natus, & diu vitam agens rusticam, sed per gradus ascendens ob fortitudinem bellicam quinque continuos Consulatus apud Romanos est adeptus. Sextùm Consul cum Catulo factus, Cimbros in Gallia apud aquas Sextias: Teutonas in Italia vicit, deq; his triumphavit. Vide, quæ sequuntur.

Italia servata: In ea Italia, quam devictis Cimbris & Teutonibus hostibus tutam præstiterat, postmodum à Sylla victus, aliter seipsum salvare & servare non potuit, quâm Minturnis abscondendo se in palude, ubi ad collum usq; aquis immersus delituit.

Africa devicta: Etiam Africa, quam priùs vicerat Marius, postmodum vidit Marium expulsum & naufragum, exulem, captivum. Vicit Marius Jugurtham in Africa, eumq; captum ante currum suum egit. Versâ fortunæ rotâ, victus ipse à Sylla, è captivitate, in quam Minturnis inciderat, evadens, trajecit in Africam, in qua diu exulavit. *Naufragum* dicit allegoricè.

Supplicium est pœna peccati: Adfert supplicii propriam definitionem.

Thye-

Thyestea ista exsecratio est Pöëtæ, vulgi animos, non sapientum moventis:
Ut tu naufragio expulsus uspiam saxis fixus asperis,
Evisceratus latere penderes
(ut ait ille) saxa spargens tabo,
Sanie, sangvine atro,
Non ferrem omninò molestè, si ita accidisset, sed id tamen esset humanum, M. Marcellus, qui ter Consul fuit, sum-

Laus.

Thyestea ista exsecratio: Versus sequentes exsecratorii sunt ex Ennio Pöëta in Thyeste; ergo hic Thyestea exsecratio propriè sumitur. Nunc passim Thyestea exsecratio in proverbium abiit. Fuit Thyestes apud Pöëtas crudelitate infamis, qui cùm Atreo fratri, cui pessimè cupiebat, aliter nocere non posset, uxorem ejus per adulterium violavit. Atreus verò in vindictam ei filium epulandum apposuit. Ob quæ flagitia sol, ne pollueretur, retrorsum fertur cursum convertisse. In hujus Tragœdia Ennius hos versus habet imprecatorios, quibus naufragium, acutos scopulos, eviscerationem, contusionem membrorum & similia imprecatur.

Evisceratus latere: Propendentibus è latere visceribus.

Non ferrem: Non dolerem, si ita contigisset, ut uterq; vestrûm periisset naufragio: naufragium enim non magis propter scelera vestra, quàm propter conditionem humanam calamitatibus & periculosis obnoxiam evenire potuisset: atq; adeò non magnopere gauderem, quasi id supplicii fuisset à Diis irrogatum.

M. Marcellus: Fuit hic Nepos ejus Marcelli, qui quinquies Consul fuit; filius illius Marcelli, qui semel, ipse ter. Hinc cùm statuas sibi, ac patri itemq; avo hic po-

Incisa.	summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem
Antitheta.	in gloria & laude vivit, in fortuna quadam est illa mors, non in pœna putanda.
Adjunctio. *Repetitio.* *Responsio & definitio.* *Enumeratio.*	Quae est igitur pœna? Quod supplicium? quae saxa? quae cruces? Esse duos duces in provinciis populi Romani, habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum & fraudum suarum, ut ex ea provincia, quae
Amplificat collatione dissimilium exemplorũ.	fuerit ex omnibus una maximè triumphalis, nullas sit ad senatum litteras mittere ausus. Ex qua provincia modò vir omni dignitate ornatissimus L. Tor-

poneret, subscripsit: *Tres Marcelli novies Coss.*

Quæ saxa? Quæ cruces? Crucis, & saxi facit mentionem, quòd his duobus suppliciis damnati maximè plecterentur, servi in crucem agerentur, liberi dejicerentur è saxo Tarpejo.

Esse duos Respondet, in hoc verum supplicium consistere, quòd Piso & Gabinius sceleratas mentes habuerint, quòd cùm nihil dignum egerint, unus nihil dignum scribere potuerit, alter per ipsas suas litteras in majorem infamiam inciderit, uterq; turpissimam labem apud posteros sibi conciliârit. Ergo concludit superius argumentum: *Vera pœna, verumq; supplicium est suspecta fraus, impedita & oppressa mens, nota inusta senatus, amissio dignitatis.*

Una maximè triumphalis: Repete, quæ suprà dixit: Ex Macedonia, *quæ tantis barbarorũm gentibus attingitur, ut semper Macedonicis Imperatoribus iidem fines Provinciæ fuerint, qui gladiorum, atq; pilorum: ex qua ali-*

quot

Torquatus, magnis rebus gestis, me referente, absens Imperator sit appellatus: unde his paucis annis Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli justissimos triumphos vidimus, ex ea, te imperatore, nuntius ad senatum allatus est nullus. Ab altero allatæ litteræ, recitatæ, relatum ad Senatum. Dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus meus, eâ, quâ nemo unquam ignominiâ notaretur? Ut Senatus is, qui in eam jam benignitatis consvetudinem venit, ut eos, qui bene Rempublicam gesserint, novis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere verborum; hujus unius litteris nuntian-

Dissoluta. *Exclamatio auget à judicio Senatûs.* *Ab adjunctis.*

Polysyndeton.

quot prætorio imperio, Consularis quidem nemo rediît, qui incolumis fuerit, qui non triumpharit.

Me referente: Me Consule ad senatum referente. Fuerat autem Cicero Consul octo annis ante secundum Pompeji & Crassi consulatum, quibus Coss. habita hæc oratio, ut in Argumento.

Paucis annis: Cn. Dolabella triumphavit anno ab urbe Condita 676. C. Curio A 681. M. Lucullus 682. habita est autem hæc oratio 698. vel ut alii 699.

Justissimos triumphos: Non gratiâ & factionibus extortos.

Idne ego optarem: Nec optare poteram tanquam inimicus, ut tantæ à Diis pœnæ Gabinio imponerentur, adeò hæc infamia inimici spem & desiderium longè superat.

Et numero dierum: Cùm senatus in omnes alios adeò liberalis sit, ut honores tribuat bene meritis, supplicationes non deneget, & quidem in plures dies eas supplicationes decernat, formulâ verborum etiam maximè honorifi-

Simil. cad. 20.	tiantibus non crederet? postulantibus
Synonyma.	denegaret: His ego rebus pascor, his
Repetitio.	delector, his perfruor: quòd de vobis
Incisa.	hic ordo opinatur, non secùs ac de te-
Repetitio.	terrimis hostibus: quòd vos Equ tes
Enumeratio partium.	Romani, quòd cæteri ordines, quòd
Repetitio.	cuncta civitas odit: quòd nemo bonus,
Disjunctio.	nemo denique civis est, qui modò se
Simil: cad:	civem esse meminerit, qui vos non o-
Dissoluta.	culis fugiat, auribus respuat, animo
Repetitio.	aspernetur, recordatione denique ipsa
	consulatûs vestri perhorrescat. Hæc ego

rificâ, hoc enim est, *genere verborum &c.*

Postulantibus: Supplicationem.

His ego rebus pascor: Elegans expolitio, quâ oratio mirè variatur. Primò verbis utitur pœnè Synonymis,quibus tamen sensim assurgit oratio. *Pascor.* Id est: alor & sustentor hoc tanquam alimento inimicitiæ & odii. *Delector.* Jucunditatem & gustum inde habeo. *His perfruor.* In hoc:tanquam felicitate mea & beatitudine acquiesco.

Hic ordo: Senatus. Bonorum odium erga Pisonem & Gabinium describit à partium enumeratione, senatûs, Equestris ordinis, aliorum &c.deinde partes has velut enumeratione dispersas in unum colligit nomine cunctæ civitatis.

Nemo bonus: Quod per affirmationem ostenderat, idem negatione declarat; nec solùm dicit neminem bonum esse, sed ne civem quidem ullum, qui eos non execretur, quam execrationem iterum veluti quadam partium enumeratione, id est: aurium, oculorum, animi, recordationis mentione, & verborum pœnè idem significantium positione, fugiendi, respuendi, aspernandi, perhorrescendi amplificat. Sunt & figuræ immixtæ plurimæ, quas vide

ego ſemper de vobis expetivi, hæc optavi, hæc precatus ſum. Plura etiam acciderunt, quàm vellem. Nam ut, amitteretis exercitum, nunquam mehercule optavi. Illud etiam accidit præter optatum meum: ſed valde ex voluntate; mihi enim non venerat in mentem, furorem & inſaniam optare vobis, in quam incidiſtis. Atqui fuit optandum. Me tamen fugerat, Deorum immortalium has eſſe in impios & conſceleratos pœnas certiſſimas conſtitutas. Nolite enim putare, Patres Con-

Synonymia.

Locus communis de

de in margine.

Plura etiam: Occurrit tacitæ objectioni, ne calamitati, quæ Piſonis & Gabinii culpâ Reipubl. evenerat, inſultare videatur.

Mihi enim: Ad furorem & inſaniam Piſonis tranſit, aliud pœnarum genus, quod à Diis in homines nefarios conſtitutum eſſe dicit, quod quidem ipſe nec optaverit, quandoquidem de hoc ſupplicii genere imprecando ne quidem cogitârit.

Has eſſe pœnas: In hunc locum ſunt veterum Pöetarum verſus à Lycurgo Oratore citati:

Siquem Deorum vexat iracundia,
Hunc ſanitate mentis exturbant priùs,
Mentemq; rapiunt, atq; transverſos agunt
Senſus, ſuum ne ſentiat peccans ſcelus.

Nolite enim putare: Removet falſam opinionem, quæ poſſet in auditorum animis inſidere, oſtenditq; non ideò conſceleratos nullam ſcelerum pœnam perſolvere, etiamſi extrinſecùs Furiarum tædis ardentibus minimè puniantur, & ſatis eſſe propriam cujusq; conſcientiam ad pœnas exigendas, hoc pœne ſyllogiſmo:

Non

Furiis & conſcientia. Conſcripti, ut in ſcena videtis homines conſceleratos impulſu Deorum terreri Furiarum tædis ardentibus. Sua
Traductio. quemquè fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate ac men-
Inciſa. te deturbat. Hæ ſunt impiorum Furiæ,
Repetitiones. hæ flammæ, hæ faces. Ego te non
Synonymia. vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte,
Comparatio. aut Athamante dementiorem putem, qui

Non ſunt requirendæ Furiæ ad eos vexandos, quos ſua conſcientia de ſanitate ac mente deturbat.

Sed ſceleratum ſua conſcientia de ſanitate ac mente deturbat: Ergo non ſunt requirendæ Furiæ ad pœnas de ſcelerato exigendas: Propoſitio reticetur. Aſſumptio & concluſio claræ ſunt.

Ut in ſcena videtis: Ut in tragœdiis & theatris fieri ſolet.

Vecordem: Quaſi ſine corde, hebetem, ſtolidum, Aſcendit dein & creſcit oratio. Exprobrat hic Piſoni furorem & inſaniam ex eo, quòd ſine ulla vel populi, vel ſenatûs auctoritate exercitū dimiſerit contra mores, leges, inſtituta.

Tragico illo Oreſte: Clytemneſtra Agamemnonem à Trojæ excidio redeuntem adulterii cum Ægyſto perpetrati conſcia occiderat. Eam patris ulciſcendi causâ filiꝰ Oreſtes interemit; matris interemptæ umbram identidem ob ora filii ſe obtruſiſſe, & parricidam ſerpentibus ac tædis ardentibus vexâſſe fabulantur. Virgil. IV. Æneidos:

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes
Armatam facibus Matrem, & ſerpentibus atris
Cùm videt, ultricesq; ſedent in limine Diræ.

Aut Athamante: Thebano, qui in furorem actus Learchum filium ratus eſſe feram, interemit & alterum filium Melicertam in lebetem immiſit decoquendum. *Tragico*, inquiebat, qui nempe identidem à Poëtis in ſcenam inducitur.

Qui

qui sis ausus primùm facere, (nam id est caput) deinde paulò antè, Torquato gravissimo & sanctissimo viro premente, confiteri, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum transportâsses, sine ullo milite reliquisse? Mitto de amissa maxima parte exercitûs. Sit hoc infelicitatis tuae; dimittendi verò exercitûs quam potes afferre causam? quam potestatem habuisti? quam legem? quod Senatus consultum? quod jus? quod exemplum? Quid est aliud furere? non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non civitatem.? Cruentare corpus suum? Major haec est vitae, famae, salutis suae vulneratio.

Praeteritio. Interrogationes & objurgationes vehemētes. Repetitio. Incisa. Furoris descriptio ab effectis conglobatis.

Si

Qui sis ausus: Qui ausus es primùm facere id, quod est praecipuum, tum etiam urgente & instante Torquato fateri, quòd dimiseris exercitum &c.

Dimittendi exercitûs: Ut parare exercitum sine S.C. vel populi jussu fas non fuit: ita nec paratum dimittere; nam nec sine plebis consensu poterat bellum conflatum dissolvi.

Non cognoscere homines: Romanos, qui ejus rei rationem petant, & vindicent. Potest totus hic paragraphus ita resolvi. *Nihil est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non congnoscere leges &c. Sed ista non cognoscis; ergo furis.*

Cruentare corpus: éstne furere tantùm, siquis corpus suum vulneret? non major est furor vitam, famam, salutem vulnerare.

 Si

A minore. Si familiam tuam dimisisses: (quod ad neminem, nisi ad ipsum te pertineret) amici te tui constringendum putarent. *Definitio exercitûs.* Præsidium tu populi Romani, custodiam provinciæ, injussu populi, Senatùsque dimisisses, si tuæ mentis compos fuisses? *21. Longior periodus.* Ecce tibi alter, effusâ jam maximâ prædâ, *Repetitio.* quam ex fortunis publicanorum, ex agris, urbibusquê sociorum exhauserat, cùm partim ejus prædæ, profundæ libidines devorâssent, partim nova quædam & inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia *Frequentatione Gabinii scelera amplificat.*

Si familiam: Argumentatur à minori ad majus: *Majoris est insaniæ exercitum, quàm familiam privatam dimittere: Sed insanus esses, si familiam privatam dimitteres; Ergo multò magis insanus es, qui exercitum populi R. dimiseris.*

Constringendum: Tanquam amentem & furiosum.

Ecce tibi alter: Ecce tibi alter Consul Gabinius æq; furiosus, ac tu, qui expilationeSyriæ nõ contentꝰ, se Ptolomæo Alexandriæ Regi, exercitumq; mercede addixit.

Effusâ jã maximâ prædâ: Postquã maximã vim pecuniæ, quã ex fortunis publicanorum, & sociorum deprædatus fuerat, in suam libidinem & luxuriem dissipavit. Vides verbum *exhauserat*, non idem esse, quod *hauserat*; sicut qui diceret: aquam è puteo exhausit: sensus esset, aquam è puteo haustam effudit, absumpsit.

Partim: Id est, partem, adverbium pro nomine. Occurrit hujusmodi dictio alibi, sed rarò.

Luxuries: Luxuriem distingvit à libidine. Libido propriê est in appetendo: Luxuries in effundendo, ut sensus sit: cùm illam prædam Gabinius sua libidine devorâsset,

omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tusculanum montem exstruendum; cùm jam egeret, cùm illa ejus immensa & intolerabilis ædificatio constitisset: seipsum, fasces suos, exercitum populi Romani, Numen; interdictùmque Deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatûs, jussa populi, nomen

Incisa.

Adjunctio.

set, consumpsisset, eaq; suam voluptatem expléſſet secundùm unam partem; secundùm alteram verò partem sua luxurie in convivia, in ædificia, aliaq; prodegisset, & dissipâsset.

Partim etiam emptiones. Subintellige verbum *devorâssent:* cùm partem prædæ devorâssent illæ emptiones factæ in iis locis, ubi quidem omnia (in sensu accommodo) diripuit: sed tamen ut latrocinia sua tegeret, interdum statuas quasdam, columnas, tabulas pretiô comparabat.

Permutationes: Permutationes pecuniarum dicuntur, cùm pecunias, quæ certo loco adnumerantur, alio loco curari volumus. Vulgus *cambium appellat.*

Ad hunc Tusculanum montem. Ad Tusculanam suam villam exstruendam & ornandam. Montem hanc villam vocat in edito colle sitam: tanquam tam immanem & insanam exstruxisset, ut monti, quàm villæ similior esse videretur.

Cùm jam egeret: Cùm deficerent pecuniæ ad tales tantosq; sumptus, & cùm *immensa illa ædificatio constitisset,* id est, hæsisset: nec propter nimios sumptus potuisset absolvi.

Seipsum &c. vendidit: Ptolomæus Auletes Alexandriæ Rex à suis popularibus expulsus à S. P. Q. R. contendit, ut in regnum restitueretur. Libri Sibyllini inspecti sunt: ii Regem Ægypti cum armis remitti prohibebant. Cùm igitur exercitum à S. P. Q. R. obtinere non posset;

Amplificatio facti. nomen ac dignitatem imperii Regi Ægyptio vendidit. Cùm fines provinciæ tantos haberet, quantos voluerat, *Ab adjunctis. Repetitio.* quantos optaverat, quantos mei capitis pretiô periculôque emerat: hîs se tenere non potuit. Exercitum eduxit ex *Interrogationes crebræ ad instandum. Subjectio.* Syria. Quî licuit extra provinciam? Tribuit se mercenarium comitem Regi Alexandrino. Quid hôc turpius? In Ægyptum venit: signa contulit cum Ale-

Gabinium Syriæ Proconsulem mercede corruptum secum in Ægyptum duxit, à quo cæsi Alexandrini, urbs expugnata, ipse in regnum restitutus. Egit ergo Gabinius contra interdictum Deorum. fasces & dignitatem Romanam vendidit contra jussa & voluntatem senatûs & populi. unde ejus furor arguitur.

Vendidit: Hæc omnia quodammodo vendidit;quia pro acceptis pecuniis ista omnia vilipendit; etiam Numen Deorum vendidit; quia mercede corruptus id fecit, quod libri Sibyllini,indices divinæ voluntatis, à sacerdotibus consulti, fieri prohibebant.

Cùm fines: Amplificat à circumstantiis. 1. Circumstantia, quòd non fuerit contentus suâ tam amplâ provinciâ, sed ex Ægypto pariter lucrari voluerit.

Quî licuit: 2. Circumstantia: contra leges exercitum è provincia eduxit.

Tribuit se mercenarium: 3. Circumstantia, quòd suam libertatem mercede addixerit. 4. Quòd Regi: quod nomen est à Romana libertate penitùs alienum. 5. Quòd Alexandrino: quæ gens semper laboravit perfidiæ & insitæ levitatis infamiâ. Et has circumstantias crebris Interrogationibus illustrat.

Signa contulit: Conflixit cum Alexandrinis, ut ab iis Ptolomæum Auletem expulsum, pristinæ restitueret indignitati. *Quan-*

Alexandrinis. Quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus susceperat? Cepit Alexandriam. Quid aliud exspectamus à furore ejus, nisi ut ad Senatum tantis de rebus gestis litteras mittat? Hic si mentis esset suæ, nisi pœnas patriæ Diisq; immortalibus eas, quæ gravissimæ sunt, furore atque insania penderet: ausus esset, (mitto exire de provincia) educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum injussu populi aut senatûs accedere? Quæ cùm plurimæ leges veteres, tum Lex Cornelia Majestatis, Julia de pecu-

A signis Gabinii furorē ostendit.

Præteritio.
Simil: cad:
Simil: desr

Quando hoc bellum: Sexta & præcipua circumstantia est, quòd bellum sua sponte, sine ullo S. C. aut populi jussu, contra legem antiquissimam susceperat.

Alexandriam: Alexandriæ potentia & magnitudo ex eo potest cognosci, quòd ejus Reges ducenta peditum, viginti Equitum millia, trecentos elephantes, duo curruum falcatorum millia poterant in bellum educere, & arma, quæ trecentis hominum millibus satis essent, in armamentario, in thesauris verò septies centena talentorum Ægyptiorum millia possidebant, præter alium incredibilem rei nauticæ apparatum. Condita fuit ab Alex. M. hodie adhuc celebris, & sub Turcarum potestate est. Vixerat autem Alexander ante Ciceronem annis ampliùs ducentis.

Quæ cùm plurimæ leges: A legibus tum antiquis, tum recentibus à Gabinio violatis ejusdem furorem exaggerat.

Cornelia: Lex lata à L. Cornelio Sulla Dictatore in eos, qui populi Majestatem minuissent.

Julia: Lex Julia, lata à Julio Cæsare in primo consulatu,

cuniis repetundis, planissimè vetant; sed hæc omitto. Illè, si non acerrimè fureret, auderet, quam provinciam P. Lentulus amicissimus huic Ordini, cùm & auctoritate Senatûs, & sorte haberet, interposita religione sine ulla dubitatione deposuisset, eam sibi asciscere: cùm, etiamsi religio non impediret, mos majorum tamen & exempla, & gravissimæ legum pœnæ vetarent?

Ille auderet: Si Gabinius non fureret, non auderet illam provinciam, illud munus & curam reducendi Ptolomæi, quam habuisset tum temporis Lentulus, sibi arrogare. Lentulus, ob interpositam religionem, provinciam illam deposuit, modestè & prudenter agens: Gabinius contra leges assumpsit.

Et auctoritate & sorte haberet: Cùm Lentulo provincia & munus reducendi Ptolomæi à Senatu & à sorte obtigisset: Ptolomæus ab Alexandrinis ejectus auxilium petiêrat à senatu. Senatusconsultum factum est, ut Consules P. Cornelius Lentulus Spinther & Q. Metellus Nepos sortirentur inter se provincias, isq; Ptolomæum reduceret, cui Cilicia obtigisset. Sortiti sunt: Lentulo Cilicia obvenit: & ita Lentulus auctoritate senatûs & sorte habuit Ptolomæi reducendi provinciam Sed eam provinciam Lentulus deposuit *interposita religione.* Vide seqq:

Interposita religione: Interveniente Sibyllino oraculo, & vetantibus Auguribus, ne Rex Ægyptius à Romanis reduceretur.

Eam sibi asciscere: Invito senatu usurpare.

Etiamsi religio: Etiamsi Sibyllæ oraculum non prohiberet. Religio hôc locô significat metum deorum, ne quis peccando illos offendat. Alias etiam *Scrupulum* indicat, estq; elegans dictio, *alicui religionem injicere*, pro *alicui scrupulum facere.* qui loquendi modus trivialis est.

Sed

rent? Sed quoniam fortunarum contentionem facere cœpimus; de reditu Gabinii omittamus: quem etsi sibi ipse præcidit: ego tamen os ut videam hominis, exspecto. Tuum, si placet, reditum cum meo conferamus. Ac meus quidem is fuit, ut à Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiæ viderem. Nequé enim regio fuit ulla, nequé municipium, nequé præfectura, aut colonia, ex quà non publicè ad

Celebritas reditûs. Ciceroniani collatus cũ reditu Pisonis. Partium distributio.

Sed quoniam: Redit ad propositum, ad comparandum Pisonis reditum cum suo; nam digressus ad Gabinii furorem describendum: omiserat tantisper deducere comparationem absentiæ Pisonis cum sua absentia. Cœpimus enim, inquit, facere comparationem, *contentionem fortunarum*, quæ in utriusq; nostrûm absentia fortuna & conditio fuerit; omittamus nunc de reditu Gabinii, & dicamus de nostro.

Etsi sibi ipse præcidit: Ob pœnas legum, quas incurrit & metuit ob sua scelera, regredi non ausus est, reditum sibi præclusit.

Os hominis ut videam: Expecto videre impudentē hominē.

A Brundusio: Urbe Italiæ, in extremis Calabriæ finibus, ubi portus celeberrimus, ad quem appelluntur ex Epiro & Macedonia navigantes.

Municipium: De municipiis dictum. Municipes propriè, *qui in civitatem Romanam accepti, munerum participes fierent.* Nomine munerum autem intelligebatur jus merendi in legione Porciæ legis pro libertate civium immunitas &c.

Præfectura: Præfecturæ eæ appellabantur, in quibus & jus dicebatur, & nundinæ agebantur; & erat quædam earum Respublica, in quas præfecti mittebantur Româ.

Colonia: Coloniæ sunt, *quæ*, ut ait Gellius, *non veni-* unt

Præteritio. *Repetitio.*	ad me venerint gratulatum. Quid dicam adventus meos? quid effusiones hominum ex oppidis quid concursum ex agris patrumfamilias cum conjugibus ac liberis? quid eos dies, qui quasi Deorum immortalium festi ac solemnes, sunt apud omnes adventu meo redituqué celebrati? Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit,
Hyperbole.	quo in patriam redii: cùm senatum egressum vidi, populúmque Romanum universum: cùm mihi ipsa Roma propè convulsa sedibus suis ad complectendum conservatorem suum procedere
Distributio. *Incisa.* *Dissoluta.*	visa est. Quæ me ita accepit, ut non modò omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis for-

unt extrinsecùs in civitatem, nec suis radicibus nituntur: sed ex civitate quasi propagatæ sunt, & jura institutaq; omnia populi Rom. non sui arbitrii habent.

Unus ille dies: Illo die tantam percepi voluptatem, tantum fructum civium amoris: ut immortalitate frui, & cœlum viderer attingere.

Senatum egressum: Ut me exciperet redeuntem.

Ipsa Roma: Hyperbolicè. Cæterùm quamvis hæc Cicero per exaggerationem dixisse videatur: tamen ne rem quidem satis descripsisse Plutarcho videtur. Ait hic: *Reversus est Cicero decimo sexto mense, postquam expulsus est, & tanto studio, tantâ lætitia civitates universæ obviàm se effuderunt: ut, quod Cicero posteà dixit, rem non satis ostenderet pro dignitate, & veritatem attingeret. Dixit enim se humeris Italiæ Romam fuisse reportatum.*

Te-

fortunæ ac loci: sed etiam mœnia ipsa viderentur & tecta urbis ac templa lætari. Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, quâ tu me expuleras, quam expilarâs, quam incenderas, Pontifices, Consules Patres Conscripti collocaverunt: mihiquè, quod ante me nemini, pecuniâ publicâ ædificandam domum censuerunt. Habes reditum meum. Confer nunc vicissim tuum; quandoquidem amisso exercitu, nihil incolume domum, præter os illud pristinum tuum, retulisti: qui primùm quà veneris cum laureatis tuis lictoribus,

Simil: desi Dissoluta.

Hyperbolicè, & more oratorio Reditus Pisonis.

Tecta urbis ac templa lætari: Quæ lucernis & ramis, atq; majorum vel Deorum imaginibus ornata lætitiam præferebant.

Quâ tu me expuleras: Expelli Clodii factionibus permiseras.

Quam incenderas: Suprà: *Sedebas non extinctor, sed auctor incendii, & ardentes faces Furiis Clodianis pœnè ipse Consul ministrabas.*

Pontifices: Vide Orat: pro Domo

Habes reditum meum: Postquam sui reditûs splendorem descripsit, ad exponendam Pisoniani reditûs obscuritatem delabitur, eamq; à duobus maximè capitibus ostendit: quòd noctu in urbem per diverticula quædam subrepserit, nemoq; redeunti obviàm processerit.

Præter os illud: Præter illam tuam impudentiam, vel etiam præter illam affectatam severitatem, flagitia tua frontis nebulis obtegentem.

Quà: Per quam viam.

Cum laureatis lictoribus: Imperatores post adeptam victoriam lictorios fasces habebant lauri foliis involutos: Piso ab exercitu suo dictus Imperator eos obtinebat, quod re-

Traductio. bus, quis ſcit? Quos tum Mæandros, dum omnes ſolitudines perſequeris, quæ diverticula, flexionesque quæsîſti? quod te municipium vidit? quis amicus invitavit? quis hoſpes adſpexit? nonné tibi nox erat pro die? non

Antitheta. ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, ſed ut mortuus in-

22\. famis referri videretur? Romam verò ipſam fœdavit adventus tuus. O familiæ,

reditui magnum ſplendorem afferre poterat, niſi ſcelerum conſcientiâ vexatus, latebras & diverticula de induſtria quæsiſſet. Hinc igitur reditûs obſcuritatem oſtendit: quòd licèt laureatos faſces haberet, nemo tamen eum redire cognoverit.

Mæandros: Quos flexus, quas ambages, quas latebras. Mæander fluvius eſt imprimis flexuoſus, adeò, ut Dio Chryſoſtomus oratione de Celænis ſexcentos ei flexus tribuerit. Ovidius: *Non ſecùs ac liquidus Phrygiis Mæander in oris ludit, & ambiguo lapſu refluitq; fluitq;.* Hinc omnes flexus Mæandri nominantur.

Non ſolitudo? Id eſt, nonne ſolitudo.

Caupona pro oppido: Caupona œnopolium & popinam ſignificat, adeoq; Caupones non ſoli ſunt vini venditores, ſed omnes ii, à quibus minutatim merces diſtrahuntur. Sæpiùs tamen caupo ſumitur pro ſolo œnopola, ſive vini venditore.

Mortuus infamis: Qui in lecticis tecti, occultiq; ad monumenta feruntur.

Fœdavit adventus: Quaſi cadaver illatum funeſtavit; nam urbes vel domos illatis funeribus funeſtari credebant, quo ſenſu Virgil. *Totamq; inceſtat funere claſſem.*

O familiæ! O quantum tu Piſo dedecus es familiis tuis!

Non

liæ, non dicam Calpurniæ, sed Calventiæ; nequê hujus urbis, sed Placentini municipii; neq; paterni generis, sed braccatæ cognationis dedecus! quemadmodum venisti? quis tibi, non dicam, horum, aut civium cæterorum, sed tuorum legatorum obviàm venit? Mecum enim tum L. Flaccus, vir tua legatione indignissimus, atqué iis consiliis, quibus mecum in consulatu meo conjunctus fuit ad conservandam Rempublicam, dignior, mecum fuit, tum: cùm te quidam non longè â porta cum lictoribus errantem visum esse narrabat. Scio item virum fortem in

Exclamatio
A genere & Patria vitupera.

Geminatio.

Non dicam Calpurniæ: Non tantùm dedecus es familiæ tuæ Calpurniæ, ex qua natus es, nobilissimæ: sed etiam obscuræ illi Calventiæ à Gallis & barbaris oriundæ. Non tantùm dedecus es Romæ, sed exigui municipii Placentini.

Braccatæ cognationis: Gallicæ, ex Gallia Braccata. Braccæ fuerunt quædam integumenta, quibus crura & verenda tegebant, erantq; laxæ, follicantes, & variis etiam coloribus imbutæ, quibûs tum usi Galli; inde dicti sunt *gens braccata.*

Vir tua legatione indignissimus: Qui propter dignitatem, splendoremq; virtutum, indignam te Proconsule obiit legationem, & vir fortissimus sub Imperatore inertissimo militavit. Hic porrò est L. Valer. Flaccus, qui in conjuratione Catil. legatos Allobrogum cum litteris conjuratorum in ponte Milvio deprehendit; & ideò dicit, *qui consiliis suis mecum in Consulatu conjunctus fuit.*

Errantem: Omnes solitudines persequentem, & diverticula quærentem.

In primis belli, ac rei militaris peritum, familiarem meum Q. Marcium, (quorum tu legatorum præliô Imperator appellatus eras, cùm longè afuisses) adventu isto tuo domi fuisse otiosum. *Correctio.* Sed quid ego enumero, qui tibi obviam non venerint: Qui dico venisse pœnè neminem? ne de officiosissima quidem natione Candidatorum, cùm vulgò essent & illô ipsô, & multîs antè diebûs admoniti & rogati. *Polysyndeton.* Togulæ lictoribus ad portam præstò fuerunt: quibus illi acceptis, sagula rejecerunt, & ca-

Q. Marcium. Q. Marcium Regem intelligit, quem Dio tradit Ciliciæ fuisse Proconsulem, & Sallustius in Catilina scribit, ad urbem fuisse cum exercitu, Cicerone Consule, inimicorum invidiâ impeditum, ne triumpharet.

Quorum tu legatorum prælio: Imperator appellatus es ab exercitu, non ob virtutem tuam, sed ob prælium, quod gesserunt isti tui legati Q. Marcius, & L. Flaccus.

Afuisses: Sive absuisses, cùm tu à loco certaminis longè absens esses, quando prælium gerebatur.

Adventu isto tuo: Addit particulam *isto* per contemptũ. Auget etiam contemptibilem adventum Pisonis, quòd eo veniente Q. Marcius ejus legatus domi fuerit otiosus: quem nempè ita legatus oderat vel spernebat, ut quamvis otiosus, nullisq; occupationibus districtus, tamen obviàm imperatori non procederet.

Natione Candidatorum: Qui vel infimos quosq; prensant, studentq; omnium gratiam demereri ad obtinenda eorum suffragia.

Vulgò: Passim, sine discrimine.

Togulæ lictoribus: Lictores ne redire tum primùm è provincia viderentur: rejectis sagulis militaribus, togas indue-

catervam imperatori suo novam præbuerunt. Sic iste, tanto exercitu, tantâ provinciâ, trienniò pòst, Macedonicus imperator in urbem se intulit: ut nullius negotiatoris obscurissimi reditus unquam fuerit desertior: In quo me tamen, qui esset paratus ad se defendendum, reprehendit. Cùm ego Cœlimontanâ portâ introisse dixissem: sponsione me, nisi Esquilinâ introisset, homo promptissimus lacessivit: quasi verò id aut ego scire debuerim; aut vestrûm quisquam audiêrit; aut ad rem

Adjuncta.

Cōparatio.

Polysyndeton.

induerunt, antequam ad Capitolium ascenderent.

In urbem se intulit: Clam irrepsit. Mox à comparatione obscuri negotiatoris, reditûs obscuritatem exaggerat.

In quo me: Refutat objectionem, quâ Piso conatus fuerat Ciceronem mendacii convincere.

Cùm ego Cœlimontana: Cœlimontana porta à Cœlio monte, in cujus clivo sita erat, dicitur. Creditur ea fuisse, quæ nunc est S. Joannis.

Sponsione me: Me provocavit, ut sponsione contenderem, ni portâ Esquilinâ, & non ut ego dixissem, Cœlimontanâ introisset.

Esquilinâ: Ab Exquiliis dicta, fuit inter portam, quæ nunc major dicitur, & S. Laurentii. Ante Tiberium nulli alteri rei, quàm educendis ad supplicium damnatis inserviit, qui extra illam portam morti dabantur: quo usu posteà obsoleto, velut superflua, occlusa est. Putant nonnulli jocum Pisonis hunc fuisse acerbum in Ciceronem, quòd hic per portam Esquilinam noctu in exilium abierit.

Quasi vero: Eleganti joco objectionem Pisonis elevat Non mirum esse, si in nominanda porta erraverit, cum adeò

rem pertineat, quâ tu portâ introieris, modò ne triumphali: quæ porta Macedonicis semper pro Consulibus ante te patuit. Tu inventus es, qui consulari imperio præditus, ex Macedonia non triumphares. At audîstis Patres Conscripti, Philosophi vocem; Negavit se triumphi cupidum unquam fuisse. O scelus! O pestis! O labes! cùm exstingvebas Senatum: vendebas auctoritatem hujus Ordinis: addicebas Tribunoplebis Consulatum tuum, Rempublicam evertebas, prodebas caput & salutem

23. *Occupatio. Ironia.*

Exclamatio Metonymia. Enumeratio Simil. cad.

adeò obscurus fuerit Pisonis reditus; Deinde eandem objectionem refellit, quòd ad rem non pertineret, inquirere, hacné, an illâ portâ introiisset: si constaret eum triumphali portâ non introivisse.

Triumphali: Portâ Vaticanâ. Triumphalis dicebatur, quòd eâ triumphantes in urbem introirent.

At audîstis: P. C.Piso, cùm de Cicerone quereretur, in senatu dixerat, se nunquam triumphi cupidum fuisse: id Cicero graviter reprehendit, ostenditq; Pisonem, nisi sceleribus ad obtinendam provinciam à se patratis triumphi cupiditatem obtendat, nullum colorem habere, quo se defendat.

Philosophi vocem: Honorem & humana omnia negligentis.

O Scelus! Pro scelerato, pestis pro pestifero &c.

Exstingvebas senatum: Cùm omnem senatui potestatem penitùs auferebas: cùm eum suis ipsius decretis parere prohibebas.

Vendebas auctoritatem: Pactione provinciæ.

Addicebas Tribunopl: &c. Cum P.Clod. Trib:pl. pactum inibas, *ut si tibi provinciam &c.* N. 12.

Prodebas caput: Per summam perfidiam me affinem tuum

tem meam una mercede provinciæ: si triumphum non cupiebas: cujus tandem rei cupiditate arsisse defendes? Sæpè enim vidi, qui & mihi & cæteris cupidiores provinciæ viderentur, triumphi nomine tegere, atque velare cupiditatem suam. Hôc modô D. Silanus consul in hoc Ordine: hôc meus etiam Collega dicebat. Neque enim quisquam potest exercitum cupere, apertéque petere: ut non prætexat cupiditatem triumphi. Quòd si te senatus Populùsque Romanus aut non appetentem,

A causis.

Ab exemplis.

Major syllogismi.

tuum &c. à P. Clodio sinebas ejici de civitate.

Si triumphum: Dilemma: *Vel triumphi, vel prædæ cupiditas te ad petendam per tot scelera provinciam rapiebat. Non triumphi: ùt tutè confiteris: Ergo prædæ.*

Sæpè enim: Quô titulô tu, quo honesto prætextu cupiditatem provinciæ defendes, nisi dicas te triumphi cupidum fuisse, ut dixerunt ante hac plures, qui re ipsa provincias expetebant, foris præferebant, se honesto triumphandi fine id petere.

D. Silanus: Decius Junius Silanus consulatum adeptus est post Ciceronem, quam provinciam quomodo tanto ambitu petierit, non constat.

Meus Collega: C. Antonius, de quo suprà; *Quem cupidum provinciæ, multa in Republ. nova molientem, patientiâ meâ atque obsequio meo mitigavi.*

Quòd si te senatus: Syllogismus; *Multò minùs, qui sponte contra voluntatem senatûs bellum suscipit, quàm qui coactus bellum gerit, debet triumphum contemnere.*

Sed tu contra voluntatem senatûs bellum spontè suscepisti.

Ergo multò minùs, quàm ii, qui coacti bellum gerunt, tri-

tem, aut etiam recuſantem, bellum ſuſcipere, exercitum ducere coëgiſſet: tamen erat anguſti animi atqué demiſſi, juſti triumphi honorem atqué dignitatem contemnere. Nam, ùt levitatis eſt, inanem aucupari rumorem, aut omnes umbras etiam falſæ gloriæ conſectari: ſic levis eſt animi, lucem ſplendoremqué fugientis, juſtam gloriam, qui eſt fructus veræ virtutis honeſtiſſimus, repudiare. Cùm verò non modò non poſtulante atqué cogente, ſed invito atqué oppreſſo Senatu, non modò nullo populi Romani ſtudiò, ſed nullô ferente ſuffragium liberô, provincia tibi iſta manupretium fuerit everſæ per te, & perditæ civitatis: cùmqué omnium tuorum ſcelerum hæc pactio exſtiterit ut: ſi tu totam Rempubli-

Theſis & locus communis.

Minor. Syllogiſmi cum amplificatione. Longa periodus.

Repetitio.

triumphum contemnere debuiſti: &c.

Anguſti animi: Sicuti ampli & elati animi dicitur, qui magnas res concupiſcit: ſic anguſti & demiſſi, qui eas nec audet concupiſcere.

Nam ut: Reddit rationem per ſententiam moralem, & locum communem ſive theſin; quod eſt revocare hypotheſin ad theſin.

Umbras: Falſa & futilis gloria cum umbra benè comparatur.

Suffragium libero: Quia ſervi tantùm & mancipia ex omnibus ergaſtulis extracta leges Clodias de decernendis Piſoni & Gabinio provinciis ſuo ſuffragio comprobârant.

Manupretium: Merces, compenſatio. Per contemptum, tanquam hominis mercenarii auctoramentum.

Nec

blicam nefariis latronibus tradidisses; Macedonia tibi ob eam rem, quibûs tu finibûs velles, redderetur: cùm exhauriebas ærarium: cùm orbabas Italiam juventute: cùm mare vastissimum hyeme transibas: si triumphum contemnebas: quæ te, prædo amentissime, nisi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cœca rapiebat? Non est integrum Cn. Pompejo consiliô jam uti tuô. Erravit enim; non gustârat istam tuam Philoso-

Complexio.
Traductio.

Ironia.
Apostrophe ad triumphantes Imperatores.

Nefariis latronibus: P. Clodio, cæterisq; seditiosis, qui impunè grassabantur in republica.

Quibus tu finibus velles: Tu rempublicam tradidisti latronibus, pro hoc manupretio illi tibi reddiderunt Macedoniam, quibus velles finibus, ut potestatem tuam extendere posses, quo velles.

Mare vastissimum hyeme. Quod inter Brundusium Italiæ oppidum, & Epidamnum sive Dyrrhachium, nunc *Duracho*, interjacet. Mare autem vastissimum appellat, non tam propter latitudinem, ùt opinor, (distat enim à Brundusio Apuliæ urbe centum milliaribus propè modum, ùt auctor est Maginus in Ptolomæum,) quàm propter solitudinem, quod tam infesto anni tempore nemo navigaret. At Piso prædæ cupiditate incensus, non dubitavit se & exercitum suum tempestati committere.

Non est integrum C. Pomp: Eleganti ironia viros triumphales, qui senatui intererant, aliosq; ex annalibus & patrum memoria repetitos, levitatis & stultitiæ condemnat, quòd triumphum expetiverint, qui erat Philosophicâ Pisonis sententiâ negligendus. Primò de Pompejo; non est liberum, non licet Cn. Pompejo resilire, & triumphi honorem contemnere, quem ita expetivit.

Erravit enim: Triumphum tam ardenter expetens.

sophiam. Ter jam homo stultus triumphavit. Crasse, pudet me tui. Quid est, quòd confectô per te formidolosissimô bellô coronam illam lauream tibi decerni tantopere volueris à Senatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio. P. Africane, cur non hunc audîstis tam doctum hominem, tam eruditum, priusquàm in istum errorem induceremini? C. ipsi Pontinio necessario meo, jam non est integrum. Religionibûs enim

Ter jam: Cic: pro Cornel: *Pompejus tot habet triumphos, quot sunt oræ, partesq; terrarum.*

Crasse, pudet me tui: Tu quoq; Crasse stultus eras, & ideò pudet me tui &c. M. Crassum intelligit, qui bellum contra Spartacum servorum ducem confecit.

Coronam illam lauream: Cùm Crassus de servis devictis triumpharet, myrteâ tantùm in coronâ ovare debebat; sed cùm hanc repudiaret; senatus ei extra ordinem gratificatus est,&concessit,ut de fugitivis & Spartaco triumphans, laureâ coronatus incederet. Erat enim pro discrimine victoriarum discrimen etiam coronarum.

P. Servili: Isaurice, qui ex Cilicia de Piratis triumphâsti, Isaurumq; ipsam arcem Ciliciæ expugnâsti A.U.C. 665.

Q. Metelle: Cretice, qui de Cretensibus triumphâsti, Silano & Muræna Coss:

C. Curio: Qui de Macedonia triumphâsti.

P. Africane: Socer Cn. Pompeji fuisse putatur.

C. Pontinio: Prætor Consule Cicerone, Allobroges anno proximè sequenti devicerat:non tamen triumphavit ante Appii Claudii & L. Domitii Consulatum sex septemvè annis post victoriam.

Religionibûs susceptîs impeditur: Non potest non triumphare, nam religione obstrictus est ad suscipiendum vel admittendum triumphum, vel quia sic juravit, & vo-

enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! O

Semper Ironicè. Exclamatio

vovit Diis, vel &c.

Camillos: M. Furius Camillus quater de Vejentibus anno 356. de Gallis A. 363. de Volſcis, Æquis & Hetruſcis A. 374. de Gallis A. 386. Lucius verò Furius Camillus de Latinis A. 415. triumphârunt.

Curios: M. Curius de Samnitibus & Pyrrho A. 428. & A. 663. Conſul triumphavit.

Fabricios: C. Fabricius Conſ: trienniô ante Curium id eſt A. 660. de eodem Pyrrho triumphum duxit.

Calatinos: M. Attilius Calatinus primô bellô Punicô propter res in Sicilia præclarè geſtas triumphavit A. 496.

Scipiones: Primus L. Corn: Scipio de Pœnis, Sardinia, & Corſica A. 494. Secundus P. Scipio Aſina de Corſis A. 432. Tertius Major Africanus de Pœnis & Siphace A. 552. Quartus L. Scipio Aſiaticus de Antiocho A. 564. Quintꝰ Scipio Æmilianꝰ de Africa 607. & A. 621. de Numantinis: Sextus Scipio Naſica de Dalmatis A. 598. Septimus Scipio Africanus ex Hiſpaniis 621. triumphârunt.

Marcellos: M. Marcellus A. 531. Gallis, de Inſubribus & Germanis: Annô 542. devictis Syracuſanis in monte Albano triumphavit: primùm deinde ovans urbem ingreſſus eſt. Ejus filius M. item Marcellus de Inſubribus & Comenſibus A. 557. Nepos, qui poſtquam ter Conſul fuit, periit in mari; primùm de Gallis A. 587. & 598. de Liguribus, ùt probabilis eſt conjectura, iterum triumphavit.

Maximos: Duplex fuit Maximorum familia, Valeriorum altera, altera Fabiorum. In utraq; ſuiˉ triumphales extiterunt. Inter Valerios Marc: Val: Max: Annô 441. de Samnitibus Annô 453. de Etruſcis: M. Val: Max. Meſſala 490. de Pœnis. Inter Fabios Q. Fab: Max. de Etruſcis Annô 443. Q. Fab: Max. Gurges de Samnitibus 463. Idem Gurges iterum 477. de Samnitibus Laucanis & Brutiis: Q. Fab: Max: de Liguribus

Synonyma.
24.
Irridet Pisonem & exagitat.

O amentem Paulum! rusticum Marium! nullius consilii Patres horum amborum Consulum, qui triumphârunt! Sed quoniam præterita mutare non possumus: quid cessat hic homulus ex argillia & luto fictus Epicureus dare hæc præclara præcepta sapientiæ clarissi-

§20. Item Q. Fab: Max de Allobrogibus A. 632.

O amentem Paulum! Æmilium, qui de Perse Macedoniæ Rege triumphavit A. 586. Amentem vocat ironicè, quia passim ejus prudentia celebratur.

Rusticum Marium: Commodè Rusticum appellat; quia juventutem rure transegerat. Marius de Iugurtha Numidiæ Rege A. 649. & de Cimbris atq; Teutonibus A. 652. triumphavit.

Horum amborum Coss: Intelligit Consules præsentes hujus anni, qui fuerunt Cn. Pompejus Magnus II. M. Crassus II. Pompeji Pater bello Italico de Picentibus 664. M. Crassi pater P. Crassus ante bellum Italicum de Hispanis triumphavit Annô 656.

Præterita mutare: Quoniam efficere non possumus, ut, quod factum est, id factum ne sit, & ut ii, qui triumphârunt, non triumphârint, ideò Pisonem hortatur per ironiam, ut C. Cæsarem generum suum à triumphandi studio abducat, id quod ad futurum pertinet.

Hic homulus: Piso, homuncio.

Ex argilla & luto: Homines è cera fictos dicimus homines concinnos, politos, tersos, & quasi levigatos, qui, ut Horatius appellat, ad ungvem facti, quòd cera artifici non resistat. At Orator Pisonem eleganti ironia non è cera, sed è luto & argilla fictum appellat; adeô videlicet sordidum Epicureum, adeò lutulentum, ut totus è luto concretus & compactus esse videatur.

Im-

rissimo & summo Imperatori, genero suo? Fertur ille vir, mihi crede, gloriâ: flagrat, ardet cupiditate justi & magni triumphi. Non didicit eadem ista, quæ tu. Mitte ad eum libellum. Sed jam, si ipse coràm congredi poteris: meditare quibûs verbîs incensam illius cupiditatem comprimas atq; restingvas. Valebis apud hominem volitantem gloriæ cupiditate, vir moderatus & constans; apud indoctum eruditus: apud generum socer. Dices enim, ût es homo facetus, ad persvadendum concinnus, perfectus, pollitus è schola: Quid est Cæsar, quòd te supplicationes toties decretæ tot dierum, tantòpere delectent? In quibus homines errore ducuntur: quas Dii negligunt: qui, ùt noster ille divinus dixit Epicurus, nequé propitii cuiquam esse solent, nequé irati. Non facies fidem sci-

Synonyma.

Metaphora.

Allegoria.

Antitheta & relata. Simil: cad:]

Ironia.

Prosopopœia bella & jucunda.

Loquitur Cicero in sua persona.

Imperatori: Julio Cæsari *genero*, qui Pisonis filiam Calpurniam duxit uxorem.

Non didicit eadem: Non iisdem, quibus tu, præclaris Epicuri præceptis imbutus est.

Libellum: Literas, quibus eum à triumphi cupiditate dehorteris.

Volitantem: In eundem modum jam suprà locutus est.

Tot dierum: Quot antea nemini, quindecim nempe.

Divinus: Loquitur Cicero in persona Pisonis discipuli honorificè; in propria sua persona ironicè.

Non facies fidem: Sed non credet tibi Cæsar in hoc, quod dicas Deos nemini irasci. Experientiâ enim consta-

 bit,

Traductio. *Nova Prosopopœia Pisonis.* *Hypotyposis triumphi.* *Repetitio.*

ſcilicet, cùm hæc diſputabis. Tibi enim & eſſe & fuiſſe Deos videbis iratos. Vertes te ad alteram ſcholam: diſſeres de triumpho. Quid tandem habet iſte currus? Quid vincti ante currum duces? Quid ſimulacra oppidorum? Quid aurum? Quid argentum? Quid legabit, Deos tibi, qui,ſic inſanis, eſſe iratos.

Ad alteram ſcholam: Hoc eſt alteram diſputationem ſeu diſſertationem de vanitate triumphi. Prima Schola fuerat de providentia divina, quæ cùm ſecundùm Epicuri dictum nulla ſit: fruſtrà Diis gratias in ſupplicationibus & triumphis pro rebus bene geſtis agimus.

De triumpho: Nomen triumphi inde proveniſſe Varro putat, quòd cum imperatore milites redeuntes clamitarent per urbem in Capitolium aſcendentes: Jo! triumphe! Jo! idq; à τριάμβω Græco Liberi Patris cognomento, qui ΔιονύσιοςΘρίαμβος vocabatur.

Iſte currus: Quo triumphantes per ſacram viam ad Capitolium invehuntur. Aureos illos fuiſſe interdum currus ex Horatio compertum eſt, interdum eburneos, atq; etiam è margaritis. Forma ſic deſcribitur à Zonara: Currus neq; bellicis, neque iis ſimilis erat, quorum in ludis uſus eſt, ſed inſtar rotundæ turris confectus.

Vincti ante currum. Duces hoſtium captivi, qui catenati currum triumphantis antecedebant. Ovid. *Quatuor in niveis aureus ibis equis:ibunt ante Duces onerati colla catenis.*

Simulacra oppidorum: Oppidorum captorum effigies, quæ vel pictæ,vel aurô & argentô cælatæ, currui triumphali præferebantur. Lucius Scipio Aſiaticus tulit in triumpho oppidorum ſimulacra centum triginta quatuor.

Quid aurum &c. Sive aurum coronarium,quod à ſociis & provinciis ad honorandam triumphi pompam offertur,

legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? Quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede: delectamenta pænè puerorum: captare plausus, vehi per urbem, conspici velle. Quibus ex rebus nihil est, quod solidum tenere; nihil quod referre ad voluptatem corporis possis. Quin tu me vides, qui, ex qua provincia T. Flamininus, L. Paulus, Q. Metellus, T.Di-

Incisa.

Ridicula collatio & confessio turpis.

tur, sive quod è præda manubiisq; conflatum ærario infertur. In Pompeji triumpho delata sunt argenti signati pondo 17500.

Clamor militum: Applaudentium, & clamantium. *Jo! triumphe!*

Inania sunt ista: Vana, futilia, vacua solidæ voluptatis.

Captare plausus: Populi circumstantis plausum & acclamationes aucupari.

Ovid: *Quaq; ibis, manibûs circumplaudêre tuorum:*
Undiq; jactato flore tegente vias.

Voluptatem corporis: Quâ unâ divinus ille noster Epicurus dicit summum hominis bonum esse metiendum.

Quin tu me vides: Suô ipsius exemplô ridiculè Cæsarem docet Piso triumphi honorem contemnere, totumq; in expilanda provincia, & conflandis per rapinas pecuniis occupari.

Flamininus: Qui Macedoniam subegit, L. Quinctii Flaminini frater, triumphavit A. 559.

L. Paulus: L. Æmil: Paulus de eadem Macedonia & de Perse Rege triumphavit A. 586. Numismata & marmora semper scribunt Paulus per duo l.

Q. Metellus: Q. Cæcil: Metellus, cui ex virtute Macedonici cognomen inditum, præclarâ victoriâ Pseudo-Philippum, qui Macedoniam occupaverat, gentemq; superavit, Triumphavit Annô 607.

T. Didius, innumerabiles alii, levi cupiditate commoti, triumphârunt: ex ea sic redii, ut ad portam Esquilinam, Macedonicam lauream conculcârim: ipse cum hominibus quindecim male vestitis ad portam Cælimontanam sitiens pervenerim: quo in loco mihi libertus præclaro Imperatori, domum, ex hac die biduô antè, conduxerat: quæ vacua si non fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocâssem. Nummus intereà mihi, Cæsar,

Titus Didius: De quo Florus: Didius vagos & libera populatione diffusos intra suam repulit Thraciam; unde existimo triumphâsse ex Macedonia Didium, non quòd Macedonas superârit: sed quòd Thracas è Macedoniæ finibus extruserit.

Macedonicam lauream: Spreveram lauream, quam obtinui, cùm appellatus sum imperator ab exercitu, mihiq; concessum fuit, ut haberem fasces laureatos.

Ad portam Cælimontanam: Videtur portâ Esquilinâ introisse Piso, sed ad Cælimontanam inde contendisse, ubi libertus ei domum conduxerat.

Sitiens: Sitim colligens è via; vel quia gurges erat Piso semper sitiens.

Quo in loco: Ad portam Cælimontanam.

Libertus: Qui priùs in servitute erat, dein manumissus & liber.

Ex hac die: Cùm alii imperatores cum triumpho redeuntes soleant ad Capitolium divertere, ibiq; convivium optimatibus exhibere, ego ex hac ipsa die ad domum conductam diverti.

In campo Martio: Qui tum extra urbem erat.

Nummus &c. Adverte, quàm fracta & abjecta Pisoni tribuatur oratio. Omnes enim hic sordes persequitur à siti, à domo conductitia, ab avaritia, ferè sic loquitur Piso,

ſar, neglectis ferculis triumphalibus, domi manet & manebit. Rationes ad ærarium retuli continuò, ſicut tua lex jubebat: neque alia ulla in re legi tuæ parui. Quas rationes ſi cognôris: intelliges, nemini plûs, quàm mihi litteras profuiſſe. Ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè & litteratè, ut ſcriba, ad ærarium qui eas retulit, præſcriptis rationibus, ſecum ipſe, caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit: Ratio quidem, Hercle, apparet, argentum ᾤχεται. Hac tu oratione, non dubi-

Loquitur Cicero Ironicè.

ſo, ſicut ille apud Horatium: *Populus me ſibilat. At mihi plaudo ipſe domi ſimul, ac numos contemplor in arca.*

Ferculis triumphalibus: Iis vehiculis, in quibus ſimulacra oppidorum, ſpolia hoſtium, & quæcunq; alia in triumphi pompa deferuntur.

Rationes ad ærarium: Statim atq; in urbem me recepi, adminiſtratæ provinciæ & acceptæ è publico pecuniæ reddidi rationem, quemadmodum tua, O Cæſar, Lex Julia præſcribit.

Litteras profuiſſe: Lucratum eſſe ex iis litteris, in quibus perſcriptæ rationes.

Scitè & litteratè: Tam callidè ad tegenda mea furta, & rapinas, ſpoliationesq; oppidorum.

Ad ærarium qui eas retulit: Qui eas exſcripſit, ut earum exemplum ſervaretur in templo Saturni, ubi erat ærariū.

Ratio quidem &c. Verba ſunt ſcribæ. Argentum mihi periit, quod lucraturum me ſperaveram, ſi Piſoni de pecuniis repetundis dies diceretur. *Ratio apparet:* Rationes ſcitè poſitæ ſunt, ut nullus accuſationi locus ſuperfuturus eſſe videatur. *Argentum abiit,* periit, à verbo οἴχομαι, abeo, pereo.

Hac tu oratione: Oratione nimirum illa, quæ proximè præceſſit in perſona Piſonis.

25. *Metonymia. Exclamatio Synonyma. Incisa.* dubito, quin illum jam ascendentem in currum possis revocare. O tenebræ! o lutum! o sordes! o paterni generis oblite, materni vix memor! Ita nescio quid istuc fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est: quàm ut Mediolanensi præcone, avô tuô dignum esse videatur. L. *Ab exemplis.* Crassus homo sapientissimus nostræ civitatis, spiculis propè scrutatus est alpes:

O tenebræ! &c. O vilitas animi, *lucem, splendoremq; fugientis!* O *lutum* Epicurei ex argilla & luto ficti! O sordes animi avari & sordidi! sordes enim dicuntur non tantùm, ùt suprà, in corradendis pecuniis, sed etiam in retinendis.

O paterni generis: Non solùm à nobilissima Calpurniorum gente & paterno genere degeneras, verùm ne maternæ quidem Calventiorum genti planè respondes. Pisonum familia Romæ erat celebris, divisa in Pisones Calpurnios, Pisones Cælios & Pupios. Primi erant præcipui, quia oriundi à Calpo Numæ Popilii filio. *Pisones* dicebantur à Pinso sive Piso, ùt aliqui putant. Alii, quòd optimè pisa sererent, sicut à lente Lentuli.

Mediolanensi præcone: Piso pater hujus nostri Pisonis socerum habuit Insubrem quemdam mercatorem & præconem: Insubriæ autem primaria civitas est Mediolanum; itaq; Mediolanensem vocat, fortè etiam ibi natum; nam quòd anteà Semiplacentinum vocârit Pisonem nostrum, est ad majorem contemptum, tanquam urbe oriundum minùs nobili; & quia Placentiæ consederat. Insuber ille, socer Pisonis patris, atq; adeò avus maternus hujus, dictus nomine Calventius, unde Piso etiam Calventiæ gentis.

L. Crassus: Cicero L. I. de Inventione hoc explicat. L. Li-

pes: ut, ubi hostis non erat, ibi triumphi causam aliquam quæreret. Eâdem cupiditate vir summô ingeniô præditus C. Cotta, nullo certo hoste, flagravit! eorum neuter triumphavit; quòd alteri illum honorem Collega, alteri mors ademit. Irrisa abs te paulò antè M. Pisonis cupiditas triumphandi, à qua te longè dixisti abhorrere. Qui etiam si minùs magnum bellum gesserat, ùt abs te dictum est: tamen istum honorem contemnendum non

Adjunctio.

Licinius Crassus Cons. quosdam in citeriore Gallia nullo illustri, neq; certo duce, neq; eô nomine, neq; eô numerô præditos, ut digni essent, qui hostes populi Romani dicerentur: quod tamen excursionibùs & latrociniis infestam provinciam redderent, consectatus est, & confecit. Romam redit, triumphum à senatu postulat: Ergo in Alpibus scrutatus est hostes, Alpes scrutatus est, ubi hostis erat; inde tamen triumphandi occasionem quæsivit.

C. Cotta: Fuit C. Cotta orator ille compar P. Sulpitii, qui est in Dial: Cic: de orat: qui cùm decretus illi esset triumphus, mortuus est ante diem triumphi, cùm cicatrix vulneribus ejus, quod ante plures annos in prælio acceperat, rescissa esset repentè.

Alteri illum honorem: Crassi Collega fuit Q. Scævola Pontifex. Qui, cùm animadverteret Crasso propter summam ejus in Rep: potentiam ac dignitatem, senatum in decernendo triumpho gratificari, non dubitavit Reipubl: magis, quam Collegæ habere rationem, ac ne fieret S. C. intercessit.

M. Pisonis: Fuit hic M. Puppius Piso eisdem temporibûs, quibûs Cicero, sed tantò ætate major, ut adolescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quòd in

Expolitio Ironica per comparationem. Incisa. non putavit. Tu eruditior, quàm Piso, prudentior, quàm Cotta, abundantior consiliô, ingeniô, sapientiâ, quàm Crassus, ea contemnis, quae illi idiotæ, ùt tu appellas, præclara duxerunt? Quod si reprehendis, quòd cupidi laureæ fuerint; cùm bella aut parva, aut nulla gessissent: tu, tantis *Simil: cad:* nationibûs subactis, tantis rebûs gestis, minimè fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis insignia *Veram causam affert.* contemnere debuisti. Neq; verò contempsisti, licèt sis Themistâ sapientior: Sed

In eo & antiquæ vitæ similitudo, & multæ erant litteræ Bienniô tamen serius, quàm Cicero Consul fuit. Triumphavit Pro-Consul de Hispaniis, Q. Hortensio, & Q. Metello Cretico Coss. ante Ciceronis Consulatum.

Illi idiotæ: Nullis imbuti disciplinis, præsertim Philosophiæ; nam idiotæ nomen Philosopho opponitur. Unde & in actis Apost. c. 4. v. 13. legimus: Homines sine litteris & idiotæ.

Cupidi laureæ: Triumphi, quem laurô coronati ducebant, ramum item laureum manu præferentes.

Tu tantis nationibus: Est ironia. Si alios reprehendis, quòd triumphum petiêrint, cùm res tantùm parvas gesserint; tu saltem non debuisses contemnere triumphum, qui res maximas gessisti; non autem gesserat, sed potiùs contrarium.

Neq; verò contempsisti: Subjicit Cicero rationem, quòd triumphum non ausus fuerit postulare; quia metuebat, si triumphum peteret, à senatu sua sibi malè acta exprobratum iri.

Themistâ sapientior: Themista mulier erat Philosophiæ studiô nobilis, de qua etiam S. Hieronymus in Prol: Comment. in Sophon. Prophetam. *Themista inter sapientissimos*

Sed os tuum ferreum senatûs conviciis verberari noluisti. Jam vides, (quandoquidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem) & digressum meum & absentiam, & reditum ita longê suo præstitisse: ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint: tibi sempiternam turpitudinem infixerint. Nunc etiam in hac quotidiana, assidua, urbanaq; vita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, au-

contempti triumphi.
Conclusio duarum partium.

Antitheta.

PARS III.
De flagitiis reliquæ vitæ.

mos Græciæ Philosophatur. Fuit hæc mulier Epicuri ætate, Philosophiæ Epicureæ dedita, Leontis seu Leontei cujusdam uxor, ad quam scripsit non semel Epicurus, ùt refert Laërtius.

Os tuum ferreum: Nolebas expectare, ut senatus tibi locô triumphi in impudens os tuum convitia ingerat, & vitia exprobret.

Jam vides: Recapitulatio est superiorum.

Nunc etiam: Hactenus de rebus in magistratu & absentia utriusq; gestis: nunc, quæ altera pars est quæstionis, ad vitam privatam delapsus, à totius civitatis in Pisonem odio sumit initium.

In hac quotidiana Privata sive domestica, sive forensi.

Assidua, urbana vita: Vita, quæ versatur in urbe in foro, in concionib9, comitiis, judiciis; de origine nominis *assiduus* dixi in parte 2.

Splendorem tuũ: Privatis virtutibûs quæsitã claritatem.

Gratiam: Benevolentiam populi.

Celebritatem domesticam: Frequentiam clientum domi aliquem invisentium.

Operam forensem: Patrocinium in causis agendis, quæ causæ tum disceptabantur non intra parietes, sed in ipso foro & in propatulo.

Consilium: Privatis adhibitum, ùt fieri solet à Juris consultis.

Sem-

auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam nobis, ut veriùs dicam, cuiquam es infirmissimo, ac desperatissimo antelaturus? Age: senatus odit te, (quod eam tu facere jure, concedis,) afflictorem & perditorem non modò dignitatis & auctoritatis, sed omnino ordinis ac nominis sui: videre Equites Romani non possunt, quo ex ordine vir præstantissimus & ornatissimus L. Ælius, est, te Consule, relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cujus tu infamiam ea, quæ per latrones, & per servos de me egeras, contulisti: Italia cuncta exsecratur, cujus idem tu su-

26. *Enumeratio partium. Omnium in Pisonem odium demonstrat.*

Sententiam senatoriam: Prudentiam & auctoritatem in dicenda sententia in senatu.

Age: Ab enumeratione partium mira ubertate ostendit Pisonem odio esse toti civitati.

Auctoritatis: Nam majestas dicebatur esse in populo, imperium in Consule, auctoritas in senatu.

L. Ælius, te Consule, relegatus: Relegâsti præstantissimum ordinis Equestris virum: ergo Equites te videre non possunt. Lucius Ælius Lamia vocabatur relegatus ille, de quo Cic: pro Sextio.

Plebs Romana: Infima plebs te odit, quòd ipsius nomine exilium mihi irrogâris, quod ad magnam plebis redundavit infamiam; cùm tamen non plebs Romana, sed servi quidam & latrones legem Clodiam de meo exilio suis suffragiis comprobârint.

Italia cuncta: Ex omni Italia, è municipiis & coloniis missi fuerant legati ad exilium Tullio deprecandum: sed horum preces à Pisone & Gabinio Coss: repudiatæ fuerunt.

Fac

superbiſſime decreta & preces repudiâſti. Fac hujus odii tanti ac tam univerſi periculum, ſi audes. Inſtant poſt hominum memoriam apparatiſſimi magnificentiſſimique ludi, quales non modò nunquam fuerunt, ſed ne quomodo fieri quidem poſthac poſſint, poſſum ullô pactô ſuſpicari. Da te po-

Fac hujus odii: Aude ad ludos publicos accedere, & proba, tenta, num & quomodo omnes te odiô habeant. *Periculum facere*, eleganter, pro *probare.*

Magnificentiſſimiq; ludi: Spectacula, quæ Cn. Pompejus exhibebit: cùm Theatrum à ſe conſtructum dedicabit. Theatrum iſtud Pompeji omnium celeberrimum, caveam habebat, quæ facilè 40000. ſpectatorum capiebat. Ammianus id inter præcipua urbis æternæ miracula numerat. In hac theatri conſecratione & ludis Pompejus varia ſpectacula exhibuit. Leones 500. in concertationibus per quinque dies abſumpti ſunt. Przetereà elephanti decem & octo cum armatis hominibus certaverunt &c.

Sed ne quomodo fieri quidem: Non putavit Cicero magnificentiam præſentem à poſteris poſſe vinci; ſed rationem excogitavit Nero, quâ Pompeji apparatum ſuperaret: Theatrum Pompeji igitur operuit auro, quod Tyridati Regi Armeniæ oſtenderet; nec ſcena modò, ſed ipſum totũ in circuitu intùs erat inauratũ. Itemquè cætera omnia, quæ intromittebantur, aurô ornata erant: quibus de cauſis ille dies aureus nominatus eſt. Nero in medio currum agitans, acu pictus erat. Circùm undiq; ſtellæ aureæ micabant. Ita Xiphilin9. Sed & alii poſteà magnificentiores ludos edidêre, ût Trajanus, Antonius Pius &c.

Da te populo: Ingredere ad Theatrum refertum populô, & teipſum committe ſpectatoribus.

Sibi-

populo: committe ludis. Sibilum metuis? ubi sunt vestræ scholæ? Ne acclametur? ne id quidem est curare Philosophi. Manus tibi ne afferantur, times? dolor enim est malum, ut disputas; existimatio, dedecus, infamia, turpitudo, verba sunt atque ineptiæ. Sed de hoc non dubito. Non audebit accedere ad ludos. Convivium publicum non dignitatis gratiâ inibit, (nisi fortè, ut cum P. Clodio, hoc est, cum amoribus suis cœnet,) sed planè animi sui causâ. Ludos nobis idiotis relinquet. Solet enim in disputationibus suis, oculorum & aurium delectationi ab-

Subjectio.

Incisa.

Causa finalis.

Sibilum metuis: Metuis, ne populus odiô tui inflammatus te venientem in Theatrum exsibilet & explodat.

Vestræ Scholæ: Ubi præclara Epicuri præcepta, quibûs ostendit populi judicium esse negligendum.

Dolor enim est malum: Voluptatem summum bonum: dolorem summum malum esse duxerunt Epicurei.

Convivium publicum: Non inibit, non veniet Piso ad convivium illud publicum, quod Cn. Pompejus ad Dedicationem sui theatri exhibebit.

Non dignitatis gratiâ: In tali convivio senatores epulabantur ab aliis ordinibus separati, quæ erat singularis dignitas; hujus dignitatis gratiâ Piso non inibit convivium, sed animi sui causâ, ut litet abdomini suo.

Solet enim: Piso juxta disputationes suas & dogmata præfert voluptatem ventris voluptati aurium & oculorum; convivium ergo inibit, relinquet spectacula. Per voluptatem abdominis autem non solùm gulam, sed vel maximè Venerem & voluptatem luxuriæ intelligit.

Nam

ab dominis voluptates anteferre. Nam quòd vobis iste tantummodò improbus, crudelis olim furunculus, nunc verò etiam rapax: quòd sordidus, quòd contumax, quòd superbus, quòd fallax, quòd perfidiosus, quòd impudens, quòd audax esse videatur; nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil nequius. Luxuriam autem in isto nolite hanc cogitare. Est enim quædam; (quanquam omnis est vitiosa atquè turpis,) tamen ingenuo ac libero dignior. Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum, (laudabo inimicum,) ne

Frequentatio ad Pisonis vitia exaggeranda.

Repetitiones.

Luxuria Pisonis.

Nam quòd vobis: Lepidè enumeratis priùs sceleribûs, quæ & in confesso esse fingit apud omnes, & videbantur Pisonem in contemptum adducere, subdit de ejus nequitiis & voluptatibus, à quibus propter frontis severitatem maximè videbatur alienus. Quòd putetis istum habere tantùm hæc crimina, non est ita; cæteris eminet luxuria & libido.

Olim furunculus: Olim, cùm legum pœnam metueret, occultè furabatur: nunc factus audacior, excusso timore legum, palàm & apertê prædatur, *rapax est.*

Luxuriosius: Luxuria in sumptibus faciendis, libido in voluptatibus perfruendis.

Nihil posterius: Sicuti sequior accipitur pro *deterior*, quod à sequendo reor deduci; deteriora enim sequi, meliora præcedere solent: sic *posterior* pro *deterior* pariter alicubi invenitur.

Luxuriam in isto &c. Nolite putare eam in Pisone esse luxuriam, quæ ingenuo ac homine libero dignior sit, ut quæ consistat in lautitiis exquisitis, in munditie, elegantia, optimis cocis, piscatu, aucupio, venatione &c. est

Incisæ. ne magnopere quidem quidquam, præter libidines, sumptuosum. Toreuma nullum: maximi calices, & hi, ne

Sordidus Pisonis luxus. contemnere suos videatur, Placentini: exstructa mensa, non conchyliis, aut piscibus, sed multa carne subrancida:

Hypotyposis convivio-rum. servi sordidati ministrant: nonnulli etiam senes: idem coquus, idem atriensis, pistor domi nullus, nulla cella: panis & vinum à propola, atquè de cu-

alia turpior & indignior, quam describet.

Toreuma nullum: Habent alii calices & crateras eminenti cælatura spectabiles, quod toreuma dicitur; Piso non curat hæc, modò calices magni sint, quales in urbe Placentia, patria sua, fiunt ex vili & fictili materia.

Exstructa mensa: Mensa ipsi exstruitur sive paratur, non conchylis & piscibus, delicatis opsoniis, sed carne tantùm communi,eaq;subrancida. Conchylia sunt ostrea sive cochleæ marinæ.

Subrancida: Aliquantùm putri & fœtente, quæ proin sale condita sitim acuat.

Servi sordidati: Apud alios luxuriosos ministrant formosi pueri in veste splendida; hic servi sordidati, in veste sordida.

Idem coquus &c. Alii optimis coquis utuntur; huic idem coquus,idem atriensis; coquus etiam est janitor, & præfectus atrii, homo à culina redolens.

Pistor domi nullus: Ostendit perturbatam esse rem familiarem,adeò,ut de die in diem vivatur sine ullo apparatu, sine prævisione futuri.

A propola atq; de cupa. Non coquitur domi panis,non vinum è cella vinaria depromitur, sed à propola, id est, à caupone singulis diebus comparatur. Vinum bibit novum, recens,haustum de dolio, non autem in amphoram defusum, quod fieri solet ad cruditatem vini decoquendam: Propolæ sunt, qui aliquid promercale propositum habent in taberna. *Græ-*

cupa: Græci ſtipati, quini in lectulis, ſæpè plures; ipſe ſolus: bibitur usquè eò, dum de ſolio miniſtretur. Ubi galli cantum audivit, avum ſuum revixiſſe putat: menſam tolli jubet. Dicet aliquis,

Emphaſis.
Alluſio.

27.
Occupatio.

Græci ſtipati &c. Lepidè Græcos inducit convivas, partim ut oſtendat Piſonem à Romana gravitate fuiſſe alienum, partim quia Græci vino dediti erant, unde & *pergrœcari:* proverbium. *Stipati*, compreſſi. *Quini in lectulis*, cùm in bene inſtituto convivio tres tantùm ſolebant ſingulis thoris accumbere.

Ipſe ſolus: Salsè, ut ejus voracitatem oſtendat, qui tempus convivii non eximat ſermonibus, ſed totus cibis immerſus ad alia ſe non convertat.

Dum de ſolio: Bibitur tamdiu, quamdiu hoſpes ſuis convivis & convictoribus ipſe præbet, & propinat poculum in orbem circumferendum, quod aliter dicunt *à ſummo bibere*, quia ei primùm miniſtrabatur, qui ſummum locum tenebat in triclinio, idq; per orbem ibat, donec perveniretur ad imum imi lecti hoſpitem. Summum autem locum inter Græculos obtinuit Piſo. Is locus *ſolium* vocabatur; quia in lecto illo ſolus accumbebat. Nàm *ſolia* ſunt ſedilia, in quibus non plures ſingulis poſſunt ſedere, teſte Feſto.

Ubi Galli cantum: Emphaſis, qua compotationibus totam noctem eximere, & convivium ad auroram producere ſolitus oſtenditur. Quòd *putet avum ſuum revixiſſe* cauente Gallo, intelligit Calventium Præconem Mediolanenſem è Gallia Togata, ſive Ciſalpina, adeoq; Gallum Ludit ergo Cicero in nomine Gallus.

Menſam: Menſa pro ipſis eduliis ſumitur, ut in Virg: *Menſæq; remotæ* 1. Æneid: & 3. *Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas:* quamvis in hoc ultimo verſu menſa aliquo modo propriè accipi poſſit, ùt Virgiliani interpretes.

Dicet aliquis: Contra tacitam objectionem dicit, ea

quis, unde tibi hæc nota sunt? non, me hercule, contumeliæ causâ describam quemquam, præsertim ingeniosum hominem atque eruditum, cui generi esse ego iratus, ne si cupiam quidem, possum. Est quidam Græcus, qui cum isto vivit, homo, verè ut dicam, (sic enim cognovi) humanus, sed tamdiu, quamdiu cum aliis est, aut ipse secum. Is cùm istum adolescentem jam tum, cum hac Diis irata fronte vidisset, non fugit ejus amicitiam, cùm esset præsertim appetitus: dedit se in consve-

De Philodemo.
Narratio.

quæ de luxuria Pisonis allata sunt, didicisse se ex Philosophi Philodemi scriptis, qui etiam Epicuram sectabatur, & res istas de Pisone delicatis versibûs expresserat.

Contumeliæ causâ: Nolo contumeliā irrogare Philodemo, dum eum describo.

Est quidam Græcus: Philodemus Epicureus Philosophus, & idem Pòëta.

Humanus: Politiore litteratura, & liberalibûs studiis eruditus.

Quamdiu cum aliis: Et non cum Pisone: in ejus enim consvetudine ita se gerere cogitur, ut sui ipsius eruditionisq; suæ oblitus videatur.

Is: Philodemus, *cum istum* Pisonem adolescentem jam tum frontis ad severitatem compositæ integumentis vitia obtegentem vidisset, atq; adeò deceptus fuisset eadem illa virtutis simulatione, qua populum R. decepit &c.

Diis irata fronte: Tanquam fictà sua severitate & contractô superciliô non solùm hominibus, sed etiam Diis irasceretur, & minaretur; vel quòd Deorum contemptor esset.

Præsertim appetitus: Cùm etiam Piso Philodemi amicitiam appeteret.

Non

ſvetudinem, ſic ut prorſus unâ viveret, nec ferè ab iſto unquam diſcederet. Non apud indoctos, ſed ut ego arbitror, in hominum eruditiſſimorum & humaniſſimorum cœtu loquor. Audiſtis profectò dici Philoſophos Epicureos, omnes res, quæ ſunt homini expetendæ, voluptate metiri. Rectè an ſecùs, nihil ad nos: aut ſi ad nos, nihil ad hoc tempus; ſed tamen lubricum genus orationis adoleſcenti non acriter intelligenti ſæpè præceps. Itaquè admiſſarius iſte, ſimul, atquè audivit à Philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt: ſic ſuos ſenſus voluptarios omnes incitavit: ſic ad illius

Præmunitio

Epicureorũ de ſummo bono ſententia.

Similitudo.

Non apud indoctos: De Epicureorum opinionibus acturus, præmunitione utitur; ne præter conſvetudinem res Philoſophorum pulpitis,quàm Senatorum exedris aptiores tractare videatur.

Lubricum genus orationis: Etiamſi verum dicerent, tamen malè loquuntur; dum enim ita voluptatem commendant:in periculum provehunt, præſertim adoleſcentes, qui per ætatem ad libidines & vitia propenſi ſunt, & per imperitiam ac debilitatem ingenii honeſtam voluptatem ab inhoneſta non poſſunt diſtingvere.

Admiſſarius iſte: Piſo: Metaphora ab equo, qui in armentum equarum ad fœturam admittitur.

A Philoſopho: Philodemo Epicureo.

Nihil expiſcatus eſt: Nihil ſciſcitatus eſt,nihil examinavit, nihil ulteriùs inquiſivit.

Sic ſuos ſenſus: Libido Piſonis per admiſſarii comparationem fusè deſcribitur.

illius hanc orationem adhinniit, ut non magistrum virtutis, sed auctorem libidinis à se illum inventum arbitraretur. Græcus primò distingvere atque dividere illa, quemadmodum dicerentur: iste claudus, quomodò ajunt, pilam retinere, quod acceperat; testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum dicere; est tamen: dicit, ut opi-

Synecdoche fig: Proverbiũ.

Suos sensus incitavit, adhinniit &c. Nota est equorum ad libidinem proclivitas. SS. Lit: Jerem: c. 5. *unusquisq; ad uxorem proximi sui hinniebat.*

Primò distingvere: Dicere, voluptatem esse duplicem, unam quæ animo, & ex virtute: alteram, quæ corporis sensibus ex rebus despicatissimis hauriatur: Felicitatem hominis non illa libidine corporis, sed corporis indolentia, & quadam animi bene conscii & tranquilli delectatione metiendam.

Iste claudus: Piso semel auditam, & intellectam malè doctrinam mordicùs retinere, sicut claudus solet retinere pilam, ùt est in proverbio, quod dupliciter accipi potest. Est enim pila, sustentaculum parietis ac columna, & sic Piso tanquam claudus huic opinioni ut pilæ pertinaciter innitebatur. Est etiam ludus pilæ, ubi pila mittitur ab unius ad alterius manum, neq; claudus tam facilè arripere potest ob pedis impedimentum. Ergo pilam cùm semel acceperit claudus, manu retinet, nec rejicit statim, metuens, ut ne iterum capere possit.

Testificare tabulas obsignare &c. Ita retinebat, tanquam aliquis, qui pro rei certitudine adhibitis etiam testibus rem subscribi & obsignari vult, ne ullo modo possit à dictis, vel dictatis resiliri.

Epicurum disertum: Replicabat, non opus esse distinctione, Epicurum planè & disertè loqui: verba, prout sonant, esse capienda.

Est tamen &c. Loquitur Cicero: Est tamen ita: Epicurus

opinor, se nullum bonum intelligere posse, demptis corporis voluptatibus. Quid multa? Græcus facilis & valde venustus, nimis pugnax contra Senatorem populi Romani esse noluit. Est autem hic, de quo loquor, non philosophiâ solùm, sed etiam litteris, quod fere cæteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. Pòëma porro facit ita festivum: ita concinnum, ita elegans: nihil ut fieri possit argutius, in quo reprehendat eum, licet, si qui volet, modò leviter, non ùt impurum, non ut improbum, non ùt audacem, sed ùt Græculum, ùt assentatorem, ut Pòëtam. Devenit, aut potiùs incidit in

28.

Oratio venustum Poëtam venustè describens. *Repetitio.* *Compar.*

Correctio.

rus disertus est, clarus & planus est: dicit, dixitq;, quemadmodum existimo, voluptatem corporis solum esse bonum.

Græcus facilis: Philodemus minimè contumax, sed omni humanitate perpolitus, & ad ungvem factus, Pisoni viro Patritio & Senatorio noluit nimiùm refragari.

Est autem hic: Philodemus.

Litteris: Humanioribus.

Pòëma: Versus tribus maximè rebus absolvitur, festivitate sensuum, concinnitate numerorum, elegantiâ & amœnitate verborum, quibus è rebus laudatur hôc locô Philodemi pòësis.

In quo reprehendat: Qui volet, Philodemum reprehendat, reprehendat autem propterea, quia Græculus est, quia assentator est, & quia Pòëta, sed ob hæc leviter reprehendat; non autem, quòd impurus sit ipse, quòd improbus, quòd audax. Philodemi hic culpam excusat, ut major in Pisonem redundet infamia.

Devenit: Excusandus est Philodemus, quia in Pisonis ami-

in istum, eodem deceptus superciliô Græcus atquè advena, quô tam sapiens, & tanta civitas. Revocare se non poterat familiaritate implicatus; & simul inconstantiæ famam verebatur: rogatus, invitatus, coactus, ita multa ad istum de isto scripsit: ut omnes libidines, omnia stupra, omnia cœnarum conviviorumq; genera, adulteria deniquè ejus delicatissimis versibûs expresserit. In quibus, siquis velit, possit istius tanquam in speculo vitam intueri: ex quibus multa è multis lecta & audita recitarem: nisi vererer, ne hoc ipsum genus orationis, quô nunc utor, ab hujus loci more abhor-

Incisa.

Traductio.

Removet invidiam à

amicitiam incidit præter voluntatem, & deceptus ejus superciliô ac ficta morum severitate. *Devenit* in aliquem locum, qui licèt non ex voluntate,tamen nec præter voluntatem aliquò appulsus est; ergo corrigit hoc verbum Cicero, ac dicit: *incidit*;nam incidit, qui non solùm præter consilium, sed etiam præter voluntatem aliquò provectus est.

Revocare se: Retrahere se non potuit, & illum familiaritatis nexum dissolvere.

*Rogatus,invitatus &c.*Jam respondet quæstioni paulò antè propositæ: *Dicet aliquis, unde tibi hæc nota sunt?* Respondet ea se comperisse ex versibus Philodemi, qui Pisonem intùs & in cute nôrat, ejusq; libidines planè respexerat. *Ad istum:* partim ad ipsum Pisonem: *de isto:* partim ad alios *de ipso.*

In quibus: Philodemi versiculis. Mox se ipsum excusat;quòd in gravissimorum Senatorum consessu perorans, versiculorum, & Pôëtæ fecerit mentionem: ideoq; se dicit

horreret: & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nolo; qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna: fortasse austerior & gravior esse potuisset: sed eum casus in hanc consvetudinē scribendi induxit, Philosophô valde indignam: siquidem philosophia, ùt fertur, virtutis continet & officii & bene vivendi disciplinam: quam qui profitetur, gravissimam mihi sustinere personam videtur. Sed idem casus illum ignarum, quid profiteretur, cùm se Philosophum esse diceret, istius impurissimae, atquè intemperantissimæ pecudis cœnô & sordibûs inquinavit, qui modò cùm res gestas consulatûs mei collaudâsset: (quæ quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat pœnè turpis) non ulla tibi, inquit, invidia nocuit, sed versus tui. Ni-

Philodemo, & confert in Pisonem.

Philosophiæ definitio à materia.

Latens sententia.

Dialogismus.

cit ab ipsis versiculis proferendis temperare.

De ipso, qui scripsit: Philodemo nolo inurere impuritatis infamiam.

Sed eum casus: Necessitas obsequendi, & obtemperandi voluntati Pisonis, qui Pòëtam illum jubebat ad versus libidinosos animum applicare. Casum appellat; quia non præviderat ex familiaritate Pisonis hanc sibi impudicitiæ necessitatem imminere.

Qui modò: Piso: A reprehensione versuum Philodemi, ad suorum ipsius defensionem delapsus Pisoni respondet, qui objecerat offensum fuisse Pompejum Ciceroni, quòd Cicero versu quodam res à se gestas, Pompeji victoriis prætulisset.

Non ulla: Dialogismum hunc sic cape: Piso dicit: *Non ulla*

Latens dilemma.

Apologia Ciceronis, qua suum versum defendit.

Nimis magna pœna, te consule! constituta est sive malo Pöétæ sive libero. Scripsisti enim: CEDANT ARMA TOGÆ. Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitavit. At hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quòd, te consule, in sepulchro reipublicæ incisum est: velitis, jubeatis: non quòd M. Cicero versum fecerit: sed

ulla tibi, Cicero, *invidia nocuit, sed versus tui.* Cicero: *Nimis magna pœna, te Consule, constituta est, sive malo Pöëtæ, sive libero.* Piso: *Scripsisti enim versus: Cedant arma togæ.* Cicero: *Quid tum?* Piso: *Hæc res tibi fluctus illos excitavit.* Cicero: *At hoc nusquam &c.*

Sive malo pöëtæ, sive libero: Nimis magna hæc est pœna, malos versus, atq; adeò malum pöëtam ejicere in exilium; nimis etiam magna pœna est sic agere cum homine libero, quòd liberè locutus sit veritatem. Latet dilemma.

Hæc res tibi fluctus: Hæc jactantia tibi offensionem Pompeji concitavit, & illos civilis invidiæ fluctus, qui in te redundârunt, dum Clodii lege ejectus es.

In illo elogio: In illo privilegio, sive potiùs proscriptione, quâ P. Clodius mihi exilium irrogavit. Privilegiũ vocat Cicero alibi sæpiùs, vide partem nostram 2. Elogia vocantur etiam tituli & inscriptiones, qualis inscriptio fuit illa Lex Clodia.

In sepulchro reipublicæ: Fuit enim illa Lex Clodia proscribens Ciceronem, tanquam elogium sepulchrale intereuntis reipublicæ.

Velitis, jubeatis: Sic scribebantur leges à tribunis, sic prælegebantur populo R. si velitis hoc fieri, jubeatis: *Velitis, jubeatis, ut M. Tullio aquâ & igni intedictum sit.*

Vin-

sed quòd vindicârit. Veruntamen, quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim Grammaticum habemus, qui non notam appenas ad malum versum, sed Pòëtam armis persequâre: scire cupio, quid tandem isto in versu reprehendas: CEDANT ARMA TOGÆ? Tuæ dicis, inquit, togæ summum imperatorem esse cessurum? Quid nunc te, asine, litteras doceam? non opus esse verbis, sed fustibus. Non dixi hanc togam, qua sum amictus; nec arma,

29. *Cōparatio.*

Interpretatio versûs.

Vindicârit: In conjuratos, Lentulum, Cethegum & alios animadverterit.

Veruntamen: Sed cogor versum illum explicare; quia tu Piso tam crudelis es, qui non contentus grammaticorum more reprehendere & castigare versus malos, ipsum Pòëtam velut tyrannus armis persequeris.

Non Aristarchum: Non es similis Aristarcho insigni illi Grammatico, qui Homeri versus, quos non probabat, tanquam spurios,& à majestate Homerica alienos,obeliscô sive stellâ notabat. Fuit hic Aristarchus insignis Criticus & severus censor: à quo illi similes adhuc appellantur Aristarchi.

Sed Phalarim: Tyrannum tam immanem, ut per antonomasiam pro crudeli accipiatur. Rex erat Siciliæ,notus ob taurum Perilli, qui & Stesichorum Pòëtam armis persecutus est.

Notam apponas: Obeliscos sive asteriscos,stellas aut cruces, ùt apposuit Aristarchus.

Tuæ dicis: Piso sic versum explicabat,tanquam dixisset Cicero: res à me gestæ in pace & toga summorum imperatorum Cæsaris & Pompeji factis sunt anteponendæ.

Sed fustibus: Sic enim asini docentur.

Non dixi: Explicat versum: Togam sumpsi tropicé,pro-

ut

arma, scutum & gladium unius Imperatoris: sed quod pacis est insigne & otii, toga; contrà autem arma, tumultûs atquè belli: more Pòëtarum locutus, hoc intelligi, volui, bellum ac tumultum paci atquè otio concessurum. Quære ex familiari tuo, Græco illo Pòëta: probabit genus ipsum & agnoscet: nequè te nihil sapere mirabitur. At in illo altero, inquit, hæres: CONCEDAT LAUREA LAUDI. Immo, me hercule, habeo tibi gratiam. hærerem enim, nisi tu expedisses. Nam

Festiva Ironia.

ut est insigne pacis: *arma*, prout sunt signa tumultûs & belli: ergo nihil aliud dixi, quàm: paci & tranquillitati bella & tumultus debent cedere.

More Pòëtarum: Qui non semper propria verba sectantur, sed tropis & figuris utuntur.

Quære ex familiari: Philodemo, qui cùm floreat pòëticis studiis: poterit certiùs de Pòësi judicare, & germanum versûs mei sensum exponere.

Nihil sapere mirabitur: Hic, qui te jam dudum novit, non mirabitur te hìc quoq;, ùt in aliis, tam stupidum & imperitum esse.

At in illo altero: Objicit sibi in persona Pisonis partem alteram versûs: Saltem hôc dictôs tuas res gestas factis Imperatorum prætulisti, & sic eorum offensam incurristi. Concedat, dixisti, laurea & triumphus Imperatorum meæ laudi, quam eo die consecutus sum, quo mihi ob extinctam conjurationem supplicatio fuit decreta, & me Q. Catulus patrem patriæ appellavit. Alii legunt, *Linguæ*, pro *Laudi*.

Hærerem: Non possem hunc versum commodè explicare, & me liberare impacto crimine.

Ti-

Nam, cùm tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimîs manibûs detractam è cruentis fascibus lauream ad portam Esquilinam abjecisti: indicâsti, non modò amplissimæ, sed etiam minimæ laudi Lauream concessisse. Aquè ista ratione hoc tamen intelligi, scelerate, vis, Pompejum inimicum mihi isto versu esse factum; ut, si versus mihi nocuerit, ab eo, quem is versus offenderit, videatur mihi pernicies esse quæsita. Omitto, nihil istum versum pertinuisse ad illum: non fuisse meum: quem, quantum potuissem, multis sæpè orationibûs scriptisquè decorâssem, hunc uno violare versu. Sed sit offensus; primò: nonnè compensabit cum

Præteritio.

A repugnātibus.

Concessio.

Timidus & tremens: Scelerum conscientiâ, & expectatione judicii de repetundis, quod putabas jam tuis cervicibus imminere.

Furacissimîs manibûs: Quibûs Macedoniam expilâras.

E cruentis fascibus: Provincialium & sociorum innocentium sangvine cruentatis.

Omitto: Duas per præteritionem affert rationes. Prior est: Etiamsi hoc versu res in toga gestas bellicis prætulissem: nihil tamen id ad Pompejum pertineret, qui non solùm armis, sed etiam togâ cæteros antecellit; quare nullam ei fecissem injuriam. Posterior est; etiamsi hunc versum ad eum pertinuisse concederem, non tamen propterea fuisset offensus; quippe qui se multis libris & orationibûs meis ornatum esse meminisset.

Non fuisse meum: Adde: hunc uno violare versu: noluisse me illum hoc uno versu offendere, quem toties alibi laudârim.

Velu-

cum uno versiculo tot mea volumina laudum suarum? Quòd si est commotus: ad perniciemne, non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti, non ita de Republica, non Consularis, non Senatoris, non civis, non liberi? in hominis caput ille tam crudelis propter versum fuisse? Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis? Complecteris amplissimos viros ad tuum & Gabinii scelus: neque id occulte. Nam paulò

Repetitio.
Gradatim.
A minore ad majus- 30.
Ab adjunctis.
Traductio.
Geminatio.

Volumina: Quia libri olim fiebant unô & perpetuô, non dissectô foliô, ùt apud nos, ac tum convolvebantur instar spiræ; inde dicta sunt à *volvendo volumina.*

Si est commotus: Alia est ratio: etiamsi offensus fuisset, tamen non erat ejus humanitatis, mihi propter leves offensiunculas pestem & perniciem per summum scelus accersere.

Amicissimi: Est gradatio hìc, quam Cicero per descensum proponit: non ille tam crudelis fuisset, ut propter unum versum hominem juberet exulare, & quidem hominem liberum, & civem, imò senatorem, imò Consularem, benè meritum de republica, benè meritum de se, suum deniq; amicissimum.

Tu quid: Vehemens epiphonema ab adjunctis. *Tu, Tu* abjectissime, (à vilitate personæ Pisonis injuriam inferentis) scis? intelligis? quid dicas, quam contumeliam facias Pompejo, *de quo* hæc dicis? (à persona læsa) qui Pompejus vir præstantissimus est & princeps civitatis. *Apud quos*, apud senatores Pompeji amicissimos, admiratoresq; virtutum ejus.

Complecteris: Cn. Pompejum, & C. Cæsarem in sceleris tui Gabiniiq;, vestræq; in me perfidiæ societatem vocas, eos adjungis: ut videantur fuisse participes.

Me

paulò antè dixisti, me cum iis confligere, quos despicerem: non attingere eos, qui plus possent, quibus iratus esse deberem. Quorum quidem, (quis enim non intelligit, quos dicas ?) quanquam non est una causa omnium: tamen est omnium mihi probata. Me Cn. Pompejus, multîs obsistentibûs ejus erga me studio atquè amori, semper dilexit, semper sua conjunctione dignissimum judicavit, semper non modò incolumem, sed etiam amplissimum, átquè ornatissimum voluit esse. Vestræ fraudes, vestrum scelus, vestræ criminationes insidiarum mearum, illius

Repetitio. Synonyma, quæ ascendūt in significatione.

Repetitio& Traductio.

Me cum iis confligere: Rem & litem me habere tecum & cum Gabinio, quos vilipenderem, ideoq; me graviter in vos invectum, auctorem fuisse, ut tibi Macedonia, Gabinio Syria provincia tolleretur: Sed me non attingere, & intactos relinquere alios, nempe Cæsarem & Pompejum, à quibus etiam fuissem violatus, proinde iratus esse deberem.

Quanquam non est: Quamvis Cæsar, Pompejus, atq; etiam Crassus,quos hic intelligit,non sint in pari causa; ego tamen singulorum causam approbavi, laudavi.

*Multîs obsistentibûs:*Quamvis multi amicitiam nostram dissolutam vellent: ùt Piso, Gabinius,Clodius, Vatinius &c.

Incolumem: Salvum in honore, in bona fortuna, imò in summa dignitate amplissimum & ornatissimum esse me voluit.

Vestræ criminationes: Cùm me ad illum deferebatis, quasi vitæ ipsius insidias posuissem.

Si-

illius periculorum, nefariè fictæ, simul eorum, qui familiaritatis licentiâ suorum improbissimorum sermonum domicilium in auribus ejus, impulsu vestro, collocaverunt, vestræ cupiditates provinciarum effecerunt, ut ego excluderer, omnesquè, qui me, qui illius gloriam, qui Rempublicam salvam esse cupiebant, sermone atquè aditu prohiberentur. Quibûs rebûs est perfectum, ut illi planè suo stare judicio non liceret, cùm certi homines non studium ejus à me alienâssent, sed auxilium retardâssent. Nonnè ad te L.

Repetitio & Adjunctio.

Simil: des:

A testimoniis.

Simul eorum: Vatinii maximè, quem constat & Pompejo familiarem fuisse, & eidem Pompejo auctorem, ut Ciceroni pestem arcesseret.

Sermonum domicilium &c. Sermones eorum in auribus Pompeji, vobis impellentibus, perpetuam quasi sedem fixerunt.

Ut ego excluderer: à congressu Pompeji; vos effecistis, ut alloquium meum fugiens Pompejus *per alias januas egrediens* vitaverit congressum meum: ùt Plutarchus testatur.

Quibûs rebûs: Quibus Vatinii & aliorum delationibûs factum est, ut ille mihi auxilium non præberet, quemadmodum cupiebat, & faciendum esse censebat.

Nonnè ad te. Posset hic texi syllogismus: *Ejus studium non fuit à me alienum, qui pro mea salute arma se sumpturum promisit: Sed Pompejus pro mea salute arma se sumpturum esse promisit, Ergo ejus studium à me non fuit alienum.* Minorem probat Lentuli, Sangæ, Torquati, Luculli auctoritate, & Pisonis ipsius conscientiâ, qui id ab ipsis audiverat.

L.

L. Lentulus, qui tum erat prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus venit? qui omnes ad eum, multiquè mortales oratum in Albanum obsecratumquè venerant, ne meas fortunas desereret cum reipublicæ salute conjunctas. Quos ille ad te, & ad tuum Collegam remisit, ut causam publicam susciperetis, ut ad senatum referretis: se contra armatum tribunumplebis sine consilio publico decertare nolle: consulibus ex Senatûs-consulto rempublicam defendentibus,

Oratio indirecta.

L. Lentulus: L. Lentulus non erat ille, qui inter conjuratos Catilinarios fuit, & in carcere strangulatus est, sed alius, atq; eo tempore Prætor, quo Cicero in exilium abivit.

Q. Sanga: Fuit è Fabia gente, qui ad Ciceronem Consulem Catilinariæ conjurationis indicia detulit.

L. Torquatus Pater: Ad distinctionem, quia eodem tempore, eodem prænomine florebat ejus filius, de quo Cic: in orat: P. Sulla.

M. Lucullus: Frater Lucii Luculli Imperatoris celeberrimi.

Ad eum: Cn. Pompejum.

In Albanum: In villam in Albano monte positam, ad quam Pompejus secesserat, ut se ab illis turbis tantisper amoveret.

Tuum Collegam: Aulum Gabinium collegam tuum in Consulatu.

Ad Senatum referretis: Ut convocaretis senatum, eumq; consuleretis, quid censeret hac in re faciendum.

Armatum Tribunumplebis: Contra Publium Clodium.

Consulibus ex S.C. Si factum esset Senatus-consultum, ut viderent Consules, nequid Respublica detrimenti caperet: se continuò in armis fore. Illud Senatus-consultum

bus, se arma sumpturum. Ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus præter cæteros, furebat contumaciâ responsi tui: te non esse tam fortem, quàm ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum Rempublicam servare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem: deinde ad extremum neque te, neque generum, neque Collegam tuum, tribunoplebis defuturum. Hic

Pisonis responsum.

Polysyndeton.

hic intelligitur, quo in similibus periculis decerni solebat: *Darent operam Consules, nequid Respublica detrimenti caperet*, quo S. C. plenam à populo potestatem accipiebant.

Ecquid infelix Ab excusatione Pompeji ad Pisonis insectationem delabitur occasione sumpta ex eo, quod responderat iis, qui à Pompejo missi veniebant oratum, ut Consules ad Senatum referrent de causa Ciceronis: dicebat nempe Piso se non esse tam fortem &c.

Illi omnes: Lentulus, Sanga &c.

Furebat contumaciâ: Ex contumacia, & ob contumaciam responsi tui exarsit irâ & furore.

Quàm ipse Torquatus: Nam in Luc: Cottæ, & L. M. Torquati consulatum eruperat prima illa conjuratio Catilinaria, quam Torquatus fortiter oppresserat.

Aut ego: Alteram conjurationem Catilinariam oppressit Cicero in suo Consulatu.

Me posse iterum: Qui eam jam antè à Catilinæ conjuratione & exitio liberâssem.

Si cessissem: Si armis & factionibus Clodii cederem; quòd si manerem, plurimas cædes fore.

Neq; te: Dixisti tu Piso, te non derelicturum partes tribuniplebis Clodii, neq; Generum Cæsarem, neq; Collegam Gabinium. Hic

Hic tu hostis ac proditor aliis me inimiciorem, quàm tibi debere esse dicis? Ego C. Cæsarem non eadem de Republica sensisse, quæ me, scio: sed tamen quod jam de eo, his audientibûs, sæpè dixi: me ille sui totius consulatûs, eorumquè honorum, quos cum proximis communicavit, socium esse voluit, detulit, invitavit, rogavit. Non sum ego propter nimiam fortasse constantiæ cupiditatem, adductus ad causam: non postulabam, ut ei carissimus essem, cujus ego ne beneficiis quidem sententiam

Conclusio argumenti.

31.

Incisa. Dissoluta.

Hic tu hostis: Epiphonema est, quo orationem de Pompejo concludit. Putasnè ergo,(ut redeamus ad dicta tua superiora,) mè habere alium quendam,quem majore inimicitia prosequar,quàm te & hostem,& proditorem meū?

Ego C. Cæsarem: Jam de Cæsare, de quo dicit, nihil sibi fuisse causæ, cur exulceratô in eum animô esse debeat: licèt aliqua fuerit sententiarum, sed non voluntatum dissensio.

Non eadem de Republica sensisse: Censuerat enim ille conjuratos non esse ultimô suppliciô afficiendos: & ego olim circa legem de agro Campano viritim dividendo dissensi à Cæsare.

Socium esse voluit &c. Sic ait de Prov: Coss: *Me ut quinqueviratum acciperem, rogavit: me in tribus sibi conjunctissimis Consularibus esse voluit· mihi Legationem &c. quæ ego omnia non ingratô animô, sed obstinatione quadam sententiæ repudiavi.* & hinc dicit: *non sum adductus ad causam*, permotus ad ejus sententiam amplectendam *propter nimiam fortassè constantiæ cupiditatem*, sive aliquam obstinationem.

Ne beneficiis quidem: Ego nec propter hæc beneficia mihi oblata deserui meam sententiam, & tradidi eam

tiam meam tradidissem. Adducta res in certamen, te Consule, putabatur, utrùm, quæ superiore anno ille gessisset, manerent, an rescinderentur. Quid loquar plura? si tantum ille in me esse uno roboris & virtutis putavit, ut ea, quæ ipse gesserat, conciderent, si ego restitissem; cur ei non ignoscam, si anteposuit suam salutem meæ? Sed prætcrita omitto. Me, ut Cn. Pompejus omnibûs suîs studîis, laboribûs, vitæ periculîs complexus est, cùm municipia pro me adiret, Italiæ fidem implora-

Correctio. Conclusio argumenti.

Incisa. Dissoluta.

Simil: cad:

Cæsari, vel Cæsaris beneficiis, adeoq; nec postulabam, ut ei omnium essem carissimus.

Adducta est: Actum fuit in tuo Consulatu de rescindendis actis Cæsaris; an hæc fixa essent & rata, an rescindenda, deliberatum.

Quid loquar plura? Paucìs: Si Cæsar hanc habuit de me æstimationem, ut putaret, *si ego restitissem*, si ego in Senatu egissem, ut acta sua rescinderentur, ea continuò rescindenda, fore ut concidant: cur non ignoscam ego ei, quòd præ mea salute suam amaverit, si maluit me ejici de civitate, quàm acta sua rescindi? Fecit hoc non odiô mei, sed amore sui: quod ignoscendum.

Sed præterita omitto: Sed esto, me olim Cæsar offenderit: nullam injuriæ facio mentionem: quandoquidem offensionem, siqua fuit, subsecutis beneficiis abundè reparavit.

Me ut: Ubi primûm, statim atq; Cn. Pompejus de me revocando cogitavit, & pro me rem egit: etiam adscivit in consiliorum suorum societatem Cæsarem, tanquam mihi Ciceroni benevolum.

P.

raret, P. Lentulo Consuli, auctori salutis meæ, frequens assideret: Senatui sententiam præstaret, in concionibus non modò se defensorem salutis meæ, sed etiam supplicem pro me profiteretur: hujus voluntatis eum, quem multum posse intelligebat, mihi non inimicum esse cognôrat, socium sibi & adjutorem C. Cæsarem adjunxit. Jam vides me tibi non inimicum, sed hostem; illis, quos describis, non modò non iratum, sed etiam amicum esse debere? quorum alter, id quod meminero semper, æquè mihi fuit amicus ac sibi: alter, id quod obliviscar aliquando, sibi amicior, quam mihi. De-

Commutatio.
Antithete.

P. Lentulo C. auctori &c. qui ad Senatum retulit de meo reditu.

Senatui sent: præstaret: Primus diceret sententiam de me in Senatu, quam reliqui sequerentur.

Non inimicum &c. Plus est hostis, quàm inimicus; quòd inimici dicantur etiam illi, qui civiliter inter se & jure contendunt: hostes autem sint externi, qui *Non ex jure manu consertum, sed magè ferrô rem repetunt.* Hoc etiam discrimen *hostem* inter & inimicum intercedit: quòd hostes dicantur illi, cum quibus publicè bellum habemus: inimici autem, cum quibus privata odia exercemus.

Quos describis: Quos nominatim quidem non appellas: sed ita à potentia describis, ut quivis facilè, de quibus loquaris, intelligat.

Quorum alter: Cn: Pompejus non fuit sibi amicior, quàm mihi: quia pro mea salute non dubitavit vitam suam exponere.

Alter: C. Cæsar, qui ut modò dixi, suam salutem antepoluit meæ.

Concessio. Deinde hoc ita fit, ut viri fortes, etiam-
Cōparatio. si ferrô inter se cominùs decertârint: tamen illud contentionis odium simul cum ipsa pugna, armisquè ponant. Atqui me ille odisse nunquam potuit, ne tum quidem, cùm dissidebamus.
Sententia. Habet hoc virtus, quam tu ne de facie quidem nôsti, ut viros fortes species ejus & pulchritudo, etiam in hoste posita, delectet. Equidem dicam ex animo,
32. Patres Conscripti, quod sentio, &
Licentia. quod, vobìs audientibûs, sæpè jam dixi: Si mihi nunquam amicus C. Cæsar fuisset, sed semper iratus: si aspernaretur amicitiam meam, sesequè mihi im-
Laus Cæsaris. placabilem, inexpiabilemquè præberet: tamen ei, cùm tantas res gessisset, gereretquè quotidie, non amicus esse non possem. Cujus ego imperium non Alpium vallum contra adscensum transgres-

Deinde: Quôdsi etiam fuisset aliqua inter nos contentio &c.

Quam tu ne de facie: A qua tu sic es alienus,ut non solùm ejus naturam intùs,quod ajunt,& in cute,non inspexeris: sed ne externam quidem ejus speciem nôris.

In hoste posita: Sic & Annibalis virtus non admirationi solùm, sed etiam amori videtur fuisse Romanis. Sìc Alexandri M.virtus quantos vel in Dario sui amores excitavit?

Cujus ego imperium: Cujus Cæsaris imperium oppono ascensui Gallorum, non Alpium vallum &c. id est, hujus imperiô & rebûs in imperio gestis factum esse judico, & non per munimenta illa, ne Galli in Italiam pervenire possint. *Non*

gressionemquè Gallorum, non Rheni fossam gurgitibûs illîs redundantem, Germanorum immanissimis gentibus objicio, & oppono: Perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exaruissent: non naturæ præsidiô, sed victoriâ suâ, rebûsquè gestîs Italiam munitam haberemus. Sed cùm me expetat, diligat, omni laude dignum putet: tu me à tuis inimicitiis ad simultatem revocabis? Sic tuîs sceleribûs Reipublicæ præterita fata refricabis? quod

Synonyma.

Synonyma.

Non Alpium vallum: Non Alpes,quibûs Italiam, tanquam vallô, natura munivit. Alpes illas Italiæ mœnia etiam Livius appellat.

*Non Rheni fossam &c.*Hæret in eadem metaphora deducta à munitione oppidorum.Benè autem Alpes Gallis, Rhenum Germanis ostendit ad defensionem Italiæ ab ipsa natura, Romano Imperio consulente, fuisse objectum; quia Alpes Gallos ab Italia, Rhenus Germanos à Gallis disterminat; nam Germania, ut ait Polyhistor c.23. *Ubi incipit, Danubiô: ubi desinit, Rhenô perfunditur. Per gurgites,* altitudinem & profunditatem & impetum fluvii denotat.

Perfecit ille:Cæsar Gallos & Germanos armîs ita compressit,ut jam non possint quicquam contra nostram Rempublicam moliri; etiamsi neq; Alpes Gallos,neq; Rhenus & Alpes Germanos ab Italiæ aditu prohiberent.

*Tu me à tuis inimicitiis:*Dices me Cæsari potiùs,quàm tibi debere irasci? *ad simultatem,* cum Cæsare &c.

*Præterita fata:*Refricabis,in memoriam revocabis per tua scelera, idquod fatô quôdam & necessitate actum est circa Cæsaris & meam qualemcunq; dissensionem, quæ oblitterata & sanata jam est. *Refricare* per translationem sumptam ab iis, qui vulnus cicatrice obducta jam

Quod quidem tu, qui bene nôsses conjunctionem meam & Cæsaris, eludebas: cùm à me trementibus omnino labris: sed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. Quanquam, quod ad me attinet:

Nunquam istam imminuam curam inficiando tibi.

tamen est mihi considerandum, quantum illi tantîs Reipublicæ negotiis, tantôque bellô impedito, ego homo amicissimus, solicitudinis, atque o- ne-

pœnè sanatum,ungvibûs impressis renovant.

Quod quidem tu: In quo quidem tu eludebas ea crimina,quæ tibi objeceram in Senatu: non enim tu illas meas objectiones ulla defensione diluisti: sed me & auditores *eludens* à me petisti, cur te non accusarem judicio de repetundis: id autem petere ausus es, quòd bene nôsses conjunctionem meam, & Cæsaris generi tui, certoq; compertum haberes, nolle me te accusare, ideò, ne genero tuo Cæsari solicitudinem injicerem, eumq; contristarer. Adeoq; eludebas hoc de nostra mutua amicitia, & tamen dicebas, cur non deferrem nomen, trementibûs quidem labrîs; nam reipsa metuebas judicium.

Nomen non deferrem: Cur tuum nomen non deferrem? cur te reum non facerem: De delatione nominis in parte I.

Nunquam istam &c: Est versus L. Accii Poëtæ,& dicitur à Thyeste in Atreo. Significat hic: quantum in me est, ego non libero te ab hac cura, quâ accusationem metuis, negando, inficiando me accusaturum, nomen delaturum: sed hoc mihi attendendum est,ne Cæsari aliàs multûm occupato, solicitudinem hanc atq; onus imponam,

neris imponam. Nec despero tamen, quanquam langvet juventus, nec perinde, ac debebat, in laudis & gloriæ cupiditate versatur, futuros aliquos, qui abjectum hoc cadaver consularibûs spoliîs nudare non nolint, præsertim tam afflicto, tam infirmo, tam enervato reo: qui te ita gesseris, ut timeres ne indignus beneficiô viderêris: nisi ejus, à quo missus eras, simillimus

Minatur Pisoni judicium repetundarum.

Repetitio. Synonymia. Quæ gradatim ascendit.

nam: quod ei crearetur, si soceri sui Pisonis nomen deferrem.

Nec despero tamen: Spero tamen alios fore, qui te accusent, juvenes nempe, ad quos accusandi onera plerumq; transferebantur, ut in Verrinis p. 1. dictum est.

Langvet: Desidiæ dedita, nec ad eam gloriam propensa, quæ improborum civium accusationibûs quæri solebat.

Abjectum hoc cadaver: Pisonem audebit saltem accusare; nam etiam langvidi, ac ignavi ad cadavera spolianda satis audaciæ habent.

Consularibûs spoliîs: Per judicium repetundarum opima spolia, quæ ex Consulari imperio detraxit Piso, eripere.

Præsertim tam afflicto: Præcipuè cùm reus hic Piso sit ita prostratus, enervatus &c. gradatim ascendit: *afflictus* & abjectus, potest tamen excitari. *Infirmus:* non potest ille quidem statim surgere, potest tamen ad firmitatem redire. At *enervatus*, cui nervi succisi sunt, ne potest quidem aut stare, aut recuperare corporis firmitatem.

Qui te ita gesseris: Qui in administratione Macedoniæ provinciæ tot scelera admiseris: ut timeres, ne indignus illô beneficiô, quo Clodii lege provinciam adeptus es, videreris: nisi ipsi Clodio omnium bipedum & quadrupedum teterrimo simillimus exstitisses.

A quo missus eras: A quo Clodio in provinciam missus es.

An

Allegoria. à venatione. mus exſtitiſſes. An verò tu parùm putas inveſtigatas eſſe à nobis labes imperii tui, ſtragesquè provinciæ? quas quidem nos non veſtigiis odorantes ingreſſus tuos, ſed totis volutationibûs corporis, & cubilibûs perſecuti ſumus. *Ab adjunctis.* Notata à nobis ſunt & prima illa ſcelera in adventu, cùm acceptâ pecuniâ à Dyrrhachinis ob necem hoſpi-

An verò tu: An exiſtimas non habere me ſatis cognita tua crimina, ſi nomen deferre vellem; ita inveſtigavi & deprehendi omnia,ut ſolet in inveſtigandis belluis fieri; neq; tantùm veſtigia deprehendi, ſed ipſa cubilia, & ubi aper ſe volutavit.

Notata à nobis ſunt &c. Enumerat aliquas res à Piſone in provincia malè geſtas; deprehendimus & hoc, & iſta, ac illa. Primò hoſpitem tuum Platorem juſſiſti interfici. Amplificatur à variis adjunctis hoc crimen. 1. Quòd pecuniam ob necem acceperit. 2.Ob necem hoſpitis. 3. Quòd domum ejus exhauſerit. 4. Quòd contra fidem datam eum occiderit. 5. Quòd non ſecuri percuſſerit more majorum, ſed adhibitô chirurgô venas inciderit. 6. Quòd Pleurati mortem adjunxerit. 7. Quòd in ipſo adventu, & ab hoc ſcelere initium duxerit. 8. Quôd eum occiderit, cujus domum everterat contra leges Romanas,quæ pœnam pecuniariam pœnæ capitis addi prohibebant. Particula *&* non redundat, ſed indicat ſubſecutura plura. Sequitur enim: *idemq; tu: Neq; eum ſolum.*

A Dyrrhachinis: Civibus urbis Dyrrhachii,quæ nunc, Durazzo appellatur, in ea parte Macedoniæ ſita, quæ mari Adriatico incumbit. Turcis ſubdita, & nobilem portum habens.

Ejus

spitis tui Platoris, ejus ipsius domum evertisti, cujus sangvinem addixeras, eumque servis symphoniacis, & aliis muneribus acceptis, timentem, multumque dubitantem confirmasti, & Thessalonicam fide tua venire jussisti. Quem ne majorum quidem more supplicio affecisti; cum miser ille securibus hospitis suis cervices subjicere gestiret: sed ei medico, quem tecum eduxeras, imperasti, ut venas hominis incideret. Tum quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris Pleuratus

Pisonis crudelitas.

Ejus ipsius domum: Tantæ fuisti perfidiæ, ut cùm Platoris civis Dyrrhachini sangvinem suis ipsius civibus vendidisses, promisissesq; acceptâ pecuniâ, fore, ut illi mortem inferres, tantæ, inquam, fuisti perfidiæ: ut ei, cujus sangvinem tanquam licitatione publica addixeras, te amicum esse simulares, & ad eum tanquam hospes ad hospitem diverteres, ejus deinde domum everteris, exhauseris.

Servis Symphoniacis: Musicis.

Timentem: Mortis periculum, quod à tua perfidia videbat suis imminere cervicibus. *Ac multum dubitantem* de tua in ipsum fide, confirmâsti, spem bonam habere jussisti, & *Thessalonicam, fide tuâ*, promittens, nihil te ipsi illaturum injuriæ, *venire jussisti.*

Majorum more: Mos majorum fuit, ut damnati securi percuterentur, cui miser ille adhuc libenter se subjecisset.

Medico: Chirurgus intelligitur, vox enim medici Clinico & chirurgo communis est.

Venas incideret: Ad exhauriendum omnem sangvinem è venis, & lenta morte necandum hominem.

Tum quidem: Cùm Platorem occideres, ad ejus mortem ve-

tus ejus comes, quem necâſtl verberibûs ſumma ſenectute confectum. Idemquè tu Rabocentum, Beſſicæ gentis Principem, cùm te trecentîs talentîs Regi Cotto vendidiſſes: ſecuri percuſſiſti; cùm ille ad te legatus in caſtra veniſſet, & tibi magna præſidia & auxilia à Beſſis peditum, equitumqué pollicer tur. Nequè eum ſolum, ſed etiam cæteros legatos, qui ſimul venerant, quorum omnium capita Regi Cotto vendidiſti. Denſeletis, quæ natio ſemper obediens huic imperio, etiam

velut auctarium quoddam acceſſit nex ejus comiti illata.

Idemq; tu: Etiam legatum contra jus gentium ſecuri percuſſiſti.

Beſſicæ gentis: Beſſi populi ſunt Thraciæ, non procul à Ponto, magnam partem circa Hæmum montem habitantes, qui raptô & latrociniis tum victitabant, de quibus Ovidius l. 3. Triſtium.

Vivere quàm miſerum eſt inter Beſſosq; Getasq;.

Trecentîs talentîs: Talentum apud varias nationes varium erat & diverſi pretii. Communiter unum talentum conficit 800. fl. Decem talenta 8000. fl. viginti talenta 16000. fl. Centum talenta 80000. fl. An hîc talentum ad nummos Romanos revocatum fuerit, dubium eſt. Hoc igitur numerandi modi CCC. talenta conficiunt 24000. fl.

Regi Cotto: Beſſorum & Thracum regi; putant nonnulli Cotys vel Cotus nomen fuiſſe Regum Thraciæ, ut Arſaces Perſarum, Ptolomæus Ægyptiorum &c.

Vendidiſſes: Pro mercede te & fidem tuam addixiſſes, te mancipâſſes.

Denſeletis: Etiam proculis Thraciæ.

In

etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica, C. Sentium prætorem tutata est, nefarium bellum, & crudele intulisti: eisquè, cùm fidelissimîs sociîs uti posses, hostibûs uti acerrimîs maluisti. Ita perpetuos defensores Macedoniæ, vexatores, ac perditores effecisti. Vectigalia nostra perturbârunt, urbes ceperunt, vastârunt agros, socios nostros in servitutem abduxerunt, familias abripuerunt, pecus abegerunt; Thessalonicenses, cùm oppido desperâssent, munire arcem coëgerunt. A te Jovis Urii fanum antiquissimum barbarorum, sanctissimumquè

A consequentibus auget.

Enumeratio.
Simil: cads

33.

In illa barbarorum defectione: Macedonia complectebatur etiam Græcos populos, ut Bœotios, Ætolos, Achæos, Atticos. Populi barbari eâ contenti erant Thessali, Macedones &c. hi à suo prætore C. Sentio defecerant.

Nefarium bellum: Cùm illi maxima essent fide & meritìs optimis in Rempublicam nostram.

Vectigalia nostra perturbârunt: Publicanos impedierunt à vectigalibus colligendis.

Thessalonicenses: Positos in gremio imperii nostri eò adegerunt, ut, cùm non ampliùs tuti essent in oppido: arcem munire cogerentur, *oppido desperassent*, vel de oppido;dicitur enim desperare de salute,vel saluti,de rebus, vel rebus. De hac re dictum N 17.

A te Jovis Urii Describit sacrilegium,quô Jovis templum diripuit. Jupiter habebat plurima nomina: Turnebus existimat Urium vel Urion dictum à secundo vento; Arrianus testatur, fanum Jovis Urii fuisse viginti & centum stadiis distans Byzantiô.

Tua

mumque direptum est. Tua scelera Dii immortales in nostros milites expiaverunt: qui cùm uno genere morbi affligerentur, nequè se recreare quisquam posset, qui semel incidisset: dubitabat nemo, quin violati hospites, legati necati, pacati atqué socii nefariô bellô lacessiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vastitatem. Cognoscis ex particula parva scelerum & crudelitatis tuae genus universum. Quid avaritiae, quae criminibûs infinitîs implicata est, summam nunc explicem? Generatim ea, quae maximè nota sunt, dicam. Nonnè Sestertiûm centies & octo-

Sim: cad: Incisa.

Avaritiæ Crimina in Pisone.

I. *Interrogatio.* *Repetitio.*

Tua scelera: Dii immortales pestem immiserunt in nostrum exercitum, ut tua scelera expiarent.

Violati hospites: Inde provenit pestis, quòd hospites violâris, quemadmodum factum est in Platore; quòd legatos &c.

Legati necati: Rabocentus Bessicæ gentis legatus, ejusq; socii. Legatos autem tanti faciebant, eos ut putarent ad Deorum majestatem accedere, hosq; violare summum esse crimen. Statius 2. Theb:

Sanctum populis per secula nomen.
Legatum insidiis tacitóq; invadere ferró.

Fana vexata: Sacrilegia & templorum direptiones solere diris suppliciis expiari, etiam historia profana testatur. Videatur Herodotus & Pausanias.

Quid avaritiæ: Quid nunc attingam summam & præcipua capita avaritiæ tuæ, in qua continentur alia crimina infinita; *radix enim omnium malorum est cupiditas.*

Nonnè Sestertiûm centies: Nonnè quadringenta quinquaginta millia aureorum more Gallico computatorum Ro-

octogies, quod quasi vasarii nomine in venditione mei capitis adscripseras, ex ærario tibi attributum, Romæ in quæstu reliquisti? Nonnè cùm CC. talenta tibi Apolloniatæ Romæ dedissent, ne pecunias creditas solverent, ultrò Fusidium, Equitem Romanum, hominem ornatissimum, creditorem debi-

II.

Romæ reliquisti fœnori collocata? De sestertiis dictum in parte 1. & de diversitate, cùm numerus millenus accipitur substantivè, & cùm accipitur adverbialiter. Aliud etiam est sestertius; aliud sestertiûm, quod mille sestertios id est 25. aureos monetæ Gallicæ continebat. Sestertius verò octo ferè vel 9. nostris nummis æstimabatur.

Vasarii nomine: Vasarium dicebatur pecunia illa, vel omnis illa supellex, apparatus & instrumenta, quibûs Magistratus in provinciam proficiscens ex ærario communi instruebatur; summam igitur illam pecuniariam prætextu vasarii acceptam, quam reipsa pactus erat cum Clodio, ut si sua consilia ad necem vel perniciem Ciceronis contulisset, sibi ex ærario tribueretur: illam, inquam, Romæ in quæstu collocavit, reliquit apud argentarios & negotiatores, ut lucrum & fœnus inde faceret. *Vasarium*, tanquam id quod pro vasis & supellectile dabatur, sicut coronarium, quod pro coronis.

CC. Talenta: Juxta superiorem numerandi modum 160000. fl.

Apolloniatæ: Apolloniæ urbis in Illyrico incolæ.

Ultrò Fusidium: Non rogatus. Cives urbis Apolloniæ tantummodò petebant ære alieno liberari. Tu ulteriùs eò progressus es, ut ipsum creditorem, (cui debebantur pecuniæ,) tanquam servum & vile mancipium debitoribus suis addixeris & mancipâris.

Non-

III. debitoribus suis addixisti? Nonné hyberna, cùm legato præfectoqué tuo tradidisses, evertisti, miseras funditùs civitates, quæ non solùm bonis sunt exhaustæ, sed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudinesquè subierunt? Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarii? siquidem potest vi & metu extortum, honorarium nominari. Quod cùm peræqué omnes, tum acerbissimè Bœotii & Byzantii, Cherronenses, Thessalonica sensit. Unus tu dominus, unus æstimator, unus venditor: tota in provincia per triennium frumenti omnis

IV. *Correctio.*

V. *Repetitio.*

Nonnè hyberna: Cùm tu Legato & præfecto commisisses hyberna curanda, (quod ipse facere debueras, sed ob mollitiem & avaritiam simul, secessisti in urbes, hyemem ibi exacturus,) nunquid tum urbes illas, ad quas divertisti, bonis suis penitùs exhausisti?

Libidinum contumelias: In urbibus illis etiam turpissima libidinum tuarum vestigia reliquisti.

Qui modus &c. Quam moderationem servâsti in frumento æstimando, & pecunia locò frumenti, quod æstimabatur, accipienda? Populus Romanus certum modum frumenti ad vectigal annuum ex provinciis colligebat: licebat tamen magistratibus frumentum æstimare, id est, locò frumenti certam pecuniam à provincialibus exigere, sive vectigal illud frumentarium ex æquo & bono in pecuniarium convertere.

Honorarii? Qui modus honorarii frumenti æstimandi vel accipiendi? honorarium frumentum erat, quod honoris causâ præsidibus dari consveverat.

Bœotii: Populi in finibus Græciæ, *Bysantii* incolæ urbis

omnis fuisti. Quid ego rerum capitalium quæstiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbissimas damnationes, libidinosissimas liberationes proferam? Tantùm locum aliquem cùm mihi notum senseris: tecum ipse licebit, quot in eo genere, & quanta sint crimina, recordêre. Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris: cùm omni totius provinciæ pecore compulso, pellium nomine omnem

34. *Præteritio. Enumeratio* VI.

VII.

quæ-

bis Bysantii, de qua dictum P. 1. *Cherronenses*, incolæ Cherronensi, vel Chersonesi peninsulæ in Thracia ad Pontum Euxinum. de *Thessalonica* jam dictum.

Rerum capitalium quæstiones: Instituta judicia de capite & vita provincialium.

Reorum pactiones: Pacta, quæ cum reis inierat Piso, & ab iis se mercede corrumpi permiserat.

Redemptiones: Quando rei, etiam innocentes, incolumitatem suam & salutem à Pisone pecuniis redimere debuerunt.

Acerbissimas damnationes: Eorum, quos ab accusatoribus mercede conductus corruptusvè, inauditâ causâ damnaverat.

Libidinosissimas liberationes: Quando contra omne fas & æquum, pro sua libidine, pro studio partium nocentes absolvit, liberavit.

Tantùm locum: De quibuscunq; locis, ubi tu fuisti, notum mihi est; notum est pariter, quot ibi scelera patrâris.

Quid? illam armorum officinam: Jam enarrat scelera avaritiæ in apparatu bellico comparando: qua occasione grandem sibi pecuniæ vim conflaverat.

Pecore compulso: Coacto & unum in locum congregato.

Pellium nomine: Prætextu pellium ad loricas, clypeos, papiliones faciendos, qua ratione tantû lucratus est, quantum pater fuerat antè lucratus.

Patris turpem quæstū objicit.

Reliqua cumulat avaritiæ crimina.

Interrogationes & Repetitiones.

quæstum illum domesticum, paternumque renovâsti? Videras enim grandis jam puer, bellô Italicô, repleri quæstu vestram domum cùm pater armis faciendis tuus præfuisset. Quid? vectigalem provinciam singulis rebus, quæcunquê venirent, certô portoriô impositô, servis tuis publicanis à te factam esse meministi? Quid centuriatus palàm venditos? Quid per tuum servulum ordines assignatos? Quid stipendium militibus per omnes

Quæstum: Lucrum idem accepisti.

Bello Italicô: Marsico, sive sociali, quod post mortem Livii Drusi concitatum est, populis Italicis petentibus jus suffragiorum & civitatis.

Quid vectigalem: Multas exactiones vectigalium, venditiones officiorum & dignitatum, cædes & alia crimina Pisonis implicita coacervat. Inprimis provinciam, cùm esset libera & immunis, eam vectigalem fecisti; nec uni & alteri rei, sed singulis imposuisti vectigal.

Portoriô: Portorium erat vectigal, quod ex importatione, & exportatione mercium exigebant.

Servis tuis publicanis: Et quidem per servos tuos portorium illud exegisti, qui debebant publicanorum officiô fungi: cùm id officium aliàs esset Equitum R.

Centuriatus: Militares gradus, & officia, ut centuriatus, palàm vendidisti. *Centuriatus*, id est, officia centurionum, præfectorum & Ducum militarium.

Quid per tuum: Aliud crimen per servulum tuum militiæ ordines & gradus assignâsti, distribuisti, quod per tribunum militarem fieri debuisset.

Quid stipendium: Stipendium pro militibus pendebatur ex ærario. Piso, ut illam pecuniam, quam ex ærario stipendii nomine capiebat, in suum usum conver-

te-

nes annos à civitatibus, mensîs palàm propositîs, esse numeratum? Quid illa in Pontum profectio, & conatus tuus? Quid debilitatio, atquè abjectio animi tui, Macedoniâ prætoriâ nuntiatâ, cùm tu non solùm quòd tibi succederetur, sed quòd Gabinio non succederetur, exsangvis & mortuus concidisti? Quid quæstor Ædilitius rejectus? Præpositus legatorum tuorum

Adjuncta.

Hyperbole.

teret: jubebat à civitatibus stipendium numerari. *Per omnes annos:* nec id semel, sed omnibûs annîs.

Mensis palam propositîs: Palàm, & mensis argentariorum publicè in foro collocatis, qui argentarii à civitatibus pecunias numerarent militibus.

Quid illa in Pontum profectio: Significat obscurè, Pisonem pecuniis barbarorum inhiantem in Pontum fecisse impressionem, sed inde fuisse depulsum: hinc *conatus* tantùm fuit.

Macedoniâ prætoriâ &c. Cùm tibi nuntiatum est, Macedoniam, quam Proconsulari imperio tenebas, prætoriam esse factam, id est, successorem tibi prætorem futurum, statim illô annô. Ideoq; animo concidisti, cùm videres occasionem furtorum & rapinarum, tibi esse præreptam. *Gabinio non:* Gabinius diutiùs manebat, & modò nondum redierat.

Quæstor ædilitius: Rejecisti quæstorem, qui ædilis fuerat, quod crimen tantò majus est; quia hic populi R. suffragiis creatus fuit, quiq; in officio ædilis suam jam probârat industriam; & quia tu nullam illius habuisti rationem, qui dignissimus ab aliis habitus est.

Præpositus Legatorum: Qui primus, princeps, ac præcipuus legatorum tuorum fuit, quiscunq; ille fuerit, à te tamen nullo honore habitus, sed violatus est.

rum optimus abs te quisquè violatus? Tribuni militum non recepti? M. Bœbius vir fortis, interfectus jussu tuo? Quid, quòd tu toties diffidens, ac desperans rebus tuis in sordibus, lamentis, luctuquè jacuisti? quòd populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos sociosquè misisti? Quid, quòd cùm sustentare vix posses mœrorem tuum, doloremquè decessionis: Samothraciam te primùm, pòst inde Tha-

Ironia & Allegoria.

Tribuni militum &c. Creabantur aliqui tribuni suffragiis populi R. quos Piso debuisset admittere, sed non admisit.

Quid, quòd tu: Propriam Pisonis conscientiam attestatur, qui nunquam ita de suis rebus desperâsset: nisi malâ scelerum suorum conscientiâ fuisset jactatus.

Populari illi sacerdoti: Clodium intelligit, quem ironicè sacerdotem vocat; quia se in sacra bonæ Deæ ingesserat, ad quæ nefas erat viros accedere, de qua re in p. 2. orat: pro Domo & alibi: *popularem* appellat, pariter jocum captans ex ambiguo; nam & Clodius popularis erat, populo favens, ùt qui seditiosis legibus, populares auras captabat; & cùm matronæ pro populo sacra facerent, interesse voluit.

Sexcentos ad bestias &c. Socios & amicos plurimos tanquàm captivos aut sceleratos Romam misisti Clodio, ut in ludis, quos ille in Ædilitate sua erat editurus, cum bestiis pugnarent.

Cùm sustentare &c: Cùm nuntium de successore tibi destinato audisses, tanta vi doloris obrutus es: ut, cùm vix eum sustinere posses, multa remedia quæsieris: ùt ægroti lectum mutant, sic tu ad fallendum dolorem loca mutaveris, profectus modò in hanc, modò in illam civitatem.

Samothraciam: Insulam in mari Ægeo juxta Lemnon; hodie *Samandrichi* dicitur. *Inde*

Thasum cum tuis teneris saltatoribus, & cum Autobulo, Athamante, & Timocle formosis fratribus contulisti? Quid, quòd, cùm inde te recipiens, in villa Leucadiæ, quæ fuit uxor Ægisti, jacuisti mœrens aliquot dies, atquè inde obsoletus Thessalonicam, omnibus inscientibus, noctuquè venisti? qui cùm concursum plorantium, ac tempestatem querelarum ferre non posses: in oppidū devium Berœam profugisti? quo in oppido cùm tibi spe falsa, quòd Q. Ancharium non esse successurū putares, animos rumor inflâsset; quô te modô ad tuā intemperantiam, scelerate, innovâsti? Mit-

Adjuncta.

Allegoria.

Inde Thasum: Pariter Insulam maris Ægei Samothraciæ vicinam.

Saltatoribus teneris: In muliebrem mollitiem factis.

Inde te recipiens: Cùm ex insula Thaso discedens &c. *Leucadiæ.* fœminæ.

Obsoletus: Corpore ac veste inculta, quales incedere solent mœsti & afflicti.

Plorantium: Lugentium damna, quibûs eos per summam avaritiam & crudelitatem affeceras.

Tempestatem querelarum: Allegoricè: ita confertim & densati accurrebant, suas querelas allaturi: ut grandinis instar ac tempestatis essent.

In oppidum devium Berœam: Urbem Thessalonicæ vicinam, atq; in Macedonia sitam, de qua Lucianus in suo Asino elegantiore, quàm castiore.

Ad intemperantiam innovasti: Priùs eras dejecti animi ob occasionem furtorum ademptam, & succisam cum provincia spem rapinarum. Subitò allatâ famâ, successo-

 rem

35. *Variat præteritionem N. 36. inceptam.*

Mitto aurum coronarium, quod te diutiſſimè torſit: cùm modò velles, modò nolles. Lex enim generi tui & decerni, & accipere vetabat, niſi decretô triumphô. In quo tu, acceptâ tamen & devoratâ pecuniâ, (ùt in Achæorum centum talentis evo-

rem non venturum, ad priorem intemperantiam & inſolentiam rediiſti. Ancharius ſucceſſor futurus erat.

Mitto aurum coronarium: Aurum ſive pecuniam, quæ triumphaturis ſubmittebatur ab amicis, fœderatisq; civitatibus triumphi nomine, & ad coronas triumphales. De hac pecunia nihil dicam, quòd eam acceperis contra legem Juliam, alio tamen nomine, alio prætextu, non re mutata, ſed nomine. *Coronarium* nomen à coronis habet, ſicut ſuprà *vaſarium* à vaſis.

Diutiſſimè torſit: Inhiabas huic pecuniæ ex una parte, & ex altera parte nolebas videri legem Juliam violâſſe; ideò torquebaris, modò volebas, modò nolebas.

Lex generi tui: Cæſaris, cùm nonnulli provinciarum præſides ſe triumphaturos eſſe ſimularent, ea tantùm de cauſa, ut aurum coronarium ipſis mitteretur; effrænatam horum cupiditatem coërcere volebat Jul. Cæſar in ſuo primo Conſulatu, & lege Julia de repetundis ſanciebat, ne quis aurum coronarium ſibi triumphi nomine miſſum priùs admitteret, quàm decretus fuiſſet triumphus à Senatu.

Accepta tamen pecuniâ: Accepiſti, devorâſti aurum illud coronarium: aliô tamen vocabulô pecuniam illam appellâſti, aliud pecuniarum genus eſſe dixiſti.

Ut in Achæorum &c. Senſus hic obſcurus eſt, ut omnes fateantur interpretes, neq; hiſtoria certa lucem ſuppeditat. Poterit in hunc modum explicari: Eôdem modo te gerere volebas in auro coronario, quô in pecuniis Achæorum; nec illud aurum reddere (evomere) volebas, ſed devorâſti penitus; ût nec Achæis centum talentr dea-

evomere non poteras) vocabula tantùm pecuniarum, & genera mutabas. Mitto diplomata tota in provincia passim data: mitto numerum navium, summamquè prædæ: mitto rationem exacti imperatiquè frumenti: mitto ereptam libertatem populis ac singulis, qui erant affecti præmiis nominatim: quorum nihil est, quod non sit lege Julia, ne fieri liceat, sancitum diligenter. Ætoliam, quæ procul à barbaris disjuncta gentibus, in sinu pacis posita, mediò ferè Græciæ gremiô contine-

Repetitio.

Nationes ac urbes perditæ ac vastatæ.

reddidisti. Quòd Achæi ingentem pecuniam quotannis Pisoni debuerint pendere, patet ex Orat: de provinc: Consul.

Evomere: Sæpiùs accipitur pro reddere.

Diplomata: Litteras patentes, publicô sigillô munitas. Budæus: *Diplomata*, inquit, *sunt, quas Litteras patentes nunc appellamus, cujusmodi sunt edicta & mandata Principum regiô signo sancta, & quas bullas Pontificias vocant.*

*Numerum navium:*Quas fœderatis civitatibus sine necessitate publica imperâsti.

*Summamq; prædæ:*Et quantam summam prædæ ab ipsis provincialibus adduxeris.

Imperatiq; frumenti: Quod pendere provinciales & socii jubebantur ad alendum exercitum.

Ereptam libertatem: De hac superiùs:quô modô populos verè liberos, libertate privârit.

Ac singulis: Erant aliqui privati etiam & singuli, qui libertatis præmiis affecti fuêre,à Pisone iisdem spoliati.

Ætoliam &c. Objicit vastationem Ætoliæ, & enumerat aliquot civitates, quæ à Barbaris, Pisonis scelere ad arma compulsis ,aut dirutæ sunt, aut saltem occupatæ.

 O pæ-

tinetur, (o pœna, o furia fociorum!) decedens, miferam perdidifti. Arfinoan, Stratum, Naupactum, ùt modò tutè indicâfti, nobiles urbes! atquè plenas, fateris ab hoftibus effe captas: quibûs autem hoftibûs? nempè iis, quos tu Ambraciæ fedens primo tuo adventu ex oppidis Agrinarum, atquè Dolopum demigrare, & aras & focos relinquere coégifti. Hoc tu in exitu, præ-

Metaphora Exclamatio

Correctio.

O pœna! o furia! Pœna ac *furia* Synonyma funt; nam Furiæ etiam pœnæ dicuntur! O quàm igitur tu Pifo verè es immiffa ab inferis in focios noftros pœna ac furia!

Arfinoan: Ætoliæ oppidum. Sunt plurimæ hujus nominis urbes in aliis regionibus.

Stratum: Stratus urbs Acarnaniæ, quæ Stratopolis à Diodoro vocatur.

Naupactum: Naupactus,ùt notat Ortelius,Achaiæ urbs. Strabo, Polybius, Livius & Ptolomæus ad finum Corinthiacum jacere fcribunt. *Lepanto* Sophianus vocat.

Tute: Tuipfe.

Nempè iis: In te redundat fcelus,& vaftatio horum oppidorum; nam hoftes ifti, à te fuis domibûs ejecti juftô propemodum odiô in populum Romanum exarferant.

Ambraciæ fedens: Cùm in urbe Græciæ Ambracia dicta confediffes; finus eft huic urbi vicinus, qui olim Ambracius,nunc à fluvio id nominis *Golfo de Larta* vocatur.

Agrinarum atq; Dolopum: Agrinæ vel Adriani erant populi Pæoniæ in iis finibus,ubi nunc Torpillo non procul Salonichi. Dolopes funt Theffaliæ populi, Pindo vicini, regio dicitur Dolpia. Virgil: Æneid: 2.v. 7. *quis talia fando Myrmidonum Dolopumvè, aut duri miles Ulyffi Temperet à lacrymis? Aras & focos:* Privatas, publicasq;

præclare imperator, cùm tibi ad pristinas clades accessio fuisset Ætoliæ repentinus interitus, exercitum dimisisti: neque ullam pœnam, quæ tanto facinori deberetur, non maluisti subire, quàm numerum tuorum militum, reliquiasque cognoscere. Atquè, ut duorum Epicureorum similitudinem in re militari imperioque videatis: Albucius, cùm in Sardinia triumphâsset, Romæ damnatus est. Hic cùm similem exitum spectaret, in Macedonia trophæa posuit:

Ironia.

36. Amplificat comparatione.

casq; atq; etiam sacras ædes relinquere debuerunt.

Ad pristinas clades accessio: Accessit per te Ætoliæ vastatio: postquàm jam exercitus subiit pestem: postquàm Denseleti, de quibus supra, jam clades invexêre.

Reliquiasq;: Milites, qui ex peste, cæterisq; cladibus superfuerant.

Duorum Epicureorum: Piso imitari volebat alium quemdam ex Epicuri secta Imperatorem pessimum, Titum Albutium; similes itaq; erant hi duo, Piso & Albutius.

Albutius: T. Albutius, qui in Sardinia cum latrunculis re gesta, supplicationem à Senatu postulavit: eâ denegatâ, in ipsa provincia, quasi triumphare est ausus: quô factô, Romæ damnatus est.

Damnatus: Videtur damnatus lege de repetundis.

Similem exitum: Piso cùm similem damnationem videret sibi impendere in Macedonia, quam vastari passus erat: trophæa excitavit.

Trophæa: Erant arbores truncatæ, & decisis ramis aptatæ, quæ induebantur hostium spoliis & armis: in eoq; loco plerumq; statuebantur, ubi hostes in fugam versi erant: Juven: Sat: 10.

Bellorum exuviæ, truncis affixa trophæis

Le-

posuit: eaquè, quæ bellicæ laudis victoriæquè omnes gentes insignia & monumenta esse voluerunt: noster hic præposterus imperator, amissorum oppidorum, cæsarum legionum: provinciæ præsidiô & reliquîs militibûs orbatæ, ad sempiternum dedecus sui generis & nominis, funesta indicia constituit: idemquè, ut esset, quod in basi trophæorum inscribi incidiquè posset: Dyrrhachium ùt venit, decedens, obsessus est ab iis ipsis militibus, quos paulò antè Torquato respondit beneficii causâ ab se esse dimissos. Quibus cùm juratus affirmâsset, se, quæ deberentur, postero die persoluturum: domum

Definitio Trophæi.

Simil: cad:

Ironia.

Turpis fuga Pisonis.

Lorica, & *fracta de casside buccula pendens &c.*
Est autem *buccula* ea pars galeæ, quæ buccam, seu os militis tegit.

Eaq;: A definitione trophæi Pisonem reprehendit, ut præposterum Imperatorem; quippe qui trophæi naturam pervertit.

Præposterus Imperator: Rerum ordinem perturbans; non enim victor fuit, sed amisit oppida, legiones perdidit &c. tamen trophæa posuit.

Idemq; ut esset: Jocus est & ironia. Ut aliquid esset præclarè ab ipso gestum, & memorabile, quod in basi trophæorum inscriberetur: factum est, ut à suismet militibus hic Imperator obsideretur.

Torquato respondit &c. Dixit urgenti & responsum petenti Torquato, se milites dimisisse, gratiosâ missione, & beneficii causâ, quasi ob præmium virtutis militaris: quàm hoc falsum fuerit, inde patuit, quòd hi ipsi milites Im-

mum se abdidit: inde nocte intempesta crepidatus, veste servili navem conscendit, Brundisiumque vitavit, & ultimas Adriani maris oras petivit. Cùm interim Dyrrhachii milites domum, in qua istum esse arbitrabantur, obsidere cœperunt: & cùm latere hominem putarent, ignes circumdederunt. Quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse noctu crepidatum Imperatorem indicaverunt. Illi autem statuam istius persimilem, quam stare celeberrimo in loco voluerat, ne svavissimi hominis memoria moreretur: deturbant, affligunt, comminuunt, dissipant. Sic odium, quod in ipsum attulerant: id in ejus imaginem ac simulacrum profu-

Ironia.
Synonymia crescens.
Epiphonema.

Imperatorem suum obsederint, stipendiumq; sibi debitum exsolvi petiêrint: dimisit ergo eos ex avaritia, ne stipendium deberet solvere. De Torquato jam N. 20. actum.

Nocte intempesta: Media nocte, multa de nocte.

Crepidatus: More Græcorum, aut etiam convivantium soleatus: non Romanorum institutô, qui calceis ut consuêrant. Crepidæ probro objectæ: Pers. Sat. I. *Non hic, qui in crepidis Grajorum ludere gestit.*

Adriani maris: Alii legunt, *Adriatici;* parùm refert. Bonus Pöeta hanc etiam vocem agnoscit.

Sive flammâ sive mari libet Adriano.

Scribitur etiam *Hadriaticum* mare, quod est Italiam inter atq; Dalmatiam. Vocatur pariter *mare superum, & Golfo di Venetia.*

Statuam istius persimilem: Quæ Pisonem ad vivum exprimeret.

Quæ-

PERORATIO. fuderunt. Quæ cùm ita sint, non dubito, quin, cùm hæc, quæ excellunt, me nôsse videas: non existimes, medium illam partem & turbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam. Nihil est, quòd me hortêre: nihil est, quòd invites. Admoneri me satìs est. Admonebit autem nemo alius, nisi Reipublicæ tempus: quod mihi quidem magìs videtur, quàm tu unquam arbitratus es, appropinquare. Ecquid vides? ecquid sentis? lege judiciaria lata,

37. *Repetitio.*

quos

Quæ cùm ita sint: Piso,ût vidimus, Tullium lacessiverat, eum rogans, cur suum nomen non deferret: ostendit Cicero sibi Pisonis facinora comperta sic esse, ut si velit, facilè possit eum lege de repetundis accersere; idq; demonstrat. Postquam enumeravit scelera, quæ eminere videbantur: frustrà subjicit se enumeraturum esse ea,quæ velut in turba delitescunt: neq; enim si parva non nôsset: excellentia seligere potuisset.

Me hortêre: Ad tuum nomen deferendum.

Admonebit: Non est mihi opus alio monitore; satìs enim me ipsum monebo ad intendendã tibi litem,cùm id esse viderò è Republica. Nunc autem video id Reipublicæ nondum expedire, quia hæc accusatio Cæsari magnis pro Republ. bellis districto aliquid molestiæ & solicitudinis exhiberet.

Appropinquare. Erit autem tempus illud nequaquam longum aut remotum.

Ecquid vides: Et nonne vides severissimum fore judicium?

Lege judiciaria lata. Novam legem de constituendis judicibus, quales ex quo ordine esse debeant, tulit Pompejus in Consulatu secundo, quo hæc oratio dicta est. Judicia enim aliquando erant penes populum: tum penes sena-

quos posthac judices simus habituri? non æquè legetur, quisquis voluerit: nec quisquis noluerit, non legetur. nulli conjicientur in illum ordinem: nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad simulatio-nem conjicietur. Judices judicabunt ii, quos lex ipsa, non quos hominum libido delegerit. Quod cùm ita sit: mihi crede, neminem invitus invitabis: res ipsa & Reipublicæ tempus aut me ipsum, quod nolim, aut alium quem-

Cōmutatio.
Antitheta.
Disjunctio.
Adjunctio.
Antitheta.
Metonymia

Annominatio.
Polysyndeta

senatum, rursum penes ordinem equestrem simul & senatorium: deniq; Pompejus tulit,ut ex tribus ordinibus selectissimi judices crearentur. de hac re p. 1.

Quos posthac judices: Quàm graves,quàm severos,quàm incorruptos.

Non æquè: Non perinde,ut antehac factum.

Nulli conjicientur: Nulli intrudentur in illum ordinem, & judicandi munus.

Non ambitio: Non ambitiosi judiciariam potestatem ambient, ad reorum gratiam colligendam.

Non iniquitas: Non iniqui & scelerati conjicientur in illum judicum ordinem, ut specioso judicis nomine sua scelera velare possint.Legunt aliqui:*Non iniquitas ad simultatem connitetur.* Non iniqui, si cum reis simultatem habent, connitentur: sive grassabuntur ad judicandum, ut iniquè condemnent inimicos, & injustam simultatem exerceant.

Neminem invitus invitabis: Allusio. Ostendit autem Pisonem invitum, & ût dixerat, labris trementibûs petisse,cur Cicero nomen ipsi non deferret. Sic Plautus; *Invitus me invitet,ut faciam.* Legunt aliqui: *invitum invitabis:* neminem invitabis, qui non sit paratus nomen deferre.

Quod nolim: Propter Cæsarem socerum tuum, mihi amicissimum.

Equi-

Locus communis à supplicii definitione.

quempiam, aut invitabit, aut dehortabitur. Equidem, ut paulò antè dixi, non eadem supplicia esse in hominibus existimo, quae fortassè pleriquè, damnationes, expulsiones, neces: deniquè nullam mihi poenam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono viro, & civi potest. Damnatio ista, quae in te flagitatur, obtigit P. Rutilio: quod specimen habuit haec civitas innocentiae. Major mihi judicum, & Reipublicae poena illa visa est, quàm

Repetitio. Adjunctio. Incisa.

Ab exemplis dissimilibus.

Equidem: Postquam ostendit, sibi accusationis materiam non deesse: causam reddit, cur nolit diem dicere; quia nimirum damnatio non est propriè supplicium, quae potest etiam innocenti contingere: de hoc dixit N. 18. & 19. fol: 71.

Fortasse pleriq́: Intellige, *existimant.*

Damnatio ista: Petimus te damnari: sed in hac damnatione non consistit vera poena & supplicium, sed in hoc, ut verè nocens appareas.

Obtigit P. Rutilio: Probat exemplis in utramq́; partem, neq́; damnationem & exilium inter res malas, neq́; absolutionem inter res bonas esse numerandam. Causam P. Rutilii, qua & accusatus & damnatus est, sic explicat Epitome Liviana l. 7. *P. Rutilius vir summae innocentiae, qui legatus Q. Mutii Proconsulis à publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus Equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est.*

Quod specimen. Qui specimen & exemplum innocentiae fuit in hac civitate.

Major judicum: Qui se tam immani scelere obligabant.

L.

quàm Rutilii. L. Opimius ejectus est è patria, is, qui Prætor & Consul maximis Rempublicam periculis liberârat. Non in eo, cui facta est injuria, sed in iis, qui fecerunt, sceleris ac conscientiæ pœna permansit. At contrà: bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus provinciæ: cùm stuprum Bonæ Deæ pulvinaribus intulisset. Quis fuit in tanta civitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita judicârunt, pari scelere obstrictos ar-

Traductio.
Synæciosis.

L. Opimius &c. Et Prætor, & Consul: Prætor Fregellas urbem ceperat· *Consul* C. Gracchum tribunitium, & M. Fulvium Flaccum consularem ac triumphalem, optimatibus infensos oppressit: posteà eum Equites, C. Gracchi lege judicantes, condemnârunt.

Non in eo: Non in Lucio Opimio, qui per injuriam damnatus est: sed *in iis* judicibus, qui injustè damnârunt, hæsit pœna.

Bis Catilina: Semel de incestu cum Fabia Vestali. Iterum de repetundis ex Africa.

Emissus etiam: Etiam Publius Clodius, qui lege sua auctor fuit, ut tibi Macedonia provincia decerneretur, absolutus, & à legum, judiciorumq; laqueis, quibûs implicatus tenebatur, instar bestiæ cujusdam ad vexandam lacerandamq; Rempublicam emissus est; sic vocat eum pro Milone: *Bestiam judiciorum laqueos declinantem.*

Cùm stuprum &c. Cùm domum Cæsaris in habitu fidicinæ ingressus esset: ut Pompejam Cæsaris conjugem, cum cæteris matronis Bonæ Deæ sacra facientem in ipsis Deæ pulvinaribus sive aris, constupraret.

Bonæ Deæ: Bonæ Deæ ædes erat,(ubi nunc D. Mariæ Aventinæ) in honorem Fatuæ Fauni sororis, castissi-

mæ

38. *Amplificatio per distributionē. Incisa. Dissoluta.*

arbitraretur? An ego exspectem, dum de te quinque & septuaginta tabellæ diribeantur: de quo jam pridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum judicaverunt? Quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi salutatione dignum putet? Omnes memoriam consulatûs tui, facta, mores faciem denique ac nomen à Republica detestantur. Legati, qui unà fuêre, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, & siqui ex tanto exercitu reliqui milites exsistunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te

Simil: cad: Anacephalæosis.

mæ Virginis à Claudia Vestali condita, cujus sacris nulli virorum interesse licuit. *Pulvinaria* erant aræ vel lectuli, in quibus simulacra Deorum reclinabantur.

An ego exspectem: Quid opus est ad damnationem tuam judicum sententiam exspectare: dum tabellæ, quæ absolvunt, ab iis, quæ damnant, à se invicem separentur?

Quinque & septuaginta tabellæ. Patet Lege Pompejâ judiciariâ cautum fuisse, ut quinque & septuaginta judices causam cognoscerent, & totidem tabellis sententiam ferrent.

Diribeantur: Diribere est tabellas suffragantes in comitiis vel judiciis à refragantibus secernere, earumq; subducere rationem: Unde dicti *Diribitores.*

Faciem: Supercilium, & Diis iratam frontem detestantur.

Detestantur: Tanquam malum auspicium vellent amotum à Republica.

Legati &c. Quæ in oratione tota sparsa sunt, hîc colliguntur. De Legatis N. 36. & 23.

Tri-

te oderunt, tibi pestem exoptant, te exsecrantur. Achaja exhausta, Thessalia vexata, laceratæ Athenæ, Dyrrhachium & Apollonia exinanita, Ambracia direpta, Parthini & Bullienses illusi, Epirus excisa, Locri, Phocii, Bœotii exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhœbia, Athamanumq; gens vendita; Macedonia condonata barbaris, Ætolia amissa. Dolopes, finitimiquè montani oppidîs atq; agrîs exterminati, cives Romani, qui in iis locis negotiantur, te unum solum suum de-

Synonyma. Traductio. Compar. Simil: cad: Enumeratio.

Tribuni Militum &c. N. 36. ibidem de Centurionibus.

Achaja exhausta: De centũ talentis Achæorum superiùs.

Parthini, & Bullienses: Populi Illyrici, quos hodie Ragusienses appellant.

Epirus: Nunc Albania.

Locri: Locri, de quibus hôc locô facit mentionem, sunt Achajæ populi.

Phocii: Phociarum, sive Phocæorum aut Phocensium situs à Pausania describitur esse vicinus Bullidensibus, Thessalis, Locris, & Bœotiis.

Bœotii. In finibus Græciæ siti populi, qui stupiditatis & crassi ingenii nomine malê audièrunt: Hinc illud adagium: *Bœotum in patria, crassoq; sub àëre nati.*

Acarnania: Olim Curetis, regiuncula Epiri. *Despotato* non dicitur.

Amphilochia: Urbs Ætoliæ.

Perrhœbia: Alii dicunt Macedoniæ, alii Thessaliæ populos esse.

Athamanumq;: Athamania regio Illyriæ, vel Thessaliæ.

Macedonia condonata &c. Thracibus & Dardanis.

Finitimiq; montani: Agrianes, qui inter Rhodopen & Ænium montes habitabant, de quibus suprà.

Cives R. Postquam enumeravit externas nationes, quæ

Adjunctio. depeculatorem, vexatorem, prædonem, hostem venîsse senserunt. Ad horum omnium judicia tot atque tanta, domesticum judicium accessit sententiæ damnationis tuæ: occultus adventus, furtivum iter per Italiam, introitus in urbem desertus ab amicis, nullæ ad Senatum è provincia litteræ, nulla ex trinis æstivis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modò quid gesseris: sed nè quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte &

Allegoria. seminario triumphorum, cùm arida folia

Pisonis scelus, avaritiam, crudelitatem expertæ sunt, subdit de civibus R eadem immanitate violatis. Adverte orationem uberem, & velut è suo fonte manantem, quam nulla rerum varietas exhauriat, *exhausta*, *vexati*, *lacerata*, *exinanita*, *direpta*, *illusi*, *exusti*, *excisi*, *exterminati &c.*

Domesticum judicium: Præter istos omnes superiùs enumeratos, quorum judiciô damnatus es, propria te conscientia damnavit; domesticum ergò judicium est, quo seipsum Piso conscientiæ vi coactus damnat.

Occultus adventus: Cur enim non ausus es redire Romam, itinere aperto, sed, ùt suprà, *noctu intempesta: Brundisium vitavit &c.*

Furtivum iter Suprà: *Per mæandros, persequens solitudines, quærens diverticula.*

Introitus &c. Cui nec amici obviàm iverint. Plurima iterũ hic per recapitulationem coacervat, quæ suprà dixit.

Æstivis gratulatio: Quòd tibi nulla decreta sit supplicatio; hæc enim erat pro gratulatione; ex trinis æstivis, cùm tribûs annis æstate fueris in castris, bellum gesseris.

Ex illo fonte &c. Fuisti in Macedonia, tali provincia, quæ

folia laureæ retulisses; cùm ea abjecta ad portam reliquisti: tum tu ipse de te, FECISSE VIDERI pronuntiavisti. Qui si nihil gesseras dignum honore: ubi exercitus? ubi sumptus? ubi imperium? ubi illa uberrima supplicationibus, triumphisque provincia? Sin autem aliquid sperare volueras: si cogitâras id, quod Imperatoris nomen, quod laureati fasces, quod illa trophæa, plena dedecoris & risûs, te commenta-

Dilemma.

quæ uberrimum fontem victoriarum dabat, quæ seminarium quoddam erat plantarum, unde lauri triumphales pullularent. Seminarium locus est, in quo primùm plantæ seruntur, antequam in aliud solum transferantur. Jure autem fontem, & seminarium conjunxit, ut deinde *arida laureæ folia* subjungeret: nam plantæ frequenter irrigatæ fontibûs, magis revirescere debuissent.

Fecisse videri: Sensus est, cùm ex illa provincia triumphorum adeò ferace reportatam lauream abjecisti: tum de te ipso tulisti damnationis sententiam. *Fecisse videri:* Consveta erat apud Romanos formula damnationis. Nam quæsitores, id est, Prætores, qui cognoscebant de crimine aliquo publico, reô convictô, sic pronuntiabant, *Fecisse videtur*, id est, videtur, reum admisisse illud crimen, cujus fuerat accusatus.

Ubi exercitus: Id est, quamobrem exercitum retinuisti? Tot sumptus ex ærario fecisti?

Sin autem: Dilemma hic est: Si nihil gesseras &c. cur &c. est prima pars. Secunda: Sin triumphum sperabas, uti patebat ex eo, quòd Imperatoris nomen admiseris. 2. Quòd post legatorum tuorum victoriam laureatos fasces acceperis. 3. Quòd trophæa tibi volueris excitari, quæ de triumpho te cogitâsse, *commentatum esse, declarant:* cur

non

tatum esse declarant: quis te miserior? quis te damnatior, qui neque scribere ad Senatum, à te bene Rempublicam esse gestam, neque præsens dicere ausus es? An tu mihi, cui semper ita persvasum fuerit, non eventîs, sed factîs cujusq; fortunam ponderari, dicere audes, neque in tabellis paucorum judicum, sed in sententiis omnium civium famam nostram fortunamqué pendere? Te indemnatum videri putas, quem socii, quem fœderati, quem liberi populi, quem stipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem universa civitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mor-

31.

Enumeratio partium. Repetitiones. Incisa.

non ausus es scribere ad Senatum &c. Te ipsum ergo judiciô tuô condemnâsti.

An tu mihi: Adducit hîc orationem Pisonis contra se Ciceronem habitam in Senatu, quæ probabiliter hujusmodi fuit: *Quid est M. Tulli*, inquiebat Piso, *Quod me tot convitiîs & contumeliîs appetas? Siquid admisi, si compilavi provinciam, ùt tu affirmas: judicia sunt de repetundîs constituta; nomen mihi defer, ad judices accerse: ibi cùm legibus mecum agetur, innocentiam meam probabo quanquam non ex tabellis paucorum judicum, sed ex sententiis omnium civium fama nostra, fortunaq; pendet: neq; damnatus ille dicendus est, quem pauci judices damnarint: sed qui ita se gessit, ut damnatione dignus esset &c.* Et hæc refutavit in tota oratione, rursumq; hic aliqua adducit, & refutat Cicero.

Quem Socii: Ab enumeratione omnium partium probat Pisonem damnatum esse omnium mortalium sententiis.

Qui

morbum effugerunt, omni cruciatu dignissimum putant? Cui non apud Senatum, non apud ullum Ordinem, non apud Equites Romanos, non in urbe, non in Italia, maximorum scelerum venia ulla ad ignoscendum dari possit? Qui seipsum oderit, qui metuat omnes, qui suam causam nemini committere audeat, qui se ipse condemnet? Nunquam ego sangvinem expetivi tuum: nunquam illud extremum, quod posset esse improbis, & probis commune, supplicium legis ac judicii, sed abjectum, contemptum, despectum à caeteris, à te ipso desperatum & relictum: circumspectantem omnia, quidquid increpuisset, pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine auctoritate, sine ulla specie

Adjuncta.

Rursum Synonymis, dissolutis, repetitionibus, similiter cadentibus auget & delectat.

Qui seipsum: Qui ob malam conscientiam nec audeat pro se petere gloriam & triumphum &c.

Nunquam ego sangvinem: Ea, quam tibi optavi, miseria, contigit, ut nempe in omnium odio, & damnatione sis, ut omnes te auribûs respuant, oculis fugiant, animô aspernentur, sola tui recordatione per horrescant: ut in perpetuo timore sis, malâ conscientiâ lancineris &c. At illud nunquam optavi, ut effuso sangvine vitam perdas, ut propter scelera tua morte plectaris.

Quidquid increpuisset: Ad omnem flatum & auram pertimescentem. Observa hic in singulis ubertatem & vim orationis; dictio clara est.

Diſſoluta. cie Conſulari, horrentem, trementem adulantem omnibus, videre te volui; vidi. Quare ſi tibi evenerit, quod metuis ne accidat: equidem non moleſte feram. Sin id tardiùs forte fiet: fruar tamen tua indignitate: nec minùs libenter metuentem videbo, ne reus fias,

Traductio. quàm reum: nec minùs lætabor, cùm te ſemper ſordidum: quàm ſi paulisper ſordidatum viderem.

Adulantem omnibus: Ut ab omnium aliorum hominum nutibus, favoribus, gratiis pendeas, eas prenſes quibuscunq; ſervitiis; hoc eſt enim hominis abjecti & humilis.

Evenerit, quod metuis. Ut nimirum in judicium adducaris, & damneris.

Sin id tardiùs: Non dubito quidem, quin aliquando damnandus ſis: ſed ſi id tardiùs accidat, quàm ſcelera tua flagitent: hæc mihi delectatio erit, quòd videam indignitatem tuam, quam tu ipſe vides, quam vident alii.

Nec minùs libenter: Æquè libenter te video in perpetuo metu, ne accuſeris, quàm ſi actu accuſeris, & reus ſis.

Semper ſordidum: Inter ſordidum & ſordidatum hæc eſt diſtinctio: *Sordidatus* eſt, & ita dicebatur reus aliquis vel in miſeria conſtitutus, qui ut homines in ſui miſerationem attrahat, veſtem pullam & ſordidam aſſumit; adeoq; hoc tantùm pertinet ad externum corporis cultum. *Sordidus* pertinet ad vilem, abjectum: ſordidus ſcelerum & illuvie ſquallidum animum, qualis erat in Piſone. Sordidum etiam, vile & abjectum eſt, omnes metuere, omnibus adulari.

Pauliſper ſordidatum. Quamdiu nempe tanquam reus & accuſatus in veſte ſordidata incedes.

EVEN-

EVENTUS.

Cicero gravissima hac Oratione vitam quidem Pisonis ita notavit, ut plurimorum scelerum reus, judicioq; severissimo obnoxius videretur; non solùm tamen istud evasit Piso, verùm etiam publica deinceps Romæ officia gessit cum Appio Claudio Pulchro Censor creatus, Annô Mundi 3901. Quod ei Julii Cæsaris potissimùm favore contigisse dicitur; cùm hic Pisonis filiam Cæsoniam in Matrimonio haberet.

Axiomata, & Sententiæ,

Quæ partim verba ipsa Ciceronis sunt, partim ita accommodantur.

Vultus sermo quidam mentis est.

Pleriq; nobiles obrepunt ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, sive nobilitatis.

Honores homini, non generi, moribus, non majoribus, virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati, sunt deferendi.

Fors, sive sors est domina campi.

Homines, quantumvis feroces, patientiâ, & obsequiô mitigantur.

Magistratus debet in Concione Curiam, in Curia populum defendere.

Leges sunt propugnacula, muriq; tranquillitatis & otii.

 Non

Non multùm intereſt in Magiſtratu, utrùm ipſe perniciosîs legibûs, & improbîs concionibûs Rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.

Hoc ipſum eſt ſcelus, Magiſtratum in publicis cladibus connivere.

Sibi quemq; conſulere oportet.

Multorum nequitia frontis integumentîs eſt involuta.

Quibus libertas eſt penitùs inſita, iis emori potiùs, quàm ſervire præſtat.

Præſtat ad tempus improborum furori cedere, quàm in inimicorum buſto mactari.

Quis hoc facit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficit, lugere non ſinat?

Crudele eſt, quibus mœrorem relinquas, iis auferre mœroris inſignia, & eripere lacrymas non conſolando, ſed minando.

In cauſa & Conſulari & Senatoria opus eſt auxiliô & conſulis, & ſenatûs.

Non eſt hominum levium frontis nubecula, & contaminatus ſpiritus pertimeſcendus.

Impendentibus tempeſtatibus non ſemper cedendū.

Non eſt in lictoribus, in toga & prætextaConſulatus.

Animô Conſulem eſſe oportet, fide, gravitate, vigilantiâ, curâ, toto deniq; munere conſulatûs.

Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna dignitas, magna majeſtas Conſulis.

Leves homines inſolentiâ rerum ſecundarum facilè efferuntur.

Improbi vix unquam emergunt ex naturæ ſuæ ſordibus.

Expetendum, ut ſcelerati cum ſceleratis pugnent, atq; ipſi ſe invicem conterant.

Lex inuſta per ſervos, inciſa per vim, impoſita per latrocinium, lex non eſt.

Non eſt lex putanda, quæ eſt contra omnes leges.

Liberi non ſunt, quorum mens eſt oppreſſa præmiô, lingva obſtricta mercede.

Indignum eſt, eos, qui principes civitatis volunt eſſe, ejus non leges, non inſtituta, non mores nôſſe.

Abjectorum hominum furor, petulantiaq; auctoritate frangenda eſt.

Calamitoſi ſunt miſericordiâ, quàm contumeliâ digniores.

In magno civium odio, juſto præſertim ac debito, quævis fuga potiùs, quam ulla provincia debet eſſe optatior.

Honorificum eſt ad unius ſalutẽ univerſos convenire.

Fieri non poteſt, ut unus & idem natus ſit ab domini ſuo, & laudi atq; gloriæ.

Pejor eſt famæ, quàm corporis laceratio.

Nullum eſt ſupplicium putandum, quô affici caſu aliquo etiam boni viri, forteſq; poſſunt.

Tanta vis virtutis eſt, ut non poſſit unquam eſſe vir bonus non beatus.

Calamitates & naufragia, fortunæ tela ſunt, nõ culpæ.

Supplicium eſt pœna peccati.

Supplicium accidere nemini poteſt, niſi nocenti.

Viri fortes, etiam mortui, ob virtutem gloriâ & laude vivunt.

Magnum eſt ſupplicium, magna pœna, infirmari conſcientiâ ſcelerum & fraudum ſuarum.

Quid

Quid est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges &c.

Cruentare corpus suum leve est: major est vitæ, famæ, salutis suæ vulneratio.

Divitias devorant libidines, luxuries, permutationes, emptiones.

Summæ ambitionis est, his te finibus tenere non posse, quos ipse tibi optaveris.

Est angusti animi, atq; demissi, lucem splendoremq; fugientis, justam gloriam repudiare.

Justa gloria est fructus virtutis honestissimus.

Levitatis est inanem aucupari rumorem, & omnes umbras etiam falsæ gloriæ consectari.

Cæca est rapinarum cupiditas.

Præterita mutare non possumus.

Inania sunt delectamenta pœnè puerorum, captare plausus, conspici velle.

Fracti, humilis, demissi, sordidi est animi præ pecunia justum honorem contemnere.

Fructum laborum, præmia periculorum, virtutis insignia contemnere non oportet.

Philosophi non est aut sibilum metuere, aut acclamationes curare.

Intemperantes oculorum & aurium delectationi abdominis voluptates anteponunt.

Quanquam omnis luxuria vitiosa est, & turpis: est tamen aliqua ingenuo ac libero dignior.

Commendatio voluptatis est lubricum genus orationis, adolescenti non acriter intelligenti sæpè præceps.

Non hominis, sed potiùs admissarii & brutæ pecu-

dis

dis est suos sensus voluptarios incitare, & ad voluptates adhinnire.
Revocare se vix possunt, qui sunt improborum familiaritate implicati.
Inconstantiæ fama metuenda.
Philosophia virtutis continet & officii, & bene vivendi disciplinam.
Qui philosophiam profitetur: gravissimam sustinet personam.
Amici & familiares impurorum hominum eôdem cœnô & sordibûs inquinantur.
Laudatio hominum turpium iis, qui laudantur, est penè turpis.
Ad docendum asinos non opus est verbîs, sed fustibûs.
Cedant arma togæ; concedat laurea laudi, vel lingvæ.
Adulatores, qui familiaritatis licentià suorum improborum sermonum domicilium in principum virorum auribus collocârunt, plerumq; efficiunt, ut boni monitores excludantur.
Aliquando nimia est constantiæ cupiditas.
Iis gnoscendum, qui nostræ saluti suam anteponunt.
Debemus meritorum semper meminisse, injuriarum oblivisci.
Hoc ita fit, ut viri fortes, etiamsi ferrô cominùs decertàrint: tamen illud contentionis odium simul cum ipsa pugna armisq; ponant.
Habet hoc virtus, ut viros fortes species ejus & pulchritudo etiam in hoste delectet.
Plerumq; Ducum scelera in ipsos milites expiantur.
Avaritia criminibus infinitis implicata est.
Injustum est, creditorem suis debitoribus addicere.

Levi-

Levius eſt bonîs exhauriri, quàm libidinum contumelias & turpitudines ſubire.

Non poteſt vi & metu extortum, honorarium nominari.

Avari acceptam ſemel & devoratam pecuniam evomere non poſſunt.

Judicare debent, quos lex ipſa, non quos hominum libido delegerit.

Nullam pœnam habet id, quod accidere innocenti, quod forti, quod ſapienti, quod bono viro & civi poteſt.

Non in eo, cui fit injuria, ſed in iis, qui faciunt, ſceleris ac conſcientiæ pœna remanet.

Qui nocentem abſolvunt, pari ſcelere ſe adſtringunt.

Non eventîs, ſed factîs cujusq; virtus ponderanda eſt.

Vir ſceleratus ſeipſum odit, metuit omnes.

Viri ſcelerati, ſuâq; conſcientiâ oppreſſi, quidquid increpuerit, pertimeſcunt.

❧)(*)(❧

ORATIO PRO TIT. ANNIO MILONE.

ARGUMENTUM.

T. *Annius Milo, & Plautius Hypsæus, & Q. Metellus Scipio simul Candidati erant pro Consulatu; eôdemq; annô Clodius Præturam petebat; qui Clodius Milonis inimicus, præturam suam valdè debilem futuram intelligebat, si inter Candidatos prævaleret Milo, & Consulatum obtineret. Alia quoq; inimicitiæ causa erat Milonem inter & Clodium: quòd nempe Milo Ciceronis amicissimus: Contrà Clodius Ciceroni ab exilio restituto erat infestissimus. Itaq; Clodius summè studebat Hypsæo, & Scipioni contra Milonem, multæq; factiones ab utroq; concitatæ sunt in urbe, quibuscum sæpè inter se armatis etiam mani-*

bûs

bûs depugnârunt. Interim trahebantur Comitia Consularia, præficiq; ob contentiones Candidatorum non poterant. Mensis Januarius inierat, nec designati erant Consules, nec Prætores. Dum res in ancipiti est: Milo Lanuvium, ex quo municipio erat, atq; ibi tum Dictator, iter instituit, ut novum ibi Flaminem proderet, sive crearet. Occurrit ei in via Clodius, ut Cicero probat, struens insidias propè fundum suum, nec longè ab eo loco, ubi Bonæ Deæ sacellum est, paulò ultrà Bovillas, quod oppidum in Latio erat haud procul ab urbe Roma, viâ, quæ Ariciam ducebat. Rixæ primùm commissæ sunt inter utriusq; servos, quos Clodius habebat ferè expeditos triginta, Milo multò plures: hic autem vehebatur rhedâ cum uxore & ancillis, Clodius equô. Accidit, ut Clodius in illo tumultu vulneraretur, atq; ad curandum corpus deferretur in tabernam Bovillano proximam. Milo, ut cognovit vulneratum Clodium, ratus se faciliùs de cæde, quàm de vulnere, Clodio superstite, absolutum iri: immisso famulitio exturbari tabernam jussit; atq; ita Clodius latens extractus est, multîsq; vulneribûs confectus. Cadaver ejus in via relictum,

ctum, posteà ante primam noctis horam lecticâ Romam perlatum, ad quod infimæ plebis, & servorum maxima multitudo magno luctu accurrit, uxore Clodii Fulvia cum effusa lamentatione vulnera ejus palam ostendente. Altera die, prima luce, major multitudo confluxit, quin & Sexto Clodio auctore, in foro atq; in rostris positum cadaver, primum denudatîs vulneribûs toti populo exhibitum ad commiserationem, tum & illatum curiæ, ibidem concrematum est, subselliis, & tribunalibus, & mensis, & codicibus librariorum flammæ subjectis, quo igne ipsa quoq; curia flagravit, & item Porcia basilica, quæ erat ei juncta ambusta est: bonîs æquè ac malîs tanto tumultui, damnoq; graviter indignantibûs, ita ut dubium esset, an magis exacerbaretur populus ob occisum Clodium, an ob curiam incensam. Ea occasione usus, & invidiâ, in quam adversarii sui inciderant, recreatus Milo, quem opinio fuerat ivisse in voluntarium exilium, nocte illa, quâ incensa erat curia, Romam redit, & nihilò deteriùs consulatum petit, apertè quoq; largitiones in populum facit ad defendendos de se rumores. Necdum propter ejusmodi tumultus Comi-

tia

tia Consularia erant absoluta, sed cùm alii ex aliis interreges fierent: Senatus-Consultum factum est, ut Cn. Pompejus delectus totâ Italiâ haberet, videretq́, nequid Respublica detrimenti caperet. Posteà, quando hic factus est Consul, & quidem sine Collega, accusârunt Milonem de vi, juxta novam Pompeji legem, duo Appii Claudii, C. Claudii, qui Clodii frater erat, filii, iidē, qui paulò antè familiam Milonis jam accusaverant. Peroravit autem solus Appius Major, & M. Antonius, & P. Valerius Nepos. Respondit eis Cicero, non eâ, quâ solitus erat, constantiâ, Clodianorum clamore deterritus. Excepta est illa oratio, quæ hodie non exstat; scripsit verò hanc ita diligenter, ut jure prima habere possit. Quintilianus pulcherrimam & nobilissimam appellat. Imò scribit Hermolaus, cùm quidam Miloni hanc Ciceronis orationem Massiliæ, quò Milo excesserat damnatus ad exilium, recitâsset: tum eum dixisse: O M. Tulli, si sic dixisses: non ederet Massiliæ barbatos pisces Milo. Cæterùm causam damnationi ipse Milo præbuit, qui huic de se judicio magno animo affuit, & nec comam, nec vestem reorum more mutavit: quam ob causam judices non parùm in se commovit.

Cau-

)(*)(

Causæ genus est judiciale. Quæstio qualitatis: An jure Milo occiderit Clodium?

Dicta causa, Quæsitore L. Domitio Ænobarbo, Præsente Pompejo & ad ærarium in foro considente cum armatis militibus. A. V. C. 701.

Divisio Orationis.

EXORDIUM & REFUTATIO PRÆJUDICIORUM.

EST ab adjunctis, militibus nempè in foro collocatis, quos suæ causæ, (ut metum tegat,) favere profitetur, hortaturq; judices, ut magnô animô sint. Mox præjudicia quædam refutat, quibûs Milo jam videbatur condemnatus à Senatu, à Pompejo & à populo. 1. Pompejus novam legem condiderat, quâ non obscurè tangi videbatur Milo. 2. Senatus judicaverit, vim esse factam contra Rempublicam. 3. Populus negabat absolvi posse illum, qui hominem à se occisum fateretur. Reddit Judicem benevolum, misericordem erga se & Milonem, infensum adversariis, attentum & docilem.

PROPOSITIO, & CONSTITUTIO CAUSÆ. Jure, & cum laude Milo occidit Clodium. 1. Quia Clodius fuit insidiator Milonis. 2. Quia Clodius fuit sceleratus vir, & perniciosus Reipublicæ.

NARRATIO.

Luce clariores sunt insidiæ Clodii; à proposito ejus fine, & suscepto itinere, à loco pugnæ, cæterisq; adjunctis.

Duas habet partes:

CONFIRMATIO.

Prima. Jure interfecit Clodium Milo, à quo ſibi videbat inſidias & necem ſtrui. Nam Clodius inſidias Miloni ſtruxit, non Milo ipſi; qui neq; inſidiandi voluntatem habuit, neq; facultatem: Quippe nulla utilitate, neq; odiô, neq; indole ad vim comparata, fuit impulſus ad necem Clodii: cùm Clodius iſtas omnes cauſas habuerit, ac prætereà ſpem impunitatis. Deniq; ipſe palàm jactavit, Milonem brevi periturum. Deinde Clodius magnam habuit facultatem ſtruendi inſidias, Milo nullam. Reſpondet tribûs capitibûs ad ea, quæ objici poterant, ac demùm concludit.

Secunda pars ex abundanti: Milo cum laude interfecit Clodium: Ergo eſt abſolvendus, imò donandus præmiô. Clodius fuit homo ſceleratiſſimus, peſtis Reipublicæ. Ejus ſcelera enumerat. Amplificat odium, quo illum populus proſequebatur, adeò, ut excitare ab inferis Clodium nemo, ſi fas, velit. Exemplis Græcorum complexionem exornat, ac demum divinæ Providentiæ caſum illum ſalutarem Reipublicæ aſſignat.

PERORATIO.

Ad captandam miſericordiam comparatur 1. à perſona Milonis, quem eò veniâ digniorem eſſe dicit, quò minùs eam implorat. 2. à perſona ſua propria. 3. à perſona exterarum gentium, quæ Milonem tantum virum libenter excipient, ſi fuerit expulſus &c.

PRÆ-

PRÆFATIO
NICOLAI ABRAM
S. J.
IN ORATIONEM
PRO MILONE.

SIc me eloquentia Ciceronis afficit, sic me non delectat solùm, sed etiam sine satietate delectat: ut quamcunque ex ejus orationibus postremam in manus sumpsero, ea cæteris, ut mihi tum videtur, omnibus antecellat: & quò frequentiùs teritur, eo fragrantiorem, succini instar, odoris suavitatem exhalet. Tanta est ubique vel argumentorum subtilitas, vel amœnitas dictionis, vel rerum sententiarumque majestas. Tamen ita me præ cæteris Miloniana demulcet, & propemodùm effascinat, ut qui hanc nobilissimam cum Fabio, primam omnium cum Asconio, cum aliis perfectam orationis ideam, & exemplar omnibûs eloquentiæ numeris absolutum, ipsamque adeò suadæ medullam appellant: plus penè, quàm possunt, minùs quàm debent, dicere videantur. Quàm enim tota ex arte? Quanta dissimulatione artis? Quod telum priore Confirmationis parte subtilius? Quod fulmen posteriore vibratius? Quid sublimius peroratione? Ubi frequentiùs in amplificationibus exarsit? Ubi graviores intexuit, uberioresque sententias? Quando

do felicius assurgit, demittitur, hilarescit, fulgurat, tonat, fulminat, perrumpit, blanditur, sedat, inflammat, in omnes motus dicendiq; formas orationem effingit? Modò quadam verborum tenuitate limatus: modò concinnitate festivus: modò squalore situq; vetustatis horridus, & ipsâ quasi negligentiâ venerabilis. Solicitum exordium, narratio callida, confirmatio fortis, peroratio luctuosa; omnes deniq; partes sic ad omnis eloquentiæ specimen expolitæ: ut, qui hanc unam orationem legerit: is neq; splendorem Æschinis, neq; Lysiæ puritatem, nec suavitatem Isocratis, nec vim Demosthenis, nec Periclis fulmina desideret. Adeò maximus Orator, quidquid ab omnis & ingenii & eruditionis antistite natura felix, diuturnus usus, doctrina singularis, odium Clodii, Milonis amor è pectore tot amici beneficiis obligato, tot inimici maleficiis exulcerato depromere potuit: id in hanc orationem profudit universum.

ORA-

❧ * ❧

ORATIO.

ETsi vereor, Judices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere: minimequè deceat, cùm T. Annius Milo ipse magìs de Reipublicæ salute, quàm de sua perturbetur: me ad ejus causam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos, qui, quocunquè inciderint, veterem consvetudinem fori, & pristinum morem judiciorum requirunt. Non enim coronâ consessus vester cinctus est, ùt sole-

I. EXORD. *Ab adjunctis judicii & personarum. Periodicè.*

Traductio.

Novi judicii nova &c. Extraordinarium hoc judicium erat & novum; quia primùm antè Pompejus novam tulerat legem de vi, quâ, ùt refert Asconius, cædem à Milone in Appia via factam comprehendit. In hac lege novum etiam aliquid erat circa testes, circa tempus reo & accusatori præfixum; nova forma erat, ob præsidium militum, & excubias novas in foro positas; novum erat, quòd quæsierit, & præses judicii non fuerit de more Prætor, sed Consularis, L. Domitius Ahenobarbus, suffragiis populi creatus: ùt in nova lege scriptum erat.

Requirunt: Scripserunt alii, *minimè vident:* & synonyma sunt; oculi enim requirunt, quod non vident, quod deesse sentiunt.

Non enim corona: Moris erat aliàs, ut cives & populus addensatus staret proximè ad subsellia judicum; cùm autem

solebat: non usitatâ frequentiâ stipati sumus. Nam illa præsida, quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt: non afferunt tamen oratori aliquid, ut in foro & in judicio: (quanquam præsidiis salutaribus & necessariis septi sumus,) tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si opposita Miloni putarem: cederem tempori, judices, nec inter tantam vim armorum existimarem

Metum suum fatetur.

Metum iterum à se removet.

tem pridie in hoc ipso judicio à Marcello testes interrogarentur: tantus in populo à Clodianis factus est tumultus: ut Marcellus vim ultimam timens, à Domitio in tribunal recipi debuerit. Itaq; postero die ad hanc orationem habendam Pompejus, ut Domitio promiserat, adfuit cum præsidio militari: nec cives admissi sunt ad subsellia judicum. *Corona* pro conventu hominum circumstante.

Pro templis: Ante templa foro vicina, templum Castoris, templum Saturni, ubi ærarium &c.

Contra vim: Ne Clodiani vim faciant.

Non afferunt tamen: Non tamen efficiunt, ut orator in hoc foro ac judicio, *non timere*, id est, fiduciam habere *certam & sine aliquo timore*, possit. Id est, non possum in foro hoc omnem metum abjicere, quin aliquis maneat; quamvis militare præsidium ad nostram salutem hic collocatum sit.

Opposita Miloni: Dissimulat orator, ne Pompejum offendat; paulatim autem ad excutiendum judicibus timorem se accingit.

Cederem tempori: Tempore ita nobis maligno, cessarem à defensione.

Sed

rem Oratori locum esse. Sed me recreat & reficit Cn. Pompeji, sapientissimi & justissimi viri consilium: qui professò nec justitiae suae putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset; eundem telis militum dedere; nec sapientiae: temeritatem concitatae multitudinis authoritate publica armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed praesidium

Distributio. Captat benevolentiã Pompeji.

Enumeratio partium. Antithesis.

Sed me recreat: Inde se ad bene sperandum acuit, unde magna metûs causa erat. Re ipsa enim Pompejus Miloni non adeò aequus erat: imò hunc timebat quàm maximè, adeoq; contra Milonem etiam se praesidiô muniebat, ita Asconius: *Timebat Pompejus Milonem, seu timere simulabat, & plerumq; non domi suae, sed in hortis manebat &c. circa quos etiam magna manus militum excubabat.* Et eam ob rem opinio nonnullorum erat, illa praesidia in foro non pro Milone, sed contra eum fuisse collocata. Hanc opinionem conatur Cicero Judicibus evellere, eamq; ipse cautè dissimulat.

Sententiis judicum: Ut libere possint de eo judicare.

Concitatae multitudinis: Nam Munatius Plancus Tribunusplebis ad seditionem concitaverat populum, & eum pridie pro concione adhortatus est, ut postero die frequens adesset & elabi Milonem non pateretur, judiciumq; & dolorem suum ostenderet.

Authoritate publica: Nam Pompejus consulatum gerebat, atq; ipsi commissum erat, *ut videret, nequid Respublica detrimenti caperet.*

Arma, centuriones &c. Postquam dixit *arma*, sufficere id potuisset tyroni; sed partes enumerat: *centuriones, cohortes*, tum & in sequentibus idem aliô modô inculcat per synonyma, per amplificationem verbalem.

dium denuntiant: neque solûm ut quietô, sed etiam, ut magnô animô simus, hortantur: neque auxilium modò defensioni meæ, verùm etiam silentium pollicentur. Reliqua verò multitudo, quæ quidem est civium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes, unde aliqua pars fori aspici potest, & hujus exitum judicii videtis expectantes, non cùm virtuti Milonis favet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die

Repetitio. Incisa. Attentos facit.

Ut quietô: Non solûm nos hortantur, ut nihil timeamus, sed etiam, ut plurimùm audeamus. Hæc omnia Cicero ad dissimulandum metum, quo reipsa tenebatur; nam Plutarchus sic habet: *Tunc igitur ad causam Milonis e lectica procedens, intuitus Pompejum in loco superiore, tanquam in castris sedentem & toto forô arma in orbem splendentia, graviter animô commotus, & toto corpore jactatus, vix orationem suam exorsus est.*

Reliqua multitudo: Postquam ostendit milites in præsidium Milonis adesse: credi nunc vult cives, & reliquam multitudinem inermem non solùm Miloni favere, sed etiam sic esse solicitos: ut putent Milonis absolutione, suam quoq;, suorum reiq; publicæ salutem contineri: *quæ quidem est civium:* reliqui omnes, inquit, sunt cives &c. nam Miloni contrarii, & qui Clodiani sunt, sunt vel servi, vel peregrini &c.

Neq; eorum quisquam: Omnes, quotquot videre est eminùs stantes, & solaria, fenestras, tecta totô forô passim occupantes, (nam ob milites ad consessum judicum propiùs accedere non poterant,) omnes Milonem absolvi exoptant ob virtutem: & putant, suam, liberorum, & Reipublicæ salutem è Milonis absolutione pendere.

Unum

die decertari putat. Unum genus est adversum, infestumque nobis: eorum, quos P. Clodii furor rapinis & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit: qui hesterna etiam concione incitati sunt, ut vobis voce præirent, quid judicaretis. Quorum clamor, siqui forte fuerit, admonere vos debebit: ut eum civem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamoresque maximos pro vestra salute neglexit. Quamobrem adeste animis, judices, & timorem,

2. *Ab adversariorum persona.*

Hortatur judices à persona Milonis & sua.

Unum genus: Illi nobis adversarii sunt, qui cum Clodio ex aliorum hominum damno & exitio suum pabulum quæsiere.

Hesterna concione: In qua Munatius concitaverat populum, ut suprà dictum.

Voce præirent: Ut suo clamore vobis significarent, quam damnationis sententiam ferre debeatis.

Quorum clamor: Si illi Clodiani exclamaverint, tumultum fecerint, ut sæpè in concionibus fieri solebat &c. *siqui*, id est, *siquis.* Ita Cicero alibi non raro.

Admonere: Iste clamor vos Judices excitet potiùs ad absolvendum Milonem; nam Milo propter vos & propter Rempublicam sæpe ejusmodi clamores tumultuantis populi insuper habuit, quando ipse è rostris dixit.

Adeste animis: Facite, magnô animô sitis, & animos varia cogitatione distractos, diversaq; pericula circumspicientes colligite, & ad unam causæ considerationem revocate; hoc est enim *adesse*, animum ad causam advertere, quòd eorum qui metuunt, animus non sit in pectore, sed in ipsis rebus, quæ vel timentur, vel amantur. Hinc etiam in Sacrificiis præco monebat: *Hoc agite; Adeste animis;*

Nam

Repetitio. rem, si quem habetis, deponite. Nam si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de bene meritis civibus potestas vobis judicandi fuit: si deniq; unquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, ubi sua studia erga fortes & bonos cives, quæ vultu & verbis sæpè significâssent, re & sententiis declararent: hoc profectò tempore eam potestatem omnem vos habetis: ut statuatis, utrùm nos, qui semper vestræ auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus: an diu vexati à perditissimis civibus, aliquando per vos ac vestram fidem, virtutem, sapientiamquè recreemur. Quid enim no-

A persona judicium.

Benevolentiam & misericordiam vucupatur.

Nam si unquam: Occasionem nacti estis diu à vobis expetitam, studii vestri erga fortes & bene meritos declarandi: ergo non est negligenda.

Locus: Tempus, occasio.

Delectis viris: Delecti sunt judices ex tribus ordinibus, Senatorio, Equestri & tribunis ærarii. Sederunt autem in hoc judicio unus & quinquaginta, qui suffragia dederunt.

Re & sententiis: Ipsô factô & bonorum civium absolutione.

Utrùm nos: Causam suam à Milonis causa non sejungit, suamq; salutem putat ipsius salute contineri: ex quo majorem quoq; auctoritatem orationi conciliat; cùm tam illustria essent Ciceronis in Rempublicam merita.

Semper vestræ: Ostendit se & Milonem semper optimatum auctoritati deditum fuisse, & furori popularium obstitisse.

Quid enim: Probat & se, & Milonem à perditissimis civibus fuisse vexatum. Quis enim majoribus laboribus peri-

nobis duobus, judices, laborioſius? quid magis ſolicitum, magis exercitum dici, aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum præmiorum ad Rempublicam adducti, metu crudeliſſimorum ſuppliciorum carere non poſſumus? Equidem cæteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas; quòd ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in judicio verò, & in eo conſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri judicarent, nunquam exiſtimavi ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos ad ejus non ſalutem modò exſtingvendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam. Quan-

Interrogatio Oratoria.
Antitheta.
Simil: cad:
Allegoria.

Invidiā in adverſarios concitat.

Simil: deſin:

periculiſq; exercitus & vexatus eſt, quàm ego, qui à perditis civibus ejectus è civitate, & Milo, qui ſpe præmiorum & munerū à Republica pro Reipublicæ bono accipiendorum, Clodio ſe inimicum præbuit: & ne ab ipſo jugularetur, ſummum periculum habuit.

Equidem cæteras tempeſtates: Putabam, (neq; mirabar,) Miloni moleſtias & pericula imminere in illis duntaxat concionum fluctibus, in metibus & turbis popularibus, quæ excitantur contra eos, qui ſeditioſis & turbulentis civibus volunt obſiſtere: ac nunquam putabam poſſe ſperare adverſarios, ſe per judices, viros videlicet optimos, perniciem optimo civi creaturos. *In illis &c.* In quibus nempe, uti conſtabat judicibus, nuper Milo fuit impetitus.

Per tales viros: Per judices ex cunctis ordinibus delectos.

Quan

Correctio. Quanquam in hac causa, judices, T. Annii tribunatu, rebûsquè omnibûs pro salute Reipublicæ gestîs, ad hujus criminis defensionem non abutemur:

PROPOSITIO & *divisio orationis.* nisi oculis videritis, insidias Miloni à Clodio esse factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in Rempublicam merita condonetis: nec postulaturi, ut, si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potiùs, quàm populi Romani felicitati assignetis. Sin illius

Quanquam in hac causa: Orator, ut accusationis indignitatem augeret, beneficiorum Milonis in Rempublicam mentionem fecerat, indignumq; ostenderat esse, ut is in judicio periclitaretur, qui semper judicum auctoritatem contra seditiosos defenderat; ne igitur quisquam putaret Tullium de justitia causæ desperantem ad deprecationem confugere: per Correctionem oratoriam ad propositionem delabitur, in qua causæ fiduciam ostendit.

Tribunatu &c. Rebûs in tribunatu gestis, in quo plurima egit contra Clodium Reipublicæ perniciem machinantem.

Non abutemur: Non utemur præposterè hac meritorum commendatione ad depellendam accusationem. Si etiam beneficii locò habere debet populus occisum esse Clodium: patiar id adscribi Diis, qui populi Romani felicitatem curant, & ipsi populo, non Miloni. *Abutemur* pro *utemur*, compositum pro simplici; *abuti* etiam in bonam interdum partem usurpatur.

Nisi oculîs videritis: Hæc est orationis divisio, quâ statum quæstionis infrà accuratiùs exprimendum breviter, & primis veluti lineamentis informat, & indicat, quam rationem in dicendo sit initurus. Post exordium subjungit

illius insidiæ clariores hac luce fuerint: tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, judices: si cætera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur: ab inimicorum audacia telisque vitam ut impune liceat defendere. Sed, antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ & in senatu ab inimicis sæpe jactata sunt: & in concione sæpe ab improbis, & paulò antè ab accusatoribus: ut omni errore sublato, rem planè, quæ venit in judicium,

Hyperbole.

3. REFUTATIO PRÆJUDICIORUM. *Polysyndeton.*

git statim refutationem præjudiciorum.

Clariores hac luce: Per hyperbolem, suam fiduciam ostendit; si id argumentis effecero, ut clariùs insidias à Clodio contra Milonem positas fuisse videatis, quàm solem videtis meridie lucere. Supr: 1. *nisi oculis videritis*, nempe corporeis, rei veritatem.

Si cætera amisimus: Si illos virtutis fructus amisimus, si honores & præmia illa amplissima: quorum spe ad Rempublicam adducti sumus.

Ut relinquatur &c. Adverte verborum situm: quantum enim gratiæ deperiret, si unicam particulam *ut* bis repetitam aliter collocaret?

Propria nostræ quæstionis: Quæstio est judicium publicum: quoniam in eo reus in judicium vocatus, nocens sit, an innocens, quæritur: vulgus dixisset: antequam veniam ad punctum principale, de quo vos judicare debetis. Hæc, quæ modò refutaturus est Cicero, non sunt *propria* huic quæstioni. Propria enim quæstio est: *An Jure Milo occiderit Clodium?* Et hæc est *quæstio qualitatis.* Adversarii volebant rem ad quæstionem facti, sive conjecturalem deducere; *An Milo occiderit Clodium?* Quapro-

I. *Præjudicium.* *Refellitur inductione exemplorū.*

clum, videre possitis. Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii, fortissimi viri: qui non dum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cùm sua manu sororem interfectam esse fateretur. An est quisquam, qui hoc

propositione putabant Milonem certò condemnandum facta hac suppositione: quicunq; alterum occidit, damnandus est. Suppositionem istam primò evertit Cicero: ut ad quæstionem qualitatis, *an Jure occiderit*, deveniat.

Intueri lucem: Vivere. Primum præjudicium contra Milonem: Non est tolerandus in vita, qui alterum vitâ exturbavit. Ita judicant omnes, dicunt adversarii. Commune hoc judicium populi est *præjudicium* ad causam Milonis.

In qua tandem urbe: Refutat hôc syllogismô: *Stultissimi sunt, qui aliquid asserunt contrarium moribus civitatis: Sed hoc præjudicium est contrarium moribus civitatis &c.* Minor probatur inductione.

Primum judicium: Primum hoc judicium erat, quod vidit Roma de homine, qui privatus alium occiderat; nam ante Horatios, id est, Tulli Hostilii regnum, nondum erat populo concessum, ut comitiis de civis capite judicaret; anteà Romulus partim ipse, partim alii causas dirimebant.

M. Horatii: Hic, cùm in duello Curiatios tres occidisset: sororem, quæ unius sibi desponsati Curiatii mortem lugebat, sua manu interfecit; citavêre leges nefas, inquit Florus, sed absolvit virtus Parricidam. Citatus in judicium Horatius, ob virtutem fuit absolutus.

Nondum libera civitate: Tum enim adhuc Reges habebat

hoc ignoret: cùm de homine occiſo quæratur, aut negari ſolere omninò eſſe factum: aut rectè ac jure factum eſſe defendi? Niſi verò exiſtimatis, dementem P. Africanum fuiſſe, qui cùm à C. Carbone, tribunoplebis, in concione ſeditiosè interrogaretur: quid de T. Gracchi morte ſentiret? reſpondit: jure cæſum videri. Neque enim poſſet aut Ahala ille Servilius, aut P.

Formula Ironiæ.

Enumeratio.

bebat Roma, nec erat Reſpublica libera: & valuit tamen judicium populi.

Niſi verò: Probat P. Cornelii Scipionis Æmiliani, ejus, qui Carthaginem Numantiamq; delevit, auctoritate. Cùm enim Tiberius Gracchus multis diſcordiis ob leges agrarias concitatis, auctore P. Cornelio Naſica, in Capitolio ab optimatibus occiſus eſſet: pronuntiavit P. Africanus Tiberium Gracchum jure cæſum videri. Flor: l. 3. c. 13.

A C. Carbone: C. Carbo tribunusplebis cum populo indignè ferens, Tiberium Gracchum ſibi faventem eſſe occiſum: in concione egit de hac re, & interrogavit Africanum *ſeditioſè*, id eſt, eô conſiliô, ut, ſi jure cæſum reſponderet Africanus, populi indignationem in ſeipſum accenderet: ſin Africanus pro ſe ediceret, & injuſtè cæſum affirmaret: plebs commoveretur in optimates, qui cædem fecerunt.

Jure cæſum videri: Videtur jure vel injuriâ factum, formula erat in judiciis Romanorum uſitata: ùt diximus in Piſonem.

Neq; enim: Multìs exemplìs conglobatìs probat indemnatos cives nonnunquam interfici.

Ahala ille Servilius: Epitome Liviana l. 4. *Cùm fame populus Romanus laboraret: Spurius Melius Eques Romanus frumentum populo ſuâ impenſâ largitus eſt: & ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum affectans, à C. Servilio*

Aha-

Repetitio. P. Nafica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me Confule: Senatus non nefarius haberi: fi fceleratos cives interfici nefas effet. Itaquè hoc, judices, non fine caufa etiam fictîs fabulîs doctiffimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulcifcendi causâ matrem necaviffet: variatîs hominum fententiîs, non folùm humanâ, fed etiam

A fabulis.

Ahala Magiftro equitum occifus eft.

P. Nafica: Qui Tiberium Gracchum occiderat, aut faltem auctor & hortator fuit, ut occideretur.

L. Opimius: Hic Cajum Gracchum Tiberii Gracchi fratrem novas difcordias excitantem, juffit interfici.

C. Marius: Qui Conful cives ad arma convocavit, quibûs Apulejus tribunusplebis cum Glaucia prætore oppreffus eft.

Me Confule, fenatus: Qui decrevit, ut Lentulo, Cethego, & aliis cum Catilina conjuratis fauces in carcere frangerentur: hi omnes non poffent non nefarii haberi &c.

Fictîs fabulîs: Probatur auctoritate veterum Pòëtarum, qui nunquam Oreftem de matris cæde confitentem Palladis ipfius calculô abfolutum fuiffe finxiffent: nifi aliquando hominem jure occidi poffe cenfuiffent. Firmum eft hoc argumentum, quàmvis à fabula ductum; quia vim habet non à re gefta, fed à fapientiffimorum hominum fenfu, qui ifta fabulis prodiderunt. Ideo inquit: *doctiffimi homines*, Pòëtæ, qui omnis doctrinæ patres à Platone nuncupantur.

Eum: Oreftem, qui patris Agamemnonis, quem Clytæmneftra ipfius conjux è Trojana expeditione redeuntem occidit, ulcifcendi causâ, ipfam Clytæmneftram quoq; occidit.

Variatîs hominum fententiîs: Sexdecim Areopagitæ, ùt Æfchylus narrat in Eumenidibus, damnabant Oreftem, cujus

etiam sapientissimæ Deæ sententiâ liberatum. Quòdsi duodecim tabulæ nocturnum furem quoquô modô: diurnum autem, si se telô defenderit, interfici impunè voluerunt: quis est, qui quoquô modô quis interfectus sit, puniendum putet: cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt: certè illud est non modò justum, verùm etiam necessarium

Argumentum à tabulis.
Major.
Minor.
4.

cujus causâ ad ipsos delatâ;quindecim absolvebant; ergo Judices erant triginta & unus. Judicio illorum quindecim qui absolvebant, accessit Dea sapientissima Minerva,quæ suô calculô effecit, ut absolventes sententiæ cum damnantibus æquarentur,atq; ita liberaretur Orestes. Siquidem illa judiciorum consvetudo fuit,ut, si æquales essent utrinquè sententiæ præponderarent eæ,quæ reum absolvebant; & sic *humanâ sententiâ* simul absolutus est, & sententiâ *Deæ Minervæ*;hæc enim per sapientissimam intelligitur.

Duodecim tabulæ: Leges à Decemviris perlatæ & in XII. tabulis æreis incisæ, de quarum origine dictum parte 2. f.478. *Tabulas* vocare placuit exemplô Atheniensium, qui Solonis leges tabulis ligneis incisas ita simpliciter vocârunt. Romanorum hæ leges in æs incisæ prostabant ad Curiam Hostiliam, & post varia urbis incendia, manserunt tamen usq; ad tempora Septimii Severi Imp.

*Nocturnum furem:*Hanc legem explicat Gellius: *Furem inquit, qui manifesto furtò prehensus esset, tum demum occidi permiserunt: si aut cùm faceret furtum, nox esset, aut interdiu se telò, cùm prehenderetur, defenderet.*

Exemplum. cessarium: cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris: interfectus ab eo est, cui vim afferebat; facere enim probus adolescens periculosè, quàm perpeti turpiter maluit. Atquè hunc ille vir summus scelere solutum, periculo liberavit. Insidiatori verò & latroni, quæ potest inferri injusta nex? Quid comitatus nostri, quid gladii volunt? quos habere certè non liceret: si uti illis nullô pactô liceret. Est igitur hæc, judices, non scripta, sed nata lex:

Synæciosis & Epiphonema.

A communi consvetudine.

Pudicitiam: C. Murius Imp. militem absolvit, qui Tribunum militarem occiderat ad suæ pudicitiæ defensionem. Interserit circumstantias, quæ Marium ad pœnam irrogandam poterant impellere; quòd miles esset, qui suum tribunum occiderat; quòd propinquus esset imperatoris, qui occisus est &c. Rem gestam Plutarchus refert. Trebonius vocabatur miles,qui tribunum Lusium interfecit. *Accusatus Trebonius factum non negavit, sed facti causam demonstravit. Quare Marius coronam ob res fortiter gestas dari solitam adferri jussit, ejusq; capiti circumdedit.*

Facere periculosè: Maluit hac ratione periculum capitis ob patratam cædem sibi accersere:quàm per summam turpitudinem pati, ut labes suæ inferretur pudicitiæ.

Injusta nex? Adverte numerum, qui aptè hic monosyllabô terminatur: quod liquidiùs advertes; si ordinem verborum tantisper inverteris.

Non scripta sed &c. Mira hic elegantia est,quam ipse Cicero in exemplum adducit in oratore ad Brutum. *Concinni-*

lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus: ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset: omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se exspectari jubent: cùm ei, qui exspectare velit, antè injusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda. Etsi persapienter, & quodammodò tacitè dat lex ipsa potestatem defendendi; quæ

A jure naturæ.
Simil: cad: & desinens.
Paria paribus relata & Antitheta.
Sententia.
Transitio.
Annominatio.
Antitheta.
Correctio.

cinnitas inest, quæ sive casus habent in exitu similes, sive paria paribus redduntur, sive opponuntur contraria: suapte numerosa sunt, etiamsi nihil est factum de industria &c. quo de genere illa nostra sunt in Miloniana: Est enim Judices hæc non scripta &c.

Non didicimus: Non est jus positivum, ut vocamus, quod discitur & accipitur à Magistris, legitur &c. sed est jus naturale, lex innata omnibus & ex ipsius naturæ principiis hausta.

Omnis honesta: Ut omnis illa evadendi ratio probaretur, quæ nos posset ab interitu liberare.

Silent leges: Obstrepentibûs quodammodô armìs, ùt tubis & tympanìs, non auditur lex.

Antè injusta pœna: Antè sit injustè ab insidiatore vel aggressore necandus: quàm sit effecturus, ut ille aggressor justa morte plectatur.

Etsi persapienter: Etsi quid dico leges silere inter arma? Cùm lex Cornelia de sicariis quodammodo inter arma tacitè clamare videatur: licitum esse sui defendendi causâ alterum occidere.

Causa finalis. quæ non modò hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causâ vetat: ut, cùm causa, non telum quæreretur: qui sui defendendi causâ telô esset usus, non hominis occidendi causâ habuisse telum judicaretur. *Conclusio.* Quapropter hoc maneat in causa, judices. Non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam: si id memineritis, quod oblivisci non potestis; insidiatorem jure interfici posse. *5. Secundum præjudiciū. A judicio senatûs.* Sequitur illud, quòd à Milonis inimicis sæpissime dicitur: Cædem, in qua P. Clodius occisus est, senatum judicâsse contra Rempublicam esse factam. Illam

Non modò hominem &c. Non modò, *non præcisè,non solùm*: ita jubet lex, vetitum esse quomodocunq; occidere: sed ita jubet, ut ne quis cum telo sit hominis occidendi causâ, nempè eô consiliô, eô fine, eâ destinatione, ut hominem occidat.

Ut, cùm causa: Quandoquidem in hac lege continetur prohibitio propter causam, & sic instituenda esset quæstio; non, an gesserit telum, sed ob quam causam, quo fine gesserit: inde judicari posset, legem non prohibere rem, sed causam & finem, non telum, sed ut ne telum usurpetur alicujus hominis occidendi causâ. Argumentum subtile est.

*Quapropter:*Concludit refutationem primi præjudicii.

*Quod oblivisci &c.*Quod tam perspicuum est ipso lumine naturali, ut oblivisci non possitis.

*Sequitur illud:*Secundum præjudicium:Milo jam damnatus est judiciô senatûs.

Contra Rempublicam: Duobûs modîs Senatus factum aliquod improbabat:si vel factum ipsum *contra Rempublicam* esse, vel eum qui fecisset, *in hostium numero ducendum*

Illam verò Senatus non sententiis suis solùm, sed etiam studiis comprobavit. Quoties enim est illa causa à nobis acta in Senatu? quibûs assensionibûs universi ordinis? quâm nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentissimo Senatu quatuor, ad summum quinquè sunt inventi, qui Milonis causam non probarent? Declarant hujus ambusti tri-

Interrogatio.

Traductio.

Allusio.

dum esse decerneret. Prior formula verbis tenùs levior erat. Negare quidem non potuit Cicero duo Senatus-Consulta de causa Milonis facta esse; unum: *Hanc cædem contra Rempubl: esse factam.* Alterum, *videret Pompejus, ne quid Respublica detrimenti caperet*, ût in Argumento dictum. Gravabant hæc sine dubio Milonis causam, erantq; præjudicia contra ipsum: ideò laborat ea evertere.

Comprobavit: Contendit Cicero cædem Clodii fuisse probatam à Senatu, stante etiam illo Senatus-consulto. Senatus enim tantûm judicavit, cædem talem fieri, & factam esse contra Rempublicam cûm offensione Reipublicæ: si non probetur, fuisse Clodium insidiatorem. Cûm autem Cicero doceret Senatum, sæpiùs de hac re agens, Clodium fuisse insidiatorem Milonis, & idcirco occisum à Milone: approbavit Senatus cædem tali modo à Milone factam, ût in sequentibus apparet. Studiis comprobavit, id est, animo etiam favente, non solùm sententiis approbavit.

Declarant: Si causam Milonis senatus non probaret: non quæreretur Munatius Plancus tribunusplebis, adversarius Milonis, senatum, non quod sentiret, sed quod Cicero vellet, decernere. Ergo Senatus non decrevit contra Milonem, potiùs pro Milone.

Ambusti: Titi Munatii Planci Bursæ, qui curiam incendit, è cujus incendio vix effugit semivivus. *Ambustum* ap-

tribuniplebis illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam invidiosè criminabatur, cùm diceret: Senatum, non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem si potentia est appellanda potiùs, quàm propter magna in Rempublicam merita mediocris in bonis causis auctoritas: aut propter hos officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia. Appelletur ita sanè; dummodò eâ nos utamur pro salute bonorum contra amen-

Definitio.

Concessio.
Antitheta.

appellat alludens partim ad incendium curiæ: tum per jocum ad illos *Ambustos*, qui quondam hoc nomine in Republica floruerant.

Intermortuæ conciones: Futiles, inanes, nullius efficaciæ; quippe quæ recenti adhuc morte Clodii viguerint: nunc autem prorsus exoleverint atq; abolitæ sint. Tribuni autem isti,(nam & alter Pompejus Rufus operam conjunxerat,) eôdem die, quô corpus Clodii in curia crematum fuerat, itemq; pridie, quàm judicium de Milone haberetur, aliquoties suis concionibûs populum in Milonem incitârant.

Invidiosè criminabatur: Dicebat me tam esse potentem in senatu: ut Senatorum nemo contra me hiscere auderet &c.

Si potentia &c: Non est hæc potentia, sed auctoritas, neq; eâ magnâ, sed mediocris: neq; eâ,quâ possim nocentes & conisceleratos à judiciorum laqueis eximere, sed ea tantùm, quâ possim innocentibus opitulari,ne improborum calumniis opprimantur. Hujus tamen nominis invidiam non recuso; dum possim prodesse quàm plurimis & innocentibus subvenire.

Hanc

amentiam perditorum. Hanc verò quæstionem, etsi non est iniqua, nunquam tamen Senatus constituendam putavit. Erant enim leges, erant quæstiones vel de cæde, vel de vi; nec tantum mœrorem ac luctum Senatui mors P. Clodii afferebat, ut nova quæstio constitueretur. Cujus enim de illo incesto stupro judicium decernendi Senatui potestas esset erepta: de ejus

A repugnantibus probat.

Hanc quæstionem: Ut quæstio hæc, hoc judicium fieret hôc modô, quô nunc fit &c. Extraordinarium judicium jam suprà appellavit; quia Pompejus novam legem tulerat. Fuisset enim hoc judicium de cæde Clodii ordinarii juris, & debuisset agitari coram prætore, cui in illum annum quæstiones de vi obtigerant. Pompejus tulit, (non senatus,) de cæde Clodii extraordinariô judiciô quærendum sive cognoscendum esse ab extraordinario quæsitore Domitio.

Nunquam Senatus: Senatus hanc novam novi judicii formam sua auctoritate non constituit: constituit autem Pompejus, de quo infrà dicet, cur fecerit.

Erant enim leges: Jam antiquæ de hac re fuissent leges: ùt Lex Cornelia de sicariis &c. Lex Aquilia de cæde, Lex Plautia de vi publica. Quod Pompejus novam legem de hac cæde Clodii tulerit, tertium est præjudicium, quod infrà refutabit.

Nec tantum mœrorem: Non ita deploravit senatus Clodium, ut in ejus occisi gratiam conderet novam legem; Clodius senatui maximam intulerat injuriam tum, quando eripuit senatui potestatem de incesto Clodii stupro judicium decernendì; ergo non est credibilè, quòd Senatus multùm deploraverit mortem Clodii, & propterea novam legem tulerit.

De illo incesto stupro: Quando Clodius stuprum inferre

Occupatio per interrogationem & responsionem. ejus interitu quis potest credere Senatum judicium novum constituendum putâsse? Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipsam contra Rempublicam Senatus factam esse decrevit? Quia nulla vis unquam est in libera civitate suscepta inter cives, non contra Rempublicam. Non enim est illa defensio *Metonymia, dies, pro re illo die acta.* contra vim unquam optanda: sed nonnunquam est necessaria. Nisi verò aut ille dies, in quo Tib: Gracchus est cæsus:

parabat Pompejæ Cæsaris uxori. Hac de re senatus judicium volebat instituere de violata religione; Clodius impedivit.

Cur igitur &c. Sibi ipse objicit: cur igitur senatus decrevit incendium curiæ &c. esse contra Rempublicam &c.

Incendium Curiæ: Cùm populus duce Sexto Clodio scriba corpus P. Clodii in curiam intulisset, & cremâsset: ipsa quoq; curia cœpit flagrare.

Ædium M. Lepidi: Dictum est in Argumento orationis propter dilata comitia interreges fuisse creatos, (erat autem Interregnum, imperium per quinq; duntaxat dies,) fuit talis interrex M. Lepidus; cujus domus à Clodianis tum fuit obsessa & oppugnata.

Quia nulla vis: Decrevit tamen senatus, cædem esse factam contra Rempublicam. Verum hoc: Sed quare? quo sensu? Num hoc est contra Milonem? Non solùm decrevit senatus, uti vim omnem, ita & hanc, esse contra bonas leges civitatis: nisi probetur, (ùt suprà dictum,) Milonem vim tantùm opposuisse insidiatori suo, & vim vi repulisse. Res est in se mala: nisi causa finalis probetur fuisse bona.

Nisi verò: Respublica vulnus accepit, vulnerata est, con-

sus: aut ille, quo Cajus: aut quo arma Saturnini, etiamsi è Republica, oppressa sunt: Rempublicam tamen non vulnerârunt. Itaquè ego ipse decrevi, cùm cædem in Appia factam esse constaret, non eum, qui se defendisset, contra Rempublicam fecisse: sed cùm inesset in re vis & insidiæ: crimen judicio reservavi, rem notavi. Quòd si per furiosum illum tribunum Senatui, quod sentiebat, perficere licuisset: no-

Metaphora 6.

contra Rempublicam factum est: quando isti & isti fuerunt occisi. Non tamen judicati sunt illi contra Rempublicam fecisse, qui occiderunt; quia justa de causa occiderunt, ùt patet in exemplis jam alibi declaratis.

Etiamsi è Republica: Quamvis illæ cædes eorum, qui seditiones excitaverant, saluti fuerint Reipublicæ: eadem tamen Respublica vulnerata est; quia civium numerò diminuta, aliqua capita amisit.

Ego ipse decrevi: Ipse sic statui mecum: cædes hæc vulnerat Rempublicam, id est, leges Reipublicæ, in qua non licet cuilibet ferrô uti, & alterum occidere; rem ergo notavi, & judicio reservavi. Cùm verò ex altera parte intelligerem, Milonem hoc fecisse sui defendendi causâ: non potui judicare Milonem fecisse contra leges Reipublicæ. Semper Cicero distingvit inter cædem, ùt cædes est, & occisio hominis: & ùt est facta ad se defendendum.

Quodsi: Ostendit non ex senatûs voluntate decretam fuisse novam quæstionem.

Per furiosum: Titum Munatium Plancum, qui pecuniâ corruptus ab adversariis Milonis, intercessit senatûs-consulto, quo statuebatur, ut veteribus legibus de cæde Clodii quæreretur, nihilq; in hac quæstione innovaretur aliud, quàm ut id extra ordinem & primo quoq; tempore fieret; quia periculum in mora. *Veteribus legibus*, juxta veteres leges.

Divi-

novam quæstionem nunc nullam haberemus. Decernebat, ut veteribûs legibûs tantummodo extra ordinem quæreretur. Divisa sententia est, postulante, nescio, quo; nihil enim necesse est omnium me flagitia proferre. Sic reliqua auctoritas Senatûs empiâ intercessione sublata est. At enim Cn. Pompejus rogatione suâ & de re & de cau-

Tertium præjudicium.

Divisa sententia est: Sententia Hortensii, qui in hac causa mentem suam coram senatu aperuerat, fuit talis, quæ duas res complectebatur; nimirum ut *veteribûs legibûs*, juxta veteres leges, hæc causa Milonis ageretur. Secundò, ut extra ordinem, id est, ut judicium hoc ageretur ante alia, quæ juxta ordinem agi tum debuissent. Non placuit utraq; sententia; postulavit igitur aliquis, *nescio*, quis, inquit Cicero, (Q. Fusius senator fuit,) ut divideret sententiam, id est, ut non de duabus rebus simul, sed de singulis seorsim referatur. Ideò dixit Cicero suprà: *veteribûs legibûs tantummodò.*

Nescio quo: Contemptibiliter loquitur de Fusio intercedente, ne illud Senatus-consultum fieret.

Sic reliqua authoritas: Hôc modô altera pars sententiæ, quæ jubebat veteribûs legibûs quæri de hac cæde, sublata est & impedita per intercessionem illius, qui pecuniis ad hoc corruptus fuit.

At enim: Adversariorum objectio: Esto: Senatus de re tantummodò judicârit, censueritq; Clodii cædem, cujuscunq; tandem scelere contigisset, esse contra Rempublicam. At Cn. Pompejus non solùm de re, sed etiam de causa judicavit.

Rogatione sua: Sua lege, quam promulgavit, rogans, interrogans cives pro more, num vellent & juberent hanc legem communi suffragio sanciri? Leges enim vocabantur rogationes; quia Consul e.g. rogabat populum, num

causa judicavit. Tulit enim de cæde, quæ in Appia via facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit. Quid porrò quærendum est? factumnè sit? At constat. A quo? At paret. Vidit igitur etiam in confessione facti, juris tamen defensionem suscipi posse. Quòd nisi vidisset, posse absolvi eum, qui fateretur, cùm videret nos fateri; nequè quæri unquam jussisset: nec vobis tam salutarem hanc in judicando litteram, quàm illam tristem dedisset. Mihi verò Cn.

Interrogatio. *Responsio.* *Subjectio.* *Interpretatio legis.* *Pompejæ.*

Invertit argumentū.

num ita fieri vellet? populo approbante fiebat lex,& quia Consul rogabat, interrogabat, dicebatur *rogatio.*

Tulit enim &c. Tulerat sive legem fecerat Pompejus, ut de cæde in Appia via facta non solùm extra ordinem, sed etiam novô judiciô, (non veteribûs legibûs,) quæreretur. Est hoc tertium præjudicium in causa Miloniana. De præjudiciis Rhetoricam Cypriani vide.

Quid ergo tulit? Refutatio. Hoc ipso,quòd jusserit Pompejus institui quæstionem de cæde, quæ in confesso erat: judicavit Pompejus cædem illam adhuc defendi posse; aliàs non jussisset institui quæstionem & judicium: si res per se fuisset damnanda & damnata, Iterum subtile est argumentum.

At patet: Idem, ac liquet, patet.

Tam salutarem: Non fuisset data opinio, ut vel possetis in urnam mittere litteram absolutoriam, A, salutarem, vel litteram tristem C. condemnatoriam. A. Littera erat absolutionis. C. condemnationis. N. L. significabat: *Non liquet:* ergo amplianda causa. Alia forma judiciorum erat in calculis nigris vel albis.

Tristem: Litteram C. Talis etiam littera,præsertim apud Græcos & Hebræos fuit Theta.

Mi-

Adjunctio. *Synæciosis.* *Communicatio cum Pompejo.* 7. *Exempla ab adjunctis.*

Cn. Pompejus non modò nihil gravius contra Milonem judicâſſe: ſed etiam ſtatuiſſe videtur, quid vos in judicando ſpectare oporteret. Nam qui non pœnam confeſſioni, ſed defenſionem dedit: is cauſam interitûs quærendam, non interitum putavit. Jam illud dicet ipſe profectò, quod ſuâ ſponte fecit: Publionè Clodio tribuendum putârit, an tempori? Domi ſuæ nobiliſſimus vir, Senatûs propugnator atquè illîs quidem temporibûs pœnè patro-

Mihi verò: Præjudicium Pompeji etiam in cauſæ ſuæ utilitatem convertit.

Non pœnam: Qui judicavit fatentem de cæde patrata non hoc ipſo puniendum, ſed ulteriùs inſtituendam eſſe quæſtionem, & locum defenſioni dedit: is hôc ipsô judicavit, inſtituendam eſſe quæſtionem, qua de cauſa cædes facta ſit,an jure vel injuriâ;atq; adeò non judicavit adhuc condemnandum.

Dicet ipſe profectò: Pompeji conſcientiam teſtatur, & ipſius factum excuſat: Jam illud dicet ipſe Pompejus profectò, utrùm hanc quæſtionem, quam ſuâ ſponte, nullâ ſenatûs auctoritate compulſus decrevit, ideò decreverit, quòd cædem Clodii damnaret: an potius, quòd tempori putaret eſſe ſerviendum, & placandos hac quæſtionis inſtitutione plebis concitatæ animos?

Publionè Clodio: An propter Publ: Clodium &c.

Domi ſuæ: Non intellige hic *domi ſuæ nobilis*, ſed *domi ſuæ occiſus eſt*;eſt circumſtantia aggravans,ſicut & cæteræ, nobilitas, merita in ſenatum,conſangvinitas Catonis, tribunatus &c.

Pœnè patronus: Addit *pœnè:* Quia non ipſi,ſed ejus patri con-

tronus, avunculus hujus noſtri judicis, fortiſſimi viri M. Catonis, tribunus-plebis M. Druſus, occiſus eſt. Nihil de ejus morte populus conſultus: nulla quæſtio decreta à Senatu eſt. Quantum luctum in hac urbe fuiſſe à noſtris Patribus accepimus: cùm P. Africano domi ſuæ quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata? Quis tum non gemuit? Quis non arſit dolore? quem immortalem, ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent: ejus nè neceſſariam quidem exſpectatam eſſe mortem? Num igitur ulla quæſtio de Africani morte lata eſt? certè

Ab adjunctis exaggeratur.
Synonymia.

Antitheta.
Paronomaſia.

conceſſum id fuerat, ut patronus ordinis Senatorii diceretur.

Populus conſultus: Vetus locutio, *conſulere populum* pro *rogare* in legibus ferendis, hâc ſcilicet formulâ: *velitis, jubeatis Quirites.*

Illa nocturna vis: Vide iterum adjuncta perſonæ, *quem immortalem*, loci: *domi ſuæ*, temporis, *nocturna vis*, qualitatis: *illa*, quâ particulâ etiam cauſa necis emphaticè continetur: eventûs: *quis tum non ingemuit?*

Ejus nè neceſſariam mortem: Dolebant, quòd, cùm Scipio meritus eſſet fieri immortalis: tamen homines nec exſpectârint; donec naturalem, & naturæ debitam mortem obiret: priùs eum è vivis ſuſtulerint.

Num igitur ulla: Vis argumenti ex duobus his exemplis hæc eſt: *Multò minus Clodio tribuendum putavit Pompejus id, quod majores veſtri M. Livio Druſo & juniori Africano non tribuerunt: Sed majores veſtri iſtis non putaverunt tribuendum, ut propter eorum cædem novas inſtituerent quæſtiones; Ergo multò minùs Pompejus &c.*

Quid

Subjectio. certè nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri *Argumentū Stoicum.* necantur. Intersit inter vitæ dignitatem summorum atquè infimorum; mors *Concessio.* quidem illata per scelus iisdem & pœnis teneatur, & legibûs. Nisi fortè magis erit parricida, siquis consularem patrem, quàm siquis humilem necaverit: aut eò mors atrocior erit P. Clodii: quòd is in monumentis majorum suorum sit interfectus. Hoc enim sæpè ab *Causa finalis.* istis dicitur. Perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non quâ popu- *Ironia.* lus uteretur: sed ubi impunè sui poste-

Quid ita? Rationem è Stoicorum schola petitam affert, & ita argumentatur. *Clarorum & obscurorum hominum cædes iisdem legibûs sunt puniendæ.* Probatur: *in pari scelere par debet esse pœna: sed eodem facinore clari homines & obscuri necantur.* Non judicârunt igitur Majores de illorum cæde novas, sed legibûs veteribûs instituendas esse quæstiones. Ergo nec Pompejus voluit hoc facere in gratiam Clodii, sed ut serviret tempori.

Intersit: Sit discrimen.

Humilem: Vilem, obscurum hominem.

In monumentis: Accusatores Milonis atrocitatem, & indignitatem cædis Clodianæ exaggerabant eo nomine, quòd in ipsa via Appia, quam ipsius majores silice straverant, fuisset occisus. Hanc considerationem tanti non esse ait orator, ut propterea quærendum judicaverit Pompejus nova quæstione. Per *monumenta sua* intelligitur Appia via, quam Appius Clodius Cæcus P. Clodii atavus munivit.

Perinde quasi: Objectionem de Appia via prudenter eludit ab intentione Appii Clodii, qui viam muniens non

ſteri latrocinarentur. Itaquè in eadem iſta Appia via, cùm ornatiſſimum Equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidiſſet: non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in ſuis monumentis Equitem Romanum occiderat. Nunc ejusdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? quæ cruentata anteà cæde honeſti atquè innocentis viri ſilebatur: eadem nunc crebrò uſurpatur, poſtea quàm latronis & parricidæ ſangvine imbuta eſt. Sed quid

Argumentū à loco ironicum.

Antithesis.

Correctio.

non id ſpectabat, ut poſteri ſui in ea impunè latrocinarentur: ſed ut eâ populus uteretur.

Itaq; in eadem: Invidiam, quæ ex Clodii cæde in Milonem manabat, regerit in Clodium: qui & in eadem Appia via ſplendidiſſimum Equitem Romanum occiderat: & ſervum ad inferendam Pompejo necem in veſtibulo curiæ collocârat.

Quantas tragœdias: Quàm tragicè exaggeratur? quàm altis exclamationibûs proponitur? ùt ſolet in tragœdiis fieri.

Parricidæ: Clodii inſidiatoris & homicidæ. Parricida ſæpè à Romanis dicebatur omnis ille, qui hominem occiderat: teſtaturq; Plutarchus in legibus Romuli dici, omne *homicidium* eſſe parricidium. Ita in XII. tabulis: *Siquis hominem liberum dolò ſciens morti duit,* (antiquum verbum,) parricida eſt; ideò ſuprà quoq;: *Fortè magìs erit parricida.* Cicero inſuper parricidam ſæpè vocat, non qui hominem occiderit, ſed qui ſacrilegium admiſerit: *Sacrum, ſacrovè commendatum qui clepſit, rapſitvé, parricida eſto.* 2. de leg. Ut adeò *parricida* idem, atq; *capital.* eſſe videatur. Alii ſcripsêre parricida, tanquam qui *parem* occiderit. Propriè autem *parricida* dicitur parentum interfector: aut qui ſuæ patriæ, quæ cuiq; paren-

Membratim.
Repetitiones pro majore emphasi & Synonymiæ.
Adjuncta rei, personæ, temporis, loci &c.
Antitheta.

quid ego illa commemoro? Comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompejum interficiendum collocârat. Extorta est confitenti sica de manibus. Caruit forô postea Pompejus: caruit Senatu: caruit publicô. Januâ se ac parietibûs, non jure legum judiciorumq; texit. Num quæ rogatio lata? num quæ nova quæstio decreta est? Atqui si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit: certe hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus atquè in vestibulo ipso Senatûs: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur salus civitatis: eo porrò Reipublicæ tempore: quo si unus ille occidisset: non hæc solùm civitas, sed

rentis est locô,) excidium aut vim attulerit.

Comprehensus est: Rem narrat Asconius: *Pisone & Gabinio Consulibûs, pulsô Cicerone in exilium, cùm III. Idus sextiles Pompejus in senatum venit: dicitur, servo Publii Clodii sicam excidisse; eáq; ad Gabinium Cons. delata, dictum est, servo imperatum à P. Clodio, ut Pompejus occideretur. Pompejus statim domum rediit.* Caruit foro; non venit ad forum publicum.

In templo Castoris: In æde Castoris & Pollucis, quæ in foro Romano fuit, ubi tum senatus habebatur.

Eo porrò tempore: A tempore: cùm jam vix ulli essent, qui Rempublicam contra improborum conatus possent defendere: me in exilium, M. Catone procellâ tribunitiâ in Insulam Cyprum specie honestæ provinciæ procul amandato: Clodius & ejus factio de pernicie non

urbis

ſed gentes omnes occidiſſent. Niſi forte, quia perfecta res non eſt, non fuit punienda: perinde: quaſi exitus rerum, non hominum conſilia legibûs vindicentur. Minùs dolendum fuit re non perfecta, ſed puniendum certè nihilô minùs. Quoties ego ipſe, judices, ex P. Clodii telis, & ex cruentis ejus manibus effugi; ex quibus ſi me non vel mea, vel Reipublicæ fortuna ſervâſſet: quis tandem de interitu meo quæſtionem tuliſſet? Sed ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanum, Pompejum, noſmetipſos cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fue-

Occupatio.

Percunctatio.

Simil: cad: 8. Correctio Ironica & recapitulatio exemplorum. Diſſoluta.

urbis ſolùm, ſed etiam omnium gentium cogitabant.

Niſi fortè: Occurrit tacitæ objectioni, quâ videbatur Clodii factum elevari poſſe. Dices quæſtionem novam ferendam non fuiſſe; quia res perfecta non eſt, nec Pompejus occiſus eſt. Reſpondeo, non minùs puniri debuiſſe; quia non exitûs rerum, ſed hominum conſilia, ſeu mala voluntas, legibûs vindicantur.

Minùs dolendum: Quia reſpublica ipſo opere vulnus non accepit.

Puniendum nihilô minùs: Quia nihilô minor fuit improbitas Clodii necem jubentis, quàm ſi Pompejus revera cecidiſſet; in quem ſenſum Juvenalis: *Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum, facti crimen habet.*

Quoties ego ipſe: Ter videtur inſidiis Clodii appetitus Cicero. Primò antequam ex urbe pelleretur. Deinde paulò pòſt, quàm in urbem rediit. Deniq; paulò antè, quàm haberetur hæc oratio. Sic infrà de Clodii ſica loquitur: *hæc intentata nobis eſt &c.* hæc eadem *longô intervallo converſa rurſus eſt in me: nuper quidem &c. me ad regiam pœnè confecit.*

 Con-

Antitheta. fuerunt illa: P. Clodii mortem æquô
Distributio. animô nemo ferre poteſt. Luget Sena-
Disjunctio. tus: mœret Equeſter Ordo: tota civi-
Metonymia tas confecta seniô eſt: ſqualent muni-
Metaphora cipia: affli ctantur coloniæ: agri de-
Incija. niquè ipſi tam beneficium, tam ſaluta-
rem, tam manſvetum civem deſide-
Pompeji mentem in lege ferenda interpretatur. rant. Non fuit ea cauſa, judices,
profectò non fuit, cur ſibi cenſeret
Pompejus quæſtionem ferendam:
Geminatio. ſed homo ſapiens, & alta & divi-
na quadam mente præditus, multa
vidit; fuiſſe ſibi illum inimicum:
fami-

Confecta ſeniô eſt: Luctu & tædiô, deſideriôq; Clodii contabeſcit; nam ſenium hìc, & alibi quoq; ab aliis accipitur pro mœrore, ſqualore &c.

Manſvetum: Manſvetum dicitur, quod innoxium eſt, & ſine periculo manum palpantis admittit, quaſi *manu aſſvetum.*

Non fuit ea cauſa: Non ideò Pompejus tulit novam quæſtionem, quòd P. Clodii mortem æquô animô ferre nemo poſſet.

Illum inimicum: Clodius fere perpetuus erat Pompeji inimicus. Hunc in foro contumeliis ùt mollem & impudicum palàm affecit; quòd unô digitô caput ſcalperet, exprobravit; Tigranem,quem in vinculis habebat Pompejus, eripuit: eum deniq; per ſervos & libertos bis interficere conatus eſt. Reconciliati tamen ſunt ante ſecundum Pompeji conſulatum, quando Clodius ejus partes, ut conſulatum obtineret, complexus eſt. Ut ne igitur, ut infrà dicit, videretur minùs ſincera fuiſſe reconciliatio: voluit in hac cauſa Clodio tanquam amico hoc tribuere, ut nova lege de ejus interitu quæreretur.

Fa-

familiarem Milonem: in communi omnium lætitia si etiam ipse gauderet: timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vidit, sed illud maximè: quamvis atrociter ipse tulisset: vos tamen fortiter judicaturos. Itaquè delegit è florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque verò, quod nonnulli dictitant, secrevit in judicibus legendis amicos meos. Neque enim hoc cogitavit vir justissi-

Callidè sibi & Pompejũ & judices conciliat.

Metaphora Prolepsis.

Familiarem Milonem: Milo dignitatem Pompeji contra Clodii furorem, & conatus semper & ubiq; defenderat. Ne ergo videretur Pompejus agi studiô partium erga Milonem, contra Clodium: extra ordinem nova lege quæri voluit.

Infirmior fides: Vide paulò antè; ne putaretur non sincera fuisse reconciliatio, & ne videretur sinistro affectu duci in Clodium.

Sed illud maximè: Tantam opinionem de vestra, judices, virtute concepit Pompejus: ut, quàmvis pro sua justitia & sapientia Milonis saluti consultum vellet, tulerit: ut extra ordinem de ejus causa quæreretur, confidens legem hanc Miloni non obfuturam, vosq; judices tam fortes ac constantes fore: ut hoc neutiquam in præjudicium accipiatis, sed judicetis pro æquitate rei.

Quod nonnulli dictitant: Objectioni respondet, quâ jactabatur, Pompejum in judicibus legendis secrevisse amicos Ciceronis, ut in hujus gratiam pro Milone judicarent.

Neq; hoc cogitavit: Ille non hoc in consilio habuit, ut eligeret meros meos amicos, sed ut merè bonos eligeret judices, & tales, qui Reipublicæ studiosi. Isti autem cùm mei non quidem sint familiares: sunt tamen amici omnes; quia etiam me Reipublicæ studiosum amant; ergo elegit amicos, non quia mei amici; sed quia boni &

Sententiosè. stissimus: neque in bonis viris legendis id assequi potuisset: etiamsi cupiisset. Non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quae latè patere non possunt, propterea, quòd consvetudines victûs non possunt esse cum multis. Sed siquid possumus: ex eo possumus, quòd Respublica nos conjunxit cum bonis. Ex quibus ille cùm optimos viros legeret: idque maximè ad fidem suam pertinere arbitraretur: non potuit legere non studiosos mei. Quòd verò te, L. Domiti, huic quaestioni praeesse maximè voluit: nihil quaesivit aliud, nisi justitiam, gravitatem, humanitatem, fidem. Tulit, ut consularem necesse esset: cre-

Virtutes judicis. Incisa.

Reipublicae studiosi.

Neq; in bonis viris: Ut omnes isti sint amici mei, hoc est, familiares; non in illo sensu; mecum conjuncti ad bonum Reipublicae procurandum.

Mea gratia: Quòd alii mei amici sint, me gratiâ dignentur: non est propter familiaritatem, & consvetudinem victûs; sed quia optimus quisq; amicus est illi, quem secum Respublica conjunxit.

Siquid possumus: Gratiâ apud alios.

Maximè ad fidem suam: Vir justus enim judicat ad fidem suam pertinere, ut judiciis praeponat optimos quosq;.

L. *Domiti:* Honorificâ Domitii quaesitoris mentione ejus benevolentiam aucupatur, quem fortassè sciebat à causa Milonis esse nonnihil alienum.

Tulit, ut Consularem &c. In lege sua statuit Pompejus, ut quaesitor necessariò esset Consularis, id est, ex iis, qui Consules fuerant.

Cre-

credo, quòd Principum munus esse ducebat, resistere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati. Ex consularibus te creavit potissimùm. Dederas enim, quàm contemneres populares insanias, jam ab adolescentia documenta maxima. Quamobrem, Judices, ut aliquando ad causam crimenquè veniamus: si nequè omnis confessio facti est inusitata: nequè de causa quidquam nostra aliter, ac nos vellemus, à senatu judicatum est: & lator ipse legis, cùm esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit: & electi judices, isquè præpositus quæstioni, qui hæc justè sapienter-

Simil: ead:

9. *Epilogus & Anacephalæosis hactenus dictorũ de 3. præjudiciis.*

Credo, quòd Principum &c. Consulares sunt Principes civitatis: Principum munus est, pro sua gravitate & auctoritate opponere se plebis temeritati, neq; seditiosorum flabello quamlibet in partem abripi &c.

Documenta maxima: Asconius de constantia Domitii: *Nam eo tempore, cùm Cn. Manlius tribunusplebis, subnixus libertinorum & servorum manu perditissimam legem ferret: ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, idq; per tumultum ageret, & Clivum Capitolinum obsideret: discusserat, perruperatq; cœtum Domitius, ita, ut multi Manlianorum interficerentur. Quò factó & plebem infimam offenderat, & senatûs magnam gratiam inierat.* Forte & antè Præturam adolescentior adhuc dederat alia constantiæ ac virtutis specimina.

Quamobrem: Hactenus amolitus est præjudicia: nunc ad Narrationem.

PROPOSITIO. terquè disceptet: reliquum est, judices, ut nihil jam aliud quærere debeatis, nisi, uter utri insidias fecerit. Quod

Silentium petit. *Docilitatem facit.* *Brevitatē promittit.* quò faciliùs argumentis perspicere possitis: rem gestam vobis dum breviter expono; quæso, diligenter attendite.

NARRATIO. P. Clodius cùm statuisset omni scelere in prætura vexare Rempublicam, videretquè ita tracta esse Comitia annò superiore: ut non multos menses Præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ùt cæteri: sed & L. Paulum Collegam effugere vellet, singulari virtute civem: & annum integrum ad dilacerandam Rempublicam

Metaphora. quæreret: subitò reliquit annum suum, sequè in annum proximum transtulit, non,

*P.Clodius:*Narrationem auspicatur ab expositione consiliorum P. Clodii, quâ & invidia in Clodium concitatur, & probabilior redditur narratio,

*Ita tracta:*De die in diem dilata, adeò,ut consules Domitius Calvinus,& Valerius Messala septimo mense vix tandem inierint consulatum; quod etiam in comitiis Prætoris videtur contigisse: ut quinque menses ad summum gesserint præturam.

L. Paulum Collegam: Qui Calvino & Messala Coss: iniit præturam, eratq; Calvini competitor.

Effugere vellet: Veritus, ne L. Paulus sua virtute & magnitudine animi ipsius consilia impediret.

Ad dilacerandam. Crudeliter vexandam remp.

Reliquit annum suum: Destitit petere Præturam annô suô, id est, eô annô,quô, per legem Corneliam, Præturam gerere poterat,agens annum ætatis nonum & trigesimum. Tempore Ciceronis certi singulis magistratibus anni fuêre

non, ùt fit, religione aliqua: sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, ad evertendam Rempublicam, plenum annum atquè integrum. Occurrebat ei mancam ac debilem præturam suam futuram Consule Milone: eum porrò summo consensu populi Romani Consulem fieri videbat. Contulit se ad ejus competitores: sed ita, totam ut petitionem ipse solus, etiam invitis illis gubernaret: tota ut comitia suis, ùt dictitabat, humeris sustineret. Convocabat tribus: se interponebat: Collinam novam de- le-

Causa finalis.

Metaphora

Metaphora Stylus narrationis.

Simil: cad:

ère destinati, ita, ut Quæstura annô ætatis septimô, & vicesimô: Tribunatus plebis annô trigesimô, Ædilitas annô septimô & trigesimô; Prætura nonô,& trigesimô, & tandem Consulatus annô quadragesimô tertiô posset geri.

Non religione aliqua: Non quia viderat sinistra auspicia &c.

Occurrebat ei, mancam &c. Clodio veniebat in mentem, fore,ut in prætura sua Rempublicam vexare non posset: si eôdem annô,quô Prætor futurus erat,Milo gereret consulatum.

Contulit se &c. Clodius amplexus est partes eorum, qui æmuli & competitores erant Milonis,ùt Publ. Plautius Hipseus, & Q. Metellus Scipio.

Petitionem gubernaret: Partes eorum egit tanquam ipse principalis & solus esset; quidquid comitiorum tempore fiebat: actum est per Clodium, maximè quæ excitatæ sunt seditiones &c.

Se interponebat: Sequestrum se constituebat ad corrumpenda populi suffragia, vel interpretem, vel divisorem.

Collinam novam conscribebat: Collina dicebatur una ex

Membratim.
Simil: cad:

lectu perditissimorum civium conscribebat. Quantò ille plùra miscebat: tantò hic magìs in dies convalescebat. Ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum Consulem: idquè intellexit non solùm sermonibùs, sed etiam suffragiîs populi Romani sæpè esse declaratum: palàm agere cœpit, & aperte dicere, occidendum Milonem. Servos agrestes & barbaros, quibûs sylvas publicas depo-

ex quatuor tribubus urbanis,sic dicta à porta Collina. Ultra illam veterem Clodius conscripsit & conduxit novam tribum ex delectu perditissimorum hominum,quam Cicero novam Collinam vocat; fortè ob allusionem aliquam. Voluit Clodius hac ratione pluralitatem suffragiorum comparare competitoribus Milonianis.

Quantò ille: Clodius: *Hic* Milo.

Ubi vidit homo: Adverte in hac narratione, quemadmodum insidiarum suspicionem à Milone removeat, ad Clodium convertat. Clodio vivente summo consensu populi R. Consul fiebat Milo: ergo nulla ratio fuit, cur Milo ad adipiscendum consulatum Clodio necem vellet inferre: At contra Clodius videbat Milonem fore consulem, magnô suô, ùt ipse putabat, damnô; ergo magna ratio fuit, cur eum vellet occidere.

Sæpè esse declaratum: Quia populus jam frequenter ad comitia convenerat: ¦Sed ea vel obnuntiationibûs vel auspiciis fuerant impedita.

*Servos:*Clodii violentiam describit à comitatu, à conditione comitum, ab eorum moribûs, à rebus antè actis.

*Barbaros:*Barbari dicuntur feroces,immanes,nullis studiis aut legibûs ad humanitatem expoliti.

Etru-

populatus erat, Etruriamquè vexârat, ex Appennino deduxerat, quos videbatis. Res erat minimè obscura. Etenim palàm dictitabat, Consulatum Miloni eripi non posse: vitam posse. Significavit hoc sæpè in Senatu: dixit in concione. Quin etiam Favonio fortissimo viro, quærenti ex eo; qua spe fureret; Milone vivo? respondit, triduò illum, ad summum quatriduò periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cùm sciret Clodius, (nequê enim erat difficile scire,) iter solemne, legi-

MineClodii in Milonem Adjunctio.

Testimonium.

10.

Etruriam: Regionem Italiæ, Tyrrheno mari incumbentem, & ad primam usq; Tiberis ripam protensam, quæ hodie complectitur Valdi Magra, Ducatum Massa, Ditionem Reip: Luccensis, statum Præsidii, regionem Florentinam &c.

Ex Apennino: Monte, sive Alpibus, quæ per mediam Italiam in longum extenduntur. Dextra pars Tyrrhenum mare, sinistra Adriaticum respicit. Apennicolæ dicuntur, qui montem hunc incolunt.

Quos videbatis: Probabilem efficiunt orationem, si testata & clara dici videantur.

Spe fureret: Audax Metaphora, quâ Cicero Clodii furiosi hominis animum describit; quid spei haberet Milone vivo?

Ad hunc M. Catonem: Qui inter judices sedebat.

Interim cùm: Reddit rationem, propter quam Clodius facilè resciverit, Milonem esse profecturum; quia Milonis iter erat *solenne*, & singulis annis certo die fieri consvêrat; quia *legitimum*, & legibûs constitutum; quia deniq; *necessarium*; quæ necessitas ratione Dictaturæ Milonem urgebat.

An-

Circumstantia temporis. legitimum, necessarium ante diem XIII. Kalendas Februarii Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum; *Causa finalis.* quòd erat Dictator Lanuvii Milo: Româ subitò ipse profectus pridie est: ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret. Atquè ita profectus est: ut concionem *Metonymia.* turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est,

Ante diem XIII. Januarii vicesimo. *Kalendas*, id est, ante Kalendas.

Lanuvium: Municipium Româ distans 25. mill. Italicìs, Ariciam versùs. Hodie *Indivina* dicitur, sita in *Campagna di Roma*, vel etiam *Citta Lauina*.

Ad Flaminem prodendum: Ut Flaminem nominaret, quem Dictatores in oppidis Italiæ prodire seu nominare consuêrant. *Flamen* erat sacerdos, sic dictus à filo, quo caput cinctum habebat Plerumq; Flamines in capite habebant pileum: quod; cùm per æstus ferre non possent: filô tantùm capita religare cœperunt; nam nudis penitùs capitibûs incedere nefas erat. Unde ab hoc filo, quasi *filamines*, & inde *flamines* dicti. *Prodere* flaminem, locutio est Romanis consveta, pro nunciare, creare, nominare; ita: *prodere Interregem.* In aliis alias locutiones proprias habebant: ùt: *dicere Dictatorem, & Magistrum Equitum: capere Vestalem: Facere, creare consulem: Cooptare augurem: designare consulem: legere in senatum &c.*

Dictator: Municipiorum magistratus interdum duo erant, ac tum Duûmviri: interdum unus: ac tum ille vel *Prætor*, vel *Dictator* dicebatur.

Pridie: Decimô nonô Januarii abiit Clodius Româ.

Ante suum fundum Quem habebat in via Appia.

Concionem turbulentam: Aconius: *sunt autem concionati* eo

est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusque voluisset: nunquam reliquisset. Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est: domum venit: calceos & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ùt fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis; cùm jam Clodius, siquidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviàm fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullîs impedimentîs, nullîs Græcîs comi-

Aliæ circumstantiæ.

Apparatus utriusq;.

eo die, ùt ex actis apparet, Cajus Sallustius & Qu: Pompejus, utriq; & inimici Milonis, & satis inquieti &c.

Nisi obire: Peragere eô locô, eo tempore facinus.

Eo die: Quo profectus est, vicesimo Januarii.

Calceos & vestimenta: Calceos senatorios & urbanos, togamq; posuit, ut viatorios calceos, perones fortassè & penulam assumeret. Senatorii calcei ab aliis fuêre diversi: & quidem senatores patricii habebant calceos cum corrigiis, quibûs alligabantur usq; ad medium crus. Hæ corrigiæ dicebantur lora patritia, quibus adsuta erat lunula circa talos, ideò *lunati calcei & patritii*; nam aliorum senatorum calcei non erant lunati, hoc est, non habebant illas lunulas. Scribunt nonnulli calceos senatorum fuisse auratos.

Uxor comparat: Fausta vocabatur, filia Cornelii Sullæ; dum hæc se ad iter parat.

Id temporis: Tam serò, sub id tempus.

Siquidem eo die: Si Clodius rediturus erat Romam: ût fingebat.

Nullîs Græcîs comitibûs: Romani proceres in familia sua studiorum causâ Græcos fovebant, Rhetores, Gramma-

Ironicè. mitibus, ùt solebat: sine uxore, quod nunquam fere: cùm hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâsset, cum uxore veheretur in rheda penulatus, magno & impedito, & muliebri ac delicato ancillarum, puerorumquè comitatu. Fit obviàm Clodio ante fundum ejus horâ fortè undecimâ, aut non multò secùs. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum. *Pugnæ descriptio.* Adversi rhedarium occidunt; cùm autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desiluisset, sequè acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis partim recurre-

maticos, Medicos, Philosophos, Pöetas; ùt Lucullus Archiam, Piso Græcum Pöetam. Vide *Pisonianam*.

Sine uxore: Fulvia, quæ deinde nupsit Antonio, & allatum Ciceronis demortui caput consputavit, lingvam extraxit, acu crinali pertoravit: antequam in rostris poneretur.

Insidiator: Milo, à quo contendunt adversarii insidias fuisse comparatas. Est ironia.

Magno & impedito comitatu: Habebat Milo secum comitatum, non modò magnum, sed & *impeditum*; qui & sarcinas secum tulerat, & ita vestitus erat, ut non posset facilè se ad pugnandum comparare: *Impeditis* opponitur *expeditus Clodius*, & *sine impedimentis* in præcedentibus verbis. Præterea comitatus mulierum & ancillarum, & puerorum erat.

Hora ferè undecima: Unâ ferè horâ ante solis occasum; nam Romani veteres diem in horas duodecim, noctem in totidem dividebant: ita horas inæquales, & æstate quidem diurnas longiores, breviores nocturnas: hyeme contrà

rere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur: partim, quòd hunc jam interfectum putarent: cædere incipiunt ejus servos, qui pòst erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum & præsenti fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent: domino succurrere prohiberentur, Milonemquè occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & revera putarent, fecerunt id servi Milonis, (dicam, enim non derivandi criminis causâ, sed ùt factum est,) nequè imperante, nequè sciente, nequè præsente do-

Periphrasis
Polysyndeta
Simil: cad:

trà nocturnas longiores, breviores diurnas habuerunt. Horas autem metiebantur primùm ad clepsydras, dein etiam ad horologia sciatherica, quorum primum ex Sicilia advectum, in foro positum fuit à M. Valerio: quod cùm ad clima Siciliæ descriptum, ad horas Romæ non conveniret: L. Philippus Censor aliud juxtà constituit. Deinde aliquantò pòst P. Cornelius Nasica censor ex aqua fecit horarium. Cæterùm habuerintnè horologia rotata veteres Romani, dubitari possit.

Fecerunt id servi: Prudenter cædis mentionem vitat, tanquam odiosam; satis quidem hinc intelligitur, occisum esse Clodium: sed mollioribûs verbis res proponitur per hanc circumlocutionem & periphrasin.

Derivandi criminis: Convertendi à Milone in ejus servos, & præsertim in Birriam gladiatorem, qui Clodii minitantis humerum romphæâ trajecit: ùt auctor est Pedianus.

Neq; præsente: Non erat præsens Milo in illo loco, ubi ejus servi occidebant Clodium; neq; sciebat eum vulnerari.

Hæc

11. *Epiphonema.* domino, quod ſuos quisquè ſervos in tali re facere voluiſſet. Hæc ſicut expoſui: ita geſta ſunt, judices: inſidiator ſuperatus: vi victa vis, vel potiùs, *Præteritio.* *Repetitio.* oppreſſa virtute audacia eſt. Nihil dico, quid Reſpublica conſecuta ſit: nihil, quid vos: nihil, quid omnes *Conceſſio.* boni: nihil ſanè id proſit Miloni: qui hôc fatô natus eſt, ut ne ſe quidem ſervare potuerit, quin unà Rempublicam, vosquè ſervaret. Si id jure non poſſet: nihil habeo, quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & neceſſitas *Polyſyndeta* *Inciſa.* barbaris, & mos gentibus, & feris na*Adjunctio.* tura ipſa præſcripſit, ut omnem ſem*Simil: cad:* per vim, quacunquè ope poſſent, à cor-

Hæc ſicut expoſui: Poſt narrationem ad conſtitutionem cauſæ delabitur: & primùm, quid non ſit dicturus, exponit: ut omni errore ſublato, liquidiùs quæſtionis ſtatus appareat.

Nihil dico: Removet à cauſa per diſſimulationem,quæ dici potuiſſent; per diſſimulationem, inquam; nam inferiùs ea dicit, quæ ſe hôc locô negat eſſe dicturum. Hoc igitur aſſerit,non ut planè neget horum ſe facturum eſſe mentionem:ſed ut majorem oſtendat in cauſa fiduciam.

Hôc fatô natus eſt: Captat benevolentiam: Milo adeò conjunctas habet omnes vitæ ſuæ rationes cum Republica:ut nemo Reipublicæ ſit hoſtis, qui non ipſi quoq; bellum indixerit: atq; adeò non poſſit vitam ſuam ab inimicorum telis defendere: quin hoſtes Reipublicæ profliget, ſi quos profligat.

Si id jure non &c. Si jus ſui defendendi non habuit.

Sin hoc & ratio: Quatuor legum fontes, rationem,conſve-

corpore, à capite, avita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telîs, aut vestrîs sententiîs esse pereundum. Quod si ita putâsset: certè optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primùm petitum: quàm jugulari à vobis; quia se illi non jugulandum tradidisset. Sin hoc nemo vestrûm ita sentit: illud jam in judicium venit, non, occisusné sit, quod fatemur: sed jure, an injuriâ: quod multis in causis sæpê quæsitum est. Insidias

Synonyma.

A consequentibus.

Traductio.

STATUS & CONSTITUTIO. CAUSÆ.

svetudinem, necessitatem, naturam complectitur.

Non potestis: Non potestis Milonem damnare, quôd Clodium insidiatorem occiderit: quin præjudicium feratis in omnes, qui vim vi repulerint, & eos damnandos in judicio statuatis, qui non à latronibus occidi se permiserint; à quo judices ipsa rei indignitate deterret.

Quòd si ita putasset: Si putâsset sibi vel Clodii telis, vel vestris sententiis esse pereundum: à Clodio interfici maluisset. Sic enim amat Rempublicam: sic vos omnes diligit: ut mortem non tam reformidet, quàm vereatur, ne si illum damnaveritis,qui se Clodio non præbuit jugulandum: in vos tam iniqui judicii infamia,& à vobis in totam Rempublicam redundet.

Illud jam: Propria constitutio quæstionis; quod est necessarium oratori, ne animi judicum, ad ea, quæ parùm attinent, intenti, longiùs evagentur.

Quod fatemur: Occisum esse; negat tamen eam cædem, imperante aut sciente Milone,contigisse.

Multis in Causis: In causa Horatii, qui sororem: in cau-

Repetit, quæ dixit de præjudiciis.

dias factas esse constat: & id est, quod Senatus contra Rempublicam factum judicavit. Ab utro factæ sint: incertum est. De hoc igitur latum est, ut quæreretur. Ita & Senatus rem, non hominem, notavit: & Pompejus de jure, non de facto quæstionem tulit.

12. Communicatio.

Nunquid igitur aliud in judicium venit, nisi, uter utri insidias fecerit? profectò nihil. Si hic illi: ut ne sit impunè: si ille huic: tum nos scelere

CONFIRMATIO. *Major.*

solvamur. Quônam igitur pactô probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem in

Traductio. Synonymia.

Milonis morte propositam, magnas uti-

causa Trebonii, qui tribunum militum stuprum, sibi inferentem occiderat &c.

De hoc igitur latum est: Lex igitur senatûs, & Lex Pompeji extraordinariam hanc quæstionem imperans, est in hunc finem lata: ut disceptetur, an Milo, an Clodius insidiator fuerit? Removet iterum præjudicia.

Hic illi: Milo Clodio. *Si ille huic:* Clodius Miloni. Clarissimè ponit statum.

Satis est quidem: Incipit prima pars Confirmationis per conjecturam, uter fuerit insidiator. Argumentum est tale: Quoad personam Clodii sufficeret probare: eum fecisse insidias & mortem alteri intentâsse, cui ex morte alterius majus commodum esset sperandum: majus autem commodum Clodio ex morte Milonis, quàm huic ex morte Clodii erat sperandum, ergo verosimile est, Clodium fuisse insidiatorem, non Milonem.

Illud

utilitates fuisse. Itaquè illud Cassianum, CUI BONO FUERIT, in his personis valeat. Etsi boni nullô emolumentô impelluntur in fraudem, improbi sæpè parvô. Atqui Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modò ut Prætor esset non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam ut hîs Consulibûs prætor esset, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus certè, sperâsset se posse Rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus, cujus illi conatus, ut ipse ratiocinabatur, nec, si possent, re-

Sententia moralis.

Minor probatur Enumeratione emolumentorum Clodii.

Illud Cassianum: Cassius Judex severissimus, à quo per proverbium *Judices Cassiani* dicuntur, quoties quæsitor judicii alicujus esset, in quo quæreretur de homine occiso: svadebat, atq; etiam præibat judicibus, (hoc, quod Cicero nunc admonet,) ut quæreretur: *cui bono* fuisset perire eum, de cujus morte quæreretur; & is illius cædis auctor judicaretur: cui ea cædes utilitatem peperisset.

Cui bono fuerit: i. e. cui homini, aut rei hæc res fuerit bono, hoc est, profuerit.

In fraudem: Ad insidias alteri struendas: ad malum, ad periculum, ad damnum inferendum: fraus enim accipitur sæpè pro crimine, damno &c.

Non eo Consule: Non tum, quando Milo Consul.

Ut hîs Consulibûs: P. Plautio Hypsæo, & Qu. Metello Scipione, ad quos se contulerat, dum competitores erant Milonis: ùt suprà.

Si non adjuvantibus: Cavet Scipionem offendere; quòd Pompeji socer esset; ideoq; non absolutè dicit, eos Consules fuisse Clodium adjuturos: & paulò infrà, *ut ipse ratiocinabatur*; Clodius putabat ita, quidquid illi deinde facturi fuerant.

 Cùm

Allegoria. reprimere cuperent; cùm tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam. *Communicatio cum judicibus.* An verò, judices, vos soli ignoratis? vos hospites in hac urbe versamini? *Synonyma.* vestrae peregrinantur aures, nequè in hoc pervagato civitatis sermone versantur: quas ille leges, si leges nominandae sunt, *Correctio.* ac non faces urbis, & pestes Reipublicae, *Metaphora.* fuerit impositurus nobis omnibus atquè inusturus? Exhibe, exhi-

Cùm tantum beneficium: Cùm P. Clodii beneficiô se factos esse Consules recordarentur.

Frangere; Allegoria ab arboribus ducta: quæ dum teneræ sunt, facilè flectuntur: dum corroboratæ, ne frangi quidem facilè possunt.

An verò judices: Probat, destinâsse Clodium plurimas malas leges ferre in sua prætura: quas ferre non potuisset, vivo & Consule Milone:ergo utile sibi ducebat Milonem è medio tollere.

Soli ignoratis &c. Vide, quid faciant hæ Synonymiæ. Quàm frigida fuisset oratio: si jejunè dicere voluisset: *Constat vobis, Clodium perniciosas leges laturum fuisse in sua prætura:* At ipse judices interrogat, an non sciant, non audiverint, quæ tota urbe circumferuntur? insistit, urget, una & eâdem re variis modis expolita, & repetitis quodammodò ictibûs impressa.

Faces urbis: Faces ad excitanda seditionum incendia.

Pestes: Quæ leges interitum darent Reipublicæ.

Inusturus: Quemadmodum servorum fugitivorum frontes punctis quibûsdam inuruntur; ita Clodius Reipublicæ in servitutem à se datæ contumeliosas has leges fuisset impressurus.

Ex-

hibe, quæso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te ajunt eripuisse è domo, & ex mediis armis turbaquè nocturna, tanquam Palladium extulisse; ut præclarum videlicet munus ac instrumentum tribunatûs ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. Et adspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, cùm omni-

Geminatio.

Festiva comparatio, & locutio ironica.

Digressio in Sext. Clodium.

Exhibe, exhibe: Ipsum adversarium Sext. Clodium simulata familiaritate,& mira urbanitate compellat;ut sibi leges illas, quas Clodius laturus erat, jam scriptas, jam in suo librario comprensas palàm exhibeat.

Sexte Clodi: Hic fuit scriba P. Clodii, quo auctore,ùt in argumento orationis diximus, Clodii cadaver curiæ illatum,ibiq; crematum est,curiâ ipsâ conflagrante; ideo *Lumen curiæ* infrà appellat per ironiam & allusionem.

Librarium: Cistellam, ubi custodiuntur libelli & litteræ. Solebant autem hæc libraria sive scrinia librorum secum ad forum & curiam deferre.

E domo: P. Clodii.

Palladium: Quemadmodum Metellus Pontifex eripuit Palladis simulacrum ex ædis Vestæ deflagrantis incendio; nam ad istud factum videtur hic alludere Cicero: Metellus statuam hanc tanto cum suo periculo ex igne eripuerat;ut oculorum usu perpetuò fuerit privatus.Creditur fuisse illa ipsa Palladis statua,quæ olim Trojæ fuit, de qua Virgilius & alii Pöetæ.

Instrumentum: Tanquam librum, & ut J. C. vocant, Inventarium, in quo plurimæ leges ad convellendum Reipublicæ statum, quôq; tanquam instrumentô seditiosus tribunusplebis usurus erat ad evertendam Rempublicam.

Et adspexit me: Fingit,sextum Clodium torvos oculos

Allusio. omnibus omnia minabatur. Movet
13. me quippe lumen Curiæ. Quid? Tu
Antitheta. me iratum, Sexte, putas tibi, cujus
tu inimicissimum multò crudeliùs eti-
Repetitio. am punitus es, quàm erat humanitatis
Enumeratio meæ postulare? Tu P. Clodii cruen-
Simil: cad: tum cadaver ejecisti domô, tu in pu-
Dissoluta. blicum abjecisti: tu spoliatum imagini-
Incisa. bûs, exsequiis, pompâ, laudatione,
infelicissimis lignîs semiustulatum, no-
ctur-

in se conjecisse: dum hæc loqueretur. Illis minacibûs oculis me intuitus est, quibûs utebatur olim, cùm in tribunatu Clodii minister aut dux esset seditionis &c.

Lumen Curiæ: Alludit ad curiam conflagrantem. Vide suprà N. 12.

Cujus tu inimicissimum: P. Clodium intelligit: Quid ego tibi irascar, inquit: qui de maximo meo inimico P. Clodio majorem crudelioremq; vindictam sumpsisti, quam ego postulâssem? quàm crudelis enim tu fuisti in Clodii cadaver!.

Punitus es: Pro punivisti, sive ultus es. Legitur verbum *puniri* etiam aliquando activè, & per modum verbi Deponentis.

Cruentum cadaver: Oblitum cruore, corpus nudum, discalceatum,ùt habet Asconius, sicut in lectulo erat positum, non locum de more, non amomô & casiâ delibutum &c. *Ejecisti domô:* Quando in foro posuisti, in publicum detulisti, *Spoliatum imaginibûs*, sine pompa funeris, quæ apud alios fiebat, prolatis nobilium majorum imaginibûs: ergo sine exsequiis & solita pompa,sine *laudatione funebri*, *infelicissimîs lignîs*, subselliis nempe & tribunalibûs ex curia desumptis, *semiustulatum*, media parte crematum, reliquisti in publico foro;ut canes possent carnes adustas aggredi, devorare. Sæviisti ergo in mortui cadaver, quæ res omnium crudelissima.

Quam

ſturnis canibus dilaniandum reliquiſti. Quam rem, etſi nefariè feciſti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem expromſiſti tuam; laudare non poſſum, iraſci certè non debeo. P. Clodii Præturam non ſine maximo rerum novarum motu proponi ſolitam eſſe videbatis, niſi eſſet is Conſul, qui eam auderet poſſetquè conſtringere. Eum Milonem eſſe cùm ſentiret univerſus populus Romanus; quis dubitaret ſuffragiô ſuô, ſe metu, periculô Rempublicam liberare? At nunc P. Clodiô re- *Periphraſis.*

Quam rem: Etſi hoc malè & nefariè feceris;quia feciſti in meo inimico, non equidem laudo, ſed tibi idcirco non iraſcor.

C. Præturam &c. Redit ad propoſitum, unde digreſſus erat, occaſione S.Clodii ſcribæ. Videbatis, conſtabat vobis, Clodium,ſi prætor futurus erat, plurimas novas res moturum, niſi Conſul foret aliquis, qui Prætorem conſtringeret. Talem cùm ſciret populus, fore Milonem, ſuô ſuffragiô Conſulatum ei deferebat. Probabit nunc ex hoc ipſo,Miloni ex Clodii morte nullum commodum acceſſiſſe. Quare? Vivô Clodiô facilius erat Miloni conſulatum adipiſci; eô mortuô nunc difficilior eſt adeptio conſulatûs.

Proponi ſolitam eſſe: Solitos eſſe homines proponere, antè denuntiare, dicere, Præturam Clodii fore non ſine magno rerum novarum motu.

*Quis dubitaret &c.*Dicere potuiſſet,quis dubitaret Miloni deferre conſulatum? Sed longè majore cum emphaſi dixit, ſuô ſuffragiô efficere,ut ipſe metu, Reſpublica periculô, per conſulatum nempe Milonis, liberetur.

At nunc: Antè Miloni armis erat Clodianorum vis re-

remotô, usitatîs jam rebûs enitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. Singularis, illa, huic uni concessa, gloria, quæ quotidie augebatur frangendîs furoribûs Clodianîs, jam morte Clodii cecidit. Vos adepti estis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, suffragationem consulatûs, fontem perennem gloriæ suæ perdidit. Itaquè Milonis Consulatus, qui vivô Clodiô labefactari non poterat, mortuô deniquè tentari cœptus est. Non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni. At valuit odium. Fecit iratus: fecit ini-

Antitheta.

Metonymia
Simil: cad:
Metaph:

Conclusio argumenti.

reprimenda; nunc usitato aliis Romanis more, per usitatas res nititur ad consulatum; hæc via est talis, quæ non tantam parit gloriam, ut illa prior; adeoq; non ita promovet ad consulatum.

Tueatur dignitatem: Consulatûs spem, & ipsum consulatum.

Cecidit: Gloria & occasio gloriæ, quam habuit Milo ex eô, quòd Clodianos furores frangeret: jam sublata est.

Suffragationem: Effectus pro causa. Neq; enim Clodii vita & hæc reprimendi Clodiani furoris occasio suffragabatur; sed causa erat, cur populus ab eo sibi metuens, deferret Miloni consulatum.

At valuit: Posset aliquis dicere: etsi non facta est cædes ob spem boni inde redundantis, potuit tamen fieri, ùt sæpè fit, ex mero odio vel ex ira. Ostendit nunc etiam majus fuisse odium Clodii in Milonem; ex quo conjectura secunda, Clodium fuisse insidiatorem.

Pu-

inimicus: fuit ultor injuriæ, punitor doloris sui. Quid, si hæc non dico majora fuerunt in Clodio, quàm in Milone; sed in illo maxima, nulla in hoc? Quid vultis ampliùs? Quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suæ gloriæ: præter hoc civile odium, quô omnes improbos odimus? Ille erat, ut odisset primùm defensorem salutis meæ; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum; postremò etiam accusatorem suum. Re-

Conjectura ab odio.
Synonymia.

Syllogismus.

Causæ odii in Clodio.
Simil: cade

Punitor doloris: Vindex ob dolorem suum.

Quid si hæc: Argumentatio: *Si non oderat Clodium Milo, sed Clodius oderat Milonem: non Milo Clodio, sed Clodius Miloni paravit insidias:*

Atqui non Clodium Milo, sed Milonem Clodius oderat:
Ergo non Milo Clodio, sed Clodius Miloni paravit insidias, Minor probatur à causis. Conclusio est in illis verbis: *Quid vultis?*

Segetem: Occasionem, causam, atq; adeò incrementum, quasi de qua excrescerent quotidie occasiones novæ laudis Miloni.

Præter civile odium: Civile odium est non vehemens, sed moderatum: quale solet esse erga improbos cives, non quale est capitale odium, & internecivum: quô hostes, qui nos volunt perdere, persequimur; ut pereundum nobis sit, nisi illos perdamus.

Ille erat: Dura videtur locutio. Sensus debet esse: illi, Clodio, fuit, intellige, causa: vel ille erat, qui odisset.

Defensorem salutis: Milo me Ciceronem defendit contra vim Clodii.

Vexatorem furoris: Milo furorem ejus, & ipsum Clodium nova molientem sæpè vexârat: contra ipsius arma præsidium comparârat: vim vi represserat.

Reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. Quô tandem animô hoc tyrannum tulisse creditis? Quantum odium illius, & in homine injusto quàm etiam justum? Reliquum est, ut jam illum natura ipsius consvetudoquè defendat: hunc autem hæc eadem coarguant. Nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo, judices? Cùm mœrentibus vobis urbe cessi, judiciumnè timui? non servos, non arma, non vim? Quæ fuisset igitur causa restituen-

Paronomasia.

14.
A natura utriusq; 3. conjectura. Ironia.

Lege Plotia: Juxta legem Plotii, vel Plauti, quæ erat de vi, quam Clodius intulerat alicui.

Quoad vixit: Licèt judicium illud Metelli Nepotis Consulis, edictô discusserit: non tamen ideò reus esse lege Plotia desinebat; quia contra jus fasq; ex illis legum & judiciorum vinculis evolârat.

Tyrannum: Tantò majus odium propterea in Clodio exarsit: quò magis tyrannica & crudelis ejus erat natura nullarum legum patiens.

Reliquum est: Transitio cum ironia. Reliquum est, ut adversarii Clodium defendant, eumq; insidiarum fuisse auctorem negent; quia semper à vi & armis fuit alienus: & contrà, Milonem fuisse insidiatorem convincant, quia semper illa per vim patravit; quæ jure & judiciis exequi potuisset. *Jam illum*, Clodium, *natura ipsius* Clodii: *hunc*, Milonem.

Quid ergo? Probat Clodium fuisse violentum, ex eo; quòd ipse Cicero per vim, & Clodianorum armorum terrorem ejectus est in exilium.

Non servos? Nonnê potiùs timui servos, arma, vim, quàm judicium? His ejusmodi rebûs Ciceronem in exilium expulit Clodius. *Diem*

tuendi mei, nisi ei fuisset injusta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat: multam irrogârat: actionem perduellionis intenderat: & mihi videlicet in causa aut mala, aut mea; non & præclarissima, & vestra, judicium timendum fuit. Servorum & egentium civium, & facinorosorum armis meos ci-

Epicherema Ironia.

Antithesis.

Diem mihi credo: Num mihi judicium intendit, nomen meum detulit, diemquè certum constituit: quo & ipse me apud judices accusaret, & ego me defenderem? Diem dicere nunc accipitur pro *accusare*; quia olim, qui accusabant, petebant à Magistratu certum diem, quo comparandum in judicio.

Multam irrogarat: Rogationem tulerat ad populum, ut mihi multam irrogaret, imponeret. Multam irrogare: est rogationem scriptam promulgare, quæ rogatio multam & pœnam imponendam reo continebat: *Rogatio* autem dicebatur; quia de ea *rogandus erat populus*: *irrogatio*, *quòd adversùs reum conscripta esset*. e.g. Clodius rogare, quærere debebat populum: num vellet Ciceroni aquâ & igni interdici, exilium decerni: si de hoc illovè crimine reus probaretur?

Actionem perduellionis: Quòd ego perduellionis crimen commiserim; qui Lentulum, Cethegum & alios Catilinæ conjuratos de senatûs sententia interfici jussi. Prisci *perduellem* vocabant, qui contra Rempublicam vel majestatem imperii peccâsset.

Videlicet: Videlicet, inservit ironiæ. Tanquam ego debuissem metuere judicium, vel quòd causa esset *mala*; (cùm non fuerit *mala*, sed optima, & præclarissima,) vel quòd esset *mea*; (cùm tamen non tam me attineret, quàm totum senatum, cujus auctoritate jussi conjuratos in carcere jugulari,) & non potiùs causa senatûs.

Servorum: Finitâ ironiâ veram reddit discessûs sui ra-

Geminatio. cives meîs consiliîs periculisquè ser-
Adjuncta. vatos, pro me objici nolui. Vidi enim,
Ab exemplis. vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum Reipublicæ, pœne interfici servorum manu: cùm mihi adesset: qua in turba C. Vibienus Senator, vir optimus, cum hoc cùm esset unà: ita est multatus, ut vitam amiserit. Itaquè quando illius posteà
Mēbratim. sica illa, quam à Catilina acceperat,
Repetitio. conquievit? Hæc intentata nobis est:
Traductio. huic ego vos objici pro me non sum pas-

rationem: Qui videbat, sibi vel vim vi repellendam: & ita cives quondam suis consiliis à conjuratione Catilinæ & exitio servatos, objiciendos armis Clodii: vel exeundum è civitate.

Vidi: Probat exemplis se exivisse de civitate ob vim Clodii, periculum civium. e.g. Hortensii, Vibieni.

Cùm mihi adesset: Cùm mihi assisteret, meamq; causam suâ præsentiâ & auctoritate defenderet.

Cum hoc cùm esset unà: Cùm esset unà cum Q. Hortensio, mihiq; pariter adesset.

Itaq; quando: Pergit ad cætera Clodii facinora; qui ab ipso Catilina edoctus fuerat sicas vibrare, venena spargere, latrociniis omnia complere.

Sica illa: Sicas Romani gladios incurvos appellabant: quibûs qui utebantur, sicarii vocati sunt.

Intentata nobis: Vel paulò antè, quàm urbe cederet: vel alia vice, ùt ipse Cicero describit epist. 3. l. 4. ad Atticum: *Cùm sacrà vià descenderem: injecutus est me cum suis, clamor, lapides, fustes, gladii &c.*

Huic ego: Tum cessi ex urbe; ne meâ causâ boni cives cum perditis confligerent.

Pom-

passus: hæc insidiata Pompejo est. Hæc istam Appiam, monumentum sui nominis, nece Papirii cruentavit: hæc, hæc eadem longo intervallô conversa rursus est in me: nuper quidem, ùt scitis, me ad regiam pænè confecit. Quid simile Milonis? Cujus vis omnis hæc semper fuit: ne P. Clodius, cùm in judicium detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret. Quem si interficere voluisset: quantæ quoties occasiones, quàm præclaræ fuerunt? Potuitne, cùm domum ac Deos penates suos, illo oppugnante, defenderet:

Geminatio.

Natura Milonis pacifica.

Describit occasiones occidendi Clodii.

Pompejo: Quando ad templum Castoris servo sica excidit: ùt suprà.

Istam Appiam: Viam.

Longô intervallô: Cùm inter servos Hypsæi & Milonis pugna commissa est; ubi tradit Asconius, etiam Ciceronem in vitæ periculum à Clodio adductum. *Ad regiam:* ad illud palatium, in quo olim Ancus Martius sedem habuisse fertur. Regiæ plures erant Romæ.

Quid simile Milonis? Milonem ostendit fuisse à violentia penitùs alienum, eô maximè argumentô; quòd multas occasiones omiserit Clodii per vim opprimendi.

In judicium detrahi: Cùm ei diem dixisset Milo: Consul Metellus Nepos, Prætor, Appius Clodius, Clodii frater, tribunusplebis &c. nova novi generis edicta proposuerunt; ne reus adsit, ne citetur &c. & hi impediêrunt judicium.

Cùm domum: Istud ipse Cicero describit in Sextiana: Clodius domum Milonis oppugnârat; Milo, *quanquam dolor animi, innata libertas, prompta excellensq; virtus fortissimum virum hortabantur, ut vim, oblatam, præsertim*

læ-

Repetitio. ret, jure se ulcisci? Potuitnè, cive egregio, & viro fortissimo P. Sextio, collega suo, vulnerato? Potuitnè Q. Fabricio, virô optimô, cùm de reditu meo legem ferret, pulsô, crudelissima in foro cæde facta? Potuitnè L. Cæcilii, justissimi, fortissimiquè Prætoris oppugnata domo? Potuitnè illo die, cùm est lata lex de me? Cùm totius Italiæ concursus, quem mea salus concitârat, facti illius gloriam libens agnovisset: ut etiam si id Milo fecisset; cuncta civitas eam laudem pro sua

Metonymia

sæpiùs ut frangeret, ut refutaret, tanta moderatio fuit hominis &c.

Potuitnè: An non potuit?

P. Sextiô vulneratô? Qui cùm simul tribunusplebis fuisset cum Milone, & obnuntiâsset Clodianis consiliis: *Subitò manus illa Clodiana in cæde civium sæpè jam victrix, exclamat: incitatur, invadit: inermem, atq; imparatum tribunum alii gladiis adoriuntur &c. à quibus hic multîs vulneribûs acceptîs &c.* pro Sextio.

Q. Fabricio: Cùm ex S.C Lex de reditu Ciceronis ferretur, & Fabricius princeps rogationis templum ad promulgandam legem summo manè occupâsset: Clodiani *impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt: occidunt nonnullos: vulnerant multos.*

L. Cæcilii: Tumultus in hunc factus est, cùm Prætor ludos faceret.

Cùm est lata lex de me: Quando legem tulit P. Lentulus Consul, ut Cicero patriæ restitueretur, quo die omnes cives Romani, qui ex tota Italia ad revocandum Ciceronem convenerant, sic exarserunt odiô Clodii, ut si Milo Clodium tum occidisset, omnes hujus facti gloriam, quasi propriam sibi tribuissent, & cædis auctores videri voluissent.

Erat

ſua vindicaret? Atqui erat id temporis clariſſimus & fortiſſimus Conſul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor ſceleris illius, propugnator Senatûs, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſensûs, reſtitutor ſalutis meæ: ſeptem Prætores, octo tribuni plebis, illius adverſarii, defenſores mei: Cn. Pompejus auctor & dux mei reditûs, illius hoſtis: cujus ſententiam Senatus omnis de ſalute mea graviſſimam & ornatiſſimam ſecutus eſt: qui populum Romanum cohortatus eſt: qui cùm de me decretum Capuæ feci; ipſe cunctæ Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti ſignum

Definitiones

Enumeratio

Repetitio.

Erat id temporis: Eo tempore potuiſſet occidere Clodium,quo fautores habuiſſet ad cædem plurimos,ùt Lentulum &c.

Defenſor veſtræ voluntatis: Senatores,Equites,tribuni Ciceronis reditum volebant;horum voluntatem defendit, executus eſt Lentulus.

Patronus: Adjuvit,promovit id, quod populus uno conſenſu, & ſuis ſuffragiis volebat; ſunt hæ definitiones ferè Synonymicæ.

Septem Prætores: Præter unum Prætorem, ùt alibi dicit;nam erant in urbe Prætores octo, tribuniplebis decem.

Cn. Pompejus: Quo auctore & ſententiæ principe ſenatus decrevit, ut ſiquis impediret reditum Ciceronis, in hoſtium numero putaretur.

*Qui populum Rom:*In oratione poſt reditum ad Quirites ſynopſis quædam concionum Pompeji continetur.

Decretum Capuæ: De hac re in Piſonem.

Ta-

gnum dedit; ut ad me restituendum Romam concurrerent. Omnia tùm deniquè in illum odia civium ardebant desideriô mei: quem qui tum intermisisset: non de impunitate ejus, sed de præmiis cógitaretur. Tamen se Milo continuit, & P. Clodium in judicium bis, ad vim nunquam vocavit. Quid? Privato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cûm in Cn. Pompejum pro Milone dicentem impetus factus est: quæ tum non modò occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? Nuper verò cùm M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamquè ado-

Antithesis.

Synæciosis.

Per interrogationem.

Tamen se Milo: Tot occasionibus oblatis non usus est Milo,& semper à vi facienda sibi temperavit: non enim Clodium ad vim unquam vocavit: licèt vim vi propulsârit, & armis provocatus, armis suam reiq; publicæ salutem defenderit.

In judicium bis: Diem dixit ei semel,quod constat:fortè alia vice in alio judicio ejus fuit adversarius cum aliis.

Quid? Privato Milone: Quando Milo privatus erat,in nullo jam magistratu, cùm tribunatum deposuit:accusavit eum de vi ad populum P.Clodius;defendit Pompejus.

Nuper verò: De hac re loquitur Cicero in Philippica 2. *Quidnam homines putarent, si tum occisus esset:cùm tu illum in foro, spectante populo R.strictô gladiô insecutus es? negotiumq; transegisses, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ conjecisset?*

M. Antonius: Est ille ipse, in quem posteà Philippicas habuit Cicero. Nobilissimus erat adolescens: sed posteà seductus, & à quodam Curione dicto, ad varia scelera per-

adolescens nobilissimus Reipublicæ partem fortissimè suscepisset: atquè illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, Dii immortales, fuit! Cùm se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset: magnum Miloni fuit, conficere illam pestem, nullâ suâ invidiâ, Antonii verò maximâ gloriâ? Quid? Comitiis in campo quoties potestas fuit? Cùm ille in septa irruisset: gladios distringendos, lapides jaciendos curâsset: deinde subitò vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim: vos & omnes boni vota face-

Allegoria.

Exclamatio

Contraria.
Repetitio.

Simil cad.

pertractus. Vitâ suâ luxuriosâ adhuc juvenis æs alienum contraxit 340000. Hor.

Illam belluam: Clodium. Allegoria ducta à belluis, quæ venatorum tendiculas & laqueos declinant.

Qui locus: Aliis verbis *occasionem* explicat: *potestas, tempus, causa.*

Quid? Comitiis: Quoties oblata fuit occasio Clodii occidendi: cùm in campo Martio comitia Consularia suis se dictitabat humeris sustinere, id agens: ut Milo repulsam ferret, & Scipio, Hypsæusq; consules crearentur?

In campo: Qui Martius vocabatur; quia Deo Marti consecratus.

In septa irruisset: In illa loca campi, quæ clathris & ligneis repagulis erant disclusa, ubi singulæ centuriæ; singulis septis distinctæ, suffragia ferebant.

Vultu Milonis: Qui se ejus furori objecerat.

Ad Tiberim: Qui campum Martium perfluit.

Uti

faceretis; ut Miloni uti virtute sua liberet? Quem igitur cum omnium gratia noluit: hunc voluit cum aliquorum querela? Quem jure, quem loco, quem tempore, quem impunè non est ausus, hunc injuriâ, iniquô locô, alieno tempore, periculô capitis non dubitavit occidere? Præsertim, judices, cùm honoris amplissimi contentio, & dies comitiorum subesset: quo quidem tempore, (scio enim quàm timida sit ambitio, quantaquè & quàm solicita cupiditas consulatûs,) omnia non modò, quæ reprehendi, palàm: sed etiam quæ obscurè cogitari possunt, time-

16. Conclusio argumenti.

4. Conjectura. A circumstantia temporis. Thesis.

Uti virtute sua: Fortiter facere placeret, & Clodium occidere. Id tamen apertè non dixit, sed prudenter orationem mollivit; ne judicum aures offenderet: quemadmodum suprà: *Fecerunt id servi Milonis &c.*

Quem igitur: Argumentatio, & argumenti amplificati conclusio: *Qui hominem cum omnium gratia, locò commodo & tempore non vult occidere: multò minùs hominem cum aliquorum querela, alieno loco & tempore vult occidere: Sed Milo Clodium cum omnium gratia, loco commodo & tempore noluit occidere. Ergo multò minùs &c.* Sed observa, quàm aliter Syllogismos proponat orator.

Præsertim: Novô argumentô & superius corroborat, & Milonem fuisse insidiatorem probat; neq; enim hanc cædem facturus fuisset tempore comitiorum: quo populi offensio metuenda.

Honoris amplissimi contentio: Consulatûs, maximi & supremi honoris.

Comitiorum: Comitia sunt conventus populi.

Fabu-

timemus: rumorem, fabulam falſam, fictam, levem perhorreſcimus: ora omnium atquè oculos intuemur. Nihil enim eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, ſenſusquè civium: qui non modò improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in rectè factis ſæpè faſtidiunt. Hunc diem igitur campi ſperatum atquè exoptatum ſibi proponens Milo, cruentis manibûs ſcelus & facinus præ ſe ferens, & confitens ad

Repetitio. Diſſoluta. Inciſa.

Concluſio.

Fabulam falſam &c. Metuunt candidati, ne homines res falſas, etiam leves, & parùm credibiles de ſe ſpargant, & ſic malâ aliquâ famâ laborent. Non omnes fabulæ ſunt falſæ,ſed aliquæ ſunt involucra hiſtoriarum ac veritatum.

Ora omnia: Ita timidi ſumus,ut ex ore & oculis omnium pendeamus, & ex eorum nutibus indicia captemus, quibûs poſſimus eorum erga nos voluntatem agnoſcere.

Aut flexibile: Sic pro Muræna de comitiis loquens Cicero ait: *Totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris.*

Candidatorum: Candidati dicebantur,qui Magiſtratum petebant; quia eo tempore togam habebant albam, nullo alio colore, aut prætextâ variatam. Aliàs ſenatores,& honoratiores cives albam etiam togam, ùt tum moris erat, gerebant, ſed plerumq; purpurâ, latô clavô, aut alia ratione variatam.

*Faſtidiunt:*Etiam illa, quæ rectiſſimè dicta & facta ſunt, reprehendere, improbare,& malè de iis ſentire ac loqui ſolent.

*Diem igitur campi:*Concluſionem objecta religione corroborat: etiamſi Milo de retinenda civium benevolentia non cogitâſſet: tamen, quæ ipſius eſt pietas ac religio, comitiorum auſpicia, & diei ſanctitatem polluere noluiſ-

A repugnantibus. ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? Quàm hoc non credibile in hoc? Quàm idem in Clodio non dubitandum, quin se, ille interfecto Milone regnaturum putaret? Quid? quod *5. Conjectura à spe impunitatis. Major.* caput est audaciæ, judices; quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? In utro igitur hæc fuit? In Milone, qui etiam nunc *Minor.* reus est facti, aut præclari, aut certe necessarii? An in Clodio, qui ita judicia, pœnamquè contempserat: ut eum *Disjunctio.* nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret?

Sed

luisset: quæ sine dubio polluta fuisset: si manibûs cruentis post cædem patratam candidatus in campum ausus fuisset descendere.

Auspicia: Centuriæ enim conveniebant auspicatò, id est, auguriis ex äere vel aliunde captatis; ergo non sine religione. Hæc auspicia erant variæ observationes & superstitiones;quæ si infaustæ fuissent,comitia eo die non fiebant.

In Clodio non dubitandum: Quia Clodius semper fuit contemptor auspiciorum & religionum, non item Milo.

Regnaturum: Prævaliturum,& omnibus dominaturum.

Quid? quod caput &c. Novum argumentum: Spes impunitatis est maxima peccandi *illecebra:Spem impunitatis habuit Clodius, non Milo &c.*

Qui etiam nunc: Apparet factô ipsô, Milonem sperare non potuisse impunitatem; cùm modò reus in judicium adducatur.

Facti aut præclari &c. Propter factum,quod vel est præclarum, si Clodium occidit Reipublicæ causâ: vel certè necessarium, si suæ vitæ tuendæ causâ interemit.

Sed

Sed quid ego argumentor? Quid plura disputo? Te, Q. Petilli, appello, optimum & fortissimum civem: te, M. Cato, testor, quos mihi divina quædam sors dedit judices. Vos ex M. Favonio audîstis, Clodium sibi dixisse: & audîstis, vivô Clodiô, periturum Milonem triduò. Post diem tertium gesta res est, quam dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitârit: vos potestis dubitare, quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? Dixi equidem modò. Dictatoris Lanuvini stata sacrificia, nôsse negotii nihil erat. Vidit necesse esse Miloni, proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die. Ita-

Correctio.
6. Conjectura à dictis Clodii.

Conclusio.
Simil: cad: 17.
Non tantum voluit, sed etiam potuit has insidias struere Clodius.

Sed quid? Aliud argumentum à dictis Clodii; Favonio dixerat, triduò Milonem periturum. Post diem tertium gesta res est, quam dixerat.

Divina sors: Judices sorte ex urna extrahebantur; sors ista à Diis temperata fuit, ut vos judices fieretis, inquit Cicero.

Audîstis vivô Clodiô: Prudenter addit vivô: ne quis putet id à Favonio post mortem Clodii fuisse confictum.

Quemadmodum igitur: Postquam adductis sex argumentis & conjecturis probavit, fuisse in Clodio voluntatem insidias struendi, non item in Milone: jam solvit id, quod objici potuisset: etsi voluisset Clodius: quomodo potuit hac ratione, quâ factum est, insidias struere, cùm non sciverit iter Milonis, quo die, quando, quò futurum sit? respondet Cicero.

Stata sacrificia: Sunt ea, quæ certis diebûs fieri debent, & solent.

Itaquè antevertit. At quo die? Quo, ùt antè dixi, fuit insanissima concio ab ipsius mercenario tribunoplebis concitata: quam diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret: nunquam reliquisset. Ergo illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni manendi nulla facultas: exeundi non causa solùm, sed etiam necessitas fuit. Quid si, ùt ille scivit, Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? Primùm quæro, quî scire potuerit? Quod vos idem in Clodio quærere non potestis. Ut enim neminem alium, nisi T. Patinam, familiarissimum su-

Traductio.

Commutatio.

Antitheta.

A contrario

Itaq; antevertit: Suprà; *Româ subitò ipse profectus pridie est; ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret.*

Mercenario tribuno: Mercede conducto, ut haberet seditiosas conciones, & uno ex iis, quos in Pisoniana vocavit *de lapide emptos tribunosplebis.*

Ergo illi ne causa: Hoc argumentum est: *Qui exiit, cùm subesset causa manendi: is exiit eô consiliô, ut insidias collocaret, sed Clodius &c.* Item: *Qui exiit necessitate & officii ratione compulsus: non exiit ad struendas insidias; sed Milo &c. Sed Clodius &c.*

Quid si: Novum argumentum: Milo non potuit insidiari; quippe qui nihil de Clodii profectione rescire potuerit: Contrà Milonis iter à Clodio facilè sciri, atq; adeò insidiæ poni potuêre.

Quî scire: Quô tandem pactô scire potuit Milo Clodium eo die Romam, primis intendentibûs se tenebris esse rediturum?

T. Patinam: Videtur is fuisse Lanuvinus, qui tanto- pe-

suum, rogâsset: scire potuit, illo ipso die Lanuvii à Dictatore Milone prodi Flaminem necesse esse. Sed erant permulti alii, ex quibus id facillimè scire posset, omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quæsivit? Quæsierit sanè: (videte, quid vobis largiar,) servum etiam, ùt Arrius meus amicus dixit, corruperit. Legite testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassinius, cognomentô Schola Interamnas, familiarissimus, & idem comes P. Clodii: cujus jam pridem testimonio Clodius eâdem horâ Interamnæ fuerat, & Romæ,

Concessio.

A testibus.

Repugnantia.

pere oppidi illius instituta calleret.

Prodi Flaminem: Sacerdotem creari & declarari. Vide suprà.

Milo de Clodii reditu: Nec quæsivit Milo de reditu Clodii: nec si quæsivisset, quid quam certi habere potuisset; quod probat sequentibûs.

Servum etiam corruperit: Ex causæ fiducia concessionem hanc facit: Neq; enim Milo revera Clodii servum corruperat, ut se de profectione Clodii faceret certiorem, Sed etiamsi corrupisset: tamen nihil inde efficiebatur contra Milonem; quia servus ille nihil potuisset certi de reditu Clodii nuntiare: atq; adeò non potuisset Milo eô consiliô proficisci, ut Clodio in via occurreret. Non rediturus fuisset Clodius, nisi aliqua causa repentè extitisset, & mutâsset voluntatem.

Interamnas: Civis Interamnanus. Est Interamna urbs Umbriæ, quæ nunc Terni dicitur, celebris ob præstantia vina, quæ appellant *Vernaceta.*

Jampridem: Iste C. Cassinius jam olim falsum dedit testimonium pro Clodio: quando P. Clodius in jus vocatus est de stupro Bonæ Deæ pulvinaribus illato, testatus hic

mæ: P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse, sed subitò ei esse nuntiatum, Cyrum architectum esse mortuum; itaquè Romam repente constituisse proficisci. Dixit hoc comes item P. Clodii, C. Clodius. Videte, judices, quantæ res hìs testimoniîs sint confectæ. Primùm certè liberatur Milo, non eô consiliô profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obvius futurus omnino non erat. Deinde, (non enim video, cur non meum quoquè agam negotium) scitis, judices, fuisse, qui in hac rogatione svadenda dicerent: Milonis manu cædem

18. *Ex dictis testium colligit argumentum.*

Declinatio brevis.

hic est, Clodiũ eo die, quo sacra facta sunt Bonæ Deæ, fuisse apud se Interamnæ: cùm tamen constaret Clodium ea die fuisse Romæ. Juxta hujus igitur testimonium, Clodius eadem die vel etiam horâ, fuit Interamnæ & Romæ. Interamnæ, ùt Cassinius volebat; Romæ, ùt Cicero certum habebat. Hic Cassinius nunc testatus est, Clodium eo die in Albano mansurum fuisse: & hic quidem verum dixit.

In Albano: Albanum locus est aliquot milliaribûs Româ distans, villas habens amœnas & àerem salubrem: ubi nunc etiam castellum Gandolpho, quò Pontifex æstatis tempore solet concedere.

Obvius ei &c. Nam juxta testes Clodius eo die in Albano mansurus erat: nisi repentè, subita incidente causa, quam Milo scire non poterat, mutâsset sententiam.

Non enim video: Non video, cur non confutem eos, qui ad me cædis Clodianæ consilium derivare voluerunt.

In hac rogatione: Qui populum hortati sunt, nempe Q. Pompejus, Sallustius & alii, ut nova hæc lex, nova quæstio

dem esse factam, consilio verò majoris alicujus. Videlicet me latronem ac sicarium abjecti homines ac perditi describebant. Jacent suis testibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro audîsset, fuisse rediturum. Respiravi: liberatus sum. Non vereor, ne quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitâsse. Nunc persequar cætera. Nam occurrit illud: Igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit; quoniam fuit in Albano mansurus: siquidem exiturus ad cædem è villa non fuisset. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiâsse, non id nuntiâsse: sed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nuntiaret, quem

Membratim.

Redit ad rem.

Occupatio.

stio de cæde Clodii institueretur; fiebat enim talis lex rogatione: *Rogo vos, quæro, velitis jubeatis.*

De Cyro: De morte Cyri architecti. De Cyro architecto Cic: lib: 2. ad fratrem epist: 2. *De ædificatione tua Cyrum urgere non cesso: spero eum in officio fore.* Græcus fuit,& studiis mathematicis eruditus,& Tullio familiaris.

Respiravi: Ab intentatæ calumniæ metu.

Occurrit illud: Objici potest: Si admittimus illud C. Cassinii Scholæ, & C.Clodii testimonium: hinc efficietur, Clodium haudquaquam de insidiis cogitâsse; nam qui in Albano mansurus erat, de insidiis in via struendis non cogitavit.Respondet Cicero & negat eum in Albano fuisse mansurum, sed Clodium tantùm ita simulâsse.

Video: Non de Cyri morte, sed de Milonis adventu nuntiatum fuit.

Te-

quem Clodius Româ proficiſcens reliquerat morientem? Unâ fui: teſtamentum ſimul obſignavi cum Clodio: teſtamentum autem palàm fecerat: & illum hæredem, & me ſcripſerat. Quem pridie horâ tertiâ animam efflantem reliquiſſet: cum mortuum poſtridie horâ decimâ denique ei nuntiabatur? Age, ſit ita factum. Quæ cauſa, cur Romam properaret? Cur in noctem ſe conjiceret? Quid afferebat feſtinationem? Quòd hæres erat? Primùm erat nihil cur properato opus eſſet: deinde, ſi quid eſſet, quid tandem erat, quod ea nocte conſequi poſſet: imitteret autem, ſi poſtridiè manè Romam veniſſet? Atquè ùt illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potiùs,

Conceſſio.
19.
Interrogatio.
Subjectio.

Removet cauſas.

Teſtamentum ſimul: Et Cicero & Clodius ſcripti ſunt hæredes à Cyro.

Palàm fecerat: Quidam ante mortem ſciri non volebant, quos hæredes ſcripſiſſent; ideoq; teſtamentum obſignatum tradebant defunctis teſtatoribus reſignandum. Alii palàm faciebant. Quare ſi objiceretur, Clodium properato opus habuiſſe, ut teſtamentum Cyri reſignatum legeret: reſpondere poſſet Cicero, non fuiſſe hanc cauſam; quia *teſtamentum palàm fecerat.*

Hora tertiâ: Poſt ſolis ortum, adeoq; matutinâ. De horis ſuprà. Potuiſſet ergo longè maturiùs de Cyri morte nuntiari.

In noctem ſe conjiceret? Cur horâ diei decimâ, duabûs ante noctem horis ſe viæ committeret?

Atq; ut illi: Sicut ergo Clodius non hæreditatis, ſed inſidiarum causâ profectus tali tempore creditur: Sic

ex

tiùs, quàm expetendus fuit: sic Miloni, cùm insidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat; subsidendum atque expectandum fuit. Noctu, invidioso & pleno latronum in loco occidisset. Nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes salvum, etiam confitentem volunt. Sustinuisset hoc crimen primùm ipse latronum occultator & receptator locus: dum neque muta solitudo indicâsset, neque cæca nox ostendisset Milonem: deinde ibi multi ab illo violati, spoliati, bo-

Contraria.

A tempore & loco.

Antitheta.

Metonymia

Dissoluta.

Incisa.

ex ipso itinere Milonis conjici potest, eum non cogitâsse de insidiis. Potuisset enim hic consultiùs facere: si seriùs iter adornâsset, & propè urbem, ad monumentum Basilii, qui locus erat insidiis aptissimus, substitisset, & ibi Clodium exspectâsset.

Cùm insidiator: Si ipse voluisset insidias ponere.

Subsidendum: Subsidere, vocabulum est castrense, quod non simpliciter subsistere significat, sed in insidiis subsistere.

Noctu, invidioso &c. A comitantibus, sive ab ipsis facti circumstantiis probatur, Milonem non fuisse insidiatorem. Nam Milo substitisset prope urbem locô aptô & tutô, ut cædem perageret. *Invidiosum* vocat; quia locus ille potiùs Clodio invidiam facturus erat; nam facilè credidissent homines, Clodium ibi insidias struxisse: ubi jam multos antè vexârat, & spoliârat; item alios cædis auctores putâssent, qui sibi timuissent ab insidiis Clodii sæpè ibi structis, vel ut vindictam sumerent.

Pleno latronum in loco: In via Appia. Est prope urbem monumentum Basilii, qui locus latrociniis fuit perquàm infamis.

Muta solitudo: Locus ab hominibus remotus.

Rea

bonîs expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent: tota deniquè rea citaretur Etruria. Atquè illo die certè Aricià rediens divertit Clodius ad Albanum. Quod ut sciret Milo, illum Ariciæ fuisse: suspicari tamen debuit, eum, etiam si Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, quæ viam tangeret, diversurum. Cur nequè antè occurrit, ne ille in villa resideret: nec eo in loco subsedit, quò ille noctu venturus esset? Video adhuc constare omnia, judices: Miloni etiam utile fuisse, Clodium vivere: illi ad

Occupatio. Concessio.

Recapitulatio per contrapositionem.

Rea citaretur Etruria: Facilè omnes credidissent, Hetruscos fuisse cædis auctores ob illas injurias, quibùs totam Hetruriam laceraverat Clodius.

Atq; illo die: Hoc autem certum, constare hoc poterat, Clodium ea die reducem Aricià tantisper divertere ad Albanum. Esto, inquam, *quod ut sciret*, quamvis, licèt, utut hoc sciret Milo per aliquem corruptum Clodii servum: nihil tamen hinc efficietur contra Milonem; nam si putavit Clodium eo die Aricià rediturum: suspicari debuit, eum non in villam Albanam Pompeji, aliquot passibûs à via remotam, sed potiùs ad villam suam, quæ viam tangeret, esse diversurum. Quòd si Clodium suspicabatur ad villam suam esse digressurum: debuit Milo prævenire, & antè occurrere Clodio, quàm ille in villa sua resideret: atqui non occurrit, ergo de insidiis non cogitavit.

Ariciæ: Oppidum juxta viam Appiam ultrà Bovillas ad collem Virbii.

Video adhuc. Recapitulatio omnium, quæ hactenus in confirmatione tractata sunt. *Adhuc:* Hucusq;, hactenus.

Po-

ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis: odium fuisse illius in hunc acerbissimum; nullum hujus in illum: consvetudinem illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantùm in repellenda: mortem ab illo denuntiatam Miloni, & prædictam palàm; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuisse: hujus iter necessarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ se tulisse, se illo die Româ exiturum: illum eo die se dissimulâsse rediturum: hunc nullius rei mutâsse consilium, illum causam mutandi consilii finxisse: huic si insidiaretur, noctem propè urbem expectandam; illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille

20. *Ab opportunitate loci.*

Potiùs alienum: Quo die nempe insanissima concio est concitata,à qua abesse non erat Clodii sine maxima causa.

Dissimulâsse: Dissimulavit, exteriùs negavit se rediturum Romam, dixit se mansurum in Albano: aliud autem mente destinavit.

Videamus nunc id: Aliud argumentum ducit ab opportunitate loci, in quo congressi sunt:& eum insidiatorem fuisse dicit, qui ex loco excelso, & commodiore ad pugnam impetum facere poterat, longè videlicet antè meditatam.

Id quod caput: Quod est maximi momenti in hac causa, ex quo firmissimum argumentum deducitur. Elegit enim

ille ipse, ubi congressi sunt: utri tandem fuerit aptior. Id verò, judices, etiam dubitandum, & diutiùs cogitandum est? Ante fundum Clodii: quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium? Editô adversarii, atquè excelsô locô superiorem se fore putabat Milo, & ob eam rem eum locum ad pugnam potissimùm elegerat? An in eo loco est potiùs expectatus ab eo,

Adjuncta.

enim commodum pugnæ locum, qui insidias facere cogitaret,

Ille ipse: Priùs de loco, ubi potuisset Milo, si insidias voluisset struere, commodius eas parare: nunc de loco, quô actu congressi sunt.

Ante fundum: Ante fundum Clodii pugnatum est, ubi facilè mille homines tum servi, tum architecti versabantur, qui Clodio succurrere potuissent: at probabile, Milonem non fuisse adeò cæcum audaciâ & temeritate, ut eo loco pararet insidias Clodio: ubi à Clodii mercenariis auxilium domino ferentibus opprimi facilè potuisset.

Insanas substructiones: Ædificia valde magna, insana quadam se extollendi cupiditate tam vasta, tam superba mole constructa.

Mille hominum valentium &c. Grammaticalis hic esset lis, an mille accipiatur substantivè, & sic duo substantiva sint, *mille hominum &c.* vel adjectivè, ita ut intelligatur aliud Substantivum e.g. *multitudo*, vel *numerus*, vel *manus*, apud Virgil: *mille manus juvenum.* Suppetunt plura hujus locutionis exempla.

Editô adversarii: Ut clarum habeas sensum: observa appositam interrogationis notam: an stetit Milo in loco edito & excelso, ante fundum adversarii, & illum sibi locum studiosè delegit? vel potiùs Clodius in eo edito &

eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitârat? Res loquitur, judices, ipsa, quæ semper valet plurimùm. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis: tamen apparet, uter esset insidiator: uter nihil cogitaret mali; cùm alter veheretur in rheda penulatus, unà sederet uxor: quid horum non impeditissimum? Vestitus, an vehiculum, an comes? Quid minùs promptum ad pugnam, cùm penulâ irretitus, rhedâ impeditus, uxore pœnè constrictus esset? Videte nunc illum, primùm egredien-

Hypothyposis.

Distributio. Simil: cad:

& excelso loco subsedit? Res loquitur. Nôstis locum, in quo Clodius &c. Nôstis, quid & ubi actum.

Sed picta videretis: Res adeò clara est, ut oratione non debeat exponi. Siquis pugnam & congressum in tabula depictum videret: sufficeret ad videndum, uter utri insidias fecerit.

Alter veheretur: Milo, in rheda, in curru, ad mollitiem potiùs, quàm ad celeritatem & pugnam comparato.

Penulatus: Indutus & involutus veste ad prohibendum frigus & pluviam, quàm ad pugnam aptiore.

Sederet uxor: Fausta filia Sullæ.

Irretitus: Propter illius vestimenti angustias. *Penula* est vestis, quam supra tunicam accipimus. Ea tum fuit vel scortea, id est, è scorto, sive corio confecta, vel villosa & gausapina. Scortum est propriè corium animalium duriorem pellem habentium. Metaphoricè & per contemptum scorta dicebantur meretrices: sicut qui per ignominiosum nomen aliquem vocat *corium suillum.*

Videte nunc: Antequam à Clodii habitu & comitibus idem argumentum ducat: quædam repetit de tempore profectionis Clodii, diverticulo, & consilii mutatione; ut plus momenti obtineant sequentia.

Illum Clodium. E

Interrogationes. Subjectiones.

dientem è villa, subitò. Cur vesperi? Quid necesse est tardè? Quî convenit, id præsertim temporis? Devertit in villam Pompeji. Pompejum; ut videret? Sciebat in Alsiensi esse. Villam ut perspiceret? Millies in ea fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiversationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit. Age nunc: iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille anteà cum uxore: tum sine ea. Nunquam non in rheda, tum in equo. Comites Græculi, quocunquè ibat, etiam cùm in

21. Trāsitio ad apparatum Clodii. Repetitio.

E Villa: Diverterat Clodius tantisper ad villam Pompeji, ut tempus expectaret, quô ante suam villam Clodio posset occurrere. Cur igitur subitò, mutata voluntate, (quærit Cicero,) ex hac villa egreditur? cur non manet ibi, appropinquante jam nocte, *vesperi?* & cur inde egressus, *tardè* postmodùm iter ingreditur? cur urgente nocte non properat? Et quare diverterat in villam Pompeji? Nunquid non aliô consiliô, quàm ut tempus extraheret; non enim diverterat, ut villam inspiceret, vel Pompejum videret.

In Alsiensi: Alsium oppidum fuit in Hetruria, in cujus territorio villam habuisse videtur Pompejus.

Expediti latronis: Clodii, qui nunquam solita impedimenta rejecisset: nisi se ad pugnam & latrocinium certô consiliô comparâsset.

Cum uxore: Fulvia, quæ postmodum nupsit M. Antonio. Advertendus numerus celer, concisus, & solutus; ut non videatur expeditior fuisse Clodius, quàm Ciceronis oratio.

Comites Græculi: Servi Asiatici, & Græci ad adulationem & delitias facti, jam nulli aderant. Contemptûs causâ *Græculos* vocat.

Nu-

in caſtra Etruſca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges. Ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas duceret: tum neminem, niſi virum à viro lectum eſſe diceres. Cur igitur victus eſt? Quia non ſemper viator à latrone, nonunquam etiam latro à viatore occi-

Antitheta.

Repetitio.

Confutatio quorundam objectorum.

A cauſis.

Nugarum: Nugæ ponuntur pro rebus frivolis, quæ non ad virorum ſeria, ſed ad mulierum ludicra, & delicias ſunt comparatæ; hôc locô pro ſaltatoribus, ludicras artes exercentibus, vel etiam ancillis, pueris, ſumuntur.

Symphoniacos uxoris: Muſicos & ſymphoniacos ad uxoris delicias.

Scorta, exoletos: P. Clodius, qui ſemper mulieres impudicas, & aliorum libidini proſtitutas, ſemper exoletos, juvenes, qui florem ætatis in impudicitia tranſegerant, ſemper lupas, fœminas impudentiſſimas ſecum ducebat: eo die neminem duxit, qui non valens, & ad pugnam eſſet expeditus, quales ſunt ii, qui viritim leguntur; cùm qui primus à duce electus eſt, alterum eligit, quem judicat fortiſſimum, ille rurſus alium, & ita deinceps; quæ conſvetudo apud Romanos ſæpè erat, quando lectiſſimos milites volebant habere; & hoc dicebatur, *viritim vel virum à viro legere.*

Cur igitur victus: Hanc objectionem adverſariorum ita ſolvit: 1. Quia nonnunquam latro à viatore occiditur. 2. Milo imparatus fortior erat Clodiô paratô: ùt vir ſemper fortior eſt muliere. 3. Milo ſemper ſatis erat paratus non quidem ad vim inferendam, ſed ad propulſandam. 4. Incerti ſunt exitus pugnarum, Marsq; communu-

Ab adjunctis. ciditur. Quia quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros. Nec verò sic erat un-
Traductio. quam non paratus Milo contra illum, ut non satis ferè esset paratus. Semper ille & quantum interesset P. Clodii se perire: & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam maximîs præmiîs propositam, & pœnè addictam sciebat, nunquam in periculum sine præsidio & sine custodia projiciebat. Adde casus: adde incertos
Repetitio. exitus pugnarum, Martemquè communem: qui sæpè spoliantem jam, & exsultantem evertit, & perculit ab abje-

munis. 5. Clodius erat oscitans, pransus, potus, rei bellicæ imperitus, non item Milo.

Mulier: Clodius, homo effœminatus.

Præmiîs propositam: Cùm sciret Milo vitam suam à multis peti,& maxima præmia iis esse proposita, qui sibi necem intulissent:ut pœnè caput Milonis addictum & venditum esse videretur &c.

Martemq; communem: Duo erant dii,quos bellis præfecerant antiqui, Mars & Minerva; casus & incertos exitus pugnarum Marti,eos verò,qui certô consiliô contigissent, Minervæ tribuebant. Quia igitur Mars & victorias dedit, & strages: modò his,modò illis favebat, communem dixêre Martem.

Qui sæpè: Spolia jam ab hoste dejecto detrahentem,& quasi partâ integrâ victoriâ gestientem sæpè Mars ille communis evertit, & perculit manu illius, qui dejectus erat, ac saucius. *Ab abjecto,* phrasis ad imitationem Græcorum, locô *manu abjecti, per abjectum.*

In

jecto. Adde inſcitiam pranſi, poti, oſci-tantis ducis: qui cùm à tergo hoſtem interclusum reliquiſſet: nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incenſos irâ, vitamque domini deſpe-rantes cùm incidiſſet: hæſit in iis pœ-nis, quas ab eo ſervi fideles pro domi-ni vita expetiverunt. Cur igitur eos manumiſit? Metuebat ſcilicet, ne in-dicarent; ne dolorem perferre non poſſent; ne tormentîs cogerentur, occiſum eſſe à ſervis Milonis in Appia via P. Clodium, confiteri. Quid opus eſt tortore? Quid quæris? Occideritne? Occidit. Jure, an injuriâ? Nihil ad tor-

Inciſa.

Metaphora

Periphraſis.

2.Objectio.

Synonymia.

Interroga-tio.

Subjectio.

*Inſcitiam &c.oſcitantis:*Ineptiam pigri, ignavi,non at-tenti.

Hoſtem interclusum: Milonem, qui jam tranſiverat,in-terclusum, & à ſuis comitibus ſeparatum, interpoſitis Clodianis.

*De ejus extremis comitibus:*Clodius nihil cogitavit de Euclamo ſive Eudamo & Birrhia gladiatoribus Milonis; qui in ultimo agmine tardiùs euntes ſic pugnaverunt;ut humerum Clodii Birrhia romphæâ trajecerit.

*In quos Incenſos:*In Euclamum & Birrhiam ratos occiſum jam eſſe Milonem,cùm incidiſſet Clodi9: ab iis occiſus eſt.

Manumiſit? 2. Objectio cur ſervos manumiſit,ea man-cipia libertate donavit?℟. non quòd conſcientiâ preſſus metueret, ne illi darentur in quæſtionem; quia ubi reus factum confitetur,non opus eſt quæſtione: ſed ut præmium libertate repræſentaret iis, qui vitam ipſius defende-rant: qua in re potiùs reprehendi poſſet,quòd nimis par-vô præmiô ſervos affecerit: quàm quòd eos libertate do-nârit. *Manumittere*,eſt quaſi *è manu domini mittere*,& eos, qui

tortorem. Facti enim in equuleo quæstio est, juris in judicio. Quod igitur in causa quærendum est, id agamus hîc: quod tormentîs invenire vis, id fatemur. Manu verò cur miserit, si id potiùs quæris: quàm cur parùm amplîs affecerit præmiîs: nescis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter & fortiter, M. Cato; dixitquè in turbulenta concione, quæ tamen hujus auctoritate placata est; non libertate solùm, sed etiam omnibûs præmiîs dignissimos fuisse: qui domini caput defendissent. Quod enim præmium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos

Occupatio.

Auctoritate Catonis confirmat.

Repetitio.

qui tenebantur in servitute, liberare.

Facti in equuleo: In quæstione solum factum inquiritur: in judicio de jure & causa facti disceptatur. Equuleus autem fuit instrumentum tortorium, quô ii, qui liberi erant, torqueri non poterant.

Quod igitur: Concludit objectionem alienam esse, nec eô pertinere statum quæstionis.

Nescis inimici: Non reprehendis in inimico, quod debes; deberes enim reprehendere potiùs, quòd non majoribùs affecerit præmiis.

Auctoritate placata: Quòd hæc dicens concionem seditiosam placaverit, signum: eos Catoni assensisse.

Propter quos: Per quos, quorum operâ vita Miloni servata est: non est infrequens hæc apud Ciceronem locutio.

Etsi

quos vivit? Etsi id quidem non tanti est, quàm quòd propter eosdem, non sanguine & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem, oculosquè satiavit. Quos nisi manumisisset: tormentis etiam dedendi fuissent conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis. Hic verò nihil habet in his malis, quod minùs molestè ferat: quàm etiam siquid ipsi accidat, esse tamen ill s meritum præmium persolutum. Sed quæstiones urgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis. Quibusnam de serv s? Rogas? De P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appi-

Definitiones.

3. Objectio à quæstionibus servorum Clodii.

Subjectio.

Etsi id quidem &c. Non tanti æstimat Milo vitam suam à servis servatam: quâm quòd Clodii crudelitatem sua morte non explevit & satiavit. Etsi enim vir fortis mortem contemnit: magnopere tamen cavet ab inimicis suis interfici; ne ipsos sua morte oblectet.

Hic verò nihil habet: Milo saltem hoc solatium habet, quòd præmia servis dederit, quâm pro ratione temporis potuit amplissima; sequè, licèt damnetur, consolaturus est; videns, aliquod præmium eorum meritis esse persolutum.

Sed quæstiones: Appius Clodius accusator Milonis, cûm Milonis servos manumissos in quæstionem rapere non liceret: de Clodii servis habuit quæstionem in atrio Libertatis, id est, in aula quadam porticibus circumdata ante ædem Libertatis, quæ erat in monte Aventino.

Quibusnam: Ostenditur non esse fidem his quæstionibus habendam 1. quòd essent servi Clodii occisi, qui facilè in Domini gratiam mentiri potuerint. 2. *Quis eos &c.*

Epiphonema. Appius. Unde? Ab Appio. Dii boni! Quid potest agi severius? De servis
Ironicum. nulla lege quæstio est in dominos; nisi de incestu, ùt fuit in Clodium. Pro-
Jocus acerbus. ximè Deos accessit Clodius propriùs quàm tum, cùm ad ipsos penetrâret;

cujus

quis eos adduxit in quæstionem?quis petiit, ut subjiciantur quæstioni? ipse accusator, qui facilè eos corruperit, 3.quia eos servos apud se domi habuit,& inde produxit.

De servis: Per nullam legem fas est instituere quæstionem de servis contra suosmet dominos; nam servi verum non dicunt contra suummet dominum: & hæc res ipsis dominis est tristissima. Prima ratio probat, servos pariter non esse rapiendos in quæstionem in causa ejus, qui dominorum suorum inimicus est: quia enim domino suo favent· odio habent inimicum domini, & ex odio falsum dicunt contra inimicum domini. Altera ratio probat,servos accusatoris pariter non esse quærendos: hi enim non audent aliquid dicere contra accusatorem, suum dominum; ne eum lædant,triste aliquid inferant: & sic dicent semper contra reum,nihil contra accusatorem dominum suum.

Ut fuit in Clodium: Excipitur crimen incestûs, sicut & conjurationis: ubi licet servos Domini rapere in quæstionem. Crimen enim incestûs, quod privatim committitur, omnium maximè sciunt servi domestici. Cùm tale crimen commiserit Clodius:potuit de servis quæri. Quanquam alii meritò hic putent, per incestum intelligi sacrilegium.

Proximè Deos: In hac causa,(quæ nunc agitur, in qua de morte Clodii ab ipsis servis quæsitum est,) similis est Clodius diis:in quorum causa solùm, si ii violentur, si incestus, hoc est, sacrilegium committatur: licet de servis quæstionem habére in dominum.

Propiùs quàm tum: Ludit in sententia: *Proximè Deos acces-*

cujus de morte, tanquam de cæremoniis violatis quæritur. Sed tamen majores nostri dominum de servo quæri noluerunt; non quia non posset verum inveniri: sed quia videbatur indignum, & dominis morte ipsa tristius. In reum de servis accusatoris cùm quæritur; verum inveniri potest? Age verò, quæ erat, aut qualis quæstio? Heus tu Ruscio, verbi causâ: cave sis, mentiaris. Clodius insidias fecit Miloni? Fecit. Certa crux. Nullas fecit? Sperata libertas. Quid hac quæstione certius? Subitò arrepti in quæ-

Prosopopœia Appii quærentis.

Ironia.

accessit; Propè quidem ad Deos accessit Clodius: cùm in opertum Bonæ Deæ ingressus penetravit ad illa sacrificia, & sacra pulvinaria, ut incestum ibi committeret: sed hic propiùs.

De servis accusatoris: Enthymema latens: indignum est, & verum inveniri non potest in quæstione de servis contra dominum; ergo etiam in quæstione de servis accusatoris contra reum verum inveniri non potest, & multò indignius est.

Age verò: Quæstionis habitæ modum describit; ut inde pateat, tali modo verum extorqueri non posse. Nam minis & promissis, ad hoc potiùs, quàm illud dicendum impulit, contra omne jus & fas. *Si dicas*, (quæsivit Appius,) *Clodius insidias fecit Miloni; certò te tollam in crucem. Si verò dicas: Clodius nullas fecit insidias; libertate donaberis.*

Verbi causâ: Nomen hoc accipio pro exemplo; quomodocunq; demum vocetur ille, vel qualiscunq; fuerit, quem Appius sic examinavit.

Subitò arrepti: Longè aliter fit in aliis judiciis; ii etiam qui subitò rapiuntur in quæstionem: tamen ab invicem

Comparatio à dissimili. quæstionem, tamen separantur à cæteris, & in arcas conjiciuntur; ne quis cum iis colloqui possit. Hi centum dies penes accusatorem cùm fuissent: ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæstione dici potest integrius? *Ironia.* Quid incorruptius? *23. Transitio. A consequentibus. Novum argumentum.* Quod si nondum satìs cernitis, cùm res ipsa tot tam claris argumentîs signîsquè luceat: pura mente, atquè integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nullâ conscientiâ exanimatum, Romam revertisse: *Exclamatio Repetitio. Traductio.* recordamini, (per Deos immortales!) Quæ fuerit celeritas reditûs ejus: qui ingressus in fo-

vicem separantur, & soli relinquuntur; ne quis cum iis colloqui possit, eos corrumpere &c. at isti servi penes Appium accusatorem fuêre centum dies:& deniq; ab ipso instructi producuntur. Nunquid certa veritas eorum, quæ dicunt?

In arcas conjiciuntur: Arca videtur fuisse catasta, sive machina, cui servos alligabant. Tormentorum autem ad exprimendam veritatem genera hæc fuerunt: ignis, rota, flagella, equuleus, aculeus, fidiculæ.

Quòdsi nondum satis: Adverte, ex quibus locis Rhetoricis hactenus argumenta deduxerit: ab antecedentibus,à facultate & voluntate tum Clodii, tum Milonis, ab adjunctis rei gerendæ & gestæ, à loco, à tempore, à comitatu &c. nunc à consequentibus cædem, à reditu, & securitate Milonis &c.

Celeritas reditûs: Postridie quàm cædes facta est, curia deflagravit; unde in magnam Clodiani invidiam apud populum incidêre: quâ adversariorum invidiâ recreatus Milo,nocte ea redièrat Romam; celer est autem reditus; quia

forum, ardente curia: quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio! Neque verò se populo solùm, sed etiam Senatui commisit: neque Senatui modò, sed etiam publicis præsidiis, & armis: neque his tantùm, verùm etiam ejus potestati, cui Senatus totam Rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. Cui nunquam se hic profectò tradidisset: nisi causæ suæ confideret; præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiæ, judices, & magna in utramque partem; ut neque timeant, qui nihil commiserint: & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccârint. Neque verò sine ratione certa causa Milonis semper à Senatu probata est. Videbant enim sapien-

Gradatio.

Adjunctio.

Incisa.
Simil: cad: & desin:

Thesis.
De conscientia.

quia Lanuvium vel omnino non venit, vel ibi diu non substitit.

Neq; verò: Milo se populo, senatui, Pompejo minimè tradidisset: nisi conscientiâ bonâ fretus fuisset. Tractat hoc argumentum per gradationem oratoriam, quam figuram rarò magni scriptores usurpant; quia nimis lucet, & affectationem redolet. Ideò etiam Cicero tertia vice non repetit *præsidiis*, sed *neq; his tantùm* dicit.

Pubem: Juventutem.

Neq; verò &c. Milonis securitas profecta à bona conscientia causam dedit senatui: ut approbaret defensionem Milonis.

Simil: cad: sapientissimi homines facti rationem, præsentiam animi, defensionis constantiam. An verò obliti estis, judices, recenti illo nuntio cædis Clodianæ, non modò inimicorum Milonis sermones, & opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum? Negabant eum Romam esse rediturum. Sive enim illud animô iratô ac percitô fecisset, ut incensus odiô trucidaret inimicum: arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii putâsse, ut æquô animô patriâ careret: cùm sangvine inimici explêsset odium suum. Sive etiam illius

A vulgi opinione contrarium evincit.

Dilemma. Metaphora.

Facti rationem: Ratio in judiciis est illa, quæ accusatoris firmamento opponitur, & color, qui facto prætexitur: hanc autem Milo rationem adferebat: quòd liceret insidiatorem & latronem occidere, sive, vim vi propulsare. Et hanc rationem senatus probabat.

Constantiam: Imperterritum animum, qui magnô & intrepidô animô se defendit, nullô metûs signô editô.

An verò obliti: A vulgi opinione falsa de Milone, veram ipsius innocentiam demonstrat. Si vera fuisset vulgi opinio, nocens esset Milo; sed falsam fuisse res docet; ergo Milo est innocens.

Imperitorum: E plebe, qui Milonis innocentiam & cædis Clodio illatæ rationem compertam non habebant.

Sive enim illud: Inimici Clodii sic opinabantur: *Milo Clodium occidit; vel ut odium suum expleret: vel ut Rempublicam ab ejus tyrannide liberaret: Sive hac, sive illa de causa occiderit; Romam non redibit.*

Percito: Ad cædem faciendam instigatô, & furore perculsô.

Ce.

lius morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin, cûm suo periculo salutem Reipublicæ attulisset: cederet æquô animô legibus, secum auferret gloriam sempiternam: nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servâsset. Multi etiam Catilinam, atquè illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miseros interdum cives, optimè de Republica meritos; in quibus homines non modò res præclarissimas obliviscuntur: sed etiam nefarias suspicantur! Ergo illa falsa fuerunt: quæ certè vera extitissent: si Milo admisisset aliquid, quod non posset

Simil: cadr

Locus moralis.

Concludit & argumentatur à contrariis.

Cederet: In exilium iret, & legibus hôc pactô pateret; quæ prohibent eum in urbe remanere, qui civem occiderit.

Multi etiam: Multi dicebant, Milonem id esse facturum, quod fecerat Catilina: qui portentoso quodam scelere & monstruosa insania jactatus patriæ bellum indixit; & ejectus è civitate redire voluit cum excidio urbis & patriæ.

Illa portenta: Vel ipsa Catilinæ scelera, vel sceleratos socios intelligit.

Erumpet: Qui alicubi latuit, erumpet deinde in lucem, suaq; consilia proferens patriæ bellum indicet, eaq; palàm faciet, quæ jam pridem molitus est.

Occupabit: Aliquam urbem munitam invadet; ex qua patriæ bellum possit inferre.

Miseros cives: Claudit locum hunc de rumoribus aliqua sententia morali: sic nempe facilè obliviscuntur homines eorum, quæ bene à nonnullis facta sunt &c.

Ergo illa: Concludit: si Milo fuisset nocens, vera hæc fuis-

34. ſet honeſtè, vereque defendere. Quid, quæ poſteà ſunt in eum congeſta? Quæ quemvis etiam mediocrium delicto-rum conſcientiâ perculiſſent, ùt ſuſti-nuit! dii immortales! Suſtinuit? Imo, verò ùt contempſit, ac pro nihilo pu-tavit! Quæ neque maximô animô no-cens: neque innocens, niſi fortiſſimus vir, negligere potuiſſet. Scutorum, gladiorum, frænorum, ſparorum, pilorumque etiam multitudo depre-hendi poſſe indicabatur. Nullum in urbe vicum, nullum angiportum eſſe dicebant: in quo Miloni non eſſet con-ducta domus: arma in villam Ocricu-lanam devecta Tiberi; domus in Clivo Ca-

Per exclamationem.
Correctio.
Antithesis.
Enumeratio.
Stylus narrationis.

fuiſſent; quia hæc falſa ſunt, Milo eſt innocens.

Quid quæ poſteà: Alios rumores affert, qui ſparſi ſunt de Milone, poſtquam reverſus eſt in urbem; dicebant e-nim, Milonem ſe ad bellum civile, & urbis incendium comparare.

Conſcientiâ perculiſſent: Siquis ſibi malè conſcius fuiſ-ſet: vel in re non magna, talis rumor conſcientiam ejus feciſſet timidam, perculiſſet terrore; ſed Milo manſit imperterritus.

Scutorum &c. Enumerat varia armorum genera, quæ Milo comparâſſe dicebatur; ut bellum civile concitaret. *Sparus*, telum agreſte eſt, vel jaculum minimi generis. *Pilum* quoq; teli genus erat, quod ad medium ferè habe-bat haſtile ligneum: ſuperiùs ferrum quadratum præfige-batur.

Angiportum: Vicum anguſtiorem, quô tanquam com-pendiô ex uno vico in alium commeatur. In quo Milo domum non conduxiſſet; ut in eam arma comportaret: qui-

Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solùm, sed pœnè credita; nec antè repudiata sunt, quàm quæsita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeji: sed dicam, ùt sentio, judices. Nimis multa audire coguntur, nequè aliter facere possunt ii: quibus tota commissa est Respublica. Quin etiam fuerit audiendus Popa Licinius, nescio, qui de circo maximo, servos Milonis apud

Licentia. Thesis.

Calumniæ in Milonem variæ.

quibûs ad delendam & incendendam urbem uteretur.&c.

Ocriculanam: Hoc nomen habebat villa quædam propè Tiberim, juxta viam Flaminiam.

Malleolorum: Malleoli sunt instrumenta, quæ infusâ pice, sulphure & stupis plena per modum teli in muros ac domos jaciebantur:& quidquid occurreret, adurebant.

Delata: Ad C. Pompejum.

Laudabam: Adverte oratoris prudentiam: quod in his suspicionibus levi & benevola interpretatione virtuti dari potuit:id tribuit ipsi Pompejo: quod vituperari, id excusat à necessitate; neq; Pompejo peculiare esse dicit, sed iis omnibus commune, quibus Respublica commissa est.

*Quin etiam:*Sit,etiam Popa ille admitti debuit & audiri.

Popa: Sacrorum administer aliquis, & ex ea plebe sacrificiorum, qui liba, hostiarum residuas particulas domum referebant & posteà vendebant, unde creditum est, quòd ab istorum poparum domibus, qui plerumq; simul erant œnopolæ, dictæ sint *popinæ*. Hinc etiam in Popæ domo ebrii facti sunt Milonis servi.

De circo maximo: Circus maximus dicebatur locus ille,

apud se ebrios factos sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompejo conjurâsse: deinde posteà se gladiô percussum esse ab uno de illis; ne indicaret, Pompejo in horto nuntiavit. Arcessor inprimis. De amicorum sententiâ rem defert ad Senatum. Non poteram in illius mei, patriæquè custodis tanta suspicione non metu exanimari; sed mirabar tamen, credi Popæ: confessionem servorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. Verùm, ùt intelligo, cavebat magìs Pompejus, quàm

Stylus narrationis.

Hyperbole.

ille, in quo populus ludos spectans considebat; ædificatus à Rege Tarquinio Prisco in valle Murcia inter Palatium & Aventinum; prope istum circum variæ erant popinæ, & propolarum domus, ad quas hominum fæx confluebat; unde per adagium, *homines de circo* dicuntur luridi, vagi, otiosi homines, aleatores, helluones &c.

Deinde posteà: Sic passim extat in libris omnibus; neq; redundat altera particula: si hunc sensum capias, *Adhæc, insuper* percussum se posteà gladiô &c.

Pompejo in horto: In hortis enim plerumq; tum manebat Pompejus, teste Asconio.

Arcessor: Ego Cicero vocor à Pompejo, mecum inter cæteros amicos deliberaturo; quomodo se gerere deberet.

Credi Popæ: Sacrificulo vilissimo & abjectissimo.

Acu punctum: Propter suam parvitatem.

Verùm, ùt intelligo: Pergit breviter, & velut in transcursu calumnias exponere, quæ in Milonem ab inimicis jactatæ sunt.

Cavebat magìs: Non tam timebat Milonem, aut de ejus fide

quàm timebat, non ea solùm, quæ timenda erant: sed omnino omnia; ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæsaris, clarissimi & fortissimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur; nemo audierat tam celebri loco: nemo senserat; tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompejum, præstantissima virtute virum, timidum suspicari: diligentiam, totâ Republicâ susceptâ, nimiam nullam putabam. Frequentissimo Senatu nuper in Capitolio Senator inventus est, qui Milonem cum telo esse diceret. Nudavit se in sanctissimo tem-

Traductio & conjugata.
2.Calumnia
A repugnantibus.
3.Calumnia

fide & benevolentia dubitabat: quàm ostendebat se nihil quantumvis minimum, & ne levissimam quidem suspicionis aut rumoris auram negligere, quæ ad securitatem Reipublicæ pertineret.

Oppugnata domus: A Milonianis. Inter Cæsarem & Milonem simultatem fuisse, vel hinc coustat; quòd cùm bellis civilibus factus dictator Cæsar omnes exules edictô revocâsset: solum Milonem nominatim exceperit.

Tam celebri loco: Frequenti.

Non poteram: Verum est, judicavi timidum esse Pompejum; improbare tamen non potui.

Frequentissimo: Alia calumnia, quam sic narrat Asconius: *Proximo Senatu P. Cornificius ferrum Milonem intra tunicam habere ad femur alligatum dixerat: postulaverat; ut femur videret & ille sine mora tunicam levârat: tum M. Cicero exclamaverat: omnia illi similia crimina esse, quæ in Milonem dicerentur.*

In sanctissimo templo: Capitolio, loco inaugurato.

Qua-

Polysyndeton. Antithesis. Metaphora.	templo; quoniam vita talis & civis & viri fidem non faciebat: ut eo tacente res ipsa loqueretur. Omnia falsa, atq; studiose ficta comperta sunt. Quòd si tamen metuitur etiam nunc Milo: non hoc jam Clo-
25. *Apostrophe ad Pompejum.*	dianum crimen timemus, sed tuas Cn. Pompeji, (te enim jam appello ea voce, ut me audire possis,) tuas, tuas inquam suspiciones perhorrescimus. Si Milonem ti-
Repetitio. Expolitio per Synonymiam, enumerationem partium &c.	mes: si hunc de tua vita nefariè aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas: si Italiæ delectus, ut nonnulli conquisitores tui dictitant, hæc

Quoniam vita talis: Cùm vita Milonis, & pristina consvetudo fidem non faceret: ut innoxius crederetur Milo.

Omnia falsa: Conclusio & suspicionum refutatio.

Quòd si tamen: Postquam tot suspiciones dilutæ sunt, & apparet, nullas à Milone insidias factas esse Pompejo: si adhuc verè Pompejus Milonem metuit &c.

Clodianum crimen: Non tam metuo, ne Miloni detur crimini, quòd Clodius sit occisus: quàm metuam, ne Pompejus malis suspicionibûs de Milone feratur, & hinc judices in gratiam Pompeji ita sibi metuentis Milonem condemnent.

Si Milonem times: Si reipsa metuis Milonem, o Pompeji, & in ipsum hæc arma comparas: tunc planè magna vis, magnus animus, magna potentia in Milone debent esse, contra quem tot præsidia &c. sed clarum est hæc non in ipsum, sed ad plurima Reipublicæ mala avertenda comparari.

Italiæ delectus: Conscriptio militum, quæ fiebat ex tota Italia.

Conquisitores: Qui tuo nomine & auctoritate milites conquirunt, vulgò commissarii.

Ca-

hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta juventus, quæ tuum corpus, domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atquè illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certè vis, & incredibilis animus, & non unius viri vires, atquè opes indicantur; siquidem in hunc unum præstantissimus dux electus, & tota Respublica armata est. Sed quis non intelligit, omnes tibi Reipublicæ partes ægras & labantes, ut eas hîs armis sanares, & confirmares, esse commissas? Quòdsi Miloni locus datus esset; probâsset profectò tibi ipsi, neminem unquam hominem homini cariorem fuisse, quàm te sibi: nullum se unquam pe-

Periodus amplificata.

Allegoria. Par pari refertur.

Capitolinæ cohortes: In arce Capitolina ad urbis præsidium collocatæ.

Non unius: Vel quòd ipse unus multorum exercituum vires continere videatur: vel quòd multis putetur amicis fulciri.

Præstantissimus Dux: Cn. ipse Pompejus, qui de tribus orbis terrarum partibus triumphavit.

Quis non intelligit: Hæc vera ratio est, cur exercitus conscribantur: ut plurima alia Reipublicæ ægræ mala sanentur, quæ mala sunt instar morbi intestini, ut Respublica labanas à lapsu & ruina sustineatur. Vide, ut paria paribus respondeant: *Ægras sanares, labantes confirmares.*

Quodsi Miloni: Purgaturus se esset Milo ab his suspicionibus: nisi Milonem conspectu & colloquio excluderet Pompejus. Refert Asconius; Cùm Milo venire ad Pom-

Enumeratio eorum, quæ Milo pro Pompejo.

periculum pro tua dignitate fugisse: cum ipsa illa teterrima peste se sæpissimè pro tua gloria contendisse: tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum: se à te posteà defensum in periculo capitis, adjutum in petitione præturæ: duos se habere semper amicissimos sperâsse; te tuô beneficiô, me suô. Quæ si non probaret: si tibi ita penitùs inhæsisset ista suspicio, nullô ut evelli modô posset: deniquè Italia à delectu, urbs ab armis sine Milonis clade

Pompeji beneficia vicissim in Milonem.

Repetitio. Simil: cad:

Pompejum in hortis ejus voluisset: Pompejum ei per hominem propinquum misisse nuntium, ne ad se veniret.

Teterrima peste: P. Clodio.

Tribunatum suum: Cùm Milo tribunus plebis esset: Pompejus ipsius operâ curavit revocari ab exilio Ciceronem, non sine suo emolumento; Pompejus enim metuebat sibi à Clodio,& idcirco Ciceronem revocatum volebat;ut hunc Clodio posset opponere; ergo tacitè insinuat rem, in qua Milo Pompejo gratificatus erat.

Defensum: Milonem defendit Pompejus: quando post tribunatum reus de vi à Clodio factus est.

Duos se habere: Dixisset ad Pompejum Milo,se semper speravisse; fore, ut ego & tu in ejus amicitia maneremus.

Te tuô beneficiô: Te Pompeium permansurum in sua amicitia; quia tot beneficia ei feceras;ut indignum esset, post tot beneficia rependere dein mala: quod esset animi inconstantis.

Me suô: Me permansurum in amicitia,quia mihi ipse tot beneficia fecerat; ne essem animi ingrati.

Is,

clade nunquam esset conquietura: næ iste haud dubitans cessisset patriâ, is, qui ita natus est, & ita consvevit; te, Magne, tamen antestaretur, quod nunc etiam facit. Vide, quàm sit varia vitæ commutabilisquè ratio: quàm vaga volubilisquè fortuna: quantæ infidelitates in amicis: quàm ad tempus aptæ simulationes: quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates. Erit, erit illud profectò tempus, & illucescet aliquando ille dies; cùm tu, salutaribùs, ùt spero, rebûs tuîs,

Aposiopesis.

29.

Locus communis de fortunæ inconstantia.

Geminatio. Synonymia.

Is, qui ita natus: Est Aposiopesis, & abruptus sermo: aliquid simile subintellige: *Ut commoda patriæ propriis commodis anteponat.*

Antestaretur: Sic legunt plerіq;, & est ferè idem ac *attestaretur*; nam cùm antiqui in jus quempiam vocârant: præsentes apprehensâ auriculâ monebant, uti meminissent, eum in jus vocatum: & cùm opus esset, id testarentur; & hoc vocabatur, præsentes antestari Jam, Milo ante suum discessum è patria moneret etiam priùs Pompejum, & *antestaretur &c.*

Vide quàm &c. Occasione sumpta à superioribus, amicè monet Pompejum; ne vanis, & incertis suspicionibûs Milonem amicum fidelissimum à se alienet: ne si eum modò damnari patiatur: postmodum ejus fidem & benevolentiam requirat.

Ad tempus aptæ: Tempori servientes, in rebus prosperis adulantes, in adversis recedentes.

Cùm tu salutaribus &c. Cùm tu Pompeji, rebûs quidem tuìs salvis & integris, (non vult ei calamitatem denuntiare,) sed tamen immutatis, & aliter se habentibûs recordaberis hujus amici tui. *Salutare* accipitur hic

S passi-

Polysyndeton. *Simil: cad:* tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatis: (qui quàm crebrò accidat, experti debemus scire,) & amicissimi benevolentiam, & gravissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres. *Correctio. Incisa.* Quanquam quis hoc credat, Cn. Pompejum, juris publici, moris majorum, rei denique publicæ peritissimum, cùm Senatus ei commiserit, ut videret: NEQUID RESPUBLICA DETRIMENTI *A minore.* CAPERET: quô unô versiculô satìs armati semper Consules fuerunt, etiam nullis armis datis: hunc exercitu,

passivè: cùm aliàs significet activè, pro eo, quod dat salutem: hic pro eo, quod habet salutem.

Motu communium &c. Tempora sæpè mutantur, & fortasse res tuæ cum illis.

Amicissimi: Milonis. Desiderabis, requires Milonem amicum benevolum, fidelem, fortem virum &c. sed meliùs per duplex substantivum & abstractum.

Quanquam: Corrigit se, & ait, non credere se Pompejum malis suspicionibûs à Milone alienatum esse; si enim verè suspicaretur: posset pro data sibi potestate Milonem ejicere in exilium sine judicio, quod tamen adhiberi voluit.

Nequid respubl: Sæpè jam dictum, hanc fuisse formulam, quâ plena à populo & senatu potestas dabatur agendi, gerendi bella, plectendi &c.

Versiculô: Unà, ùt vulgò loquimur, lineâ.

Etiam nullis armis: Etiamsi permissum non esset habere delectum, exercitum conducere: tamen vi senatûsconsulti illius posset expellere Milonem; sed Pompejo nomi-

citu, hunc delectu dato, judicium exspectaturum fuisse in ejus consiliis vindicandis, qui vel judicia ipsa tolleret? Satis judicatum est à Pompejo, satis, falsò ista conferri in Milonem: qui legem tulit, quâ, ùt ego sentio, Milonem absolvi à vobis oporteret; ùt omnes confitentur, liceret. Quòd verò in illo loco, atquè illîs publicorum præsidiorum copiîs circumfusus sedet: satis declarat, se non terrorem inferre vobis, (quid enim illo minùs dignum, quàm cogere, ut vos eum condemnentis: in quem animadvertere ipse & more majorum, & suo jure posset?) sed præsidio esse: ut intelligatis, contra hesternam con-

Conjugatio & Traductio.
Conduplicatio.

Simil: des:

natim permissum est habere delectum &c. Ergo multò magis potest expellere.

Judicium exspectaturum: Judicii condemnationem: cùm pro ea, qua armatus erat potestate: ante judicii decisionem animadvertere in Milonem potuisset, si eum pro cive haberet nocente, & qui per vim vellet judicia tollere, in eumq; finem arma comparâsset &c.

Satis judicatum &c. Pompejus judicans nova lege quærendum de Milone, & instituendum judicium:judicavit clarè satis, falsas esse suspiciones de illo, propter quas posset ante judicii sententiam expelli;tulit potiùs legem, ut judices Milonem absolvant,aut saltem eis liceat absolvere, neq; terreantur his militum præsidiis &c.

Se non terrorem: Se nolle vos terrere,& libertatem sententiæ adimere; quòd militibûs circumdatus sedeat in vestibulo ærarii.

Contra hesternam concionem: Priore die T. M. Plancus,

27. PARS II. CONFIRMATIONIS.

Longa Prosopopœia. Milonis.

concionem illam licere vobis, quod sentiatis, liberè judicare. Nec verò me judices, Clodianum crimen movet: nec tam sum demens, tamquè vestri sensûs ignarus atquè expers, ut nesciam, quid de morte Clodii sentiatis. De qua si jam nollem ita diluere crimen, ùt dilui: tamen impunè Miloni palàm clamare, atquè mentiri gloriosè liceret: Occidi, occidi non

Sp.

cus, post audita, & obsignata testium verba, dimissosq; interim judices, vocata concione cohortatus erat populum: ut clausis tabernis postero die ad judicium adesset, nec pateretur elabi Milonem. Cùm hoc factum esset: Pompejus præsidia in foro, & circa omnes fori aditus disposuit: ipse pro ærario, militum septus manu, consedit.

Nec verò me: Posterior pars Confirmationis ex abundanti: quâ probat, Clodium, etiamsi Miloni insidiatus non fuisset: tamen occidi cum summa Milonis gloria potuisse. Transitio ad hanc partem non est ex abrupto, sed intrinseca & ex prioribus; dixerat suprà, non se Clodianum crimen timere, sed timere magis suspiciones Pompeji; postquam has diluit, & avertit: redit ad propositum, dicitq; iterum, Clodianum crimen non me movet; quamvis enim hoc non esset hactenus abundè dilutum: judices tamen sentirent, bene ac jure occisum fuisse Clodium.

Clodianum crimen: Id est, id, quod de nece Clodii ab adversariis objicitur.

Ut dilui: Ostendendo Clodium jure cæsum esse; quia licet insidiatorem & latronem occidere.

Mentiri: Jactare se etiam cum mendacio, & falsò dicere: se occidisse studiosè, consultò, cædem se imperante, præsente &c. factam.

Gloriosè: 2. Partis propositio est: *Miloni gloriosum esset*

Sp. Melium, qui annonâ levandâ jacturisquê rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi: Non Ti: Gracchum, qui collegæ Magistratum per seditionem abrogavit: quorum interfectores implêrunt orbem terrarum nominis sui gloriâ: sed eum; (auderet enim dicere; cùm patriam periculô suô liberâsset,) cujus nefandum adulterium in pulvinaribus sanctissimis nobilissimæ fæminæ comprehenderunt. Eum, cujus suppliciô Sena-

Geminatio.

A comparatione.

Enumeratio & Repetitio longior.

set occidisse Clodium; hoc probatur syllogismô: *Gloriosum est, virum sceleratum occidere:* Probatur exemplis. *Sed Clodius fuit sceleratus:* Probatur longa enumeratione. Ergo &c.

Sp. Melium: Sp. Melius postquam caritatem annonæ suis impensis, suæq; potissimùm rei jacturâ levasset, & populi animos sibi conciliâsset: dominationem affectavit; & idcirco occis9 fuit. Qui occidit, HalaServili9, laudem reportavit.

Annonâ levandâ: Fame avertenda, quæ ex caritate annonæ oriebatur.

Jacturisq;: Largitione de suis bonis facta.

Amplecti plebem: Quærere benevolentiam populi.

Ti: Gracchum: T. Gracchus popularis auræ plùs satis avidus, occisus fuit à P. Scipione Nasica.

Collega: M. Octavio Collegæ causam diversæ partis quoad legem agrariam defendendi potestatem lege lata abrogaverat.

Nefandum adulterium: De hoc crimine ad sacra Bonæ Deæ jam sæpiùs. Sicut & de *pulvinaribus* alibi.

Nobilissimæ fœminæ: Virgines Vestales, quæ nonnisi ex primariis familiis erant: item matronæ aliæ nobiles, quæ ad

natus solemnes religiones expiandas sæpè censuit. Eum, quem cum Sorore germana nefarium stuprum fecisse L. Lucullus juratus se, quæstionibûs habitîs, dixit comperîsse. Eum, qui civem, quem Senatus, quem populus, quem omnes gentes urbis ac vitæ civium conservatorem judicabant, servorum, armîs exterminavit. Eum, qui regna dedit, ademit; orbem terrarum quibuscum voluit, partitus est. Eum, qui plurimîs cædibûs in foro factis,

Repetitio. Incisa. Distributio partium.

Antithesis.

ad sacra Bonæ Deæ convenerant.

Religiones expiandas: Senatus censuit, Clodium esse plectendum; ut ejus suppliciô expiarentur eæ religiones, quas ille scelere suo in diversis locis violavit.

Cum sorore germana: Clodia, minima ex tribus Clodii sororibus, quæ L. Lucullo nupta.

Quæstionibûs habitîs: Instituto examine ancillarum &c.

Qui civem: Seipsum intelligit Cicero à Clodio pulsus in exilium.

Qui regna dedit: Brogitaro: de quo alibi: *Tu etiam Regem,* Dejotarum, *appellari cum Brogitaro jubes: sed alter est Rex, judiciô senatûs per nos: pecuniâ Brogitarus per te appellatus.* Pertinuit autem hoc ad Majestatem S. P.Q R. regna dare, & reges appellare.

Ademit: Ut Ptolomæo Cypriorum Regi.

Orbem terrarum: Cùm videlicet Pisoni Macedonia, Syria Gabinio &c. fuit ab ipso attributa: *Orbem terrarum,* hoc est imperium Romanum, quod ob magnitudinem *orbem terrarum* nominabant.

Cædibus in foro: Cùm videlicet post ereptum è vinculis Tigranem, Pompejum contumeliis affecit: in ejus amicos impetum fecit, fregit fasces Gabinii Consulis, & bona dedicavit, Pompejum domi manere coëgit.

Ni-

ctis, singulari virtute & gloria civem domum vi & armis compulit. Eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine. Eum, qui ædem Nympharum incendit; ut memoriam publicam recensionis, tabulis publicis impressam exstingveret. Eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli possessionum termini: qui non calumniâ litium, non injustis vindiciis ac sacramentis alios fundos, sed

Polysynd.

Traductio. *Cupiditas possessionum in Clodio.*

Nihil unquam nefas: Qui tanta impunitate per omnia facinora faciendis cædibus, diripiendis civium bonis, omni injustitiæ, impudentiæ ac libidinis genere versatus est: ut nihil illi illicitum videretur.

Ædem Nympharum: Hanc ædem, in qua tabulæ publicæ asservabantur, Clodius inflammavit; & ideò subdit, *memoriam publicam recensionis;* quia tabulæ illæ recensionem sive censum populi Romani singulis lustris habitum, numerum civium ætatem & divitias continebant, ad memoriam publicam; ut omnes scire possent &c.

Possessionum termini: Eum occidi, qui sic omnes leges, & legum interpretationes, sive jus civile contempserat: ut in bona civium, & possessiones invaderet, nullumq; sibi possessionum limitem & finem poneret.

Non calumniâ litium: Non solùm absq; justitiæ simulatione, lites per calumniam sub falsa juris specie intentando: non per sycophantias, tectas fraudes &c. *Non injustis vindiciis,* controversis, litibus, quibus alienæ rei possessionem injure sibi vendicaret.

Ac sacramentis: Pecuniâ à litigantibus depositâ. Sacramentum dicebatur pecunia à duobus litigantibus in judicio deposita ad Pontificem in *loco sacro;* unde *Sacramen-*

Diſſoluta.
Inciſa.
Repetitio.

ſed caſtrîs, exercitu, ſignîs inferendîs petebat: qui non ſolùm Etruſcos; (eos enim penitùs contempſerat,) ſed hunc Q. Varium, virum fortiſſimum atquè optimum civem, judicem noſtrum, pellere poſſeſſionibûs, armîs caſtrîsq; conatus eſt: qui cum architectis, & decempedis villas multorum hortosquè peragrabat: qui Janiculo & Alpibus ſpem poſſeſſionum terminabat ſuarum: qui cùm ab Equite Romano ſplendido & forti, T. Pacavio non impetrâſſet, ut inſulam in lacu pretio venderet: repentè lintribûs in eam inſulam,

mentum. Qui judiciô vicerat,ſuum ſacramentum à ſacro auferebat: victi pecunia ad ærarium pertinebat.

Sed caſtrîs: Hoſtilem in modum, & armis.

Etruſcos: Quos omni impunitate populatus fuerat, & ſuis latrociniis vexaverat.

Varium: Qui inter judices ſedebat.

Armis caſtrisq;: Per arma & caſtra ſua.

Cum architectis: Ad ædificandum in alieno.

Decempedis: Menſuris pedum denûm, ad metiendos agros, ſibiq; quantum vellet, vindicandos.

Janiculo: Qui tam veſanam agri propagandi ſpem animô conceperat; ut ſibi nullos alios poſſeſſionum ſuarum limites poneret:quàm ex una parte Janiculum montem pœnè in ipſo pomærio ſitum, & ipſis propemodum urbis mœnibus imminentem; ex alia parte Alpes, quibûs montibûs ipſa Italia terminatur. *Janiculus* igitur dicebatur mons urbi vicinus.

Lacu: De hujus lacûs vocabulo Cluverius l. 2. antiq: Ital.

Lintribûs: Navibûs fluminalibûs.

Ma-

lam materiam, calcem, cæmenta, arma convexit: dominoque trans ripam inspectante non dubitavit ædificium exstruere in alieno. Qui huic T. Fursano, cui viro? Dii immortales! (quid enim ego de muliercula Scantia? Quid de adolescente Aponio dicam? Quorum utrique mortem est minitatus: nisi sibi hortorum possessione cessisset,) sed ausus est Fursanio dicere: si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset: mortuum se in domum ejus illaturum: quâ invidiâ huic esset tali viro conflagrandum: qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidissimâ gratiâ, absentem de possessione fundi dejecit: qui parietem sic per vestibulum sororis instituit duce-

Dissoluta.
Incisa.
Adjuncta.
Pecuniarum exactiones Clodii.
Præteritio.
Metaphora
Impietas Clodii in fratrem & sororem.

Materiam: Lapides, marmora, ligna.
Arma: Instrumenta.
Qui huic: Pergit Milo: Occidi Clodium, qui ausus est Fursanio dicere &c.
Mortuum illaturum: Nimirum,ut Fursanius cædis auctor haberetur, atq; hac invidiâ deflagraret; & ita vel judiciô afflictus in exilium iret: vel saltem criminis infamiâ, & invidiâ civium & odiô conflagraret.
Conflagrandum:: Sæpè similia verba usurpat Cicero per metaphoram;ut in summa esset omnium invidia & odio.
Appium fratrem: Appium Clodium,qui paulò pôst censor fuit cum L. Pisone.
Parietem ducere: Ædificare, erigere, sic Virgil: *pars ducere muros, moliriq; arcem.*
Per vestibulum: Non in ipsis ædibus sororis, neq; in par-

28.
Anacephalæosis dictorum.
Repetitio.
Incisa.
Annominatio.
Hypotyposis rerum futurarum.

care, sic agere fundamenta: ut sororem non modò vestibulô privaret, sed omni aditu & limine. Quamquàm hæc quidem jam tolerabilia videbantur: etsi æquabiliter in Rempublicam, in privatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quomodo jam usu obduruerat, & percalluerat civitatis incredibilis patientia. Quæ verò aderant jam & impendebant, quônam modô ea aut depel-

parte ædium, sed locô ante januam domûs vacuo, per quem à via aditus accessusq; ad ædes est.

Sororem: Tres habuit sorores Clodius. Unam Clodiam Metelli Celeris uxorem, de qua multum in Orat. Cæl. Alteram Terentiam, quæ nupsit Qu. Marcio Regi. Tertiam & natu minimam Clodiam, cujus incestum cum fratre Clodio L. Lucullus ejus maritus dixit juratus se comperisse.

Quanquam hæc quidem: Hæc Cicero jam videtur in sua persona loqui, finitâ prosopopœiâ Milonis: quam tamen denuò infra continuat.

Æquabiliter: Sine ullo discrimine. Repetitio dictorum; ut altiùs in judicum animis ejus improbitatem defigat.

In longinquos: Id non de sangvine, & familia, sed de locorum distantia debet intelligi; ne bis idem dixisse videatur: in remotos & vicinos.

Percalluerat: Metaphora à manibus & pedibus, quibûs assiduitate laboris obdurescentibûs, callus obducitur.

Civitatis patientia: Quia civitas hæc tolerabat.

Quæ verò aderant: Levia fuêre priora: longè majora mala, quæ in proximo erant, & impendebant: si non fuisset occisus.

Im-

pellere potuissetis, aut ferre: Imperium si ille nactus esset? Omitto socios, exteras nationes, Reges, Tetrarchas; vota enim faceretis, ut in eos se potiùs mitteret, quàm in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias: pecunias dico? A liberis, à liberis, mediusfidius, & à conjugibus vestris nunquam ille effrænatas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis, quæ patent? Hæc, quæ nota sunt omnibus? Quæ tenentur? Servorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse; per quos totam Rempublicam, resquè privatas omnium possideret? Quamobrem si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeste, quæso atquè audite cives! P. Clodium interfeci! ejus furores, quos nullîs jam legibûs, nul-

Incisa.
Dissoluta.

Correctio.
Geminatio.

Synonymia.
Interrogationibus urget.

Instauratur Prosopopœia.

Imperium nactus: Si Præturam obtinuisset iis Consulibûs: qui ipsi resistere nec vellent, nec possent.

Tetrarchas: Tetrarchæ dicti,quòd quartam regni partem possiderent.

Vota faceretis: Optaretis, ut in eos impendens nobis clades se convertat.

Mediusfidius: De hac jurisjurandi formula dictum est, idem significare, ac *me Dius* sive Deus, *fidius*, id est, filius, juvet. Alii aliter derivant, tanquam Jupiter ipse, aut alius Deus *fidius*, à *fide* fuerit appellatus: quem proinde ad confirmandam fidem adhibebant testem.

Quamobrem: Iteratò per prosopopœiam Milo cædem confitens inducitur.

T. Annius: Milo.

Nullîs legibûs: Impedire, ne ejus furores in pernicem civi-

nullis judiciis frænare poteramus: hôc ferrô & hac dextera à cervicibus vestris repuli! per me ut unum, jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent! Esset verò timendum, quônam modô id ferret civitas. Nunc enim quis est, qui non probet? Qui non laudet? Qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimùm Reipublicæ profuisse, maximâ lætitiâ populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat & sentiat? Nequeo vetera illa populi Romani, quanta fuerint, gaudia judicare. Multas tamen jam summorum imperatorum clarissimas victorias ætás nostra vidit: quarum nulla nequè tam diuturnam attulit lætitiam, nec tan-

Enumeratio partium. Incisa.

Expolitio per Synonymiam, & Repetit.

Polysyndeta

Cōparatio.

civitatis erumperent: *nullîs judiciîs* coërcere & punire, postquam erupêre.

Per me ut unum: Putant aliqui deesse, *effectum est*: hic autem ordo verborum est; ego illa repuli; ut per me unum jus, æquitas, leges &c. in civitate manerent.

Esset verò timendum: Si ita clamaret: sequitur altera pars periodi; an timendum esset, ne iniquis auribus hæc audiret civitas? Loquitur nunc iterum Cicero finitâ prosopopœjâ.

Nequeo vetera: Non possum de iis temporibus, quæ ante me fuerunt, loqui, quia non scio, quanta tum populi R. fuerint gaudia; quando e.g. liberata est Roma à Gallis obsidentibus tempore Manlii: quando Hannibal à Scipione devictus est: quando propagatum est Romanum imperium adjectâ Asiâ, Macedoniâ &c.

No-

tantam. Mandate hoc memoriae, judices; spero multa vos, liberosquè vestros in Republica bona esse visuros. In his singulis ita semper existimabitis: vivô P. Clodiô, nihil eorum vos visuros fuisse. In spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc ipso summo viro Consule, compressâ hominum licentiâ, cupiditatibûs fractîs, legibûs & judiciîs constitutîs, salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc, P. Clodiô vivô, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quae tenetis, privata, atquè vestra: dominante homine furioso, quod jus perpetuae possessionis habere potuissent? Non timeo, judices; ne odiô

A consequentibus & rebus futuris.

29. Occupatio.

Nostra aetas: Loquar de victoriis aetatis nostrae e. g. Luculli de Tigrane, & Mithridate: Crassi de Spartaco & servis: Pompeji de Domitio, Sertorio, Piratis, Mithridate &c. sed hae victoriae non tantum populo R. gaudium attulerunt, quàm mors Clodii.

Mandate: Mementote eorum, quae vobis nunc praedico.

Bona esse visuros: Post enumerata mala, dicit, bona, quae habebitis, non haberetis: nisi Clodius esset occisus.

Hoc ipso summo viro: Cn. Pompejo.

Quid? ea quae &c. Si dominaretur Clodius, praesertim ùt Praetor: nullam rem vestram in quiete possetis possidere.

Non timeo: Occurrit objectioni, & tacitae quorundam cogitationi, seq; ostendit haudquaquam odiô Clodii ista dicere: aitq; odium suum, quô ipse in Clodium fertur,

com-

Synæciosis. odio inimicitiarum mearum inflammatus libentiùs hæc in illum evomere *Traductio.* videar, quàm veriùs. Etenim etsi præcipuum esse debebat: tamen ita communis erat omnium ille hostis; ut in communi odio pœnè æqualiter versaretur *Auxesis.* odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in *Argumentū novum sub conditione.* illo sceleris, quantum exitii fuerit. Quin sic attendite, judices. Nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodii. Fingite animis; liberæ enim sunt co- *Locus communis.* gitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuentur: ùt ea cernimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imagi-

nem

commune esse cum judicibus & bonis omnibus.

Odió inimicitiarum: Ne odiô, quod ex inimicitiis ortum est, vel ne odiô privatô ex mutuis inter me & Clodium simultatibus ortô inductus hæc dicam: quamvis hoc odium in me præcipuè esse debebat; utpote cùm Clodius me ejecerit è civitate, fratrem meum pœnè interemerit, conjugem & liberos crudelissimè vexârit, domum incenderit &c.

Æqualiter versaretur: Pari cum cæteris odio, non majore in ipsum ferebar.

Quin sic attendite: Attentionem renovat ad singulare argumentum, quod nunc allaturus est.

Quæstio de interitu: Hæc causa agitur propter interitum Clodii. Ergo vultis Clodium non interiisse? Imò vultis quàm maximè. Nemo est, qui si posset, eum revocaret ad vitam; ut prætor fiat.

Fingite &c. Imaginemini vobis, ad vitam redire Clodium; nam imaginatio nostra, quiquid vult: sibi fingere potest.

Cernimus, quæ videmus: Quidquid imaginatio fingit,

tam

nem hujus conditionis meæ: si possim efficere, ut Milonem absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimuistis? Quonam modò ille vos vivus afficeret: quos mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipse Cn. Pompejus, qui ea virtute ac fortuna est; ut ea potuerit semper, quæ nemo præter illum: si is, inquam, potuisset aut quæstionem de morte P. Clodii ferre: aut ipsum ab inferis excitare, utrum putatis potiùs facturum fuisse? Etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare: propter Rempublicam non fecisset. Ejus igitur mortis sedetis ultores: cujus vitam si putetis per

A minore.

Simil: cad:

A contrar.

Epiphonema.

tam clarè, tanquam in tabella depictum, cerni potest: quàm clarè alia cernimus, quæ oculis subjiciuntur.

Sed ita: Volo absolvi Milonem, sed ea conditione; ut Clodius reviviscat. Placetne vobis hæc conditio? Non placet; ex vultu cognosco.

Vivus afficeret &c. Si mortuus vos terret sola cogitatione: quid faciet vivus?

Si ipse Pomp. Etiam Pompejus nollet Clodium reducere ab inferis: quamvis posset.

Propter amicitiam: Redièrant quidem, ùt suprà dictum, in amicitiam Clodius & Pompejus: Sed ego puto, loqui Ciceronem præcisè in hypothesi: Si etiam summus amicus esset Pompejus Clodii: tamen nollet eum revocare ad vitam propter bonum Reipublicæ.

Ejus igitur mortis: Vos judices igitur estis constituti de judicanda ejus morte: quem ipsi vivere non velletis; ergo judicare debetis, bene factum esse, quòd fuerit occisus.

La-

per vos restitui posse, nolletis: & de ejus nece lata quæstio est; qui si eadem lege reviviscere posset: lata lex nunquam esset. Hujus ergo interfector qui esset, in confitendo, ab hisnè pœnam timeret, quos liberavisset? Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenìs? Quæ aliis in urbibus Græciæ? Quas res divinas talibus institutas viris? Quos cantus? Quæ carmina? Propè ad immortalitatis & religionem & memoriam consecran-

Conclusio argumenti.

Exemplô Græcorum probat.

Interrogatio. Traductio.

Lata Lex nunquam: Pompejus non tulisset hanc legem de quæstione hac habenda: si per eam legem revivisceret si Clodius; adeoq; Clodii cædem factam approbat.

Hujus ergo interfector: Sensus est: hujus igitur, videlicet Clodii, *interfector qui esset*, si Milo interfector esset, si Clodium Milo interfecisset:*ab hisnè*, an ab iis,*quos liberâsset*, à judicibus tanta peste liberatis, pœnam, timeret, i.e. timere deberet:quando confiteretur, *in confitendo* in confessione hujus facti? bene notanda interrogatio.

Græci homines: In Græcia maximis honoribûs affecti fuerunt ii, qui quosdam occidendo libertatem publicam asseruêre; ergo gloriosum esset Miloni, confiteri, se Clodium occidisse.

Vidi Athenîs: Cicero annô ætatis 28. Athenas profectus est: ubi tum temporis omnium artium, ac potissimùm oratoriæ nobilissima Palæstra erat. Urbs illa nunc sub Turcarum potestate, *Satines* dicta, etsi hominibus abundet: rudissima tamen est, & ignorantiæ sedes: quam olim Cicero appellavit omniū doctrinarūm inventricem.

Quas res divinas: Quas festivitates? Quæ sacrificia? Con-

crantur. Vos tanti conservatorem populi, tanti sceleris ultorem non modò honoribûs nullîs afficietis, sed etiam ad supplicium rapi patiemini? Confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset: & magnô animô, & libente se fecisse, libertatis omnium causâ. Quod ei certè non confitendum modò, verùm etiam prædicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur: dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda? Nisi verò gratius putat, esse vobis, sui se capitis, quàm vestri defensorem fuisse; cùm præsertim in ea confessione,

Ex contrariis.

Geminatio.

30. *A minore ad majus.*

Confiteretur: Cur ergo non fateretur Milo, si fecisset? gloriosum potiùs foret.

Si fecisset: Insidias nempè; ita, ut consultò occiderit, Clodio ipse insidias struxerit. Cùm enim hoc non neget, à se, id est à suis, (quamvis non consultò, non jubente se, non sciente,) occisum esse Clodium, quod fatetur, absq; spe præmii, sola spe impunitatis: quantò magis fateri posset & deberet, (si verum esset,) consultò à se occisum Clodium, paratis insidiis, eò; quòd res hæc etiam præmium mereatur. Argumentatio hôc syllogismô consistit: *Qui fatetur id se fecisse, ex quo nihil mercedis sperat: multò magis fateretur,* (si cum veritate fateri posset,) *id, ex quo præmia laudis essent petenda: sed id fatetur, ex quo nihil mercedis sperat; ergo &c.*

Nisi verò: Est modus loquendi præcisè negans, & per ironiam affirmans contrarium; sensus est: utiquè non judicat Milo majorem se gratiam à vobis inire per hoc, quòd se ipsum defenderit: quàm si posset dicere, defen-

ne, si grati esse velletis, honores asse-queretur amplissimos. Si factum vobis non probaretur; (quanquam quî poterat salus sua cuiquam non probari?) sed tamen si minùs fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset: magnô animô constantiquè cederet ex ingrata civitate. Nam quid esset ingratius, quàm lætari cæteros: lugere cum solum, propter quem cæteri lætarentur? Quanquam hôc animô semper fuimus omnes in patriæ proditoribus opprimendis: ut, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoquè & invidiam nostram putaremus. Nam quæ mihi ipsi tribuenda laus esset, cùm tantum

Correctio.

Antithesis. *Traductio.*

Suô exemplo confirmat.

disse vos, populum, & Rempublicam: diceret ergò certò se insidiatorem fuisse, si cum veritate posset dicere.

Si grati: Hoc dicente Milone, vel vos essetis grati, & ipse mercedem suam acciperet; vel non essetis grati, & Milo magnô animô cederet ex ingrata urbe.

Cecidisset: Accidisset, contigisset.

Magnô animô: Absq; ulla facti pœnitentia,& rei bene factæ conscientiâ lætus. Fortis enim viri est,insuper habitis præmiis, imò propositô etiam exiliô rempublicam defendere.

Ex ingrata: Quæ necem suæ salutis causâ illatam Clodio, non probaret, nec liberatori suo gratiam haberet.

Quanquam hôc animô: Quanquam si etiam ingrata esse velit civitas: quid curat hoc vir fortis, qualis & Milo fuit, & ego, & nonnulli alii; ideò, *fuimus*. Vir fortis non propter gratos cives, aut mercedem, sed propter virtutis honestatem operatur, neq; suo fine frustratur:etiam

tum in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem: si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? Quæ mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non auderet: si periculum, non timeret? Propositâ invidiâ, morte, pœnâ, qui nihilo segniùs Rempublicam defendit: is vir verè putandus est. Populi grati est præmiis afficere benemeritos de Republica cives: viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat. Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, quâ Ahala, quâ Nasica, quâ Opimius, quâ Marius, quâ nosmetipsi: & si grata Respublica esset, læ-

Incisa. *Virorum fortium definitio.*

Antithesis & sententia Moralis.

Antitheta. Simil: cad:

tiam si sua virtus minùs grata cediderit ingratæ civitati.

In consulatu: Cùm L. Catilinam & cæteros conjuratos oppressi.

Dimicationibus: Discriminibus, periculis &c.

Quamobrem: Itaq; confiteretur etiam Milo, si verè confiteri posset, se ultrò occidisse Clodium: sicut confessus est *Ahala Servilius*, qui Magister equitum Spurium Melium nova molientem, & L. Quintio Dictatori sistere se recusantem occidit: sic *Nasica*, qui Tiberium Gracchum turbas excitantem legibus agrariis: sicut *Opimius*, qui C. Gracchum Tiberii fratrem judicia â patribus ad Equites transferentem & alia turbantem: sicut *Marius*, qui Saturninum, occupatô Capitoliô, nova molientem jussit interfici: sicut *nosmetipsi*, qui Cethegum, Lentulum, & alios conjuratos jussimus in carcere jugulari.

lætaretur: si ingrata, tamen in gravi fortuna conscientiâ suâ niteretur. Sed hujus beneficii gratiam, judices, fortuna populi Romani, & vestra felicitas, & dii immortales sibi deberi putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest: nisi qui nullam majestatem esse ducit, numenvè divinum: quem nequè imperii vestri magnitudo, nequè sol ille, nec cæli signorumquè motus, nec vicissitudines rerum atquè ordines movent: nequè id, quod maximum

Rationes, quæ probāt dari Deum.

Lætaretur: Gauderet fructum, & præmia respondere suæ virtuti.

Si ingrata: Si Respublica ipsius virtute liberata gratiam non referret: seipsum rei præclarè, & cum virtute gestæ conscientiâ consolaretur.

Sed hujus: Altiùs effert orator gloriam Milonis,& magnô artificiô divinum facit ejus facinus; perinde quasi non singulari virtute ac manu Milonis, sed Deorum numine ac vi interfectus sit Clodius, ad summam populi Romani felicitatem.

Nec verò: Nemo putabit hujus facti gloriam alteri, quàm Deo esse tribuendam, nisi sit atheus.

Imperii vestri magnitudo: Quia nimirum sine Divina providentia coaluisse non potuit tanta imperii magnitudo, sapientissima disciplina &c. adducit rationes contra illos, qui Deum esse negant.

Neq; sol: Secunda ratio dari Deum,cæli motus,rerum vicissitudo, discors elementorum concordia, & cætera hujusmodi, quæ cohærere non possent, nisi ea Deus aliquis temperaret. Sol tam manifestum est signum dari Deum: ut idcirco sol ipse à pluribus gentibus Deus esse crederetur.

Ma-

mum est, majorum nostrorum sapientia, qui sacra, qui cæremonias, qui auspicia & ipsi sanctissimè coluerunt, & nobis, suis posteris, prodiderunt. Est, est profectò illa vis, neque in his corporibus, atque in hac imbecilitate nostra inest quiddam, quod vigeat, & sentiat: & non inest in hoc tanto naturæ, tam præclaro motu. Nisi fortè idcircò esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, quâ sapimus, quâ providemus, quâ hæc ipsa agimus ac dicimus, videre, aut planè qualis, aut

Repetitio. Incisa.

31. *Geminatio.*

Refutatio objectionis.

Repetitio. Incisa. Enumeratio.

Majorum sapientia: Deum dari docent itidem Majores nostri omnes, iiq; sapientissimi, qui nisi numen aliquod esse credidissent: non instituissent religiones, easq; sanctissimè coluissent.

Auspicia: Observationes circa signa de cælis & res sacras.

Prodiderunt: Reliquerunt; hinc *memoriæ prodere.*

Illa vis: Divina nempe, & Dei Majestas.

Neq; in his corporibus: Ex actionibus & motibus corporum nostrorum agnoscimus vim quandam, & animam corpori præesse, quæ causa sit nostrorum motuum & actionum: sed in tota natura etiam tales motus, & præclariores insunt; ergo etiam in tota natura inest & præest vis quædam, & anima illarum actionum: sed illa vis & anima est Deus.

Quia non apparet: Nil refert, quòd Deus ille à nobis non cernitur; nam neq; animam nostram videmus. In hunc sensum Theophil. Antioch. *Quemadmodum anima in homine non videtur; cùm invisibilis sit hominibus: at ex corporis motu cognoscitur; Ita neq; Deus videri potest ocu-*

Geminatio. aut ubi sit, sentire possimus. Ea vis, ea igitur ipsa, quæ sæpè incredibiles huic urbi felicitates atquè opes attulit: quæ illam perniciem extinxit ac sustulit: cui primùm mentem injecit, ut vi irritare, ferrôquè lacessere fortissi- *Traductio.* mum virum auderet, vinceretúrquè ab eo: quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam sempi- *Metaphora* ternam. Non est humanô consiliô, ne mediocri quidem, judices: deorum immortalium curâ, res illa perfecta. Religiones, mehercule, ipsæ, quæ illam belluam cadere viderunt, commovisse se videntur, & jus in illo suum retinuis-

lis humanis, at per suam providentiam & opera videtur, & agnoscitur.

Ea vis: Illud numen divinum.

Illam perniciem: Clodium, qui suis sceleribûs Reipublicæ perniciem adferebat.

Cui: Clodio.

Mentem injecit: Numen aliquod instigavit Clodium, ut Miloni insidias pararet, inque his ipse hæreret.

Fortissimum virum: Milonem.

Licentiam sempiternam: Totâ reliquâ vitâ, licentiam, & impunitatem habuisset Clodius: si ipse vicisset Milonem. Sæpè *æternus & sempiternus* accipitur pro *semper.*

Ne mediocri: Sed insigni & maximâ Deorû providentiâ.

Religiones: Ædes sacræ, aræ, cæremoniæ illis in locis institutæ.

Mehercule: Formula jurandi per Deum Herculem.

Illam belluam: Clodium.

Commovisse: Ad vindictam sumendam.

Jus in illo suum: Jus sumendæ de Clodio vindictæ reti-

nuisse. Vos enim jam Albani tumuli atquè luci, vos, inquam imploro atquè testor, vosquè Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ & æquales: quas ille præceps amentiâ, cæsis prostratîsquè sanctissimîs lucîs, substructionum insanîs molibûs oppresserat: vestræ tum aræ, vestræ religiones viguerunt: Vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: Tuquè ex tuo edito monte, Latialis sancte

Apostrophe.

Metonymia

Repetitio & Traductio.

tinuisse, quam vindictam adeò distulerant: ut jure suo cessisse videri possent.

Vos Albani tumuli &c. Elegans apostrophe ad ipsas religiones, tanquam sensu vitali animatas, potissimùm tum, cùm nex Clodiana in ea vicinia facta est. Alloquitur ergô colliculos & locos in Albano monte eminentes, aris, sacellis, vel aliquo sepimine consecratos; fuerunt autem in his tumulis consecratæ aræ, lapides, arbores, quæ se iter facientibus offerrent: quemadmodum nos solemus cruces in tumulis & collibus editioribus collocare. *Luci* erant nemora densa, & opaca, religionibus mancipata.

Sociæ & æquales: Quæ religiones populo Romano à Latinis, & ab Ænea allatæ, iisdem nunc ritibûs & cæremoniis celebrantur, eademq; coluntur sanctitate à Romanis, sicut à Latinis. Albani enim tumuli ab Ænea originem, & ab *Alba* cognomen habuêre.

Substructionum: Ubi Clodius lucos religiosos excidit, & aras oppressit, superstructis ædificiis villarum adeò superbis, & insanis.

Vestræ tum &c. Antequam Clodius vos opprimeret.

Vestra vis: Potestas atq; majestas.

Latialis S. Jupiter: In monte Albano colebatur præcipuè Jupiter, cui quot annis sacra fiebant à septem & quadraginta Latinorum civitatibus, populo Romano pa-

ctæ Jupiter, cujus ille lacus, nemora, finesque sæpè omni nefario ſtupro & ſcelere maculârat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſtis: vobis illæ, vobis, veſtro in conſpectu ſeræ, ſed juſtæ tamen & debitæ pœnæ ſolutæ ſunt. Niſi fortè hoc etiam caſu factum eſſe dicemus: ut ante ipſum ſacrarium Bonæ Deæ, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, inprimis honeſti, & ornati adoleſcentis, ante ipſam inquam, Bonam Deam, cùm prælium commiſiſſet: primum illud vulnus acceperit, quô teterrimam mortem obiret:

Geminatio.

Aliud divinæ vindictæ indicium.

riter conveniente: ideò ſuprà, *Aræ ſociæ & æquales P. R.* Sanctum hic vocat Jovem; quia pœnas à ſuis violatoribus exigebat; *Sanctum* quippe illud vocatur, quod non licet impunè violare; ùt *Sanctæ leges:* ſicut & Hercules *Sanctus* fuit dictus; quia Diomedem Buſiridem & hujusmodi terrarum peſtes è medio ſuſtulit.

Lacus: Non ſolùm Luci ibi erant conſecrati, ſed & lacus, fueruntq; tres celebriores: unus lacus Albanus dict9.

Oculos aperuiſtis: Sicut contrà dicitur: in *ſceleribus connivere*, vel juxta trivialem loquendi modum, *oculos ad ſcelera clauſos tenere.*

Vobis: Jovem & alios religionum præſides Deos complectitur.

Niſi fortè: Eſt ironia: ſeriò ita loqueretur: Etiamſi cætera fortuitò facta fuiſſe diceremus: tamen negare non poſſemus, id certô deorum conſiliô contigiſſe, ut ante ipſum ſacellum Bonæ Deæ vulneraretur, quam Deam nefariô ſtuprô violaverat.

Ab-

ret: ut non absolutus judiciô illô nefariô videretur, sed ad hanc insignem pœnam reservatus. Nec verò non eadem ira Deorum hanc ejus satellitibus injecit amentiam: ut sine imaginibus, sine cantu atquè ludis, sine exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, amburetur abjectus. Non fuisse credo fas clarissimorum virorum formas illi teter-

32.
Iterum aliud.
Repetitio.
Enumeratio
Incisa.

Absolutus judiciô: Cûm, judicibûs pecuniâ corruptîs, evasit judicium, ad quod trahebatur ob religionem Bonæ Deæ violatam.

Nec verò: Aliud Divinæ vindictæ vestigium; quòd ab ipsis suæ factionis satellitibus legitimo sepulturæ honore fuerit privatus.

Sine imaginibus: In funeribus cereæ nobilium *imagines* ferebantur: næniæ sive *cantus* adhibebantur: *Ludi* quoq; gladiatorû: item lamenta mulierum genas dilacerantium. Servi autem testamentô manumissi partim funus pileati antecedebant, partim cadaver in lecto positû ventilabant.

Sine laudationibus: Quæ fiebant in foro, majorum imaginibûs in medio collocatis.

Sine funere: Absq; eo, quôd cadaver facibus & funalibus stipatum efferretur.

Oblitus cruore: Non lotus & unctus: ùt fieri solebat.

Amburcretur: Non penitùs ureretur, sed circumureretur, & semicrudus relinqueretur.

Abjectus: Ut suprà: nocturnis canibus laniandus. Vel amburcretur, postquam ejectus fuisset è domo, non depositus ad januam, & deinde elatus.

Clarissimorum virorum: Imagines majorum Clodii, qui tam

Metonymia Antithesis. terrimo parricidæ aliquid decoris afferre: neque ullo in loco potiùs mortem ejus lacerari, quàm in quo vita esset damnata. *Digressio in fortunam populi R.* Dura mihi, mediusfidius, jam fortuna populi Romani & crudelis videbatur; quæ tot annos illum in hanc Rempublicam insultare videret, & pateretur. *Coacervat Clodii scelera plura.* Polluerat stuprô sanctissimas religiones: senatûs gravissima decreta perfregerat: pecuniâ se palàm à judicibus redemerat: vexârat in tribunatu *Simil: cad: & desin:* senatum: omnium ordinum consensu pro salute Reipub: gesta resciderat: me pa-

tam clari fuerunt; ut pater, avus, proavus, atavus gesserint consulatum.

Mortem lacerari: Cadaver ejus non decebat aliô locô laniari, & canibus objici, quàm in ipsa curia; ubi senatus ejus suppliciis expiandas religiones sæpè censuerat; eumq; plurimis Senatûsconsultis confixerat.

Dura mihi &c. Dura mihi, & in sua patientia nimiùm obdurata hactenus videbatur fortuna Reipublicæ; nam tulit ista & ista scelera Clodii: tandem loco & tempore convenienti pœnas expetiit, tarditatem supplicii gravitate compensans.

Polluerat: Ingressus fuerat in habitu fidicinæ domum Cæsaris Consulis: ubi Virgines Vestales pro populo Bonæ Deæ sacra faciebant; ut in ipsis Bonæ Deæ pulvinaribus Pompejæ Cæsaris uxori stuprum inferret.

Senatûs decreta: Ejus pœnas, leges, judicia insuper habebat.

Vexarat: Senatus Ciceronis protectionem susceperat, ad luctum ostendendum, vestem mutandam censuerat: Clodius tribunuspl: intercessit, vetuit, & sic senatûs austeritatem & decreta oppressit.

Omnium ordinum: Consenserat senatus, conspirabant Equi-

patriâ expulerat, bona diripuerat, domum incenderat, liberos, conjugem meam vexaverat: Cn. Pompejo nefarium bellum indixerat: magiſtratuum, privatorumquè cædes effecerat, domum mei fratris incenderat, vaſtârat Etruriam, multos ſedibûs ac fortunîs ejecerat, inſtabat, urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant; incidebantur jam domi leges, quæ nos noſtris ſervis addicerent: nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamâſſet, quod non hôc annô ſuum fore putaret. Obſtabat ejus cogitationibus nemo, præter Mi-

Diſſoluta.
Inciſa.

Mēbratīm.

Equites & plebeji, ut Cethegus, Lentulus & alii conjurati Catilinæ necarentur; hæc geſta reſcidit Clodius; me propterea in exilium miſit.

Cn. Pompeio: Cùm ſervum ſubornavit ad eum occidendum &c.

Inſtabat, urgebat: Perſiſtebat, & pernitebatur alios ê poſſeſſionibus ſuis expellere.

Incidebantur: Leges ab ipſo in prætura ſua promulgandæ jam in æs inſculpebantur; quæ majorem auctoritatem ſervis noſtris, quàm nobis ipſis concederent: & ita nos ſervis propriis mancipparent.

Nihil erat cujusquam: Omnium civium bonis inhiabat, & hæc jam ſpe & cogitatione devorârat: eaq; tantùm nobis fruenda reliquiſſet, quæ præ faſtidio habere noluiſſet.

Hôc annô: Quo Præturam fuiſſet adeptus.

Obſtabat: Nemo obviàm ibat, obſiſtebat; quò minùs ſuas vexandæ reipublicæ molitiones ad exitum perduceret.

Ipſum

Milonem. Ipſum illum, qui poterat obſtare, novo reditu in gratiam quaſi devinctum arbitrabatur: Cæſaris potentiam ſuam eſſe dicebat: bonorum animos in meo caſu contempſerat: Milo unus urgebat. Hìc, Dii immortales, ùt ſuprà dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioſo; ut huic faceret inſidias. Aliter perire peſtis illa non potuit: nunquam illum reſpublica ſuo jure eſſet ulta. Senatus, credo, Prætorem eum circumſcripſiſſet. Ne cùm ſolebat quidem id facere, in privato eodem

33.

Ironia. Subjectio.

Ipſum illum: Cn. Pompejum intelligit.

Novo reditu: Quia recens cum ipſo in gratiam redierat, ejus partes amplexus, ut Pompejus ſecundum Conſulatum obtineret: putabat ſibi Pompejum *quaſi devinctum*, ita quodammodo ligatum ac irretitum: ut ſi vinculis conſtrictus movere ſe non poſſet.

In meo caſu: In meo exilio.

Unus urgebat: Milo ſolus terrebat, inſtabat à tergo, formidinem incutiebat.

Hîc Dii immortales: In hoc extremo rerum diſcrimine, cùm is reipublicæ eſſet ſtatus: Dii immortales in eam mentem Clodium impulerunt, ut ipſe quidem laceſſeret Milonem, per Deorum verò providentiam Clodius occumberet: atq; ita, eô ſublatô, ſalus Reipublicæ redderetur.

Ut huic: Miloni.

Nunquam illum reſp: Reſpublica non ſumpſiſſet de eo vindictam pro ſuo jure. Nam ſenatus nihil effeciſſet: Conſules non ſatis fortes fuiſſent.

Circumſcripſiſſet: Ejus potentiam, quaſi circumdatis cancellis & terminis limitâſſet, conſtrinxiſſet? Tamen ſenatus nihil effecit in eo, cûm privatus eſſet.

Ne cùm ſolebat: Ne tum quidem, cùm ſolebat ſenatus hoc

eodem hoc aliquid profecerat. An Consules in Prætore coërcendo fortes fuissent? Primùm Milone occiso habuisset suos Consules: deinde quis in eo Prætore Consul fortis esset: per quem tribunum, virum consularem crudelissimè vexatum esse meminisset? Oppressisset omnia, possideret, teneret: lege nova, quæ est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros libertos suos fecisset. Postremò nisi eum dii immortales in eam mentem impulissent; ut homo effœminatus fortissimum virum conaretur occidere: hodie Rempublicam nullam haberetis. An ille prætor, ille verò Consul, si modo hæc templa, atquæ ipsa

A minore ad majus.

Synonyma.

Antitheta.

A minore ad majus.

hoc facere, & magistratûs, eorumq; potentiam coërcere, aliquid profecit in Clodio, etiam privato: quando ille de incestu accusatus, tamen evasit.

Suos Consules: Sibi faventes & addictos, Hypsæum & Scipionem.

In eo prætore: Si prætor fuisset Clodius: quis eum coërcuisset; quando coërceri non potuit, cùm esset tribunus?

Virum Consularem: Seipsum Cicero intelligit.

Lege nova: Novam appellat; quia nullum post homines natos extabat tam injustæ legis exemplum. Inventam ait apud Clodium, & contentam fortasse illô librariô, quod dicebatur Sext. Clodius è domo tanquam Palladium sustulisse.

Servos nostros: Ut suprà: *nos servis addicerent.*

Libertos suos. Sua lege libertate donâsset, & eorum ipse patronus extitisset.

An ille Prætor: Si mortuus Clodius incendit curiam,

&

Repetitio. ipsa mœnia stare, eô vivô, tamdiu, & Consulatum ejus exspectare potuissent: ille denique vivus nihil mali fecisset: qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sex: Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? Templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammari, exscindi, funestari? Neque id fieri à mul-

Antithesis.

Affectus deplorantis Curiam.

Curiæ Definitio.

& omnia permiscet: quantò magis si vivus esset? si Prætor, si Consul?

Satellitibus: Armigeris, stipatoribus, sociis & commilitonibus &c.

Quo quid miserius? Amplificat & exaggerat incendium curiæ à loci dignitate, sanctitate &c. Hic alii pueriliter diserti, ædificii magnificentiam, marmora, columnas, bases, stylobatas, encarpos, & cætera similia nomina à fabris ambitiosè conquirerent, à reconditis auctoribus structurarum phrases & verba solis nota fabris murariis, quasi flosculos in orationem intruderent insulsi Logodædali; Cicero nil simile, &c.

Templum sanctitatis: Locum inauguratum, in quo sanctissimæ sententiæ, à viris integerrimis &c. ubi sanctitas ipsa domicilium habet.

Amplitudinis: Majestatis; ut tot reges, quot senatores, esse videantur.

Mentis, Consilii: Prudentiæ, sapientiæ consilii publici, in quo ad reipublicæ salutem excubatur.

Aram: Refugium & asylum aliorum populorum, portum, ad quem naufragi tenderent.

Funestari: Cadaveris illatione incestari.

Mul-

multitudine imperita; (quanquam esset miserum id ipsum,) sed ab uno: qui, cùm tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausus? In curiam potissimùm abjecit; ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat. Et sunt, qui de Appia via querantur, taceant de curia? Et qui ab eo spirante forum putent potuisse defendi: cujus non restiterit cadaveri curia? Excitate, excitate ipsum, si potestis, à mortuis. Frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias insepulti? Nisi verò sustinuistis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum fal-

A minori ad majus.

Antitheta.
Epiphonema per interrog: & contraria.

Geminatio.
Concessio.
Ironia.
Enthymema

Multitudine imperita: Plebe.

Vivus everterat: Qui senatûs auctoritatem per seditiones deleverat.

Et sunt: Quàm indignum est, Clodianos queri, & miras tragœdias excitare;quòd Clodius in Appia via,id est, in monumentis majorum suorum occisus fuerit; cùm interim de incendio curiæ non querantur,

Excitate: Concessione ironica judices hortatur, ut vitam Clodio reddant: si possint ejus viventis furoribus resistere.

Furias insepulti: Ideò adscribit mala illa furiis Clodii insepulti; quia credebant,furias & umbras insepultorum non recipi apud inferos, & ideò in terris circumvagari, vivosq; territare.

*Nisi verò:*Iterum formula ironiæ:tamen eos sustinere, morari non potuistis, qui incendium curiæ adhibitis facibûs moliti sunt: qui cum aliis armis cucurrerunt vel ad ædes Castoris ipsas diripiendas, vel ad vicinam Milonis domum oppugnandam.

Metaphora falcibus ad Castoris, cum gladiis totô forô volitârunt. Cædi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiîs disturbari; cùm audiretur silentiô M. Cœlius Tribunusplebis, vir & in republica fortiſſimus, & in suscepta causa firmiſſimus, & bonorum voluntati, & auctoritati senatûs deditus, & in hac Milonis sive invidia, sive fortuna, singulari, Divina & incredibili fide. Sed jam satìs multa de causa: extra causam etiam nimis fortaſsè multa. Quid restat, nisi ut orem, obtesterquè vos,

Laus Cœlii.
Polysyndeta

34.
PERORATIO.
Ad captandam miseri-

Ad Castoris: Ædes subintelligitur. Modus loquendi etiamnum receptus: ad *D. Virginis*. De his ædibus Castoris alibi.

Volitârunt: Hæc vox licentiam quandam & Clodianorum impunitatem ostendit; ût alibi.

Cædi vidiſtis: Post cædem Clodii multas civium cædes contigiſſe narrat Appianus: *Magna etiam edita est aliorum strages, Clodianîs non ampliùs Milonis amicos vestigantibûs: sed eum trucidantibûs, qui primus occurrerat, sive civem, sive peregrinum, & eos maximè, qui veste aut annulis aureis eminebant.*

M. Cœlius: Cùm Pompejus leges tuliſſet de instituenda nova quæstione, ùt auctor est Pedianus: *His legibus obsistere M. Cœlius Trib: pl: studioſiſſimus Milonis conatus est; quia & privilegium diceret in Milonem ferri, & judicia præcipitari; at cùm pertinacius legem vituperaret Cœlius, eò proceſſit iræ Pompejus: ut diceret, si coactus eſſet, armîs se Remp: defensurum.* Cùm hanc igitur concionem haberet Cœlius, & populus silentiô ac libenter audiret: irruerunt Clodiani, concionem disturbârunt.

Sed jam satìs: Satis multa de causa diximus; cùm Milo-

vos, judices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat: ego etiam, repugnante hoc, & imploro, & exposco. Nolite, si in nostro omnium fletu nullam lacrymam aspexistis Milonis: si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem ac non mutatam videtis: hoc minùs ei parcere: atquè haud scio, an multò etiam sit adjuvandus magis. Etenim si in gladiatoriis pugnis, & in infimi generis hominum conditione atquè fortuna timidos & supplices, & ut vivere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos & se acriter ipsos morti offerentes servare cupi-

cordiam.

Repetitio.

Exemplum gladiatorū & à minore.

lonem insidias non fecisse ostendimus, qui erat status & cardo quæstionis. *Extra causam.* cùm probavimus Milonem dignum præmiô futurum fuisse: si solô etiam patriæ liberandæ studiô Clodium occidisset; quod non erat positum in quæstione.

Nolite: Peroratio duas partes complectitur. Alterâ Milonem excusat; quòd nec sordidatus esset, nec se ad judicum pedes submitteret, aut misericordiam implorarct: alterâ ipse judicum misericordiam exposcit.

Non mutatam videtis: Nihil magis nocuit Miloni, quàm hæc constantia, sive audacia: quâ nimiùm quantùm judicum animos offenderat; ideò multus est orator in hac offensione lenienda.

Etenim si: Exemplô gladiatorum docet, Milonem tantô esse misericordiâ digniorem: quantò minùs eam implorat. Gladiatori enim, inquit, vitam petenti irascimur; mortem adeunti ignoscimus. Ergo multò magis &c. Locum hunc Ciceronis præ oculis habuit Seneca de Tranq:

pimus: eorumq; nos magis miseret: qui nostram misericordiam non requirunt, quàm qui illam efflagitant: quantò hoc magis in fortissimis civibus facere debemus? Me quidem, judices, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduò & quibus intersum quotidie. Valeant, valeant inquit, cives mei, valeant: sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara, mihiquè patria carissima, quoquò modô erit merita de me: tranquillâ republicâ cives mei; quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, per me tamen, perfruantur. Ego cedam, atquè abibo. Si mihi republicâ bonâ frui non licuerit: at carebo malâ; & quàmprimùm tetigero benè moratam, & liberam civitatem: in

Simil: des:

Prosopopœia Milonis.
Incisa.
Geminatio.
Synonyma.

Cõmutatio.
Traductio.
Antitheta.

c. 11. *Gladiatores, ait Cicero, invisos habemus, si omni modo vitam impetrare cupiunt: favemus, si contemptum ejus præ se ferunt.*

Hæ voces Milonis: Inducta Milonis oratione, ejus non solùm fortitudo & constantia: sed etiam singularis amor Patriæ demonstratur: quibûs se vocibûs exanimari dicit orator; ut illa timoris comparatione animi magnitudo in Milone magis elucescat.

Valeant: Introducitur patriæ valedicens Milo.

Quôquò modô: Sive me ob Clodii necem, ut parricidam damnârit: sive ob vim vi repulsam, ut innocentem absolverit: sive ob partam nece Clodii Reipublicæ salutem præmiis & honoribûs affecerit.

Benè moratam: Bonis moribûs & legibûs institutam.

In

in ea conquiescam. O frustrà, inquit, suscepti mei labores! O spes fallaces! O cogitationes inanes meæ! Ego, cùm tribunusplebis, Republicâ oppressâ, me senatui dedissem: quem extinctum acceperam: Equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem? Ego, cùm te, (mecum enim sæpissimè loquitur,) patriæ reddidissem: mihi futurum in patria non putarem locum? Ubi nunc Senatus est, quem secuti sumus? Ubi Equites Roma-

Exclamationes.

Enumeratio.

Traductio.

Repetitio.
Distributio in partes.

In ea conquiescam: Ibi ponam domiciliũ rerum mearũ.

O frustrà! Per exclamationem oratoriam ipse Milo introducitur spei suæ vanitati indignans,& judicii, si damnetur, ingrati indignitatem describens. Proh! quàm inutiles fuerunt illi labores,quos pro Republica suscepi!

Cùm tribunusplebis: Cùm tribunusplebis essem anno sequente tribunatum Clodii,qui Rempublicam oppresserat: dedi me senatui, tradidi & impendi me dignitati senatûs defendendæ, quam ferè penitus, & ita amiserat; ut ejus decreta nihil valerent.

Equitibus Romanis: Dedissem, impendissem me restituendæ dignitati Equitum, quorum vires & potentia conciderant.

Bonis viris: Qui oppressi fuerant armis Clodianorum servorum; cùm inquam his me totum dedissem,omnemq; in meo tribunatu operam eò contulissem &c. poteramnè suspicari eorum mihi præsidium defuturum, quos tantô studiô defenderam?

mani illi: illi, inquit, tui? Ubi ſtudia municipiorum? Ubi Italiæ voces: ubi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox & defenſio? Mihine ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari? Nec verò hæc judices, ùt ego nunc flens; ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quæ feciſſet: timidis & omnia

35. *Cicero loquitur.*

Geminatio.

Cùm te: M. Tulli.

Quem ſecuti ſumus: Cujus in omni vita, & adminiſtrandæ Reipublicæ ratione, ego & tu, ſemper auctoritati paruimus.

Illi tui? Quos tu Cicero in conſulatu tuo ita cum ſenatu conjunxiſti: eorum ordinem confirmâſti &c.

Studia municipiorum: A quibus tam multi miſſi ſunt Romam, qui te M. Tulli in patriam revocarent?

Italiæ voces: Quæ de te, & pro te ſuffragia tulerunt, Quaſi diceret: quàm citò illa ſenatûs, Equitum, municipiorum totius Italiæ ſtudia mutata ſunt! O ſpes fallaces!

Morti me obtuli: Qui pro tua ſalute Clodio me oppoſui; qui propterea meam vitam appetebat; quia te defendi.

Nec verò: Deſinit loqui Milo, loquiturq; Cicero, & excuſat Milonem; quòd cives non accuſet tanquam ingratos: ſed quòd pericula conſiderent cives imminentia ſibi à Clodianis; & ideò non audeant Milonem abſolvere. Excuſat etiam Cicero Milonem quoad cæteros, de quibus conqueſtus eſt.

Quo videtis: Eum conſtanter, & ſine ulla animi perturbatione judicio nunc adeſſe.

Negat: Milo ideò conſtante vultu adeſt; quia non judicat ſe, quæ fecerit, feciſſe ingratis civibus & ſua merita non agnoſcentibus; hoc quidem agnoſcit: cives dubitare, quid de ſe ſtatuant; quia timent pericula Clodianæ factionis.

Ple-

omnia circumſpicientibus pericula non negat. Plebem & infimam multitudinem, quæ P. Clodio duce fortunis veſtris imminebat, eam, quò tutior eſſet vita veſtra, ſuam ſe feciſſe commemorat; ut non modò virtute flecteret, ſed etiam tribûs ſuîs patrimoniîs deliniret: nec timet, ne cùm plebem muneribûs placârit, vos non conciliârit meritîs in Rempublicam ſingularibûs. Senatûs erga ſe benevolentiam temporibûs hîs ipsîs ſæpè eſſe perſpectam: veſtras verò, & veſtrorum ordi-

Excuſat largitiones à Milone factas.

Traductio. Diſſoluta.

Plebem: Hoc commemorat, hoc fatetur: ſe largitiones in plebem feciſſe, eô tamen conſiliô; ut plebis, divitum fortunis inhiantis famem hac largitione ſatians, vitam veſtram & fortunas veſtras tueatur. Fecerat magnas largitiones Milo ante cædem Clodii; ut conſulatum obtineret.

Suam ſe feciſſe: Sibi adjunxiſſe, ad ſe & ſuas partes traxiſſe; ut non tantùm merita, quæ in Republica habebat Milo, valerent: ſed & pecuniâ homines ac plebem obligaret.

Tribûs patrimoniîs: Tria patrimonia habuit Milo. 1. à Familia Papia, ex qua ipſe fuit. 2. Ex adoptione à C. Annio avo materno. 3. Ab ipſa matre. Hæc fatetur Milo, ſe largitionibûs factis profudiſſe. Imò ſcribitur, ultrà hæc multum æris alieni contraxiſſe; nam & ludos edidit ſumptuoſiſſimos. Scribit Plinius l. 36. Milonem ſeſtertiûm ſeptingenties æris alieni habuiſſe, id eſt, pœnè decies octies centena aureorum millia debuiſſe.

Meritîs &c. Propter merita.

Senatûs benevolentiam: Cicero ulteriùs excuſat Milonis illam ſuperiorem orationem, quâ conqueſtus etiam eſt

dinum occursationes, studia, sermones, quemcumquè cursum fortuna dederit: secum ablaturum esse dicit. Meminit etiam, sibi vocem præconis modò defuisse, quam minimè desiderârit: populi verò cunctîs suffragiîs, quod unum cupiêrit, se Consulem declaratum. Nunc deniquè si hæc arma contra se sint futura: sibi facinoris suspicionem, non facti crimen obstare. Addit hæc, quæ certè vera sunt: fortes & sapientes viros non tam præmia sequi solere rectè factorum, quàm ipsa re-

Simil: cad: Adjunctio.

Sententia. Traductio.

est de senatoribus:non dubitat Milo de benevolentia vestra: si etiam condemnandus sit: recordationem benevolentiæ vestræ secum auferet in exilium.

Quemcunq; cursum: Si etiam in exilium abire debeat.

Præconis vocem: Bene recordatur Milo, quòd quoties habita sunt comitia: semper civium suffragiô Consul sit factus, nihilq; defuerit, quàm præconis,vox quâ publicè proclamaretur.

Quam minimè &c. Blanditur populo,tanquam suffecisset Miloni benevolentia populi hoc unum se cupisse; ut populi suffragiis Consul declararetur; ex quo ejus studia cognosceret: præconis vocem minimè se desiderâsse, ut promulgaretur Consul.

Nunc deniq;: Nec in Pompejo diffidere Milonem, ait & excusat Cicero; arma enim hæc à Pompejo dispositа esse judicat propter suspiciones tantùm, non propter crimen creditum.

Addit hæc: Addit aliam rationem constantiæ Milonis; quia videlicet virtus seipsa contenta sit,nec alium fructum desideret: Aut si desideret: eum esse honorem & gloriam, quam Milo semper habebit.

Re-

rectè facta: se nihil in vita nisi præclarissimè fecisse: siquidem nihil sit præstabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit à suis civibus; nec tamen eos miseros, qui beneficiô cives suos vicerint: sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum: amplissimum esse præmium gloriam: esse hanc unam, quæ brevitatem vitæ posteritatis memoriâ consolaretur: quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc deniquè esse, cujus gradibûs etiam homines in cælum viderentur adscendere. De me, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur: nulla unquam obmutescet ve-

Antithesis.

Traductio.
Præmium virtutis gloria.
Major.

Antitheta.

Minor.
Pergit Prosopœia Milonis.

Rectè facta: Ut ait in hunc sensum Claudianus: *Ipsa quidem virtus pretium sibi &c.*

Beatos esse: Beati, qui propter virtutem honorantur; non tamen miseri, qui non honorantur, quiq; plus beneficii tribuunt, quàm vicissim accipiant.

Gloriam: Si præmium aliquod est virtutis: est gloria; at hanc sat magnam habet Milo: *De me enim &c.* Est syllogismus. Notandus pariter est elegans hic loquendi modus; *Si esset habenda ratio præmiorum.* Barbarè dicunt, *habere respectum ad præmia, ad proprium commodum &c.* meliùs: habere rationem præmiorum, *commodi &c. ratio* nempè, *pro respectus.* Sic Cicero alibi: *Peto à te, ut mei rationem habere velis.*

De me inquit: Redit ad Prosopopœjam Milonis, civi-

vetustas. Quin hoc tempore ipso, cùm omnes à meis inimicis faces meæ invidiæ subjiciantur; tamen omni in hominum cætu gratiîs agendîs, & gratulationibûs habendîs, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos, & actos, & instituros dies; centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii: & opinor, ultrà, quàm fines imperii populi Romani sunt, non solùm fama jam de illo, sed etiam lætitia peragravit. Quamobrem, ubi corpus hoc sit: non, inquit laboro; quoniam omnibus in terris, & jam versatur, & semper habita-

Præteritio.

Hyperbole.

vium sensum de nece Clodii, Hetruriæ gratitudinem, omnium gentium lætitiam prædicantis, sibiq; ipsi partam hôc factô gloriam gratulantis.

Faces meæ invidiæ &c. Cùm inimici mei meam invidiam omni modo augere conantur. Translatio ab iis, qui facibûs & flammis subjectis ignem & incendium augent.

Gratulationibûs: Gratulari non nunquam idem est, ac gratias agere. Ita Livius- *Triumphantes in Capitolium ascendebant, Jovi Opt: Max cæterisq; Diis gratulari*, id, est, acturi gratias pro victoria. Hic agebant Hetrusci gratias Miloni propter suum commodum & beneficium sibi à Milone collatum, tollendo Clodium è vivis; gratulabantur simul Miloni propter gloriam hôc factô obtentam.

Festos & actos &c. Hetruriam populatus fuerat Clodius; quare statim, atq; fama de ejus cæde audita est: publicam testivitatem Hetrusci instituerunt: nec festos dies solùm egerunt, sed in posterum semper habendos decreverunt, atq; adeò *instituerunt.*

Quamobrem: Non laboro, sim nè mansurus in civitate, an verò in exilium abiturus. *Hæc*

bitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpè hîs absentibûs: sed iisdem audientibûs hæc ego tecum, Milo: Te quidem cùm isto animo es, satìs laudare non possum: sed quò est ista magìs divina virtus: eò majore à te dolore avellor. Nec verò, si mihi eriperis: reliqua est illa saltem ad consolandum querela; ut his irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non malè aliquando de me meriti, sed semper optime. Nullum unquam, judices, mihi tantum do-

36. *Altera pars perorationis, quâ Cicero supplicat judicibus pro Milone.*

Judicum benevolentiâ captat. Antitheta.

Hæc tu mecum: Hic finit prosopopœjam Milonis, & simul priorem perorationis partem de Milonis constantia.

Hîs absentibûs: Judicibus.

Hæc ego tecum: Nunc ego loquor hæc ad te Milo, audientibûs judicibûs.

Cùm isto animo: Tuam illam animi constantiam, quâ exilium, cæterosq; fortunæ casus contemnis, nec quicquam præter virtutis honestatem desideras, & gloriâ, quam tibi cædes Clodii peperit, contentus es: satis laudare non possum.

Irasci non possim: Qui te mihi eripiunt, judices te condemnantes, semper amici fuêre mei, & sunt mihi carissimi: ergo nec iis irasci possum; quod saltem aliquod nonnullorum in miseriis solatium est.

Nullum unquam Quod fieri solet in magna solicitudine & dolore; nunc ad hos, nunc ad illos se convertit: quasi stabile solum invenire non possit, in quo consistat oratio. Quare ad judices à Milone, à judicibus ad Milonem, à Milone rursus ad judices, tum ad centuriones, ad patriam ipsam, ad exteras nationes, ad animata & inanima-

Correctio. dolorem inuretis; etsi, quis potest esse tantus? Sed ne hunc quidem ipsum, ut obliviscar, quanti me semper feceritis. Quæ si vos cepit oblivio: aut si in me aliquid offendistis: cur non id meo capite potius luitur, quàm Milonis? Præclarè enim vixero, siquid mihi acciderit priùs, quàm hoc tantùm mali videro. Nunc me una consolatio sustentat; quòd tibi, T. Anni, nullum à me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego me-

Studium Ciceronis in Milonem. Repetitio. Incisa. Simil: cad: Adjunctio.

nimata convertitur.

Etsi quis: Quasi verò ullus alius dolor evenire mihi possit, qui possit cum præsenti comparari.

Ut obliviscar &c. Commodè suæ apud judices existimationis & auctoritatis refricat memoriam; non solùm ut suæ gratæ voluntatis specimen exhibeat: sed etiam ut plus momenti & auctoritatis comparet orationi suæ.

In me offendistis: Siqua re ego vos offendi, & in vestrum odium incidi. Ita Grævius in suis commentariis. Aliis verbis Abram, sensu pœnè eodem: *Si in me invenistis aliquid ignotum priùs, quod nunc vobis displiceat.* Cicero alibi: *offendere apud aliquem, id est, in alicujus odium incurrere.*

Cur non id &c. Prudenter insinuat, Miloni, si damnatus fuerit: non tam Clodii cædem, quàm Ciceronis ipsius familiaritatem obfuisse; quasi ideò solùm in invidiam vocatus fuerit Milo; quòd Ciceronem ab exilio revocârit.

Inimicitias potentium: Asconius: *Tanta constantia ac fides fuit Ciceronis, ut non populi à se alienatione, non Cn. Pompeji suspicionibus &c. non armis, quæ palàm in Milonem sumpta erant, deterreri potuerit à defensione ejus: cùm pos-*

meum sæpê corpus & vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abjeci: bona, fortunas meas ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli: hoc deniquè ipso die, siqua vis est parata siqua diminutio capitis futura: deposco. Quid jam restat? Quid habeo, quod dicam? Quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quæcunquè erit tua, ducam meam? Non recuso, non ab uno: vosquê obsecro, judices; ut vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in hujus salute augeatis: aut in ejusdem exitio occasura esse videatis.

Dubitatio.

Synonymia.

Simil: des:

His

posset omne periculum suum & offensionem inimicæ multitudinis declinare.

Objeci armis: Se Clodianorum armis objecit, tum in petitione consulatûs, cùm adesset Miloni candidato: quo tempore Clodiani cum Milonianis pœnè singulis diebûs manus conferebant: tum étiam post mortem Clodii, cùm habitæ sunt turbulentissimæ conciones.

Ego me: Ego ad multorum genua accidens pro te supplicavi.

In communionem: Tibi communicavi omnes fortunas meas; ut iis tuo arbitratu ad defensionem tuæ salutis & capitis uterêre.

Diminutio capitis: Si vel Clodiani, cùm te absolutum senserint, vim inferre conantur: vel si condemneris capite: deposco, peto; ut totum in meum caput convertatur. *Diminutio capitis* fit per libertatis vel civitatis amissionem, sic dicta; quia caput ex civibus, & civitate eximebatur.

His

37.
Correctio.
Sententiæ.

His lacrymis non movetur Milo. Est quodam incredibili robore animi. Exilium ibi esse putat, ubi virtuti non sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnam. Sit hic ea mente, quâ natus est.

Antithesis.

Quid? vos judices quô tandem animô eritis? Memoriam Milonis retinebitis: ipsum ejicietis? Et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat: quàm hic, qui procreavit?

Geminatio. Apostrophe ad Centuriones, milites &c.

Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sangvinem effudistis: vos in viri, & in civis invicti appello periculo, centuriones, vosquè milites: vobis non modò inspectantibûs, sed etiam armatîs,

His lacrymis: Retractatio est oratoria. Sed frustra conor Milonem lacrymis movere; ut sibi ipsi consulat, ut ad judicum pedes se abjiciat, ut pro se ipso deprecetur.

Exilium: Duas rationes affert è morali philosophia petitas, cur Milo neq; mortem, neq; exilium pertimescat. 1. Quòd ubiq; terrarum virtuti locus sit. 2. Quòd mors pœnæ locô non sit habenda; quippe quæ sit omnibus oppetenda.

Sit hic ea: Sed esto: Milo sit; adeo fortis & constans &c. an ideò in exilium debet expelli?

Dignior locus: Eleganter. Non ait, erit dignior ullus civis, qui remaneat in civitate, quàm Milo: sed erit dignior ullus locus, qui fruatur virtute Milonis, quàm patria? Longè majore cum emphasi. Nec ait hunc virtute præditum, sed hanc virtutem *in abstracto*, & per metonymiam.

Hæc

tîs, & huic judicio præſidentibûs, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, ejicietur? O me miſerum! O me infelicem! Revocare tu me in patriam, Milo, potuiſti per hos: ego te in patria per eosdem retinere non potero? Quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? Quid tibi, Quinte frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum illorum? Me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eosdem: per quos noſtram ille ſervâſſet? At in qua cauſa non

Synonymia.
Exclamatio pathetica à Milonis in ſe meritis.
Cōmutatio.
Antitheſis.

Apoſtrophe ad fratrem.

Subjectio præclara.

Hæc tanta virtus: Milo, vir adeò fortis, adeò generoſus.

Revocare tu me: Cicero actionibûs Milonis, bonorum omnium ſuffragiò fuerat patriæ reſtitutus: hinc igitur ſuam calamitatem deplorat; quòd per eosdem Milonem non poſſit in patria retinere. Eſt enim miſerum honeſto viro, non poſſe gratiam referre iis, à quibus beneficium acceperit.

Liberis meis: Libenter in perorationibus facit fratrum, parentum & liberorum mentionem. Hac enim mentione jucundo pietatis ſenſu leniter tentati judices faciliùs erga reum molliuntur.

Tibi Q. frater: Quid tibi, Q. frater reſpondebo è Galliis redeunti, in quibus nunc verſaris legatus Julii Cæſaris?

Conſorti mecum: Tibi, qui conſors & particeps eras calamitatis illius, quæ mihi in exilium acto per Clodium illata eſt: & qui etiam conſors ac particeps fuiſti illius beneficii, quo me Milo in patriam revocavit; ac proinde graviter feres caſum Milonis.

Gra-

Ab adjunctis rei, personæ&c. non potuisse? Quæ est grata gentibus. A quibus non potuisse? Ab iis, qui maximè P. Clodii morte acquiêrunt. Quo deprecante? Me. Quodnam ego concepi tantū

Interrogatio oratoria scelus? Aut quod in me tantum facinus admisi, judices:cùm illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, ex-

Articulus& Incisa. *Synonymia.* stinxi; omnes in me meosq; redundant ex fonte illo dolores? Quid me reducem esse voluistis? An, ut, inspectante me expellerentur: per quos essem restitu-

Obtestatio. tus? Nolite, obsecro vos, pati mihi acerbiorem reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. Nam qui pos-

38. *Optatio.* sum putare, me restitutum esse: si distrahar ab iis, per quos restitutus sum? Utinam Dii immortales fecissent; (pa-

Grata gentibus: Nam suprà: *Ultrà quàm fines imperii Romani sunt, non solum fama de Clodii cæde, sed etiam lætitia peragrârat.*

Acquiêrunt. Securi facti sunt, magnam oblectationem perceperunt, quasi summam votorum suorum fuerint adepti.

Indicia communis exitii: Cùm detexi conjurationem Catilinariam, à qua totius Reipublicæ exitium erat secuturum.

Omnes in me, meosq;: Hæc causa est, quòd multos mihi creârim inimicos: qui nunc etiam sunt inimici illius, nempe Milonis, qui me ab exilio revocavit.

Discessus: Exilium.

Distrahar: Divellar.

Utinam: A comparatione magnitudinem sui doloris ostendit: quem majorem esse dicit, quàm futurus fuerit ille dolor, quem percepisset: si Clodius ad præturam,con-

su-

(pace tua, patria, dixerim; metuo enim ne sceleratè dicam in te: quod pro Milone dicam piè,) utinam P. Clodius non modò viveret: sed etiam Prætor, Consul, Dictator esset potius: quàm hoc spectaculum viderem! O Dii immortales! Fortem, & à vobis judices, conservandum virum! Minimè, inquit: imò verò, pœnas ille debitas luerit; nos subeamus, si ita necesse est: non debitas. Hiccine vir patriæ natus, usquam, nisi in patria, morietur? Aut si fortè, pro patria: hujus vos animi monumenta retinebitis: corporis in Italia

Apostrophe ad patriam.
Antithesis.
Exclamatio
Geminatio.
Prosopopœia Milonis.
Antithesis.
Traductio.
Contraria.

sulatum, dictaturam fuisset evectus. Profert figuratè per optationem.

Pace tua: Magnam vim habet hæc apostrophe, quâ patriam compellat, & veniam hæc dicendi petit.

O Dii! Solent ut plurimùm oratores post expositionem rei mirabilis, tum demum in exclamationem erumpere. Cicero hic antevertit, & priùs exclamat, quàm exposuerit exclamandi rationem. Nam hæc exclamatio pertinet ad sequens dictum Milonis.

Conservandum: Non ejiciendum è civitate.

Minimè: Dixerat Cicero, utinam potiùs Consul, & Dictator esset Clodius: Sed Milo reponit: absit hoc à republica malum! immò verò bene factum, quód Clodius sit occisus, & debitas dederit scelerum pœnas: nos libenter pœnas subeamus etiam non debitas.

Hiccinè: Adverte præclaras antitheses.

Aut si fortè: Hiccine vir patriæ natus, alibi, quàm in patria morietur: aut si fortè in exilium ibit, & extra patri-

lia nullum ſepulchrum eſſe patiemini? hunc ſuâ quisquam ſententiâ ex hac urbe expellet: quem omnes urbes expulſum à vobis ad ſe vocabunt? O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit! hanc ingratam, ſi ejecerit: miſeram ſi amiſerit! Sed finis ſit. Neque enim præ lacrymîs jam loqui poſſum: & hic ſe lacrymis defendi vetat. Vos oro, obteſtorquè judices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis: id audeatis. Veſtram virtutem, juſtitiam, mi-

Traductio. Contraria.

Simil: deſ: & cadētia. Compar.

Hortatur judices.

Diſſoluta.

triam morietur, qui pro patria Clodium occidit, & inde in hanc pœnam incurrit:an hujus vos animi magnitudinem litterarum monumentis mandatam & conſignatam retinebitis quidem apud vos:corpus autem non permittetis in Italia ſepeliri?

O terram: Ei civitati invidendum eſſe videtur, quæ Milonem exulantem exceperit.

Hanc ingratam: O Romam immemorem & ingratam: ſi poſt tot beneficia Milonem conſervatorem ſuum, Clodii domitorem ejecerit! Miſeram, ſi talem virum, patriæ præſidium amiſerit.

*Sed finis ſit:*Acuta perorationis concluſio; ut quaſi non poſſit ipſe lacrymis ſatiari,ſed tantùm finiat,ut voluntati Milonis obſequatur: qui tam fortis & conſtans,ut non ſolùm non fleret ipſe, ſed etiam alios in ſua cauſa flere prohiberet; quòd abſolvi vellet non tam miſericordiâ judicum, quàm cauſæ ipſius æquitate.

Vos oro &c. Poſtquam judices ad fletum usq; permovit: mirô artificiô eos hortatur; ut in ferenda ſententia non lacrymis, ſed virtuti, juſtitiæ, fidei ſuæ obſequantur: neq; offenſionem Pompeji perhorreſcant, aut Clodianorum ſeditionibûs deterreantur.

Pre-

fidem, mihi credite, is maximè probabit: qui in judicibus legendis optimum & sapientissimum, & fortissimum quemquè legit.

Probabit: Cn. Pompejus, *qui delegit è florentissimis ordinibus ipsa lumina &c. ut nunquam neq; clariores viros, neq; sanctiores propositos esse constaret.* Atq; hæc de explanatione orationis, omnium, quot sunt, quotq; fuêre, & quot pòst aliis erunt annis, pulcherrimæ.

EVENTUS.

Peractâ utrinq; causâ, quinos accusator & reus senatores, totidem equites, & tribunos ærarios de more rejecerunt. Reliqui hæc suffragia tulêre. Milonem condemnaverunt senatores XI. Absolverunt VI. Equites condemnaverunt XIII. absolverunt IIII. Tribuni ærarii condemnârunt XIII. absolverunt IIII. Videbantur non ignorâsse judices, inscio Milone, initiô vulneratum esse Clodium: Sed compererant, postquam vulneratus esset: jussu Milonis occisum, extractum è taberna, & in viam Appiam abjectum. Sic igitur damnatus Milo, in exilium Massiliam intra paucos dies profectus est. Bona ejus propter æris alieni magnitudinem semunciâ venierunt. Condemnatus tamen etiam est Sex: Clodius: quo auctore

corpus Clodii in curiam illatum fuit; & magno quidem judicum consensu. Sextus hic Clodius lege Pompeja pariter exulavit: sed Marci Antonii precibus exoratus Cæsar eum ab exilio revocavit. Milo autem cùm diu reditum ab exilio frustrà solicitâsset: vi tandem & fidorum manu adhita regredi tentavit; sed cùm urbem Cosam oppugnaret: lapidis jactu vulneratus occubuit.

Axiomata & Sententiæ Ethicæ ac Politicæ.

Vir fortis de Reipublicæ magis salute, quàm de suâ perturbatur.

Cedendum tempori.

Qui pro bonis contra improbos sentiunt: iis subeundæ sunt tempestates & procellæ.

Rebûs antè præclarè gestîs ad criminis defensionem abuti non oportet.

Nocturnum furem quoquo modo, diurnum, si se telô defenderit, licet occidere.

Gladius aliquando nobis ad occidendum hominem ab ipsis legibus porrigitur.

Non modò justum tempus est hominis occidendi, verùm etiam necessariũ: cùm vi vis illata defenditur.

Præstat periculosè facere, quàm perpeti turpiter.

Gladios habere non liceret: si uti illîs nullô pactô liceret.

Est hæc non scripta, sed nata lex; ut si vita nostra in aliquas

aliquas insidias aut latronum, aut inimicorū inciderit: omnis sit honesta ratio expediendæ salutis.

Silent leges inter arma.

Esse cum telo hominis occidendi causâ vetatur.

Invidiosum est quenquam habere tantum potentiæ: ut dicatur senatus, non quod ipse sentiat, sed quod ille velit, decernere.

Non est fugienda invidiosa potentiæ appellatio: dummodò eâ nos utamur pro salute bonorum, contra amentiam perditorum.

In confessione facti, juris tamē suscipi potest defensio.

Intersit inter vitæ dignitatem summorum atq; infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem pœnis teneatur & legibus.

Non exitus rerum, sed hominum consilia legibus vindicantur. Minùs dolendum est, re non perfecta: sed puniendum certe nihilominùs.

Familiaritates latè patere non possunt. Consvetudines victûs non possunt esse cum multis.

In judice nihil quærendum magìs, quàm justitia, gravitas, humanitas, fides.

Principum munus est resistere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati.

Præficiendus est quæstionibus, qui lites justè sapienterq; disceptet.

Vi vincitur vis: virtute opprimitur audacia.

Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit; ut omnem semper vim, quacunq; ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.

Boni nullô emolumentô impelluntur in fraudem, aut scelus; improbi sæpe parvô.

Optandum est, ut eos habeat Respublica magistratus: qui audaciam improborum audeant possintq; confringere.

Solus virorum fortium vultus perterret inimicos.

Timida & solicita est ambitio.

Ambitiosi omnia, non modò quæ reprehendi palàm, sed etiam obscurè cogitari possunt, timent: rumorem fictum, fabulam levem perhorrescunt: omnium ora atq; oculos intuentur.

Nihil est tam molle, tam tenerum, tam fragile, tam flexibile, quàm hominum voluntas.

Impunitatis spes caput audaciæ est, & maxima peccandi illecebra.

Non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur.

Incerti sunt exitus pugnarum, Marsq; communis: qui sæpè spoliantem jam, & exultantem evertit, & perculit ab abjecto.

Facti in equuleo quæstio est, juris in judicio.

De servis nulla quæstio est in dominum.

Magna vis est conscientiæ, & magna in utramq; partem; ut neq; timeant, qui nihil commiserint: & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccârint.

Vel cum capitis periculo salus Reipublicæ est asserẽda.

Cedendum æquô animô legibus.

In civibus optimè de Republica meritis homines interdum non modo res præclarissimas obliviscuntur: sed etiam nefarias suspicantur.

Vir fortis cavet magis, quàm timet.

Diligentiam, totâ Republicâ susceptâ, nimiam nullam putare debemus.

Varia vitæ commutabilisq; est ratio: vaga volubilisq; fortuna.

In Democratia sive statu populari, qui nimis amplecti plebem solent: in suspicionem incidunt regni appetendi.

Cupidis & avaris nulla lex, nullum civile jus, nulli possessionum termini.

Grave est & indignum, quenquam, domino inspectante, exstruere in alieno.

Frequenter ipso malorum usu obdurescit & percallet patientia.

Sceleratorum furores, quos nullîs legibûs, nullîs judiciîs frenare possumus: vî & ferrô sunt à Reipublicæ cervicibus repellendi.

Compressâ hominũ licentiâ, cupiditatibûs fractîs, legibꝰ & judiciîs constitutîs, salus affertur reipublicæ.

Liberæ sunt cogitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuentur: ùt ea cernimus, quæ videmus.

Qui id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur: non dubitat id fateri, ex quo etiam præmia laudis sunt petenda.

Nihil est ingratius, quàm lætari cæteros: lugere eum solum, propter quem cæteri lætantur.

Quorum futura est gloria: periculum quoq; & invidiam suam esse putent.

Propositâ invidiâ, morte, pœnâ, qui nihilo segniùs Rempublicam defendit: is vir verè putandus est.

Populi grati est, præmiîs afficere bene meritos de Rep: cives: viri fortis, ne suppliciîs quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat.

In gravi fortuna Boni conscientiâ rectè factorum nituntur.

Sol, cœli, signorumq́ motus & vicissitudines rerum stabiles, Deum esse testantur.

Idcirco Deum negare non debemus; quia non apparet, nec cernitur: perinde, quasi nostram mentem, quâ sapimus, quâ providemus, videre possimus.

Etsi seræ justæ tamen à sceleratis pœnæ exiguntur.

Aperit tandem oculos Deus ad scelera punienda.

Qui corruptis judicibus absolvitur: non absolutus videtur, sed ad insignem pœnam reservatus.

Exequias & supremi diei celebritatem concedere etiam inimici solent.

Sæpè, qui misericordiam minùs implorat, adjuvandus est magis.

Charam debemus habere patriam, quoquo modo merita de nobis erit.

Spes fallaces.

Fortes & sapientes viri non tam præmia sequi solent rectè factorum, quàm ipsa rectè facta.

Nihil est præstabilius viro, quàm periculis patriam liberare.

Gloria ex omnibus virtutis præmiis est amplissimum &c.

Quæcunq́ amicorum fortuna fuerit, nostram ducere debemus.

Exilium ibi est, ubi virtuti non est locus.

Mors naturæ finis est, non pœna.

ORA-

ORATIO PRO MARCO MARCELLO.

ARGUMENTUM.

M. *Marcellus nobilitate, probitate & optimarum artium studiô nulli postponendus Consulatum Urbis cum Servio Sulpicio magnificentissimè, & optimè administravit. Hic, ùt erat studiosissimus Patriæ, acerrimè Cæsari res novas molienti obstitit, ejusq; conatus, & ambitionem, quibûscunq; modîs poterat, laboravit infringere. Postea etiam, cùm ad arma ventum esset: Pompejum, qui Reipublicæ tuendæ causam contra Cæsarem suscepisse videbatur, secutus est; ita tamē, ut nō multū interesset rebus gerendis. Nam neq; consilium civilis belli ita gerendi, nec copias Cn. Pompeji, nec ge-*

nus exercitûs probabat, semperq; summè diffidebat. Quintô pòst annô, cùm in Thessaliam translatum bellum esset: in campis Pharsalicis Pompejus vincitur acie, & cæsô partim exercitû, partim repulsô, aut capto: fugâ sibi consulere necesse habet; non alio exitu, quàm ut vilissimi mancipii manu paulò pòst caderet, perfidiâ Regis, cujus patrem maximîs beneficiîs ornaverat. Versam fortunam magna, ùt solet, mutatio animorum consecuta est. Quidam nondum de summa belli, illô præliô, transactum rati: se contulerunt in Africam; ut novas contraherent vires, & denuò belli aleam jacerent. Alii se planè victos existimantes, victoris Cæsaris clementiæ se permiserunt: in quibus & Cicero ipse. Marcellus, etsi cum spe veniendi, certandi cupiditatem abjecerat: tamen redire in Italiam noluit, & Mitylenîs pulcherrima & ornatissima Lesbi urbe restitit; liberali otio & sapientia studiis se dediturus. Ita enim existimabat, se dignitatem suam tueri non posse: si ei nunc supplex fieret, cui tantâ constantiâ animi ac firmitudine ante obstitisset. Mitylenîs igitur exilium ita tulit: ut planè se virum ostenderet, solatus se & optimæ mentis conscientiâ, & usurpatione ac

reno-

renovatione doctrinæ. Erat autem Marcello Romæ frater patruelis, ùt à Svetonio appellatur, C. Marcellus, qui mirum in modum ejus absentiâ angebatur. Sed & Cicero, quo cum ei à puero, propter similitudinem studiorum, magna amicitia fuerat, & alii plures, ob maximas clarissimasq; quibûs præstabat, virtutes, Marcellum domi potiùs atq; in urbe, quàm in externis locis agere malebant. Atq; idcircô navabant sedulo operam, non modô ut ei reconciliarent Cæsarem: sed & ut persvaderent Marcello; obsequeretur voluntati precibusq; amicissimorum hominum, & gratiâ Cæsaris clementiâq; uteretur. Tandem res eò devenit: ut à L. Pisone mentio in senatu de Marcello fieret; cùmq; C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abjecisset, cunctusq; senatus consurgens ad Cæsarem accessisset pro eo supplicans: repentè Cæsar ac præter spem, se roganti senatui de Marcello, ne hominis quidem causâ negaturum ostendit: hoc est, se locum concessurum senatûs precibus: quamvis Marcelli acerbitas in se extitisset major, quàm ut hâc veniâ dignus esset. Plùs enim valere apud se deprecationem senatûs, quàm ab illo illatas injurias; esse prætereà, cur parta jam pace multorum insidias timeret;

se

se tamen auctoritatem ordinis dignitatemq; reipublicæ suis vel doloribus vel suspicionibus anteferre. Rogati Senatores sententias, (nam etsi Cæsar unus omnia gubernabat: volebat tamen quandam libertatis pristinæ imaginem superesse; ne animos à se prorsùs averteret,) uno omnes ore, præter Volcatium, Cæsari gratias egêre. Tum Cicero, qui statuerat nunquam deinceps verba publicè facere, partim dolore in tanta temporum acerbitate, partim verecundiâ; quia videbat Cœsarem rerum potiri, contra quem steterat, mutavit consilium: & negans Cæsaris beneficium hoc ac clementiã silentio præteriri posse: hanc habuit Orationem;

Quæ, quoniam Cæsaris oratio duo capita continebat: alterum de doloribus suis, & acerbitate Marcelli: alterum de suspicionibus insidiarum: duas etiam partes complectitur. Priore parte Cæsari gratias agit; quòd doloribus suis anteposuerit Rempublicam, Marcello ignoverit, animum vicerit, iracundiam temperârit. Posteriore diluit illas suspiciones, ostenditq; nullas insidias vitæ Cæsaris comparari.

Status quæstionis duplex est: 1. In genere demonstrativo: Cæsar majorem, concessa Marcello

cello veniâ, quàm tot victoriîs, laudem consecutus est. Estq; hæc pars gratiarum actoria, pertinens ad demonstrativum genus, ideò; quia sine laude & commendatione tum beneficii ipsius, quod collatum est, tum auctoris, qui contulit, gratiarum actiones institui non possunt. 2. In genere deliberativo: Svadetur enim Cæsari, non debere ipsum insidias vereri.

Stylus elegans, concinnus, temperatus aureo, quod mirè delectet Cæsarem, orationis flumine.

Divisio Orationis.

EXORDIUM. STatuerat Cicero, nunquam deinceps verba publicè facere; nunc verò negat posse se tacere: negat Cæsaris beneficium, & clementiam silentiô præteriri posse. Hoc exordium est ingeniosè paratum ad benevolentiã Cæsaris: cujus clementia oratori vocem, senatui spem, M. Marcello salutem cum summa gloria, & omnium lætitia conjunctam restituit.

PROPOSITIO & Pars prima ac principalis: *Laudanda est maximè Cæsaris clementia ob restitutum Marcellum.* 2. *Insidiæ Cæsari non sunt metuendæ.*

Ar-

*

CONFIRMATIO, & CONFUTATIO.

Argumentum à comparatione ducitur: Majorem ex hac clementia gloriam Cæsar est assecutus, quàm ex omnibus suis victoriis. Nam 1. illæ ita sunt propriæ Cæsaris; ut earum quoq; pars ad alios pertineat, nempe ad centuriones, milites, fortunam &c. hæc ei soli propria.

2. Difficilius est vincere iracundiam, quàm gentes etiam immanes & barbaras. Concludit hunc locum præclara expolitione, & sententiarum varietate: laudat obiter Marcellum ejusq; familiam.

3. Hactenus victores alios vicerat Cæsar: nunc seipsum, imò victoriam vicit.

4. Comparat Cæsarem victorem cum Pompejo, & Pompejanis, si victores extitissent: quos ait futuros fuisse crudeles, feros &c. nonnulla miscet de bello civili: & eos, qui Pompejum secuti sunt, excusat, errore scilicet lapsos, non odiô.

Pars 2. Et Confutatio. Rogatus à senatu Cæsar; ut ignosceret Marcello; dixerat: se insidias ab aliquibus vereri: & addiderat; se parùm esse de vita solicitum: quippe qui satìs diu vixisset. *Primò* igitur Cicero metum insidiarum conatur demere, & locum lubricum mirô artificiô tractat. Mox utitur dilemmate: aut insidias molirentur Cæsariani, aut Pompejani: in neutros cadere potest hoc scelus: ergo. Significat deniq; ingens studium tuendæ Cæsaris vitæ.

Secundò: Refellit, explicat & laudat illam Cæsaris vocem, quâ dicebat: se satis vixisse. Satis vixisti vel naturæ, vel gloriæ; non satis patriæ; restant curanda illius vulnera. Hic tuæ gloriæ cumulus addendus.

PERORATIO. Est Complexio sive Conclusio gratiarum actionis.

ORA-

❧ * ❧

ORATIO.

Diuturni silentii, Patres Conscripti, quô eram hîs temporibûs usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ: finem hodiernus dies attulit, idemquè initium, quæ vellem, quæq; sentirem, meô pristinô more dicendi. Tantam enim mansvetudinem, tam inusitatam inauditamquê clementiam, tantum in summa potestate rerum omni-

I. *Causæ.*

Antithesis.

Ascendit oratio.

Diuturni silentii: Reddit orator rationem; cur & tacuerit hactenus in senatu: & nunc ad dicendum surrexerit; quia nimirum Cæsaris mansvetudo extorserat;ut de ipsius laude loqueretur. Diu, inquit, tacui: videlicet, ex quo post pugnam Pharsalicam Romam reversus sum. Nam ab eo tempore, quamvis in senatum irem: tamen nihil unquam ad hunc diem publicè dixi. Ad studiorum quietem se Cicero per hoc tempus receperat, scripseratq; varia, & partitiones Oratorias, & Brutum, seu de claris Oratoribus &c.

Hîs temporibûs: Calamitosis,& bello civili occupatîs.

Partim dolore: Vel ob luctum meorum,qui bello civili periêrunt, vel dolore & pœnitentiâ; quòd contra Cæsarem tam benignum & humanum virum Pompejo adhæserim.

Partim verecundiâ: Qui consilium meum videbam esse eventu ipso refutatum.

Pristinô more: Ut solebam priùs.

Mo-

nium, modum, tam deniquè incredibilem sapientiam, ac pœnè divinam, tacitus nullô modô præterire possum. M. enim Marcellô vobis, Patres Conscripti, reiquè publicæ reddito: non solùm illius, sed meam etiam vocem & auctoritatem, & vobis, & reipublicæ conservatam ac restitutam puto. Dolebam enim, Patres Conscripti, & vehementer angebar; cùm viderem, virum talem, qui in eadem causa esset, in qua ego fuissem, non in eadem esse fortuna: nec mihi persvadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in nostro veteri curriculo: illô æmulô,

Polysyndeton.

Simil: cad: Traductio.

Metaphora

Modum: Modus hîc est moderatio,& alio nomine modestia, aut etiam regimen: multum est, si mens in potestate summa regere se possit. *Et servare modum rebus sublata secundis.*

M. enim Marcellô: Videns Marcellum, vobis, senatores,expetentibus,& patriæ reposcenti redditum,& ab exilio revocatum:non possum non in gratiarū actiones erumpere.

Meam vocem: Mea vox cum Marcello quodammodo exulavit: Marcellô restitutô,etiam ipsa restituta est.

Virum talem: Tantæ virtutis & excellentiæ.

In eadem causa: Qui, ùt ego in bello civili contra Cæsarem arma tulisset:*non in eadem esse fortuna*,adhuc exulet: cùm ego jam sim patriæ restitutus.

Veteri curriculo: Nec in animum inducere poteram, aut omnino fieri posse arbitrabar; ut meo pristino more versarer in Republica & senatu, & foro, agendis causis, dicenda sententia &c. postquam Marcellus, qui iisdem atq; ego studiis deditus erat,& mecum dicendi exercitatione

lô, atquè imitatore ſtudiorum, ac laborum meorum, quaſi quodam ſocio, à me, & comite diſtractô. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ conſvetudinem, C. Cæſar, interclusam aperuiſti: & his omnibus ad bene de omni Republ: ſperandum: quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti. Intellectum eſt enim mihi quidem in multis, & maximè in me ipſo, ſed paulò antè omnibus: cùm M. Marcellum ſenatui, populoquè Romana-

Metaphora

Similitudo ex more militari.

tione certabat, à me disjunctus & diſtractus eſt. Metaphora curriculi eſt à ludis Circenſibus, ad conſveta Oratoris officia, in quibus ipſe ſe exercebat: ſicut currus agitantur & exercentur in Circo.

Imitatore ſtudiorum: Eloquentiâ adeò excelluit M. Marcellus: ut ei nullam virtutem oratoris defuiſſe ipſe Cicero noſter in Bruto ſcribat.

Socio à me: Amici, & ſocii, alter alterius felicitatem, aut calamitatem, ſuam putant.

Ergo &c. Concluſio ſuperioris propoſitionis in M. Marcello Ciceronem ipſum ſibi reſtitutum eſſe.

Interclusum: Sicut viæ objectis obicibus clauduntur, ſic mea mihi vitæ ratio.

His omnibus: Univerſo ſenatui ſpem feciſti, Rempublicam totam denuò fore in optimo ſtatu; quia dixiſti, te dignitatem Reipublicæ anteferre tuis *vel doloribus vel ſuſpicionibus*.

Quaſi ſignum: Cùm pugnam commiſſuri imperatores eſſent: vexillum proponebant; quòd cùm videbant milites: ſtatim intelligebant? quid ſibi faciendum. *Ut Belli ſignum Laurenti Turnus ab arce extulit &c.* Virg.

Intellectum: Paſſivum pro activo ſæpè eſt elegantius.

Paulò antè omnibus: Adverti ego quidem tum in aliis multis, tum in me ipſo, te dignitatem Reip: anteferre tuis

mano concessisti, commemoratis praesertim offensionibûs: te auctoritatem hujus ordinis, dignitatemque reipublicæ tuis vel doloribus, vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis antè actæ ætatis hodierno die maximum cepit; cùm summo consensu Senatûs, tum prætereà judiciô tuô gravissimô & maximô: ex quo profectó intelligis; quanta in dato beneficio sit laus: cùm in accepto tanta sit gloria. Est verò fortunatus ille, cujus ex

Epiphonema.
A relatis & à minore ad majus.

tuis doloribus &c. Paulò antè verò non ego solùm intellexi, adverti, sed omnes alii adverterunt. Ergo non hìc subintelligendum est in omnibus.

Commemoratis: Ubi simul mentionem fecisti de injuriis & offensionibus à Marcello acceptis, vel adhuc accipiendis.

Tuis vel doloribus: Te potiùs attendere ad Rempublicam, quàm ad privatos tuos dolores, quos tibi creavit Marcellus: ad suspiciones, quas adhuc de nonnullis habere posses.

Ille quidem fructum: Merita & virtutes Marcelli hodie gloriosô præmiô coronatæ sunt, eô; quòd senatus totus judicaverit pro eo supplicandum, & ipse Cæsar eum tanti æstimaverit; ut dignitati reipublicæ satis consultum non putârit: nisi Marcellus redderetur: *fructum* pro præmio, mercede, gloria, delectatione &c.

Quanta in dato: Major utiq; laus est in eo, qui dat, facitq; beneficium; cùm autem tanta sit in accipiente, nonnè longè maxima erit in dante? Marcellus autem accipiens hoc beneficium tulit fructum laudis & honoris; quòd tantô beneficiô sit dignus judicatus; Ergo Cæsar fert longè majorem laudem & honorem.

Est verò fortunatus: Felix est Marcellus, qui hoc bene-

ex salute non minor pœnè ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem merito atquè optimo jure contigit. Quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studiô, aut innocentiâ, aut ullo genere laudis præstantior? Nullius tantum est flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tanta copia: quæ, non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit. Tamen affirmo, & hoc pace dicam tua: nullam in his esse laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die consecu-

Laus Marcelli. Enumeratio Polysyndeta Simili cadi

2. CONFIRMATIO.
Propositio & ejus amplificatio à comparatione cæterarum rerum.

ficiô acceptô non ipse solùm lætandi causam habet: sed omnibus aliis causam lætitiæ facit.

Ventura sit: Veniet; nunc enim adhuc sciebat Marcellus nihil; quippe qui Mitylenis versabatur.

Quod ei quidem: Merebatur hoc quidem Marcellus ob præclaras suas virtutes. Sed Cæsar summam,hôc concesso beneficio gloriam est consecutus. Finis Exordii, & transitio ad Confirmationem.

Flumen ingenii: Ubertas & copia,quæ fontis scaturientis, aut fluminis perenniter manantis instar exhauriri non possit, sed quò plura dixisset, eò plura usq; & usq; excogitet. Addit *vim & copiam dicendi*, quæ propria est oratorum;& *scribendi*,quæ pertinet ad historicos & Pòëtas.

Exornare: Ornatâ, prout decet, oratione illustrare.

Pace dicam tua: Ne in malam partem interpreteris: quasi velim res tuas gestas bellicas oratione mea deterere & contemnere.

Quàm eam, quàm hodie: Propositio breviter & simpliciter

citer

Cōparatio. *Distributio.* *Simil: cad:* *Incisa & articuli.*	cutus es. Soleo sæpè ante oculos ponere, idquè libenter crebrîs usurpare sermonibûs: omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium potentissimorumq; populorum, omnes clarissimorum Regum res gestas cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numerô præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficien-

citer talis est: Clementiæ laus, quam in Marcello restituendo consecutus es, omnibus tuis bellicis laudibus longè antestat.

Soleo sæpè: Bellicas Cæsaris laudes per præmunitionem exaggerat; ut deinde laudem clementiæ tantò altiùs extollat: Frequenter de tuis laudibus cogito, o Cæsar: & libenter de iis habeo sermonem.

Nostrorum Imperatorum: Quales fuêre, Scipiones, Papirii, Pauli, Marii, Pompeji.

Exterarum gentium: Ut Lacedæmoniorum, Atheniensium, Carthaginensium, qui præ cæteris gentibus tum belli gloriâ floruerunt.

Regum: Ut Cyri, Alexandri, Pyrrhi, Mithridatis.

Nec contentionum magnitudine: Nemo, qui cum tam acribus adversariis, bellis adeò magnis ac difficilibûs, certârit, sicut tu cum Gallis, Germanis &c. ipsô etiam Pompejô omnium ante se Imperatorum fortissimô.

Numerô præliorum: Cæsar signis collatis quinquagies dimicavit. Plin: Hist: 7. c. 25.

Varietate regionum: Qui tam varias orbis regiones armis lustraverit, ùt Cæsar: qui Galliam, Germaniæ partem, Britaniam, Lusitaniam, Hispaniam, Italiam, Macedoniam, Ægyptum, Pontum, Africam, victoriis suis illustravit.

Celeritate: Novem annîs Galliam domuit, tribûs annîs bella civîlia & Alexandrinum confecit. Notum illud Cæsaris de pharnace: *Veni, vidi, vici.*

Dissi-

ficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri; nec verò disjunctissimas terras citiùs cujusquam passibûs potuisse peragrari: quàm tuîs, non dicam, cursibûs, sed victoriîs lustratae sunt. Quae quidem ego nisi tam magna esse fatear; ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit: amens sim: sed tamen sunt alia majora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbîs, easquè detrahere ducibus, communicare cum militibus; ne propriae sint imperatorum. Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multùm juvant. Maximam verò partem

AliaHyperbolica comparatio.

Clementiæ cum rebus bellicis cōparatio ex causis efficientibus.

Incisa. Simil: cad:

Dissimilitudine: Alia enim bella civilia externa fuère: alia mari & classe, alia terrâ gerebantur: quædam inferebantur, quædam depellebantur.

Non dicam cursibus: Significat, aliis non ita in prono atq; aperto fuisse, tam brevi tempore tot, tamq; disjunctas terras percurrere saltem, nedum transire cum exercitu infessas ab hostibus, easq; victoriis lustrare.

Quæ quidem ego: Concludit, quod suprà posuit, nullius flumen ingenii tantum esse &c.

Nam bellicas: Aggreditur bellicas laudes extenuare dicendo, sed in aliorum persona loquitur. Dicunt nonnulli bellicas laudes non esse solorum ducum proprias: sed magnam earum partem militibus esse tribuendam.

Et certè: Fidentius nunc suum etiam sensum exprimit: Et revera, ut prosperi bellorum exitus consequantur: requiritur, ut dux habeat milites generosos, ut locus sit ad bellum opportunus, ut præter legionarios mili-

Dissimilitudo. tem, quasi suo jure, fortuna sibi vendicat: & quidquid est prosperè gestum, id pœnè omne ducit suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò antè adeptus, socium habes neminem. Totum hoc, quantumcumquè est, quod certè maximum est, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina fortuna, in istius se societatem gloriæ non offert: tibi cedit, tuam se esse totam, & propriam fatetur. Nunquam enim temeritas cum sapientia com-

Repetitio. Enumeratio Adjunctio. Incisa. Definitio. Synonymia.

lites habeat etiam auxilia sociorum: ut classes habeat ad comportandum frumentum &c.

Fortuna: Hoc est, quod Livius dicit, nusquam minùs eventus, quàm in bellis respondere. Illi enim à fortuna potissimùm pendent.

At verò: Factum clementiæ uni est adscribendum Cæsari, non aliis.

Paulò antè: Ignoscendo Marcello.

Nihil sibi: Expositio oratoria, quâ per partes explicatur, quod priùs dixerat: *socium habes neminem.*

Decerpit: Metaphoricè, ab iis translatum: qui flores ex alterius corona vellunt, & detrahunt; ut flores, quos inde decerpserint, capiti suo imponant.

Domina fortuna: Res humanas non Numinis providentiâ, sed sorte, sive fortunâ regi multi antiqui crediderunt. Sic pastor Virgilianus: *Sors omnia versat.*

Nunquam temeritas: Nota hic synonyma: casus, fortuna, temeritas consilio atq; prudentiæ opponuntur. Id igitur, quod certô consiliô, sapienter ac prudenter fit: non pa-

commiſcetur: nec ad conſilium caſus admittitur. Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locîs infinitas, omni copiarum genere abundantes: ea tamen viciſti, quæ & naturam & conditionem, ut vinci poſſent, habebant. Nulla eſt enim tanta vis, quæ non ferrô ac viribûs debilitari, frangiquè poſſit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium

Antithesis. Simil: cad: Adjuncta. 3.

Sententia.

Simil: cad: Adjuncta.

patitur ſe commiſceri, & adſcribi iis: quæ temerè, & contra rationem caſu fiunt.

Domuiſti: Alterum argumentum, majorem eſſe clementiæ, quàm rerum bellicarum laudem, â difficultate; quò difficilius enim aliquid eſt eò & majus & excellentius eſt. Difficilius eſt animum, quàm hoſtem vincere. Major in Syllogismo, & Theſis non exprimitur. Minorem autem hic ponit, & ornatiſſimè probat.

Immanitate &c. Adjuncta hic enumerantur, quæ quidem difficiliorem reddunt victoriam:ût immanitas gentis,multitudo,apparatus &c. Alius dixiſſet adjectivè: *gentes immanes & barbaras, plurimas, valdè diſtantes, omnibûs rebûs inſtructas &c.*

Multitudine &c. Adeò,ut in ſolis Galliis quadringentos populos domuerit, & undecies, centena & nonaginta duo millia hominum occiderit, præter belli civilis ſtrages.

Locîs infinitas: Ut non ſolûm Europam Aſiam, Africam domuerit,aut Rhenum transgreſſus fuerit;ſed etiam in Oceano Britanniam,hactenus Romanis incognitam & pœnè inauditam, & quaſi novum terrarum orbem invenerit.

Animum vincere: Nimirum: *Fortior eſt qui ſe, quàm qui fortiſſima vincit mœnia.* Animus enim & affectus non

Antithesis. *Metaphora* um nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem: hæc qui facit: non ego eum cum summis viris comparo: sed simillimum Deo judico. *Concessio.* *Cõparatio.* Itaquè C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non solùm nostrîs, sed pœnè omnium gentium litterîs atquê lingvîs: nec ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen ejusmodi res, nescio quomodo, etiam cùm leguntur: *Allegoria.* obstrepi clamore militum videntur & tubarum sonô. *Incisa.* At verò cûm aliquid clementer, mansvetè, justè, moderatè, sapienter factum: *Sententiæ.* in iracundia præsertim, quæ sicut corpora vi & ferrô, sed ratione & consilio subigi debent: quibus affectus nostri vehementer resistunt.

Nobilitate, ingeniô: Quò potentior, quò nobilior, quò etiam ingeniosior est adversarius: tantò magis est metuendus; aggravant igitur hæc adjuncta.

Hæc qui facit: Est hæc locutio magnis interdum viris usitata. Videtur dicere debuisse, ut meliùs cohæreat periodus: *Animum vincere &c. divina quædam res est:* Sed dicit: *animum vincere &c. hæc qui facit: &c.*

Bellicæ laudes: Gloria militaris, quam adeptus es, celebrabitur non solùm ab oratoribus, historicis, & Poëtis Latinis, sed etiam Græcis & barbaris &c.

Sed tamen: Laus tamen illa dum audietur, aut legetur: non perfectè & integrè intelligetur; nam militum clamor, & tubarum clangor obstrepet: id est, hæc quoquè partem laudis sibi vindicabunt, tibi adiment.

Ini-

quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ natura insolens & superba est: aut audimus, aut legimus: quô studiô incendimur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis; ut eos sæpè, quos nunquam vìdimus, diligamus? Te verò, quem præsentem intuemur, cujus mentem, sensusquè eos cernimus; ut quidquid belli fortuna reliquum reipublicæ fecerit: id

A minore ad majus.

Inimica consilio: Ira rationem turbat, eiq; resistit, eam pœnè opprimit: cùm hominem quodammodo in furorem agit; unde Horatius dixit, iram furorem brevem esse.

Victoria natura insolens: Felicitas & rerum successus in bellis ferociam & arrogantiam inducit.

Quô studiô incendimur? Ex auditione vel lectione rerum talium clementer gestarum sive in fabulis, sive in historiis quomodo afficimur erga eos,qui talia fecerunt?

In fictis: A minoribus amplificat rem: Bonitas & clementia in fabulis etiam,ac fictis exemplis delectat: quantò magis in veris? facit, ut absentes amemus: quantò magis ut præsentes, & quos intuemur? Nam magis movent, quæ cernimus: quàm de quibus fando tantùm accepimus.

Sensusq; eos: Ita legendum,non *& os*;ne Cicero idem, & inordinatè dicat; jam dixit enim: *quem præsentem intuemur:* Intelligit autem, cujus mentem, & *eos* mentis *sensus*, quibûs salvum esse vi id omne, quod à bello superest, quodammodo corporeis oculis cernimus: sicut in paneg: Constantini dixit orator. *Nos tamen, qui mitissimos sensus tuos intuemur; nihil enim est tam perspicuum, quàm in pectore tuo bonitas &c.*

Fortuna reliquum: Quicunq; à clade illa supersunt cives: eos restitutos cupis. Notetur elegans dictio,*quidquid* *for-*

id esse salvum velis: quibûs laudibûs efferemus? Quibûs studiis prosequemur? Quâ benevolentiâ complectemur? Parietes, Mediusfidius, ut mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt; quòd brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum, & suis sedibus. Equidem cùm C. Marcelli viri optimi, & commemorabili pietate præditi lacrymas modò vobiscum viderem, omnium Marcel-

Synonyma.

Prosopopœia.

4.

fortuna reliquum fecerat &c.

Parietes: Prosopopœja ipsius Curiæ gratias agere gestientis. Parietes hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt; quòd Marcellus, ille vir summæ auctoritatis, (*auctoritas* dicit per Metonymiam pro viris in auctoritate,) brevi tempore futurus sit in his sedibus majorum suorum, & suis: id est, in senatu, ubi olim tum Marcellus, tum ipsius Majores toties fuêre.

Mediusfidius: Vide indicem.

Ut mihi videtur: Non dicit absolutè, *gestiunt:* sed ut mollior sit figura, addit: *ut mihi videtur.*

C. Marcelli De quo diximus in argumento; quôd in senatu ad Cæsaris pedes supplex accesserit.

Omnium Marcellorum: Celebriores Marcelli ante hunc fuêre sex alii. I. Consul fuit A. 422. & posteà Dictator. II. Cos. A 466. III. insignis vir, qui primus post Cannensem pugnam Hannibalem vicit & quinquies Consul fuit. IV. Marcellus Cos. fuit A. 557. triumphum egit de Comensibus &c. V. Consul annô 570. VI. Vir itidem insignis ter Consul fuit & ter triumphalis. Iste est, qui cùm ad ædem Honoris & Virtutis suam, & patris, & avi statuam posuisset, subscripsisse dicitur: TRES MARCELLI NOVIES COSS. Septimus deniq; noster Mar-

cellorum meum pectus memoria effodit. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcellô conservatô, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamquè familiam jam ad paucos redactam, pœne ab interitu vindicâsti. Hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus jure antepones. Hæc enim res unius est propria C. Cæsaris: cæteræ, duce te gestæ, magnæ illæ quidem: sed tamen multo magnoquè comitatu. Hujus autem rei tu idem & dux es, & comes: quæ quidem tanta est: ut trophæis monumentisq; tuis allatura finem sit ætas; (nihil est enim opere aut manufactum, quod non aliquando conficiat & consumat vetustas;) at hæc tua justitia & lenitas animi flore-

Metaphoricè.

Complexio.

Polysyndeton.

Sententia.

Metaphora

Marcellus pro quo hæc oratio.

Memoria effodit: Perculsit mihi animum adeò; ut clarissimorum virorum memoria, qui tam bene meriti sunt de republica, magnopere me commoverit, & pectus quasi telô doloris confossum ad misericordiam excitârit.

Gratulationibus: Supplicationibus. Quæ gratulationes Cæsari decretæ sunt frequenter. De supplicationibus, quæ & triumphi, dictum est alibi.

Cætera duce te: Cætera, inquit ductu tuo gessisti; at comitatu aliorum: hujus autem rei tu idem es dux & comes.

Trophæis monumentisq;: Statuæ tuæ, trophæa, monumenta aliquando consumentur vetustate temporum: manebit autem laus clementiæ tuæ.

Justitia; Quâ servas tenorem & medium virtutis, nec exce-

Antithesis. rescet quotidie magis, ita ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam antè æquitate & misericordiâ viceras, hodierno verò die teipsum vicisti. *Præmunitio* Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atquè ipse cogitans sentio. *Conjugata & Traductio.* Ipsam victoriam vicisse videris, cùm ea, quæ illa erat adepta, excedis severitate nimia.

Quantum operibus: Quò plura current sæcula, & hæc antiquitate sua erectas tibi statuas, & trophæa consument: tantò major erit apud posteros laus ista tua,ob clementiam in parcendo & ignoscendo relata.

Æquitate: Ne idem redeat verbum: *justitiæ* locô dicit, *Æquitate*, *lenitatis* locò, *misericordiâ*.

Teipsum vicisti: Animum vicisti, & odium,quô contra adversarios tuos exarsisti.

Vereor ut: Fortè non omnes penetrabunt verba mea, eorumq; sensum, quem ego intendo. Discrimen est inter *vereor ut*, & *vereor ne*; nam *vereor, ut hoc intelligi possit*, habet hunc sensum: *vereor, hoc non posse intelligi*. At, *vereor*, ne hoc possit intelligi, sensum habet oppositum,scil:*Vereor hoc posse intelligi*.Item *vereor ut valeas*, id est, timeo te non valere. Sed *vereor, ne moriaris*, id est, timeo, te moriturum.

Atq; ipse: Quàm ego in conceptu mearum cogitationum sentio & intelligo. Dico igitur, *victoriam ipsam vicisse videris*. Locus est à conjugatis; & ostendit non communem esse victoriam, sed victoriam victoriæ,& victoriam quacunq; aliâ majorem. Cùm enim ea victis remisisti, quæ tibi victoria attulit: ipsam vicisti victoriam.

Nam

adepta, victis remisisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione, jure omnes victi occidissemus: clementiæ tuæ judiciô conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es; à quo etiam ipsius victoriæ conditio, visquè devicta est. Atquè hoc C. Cæsaris judicium, Patres Conscripti, quàm latè pateat, attendite: omnes enim, qui ad illa arma, fatô sumus, nescio,quô, reipublicæ miserô funestôquê compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani: à scelere certè liberati sumus. Nam cùm M. Mar-

5.

Excusat Pompejanos

Nam cùm: Explicat se magis: *Conditione victoriæ*, ita ferente victoria; *jure*, hoc est, meritò; victoriæ enim hæc est conditio,ut si victor velit: jure suo possit omnes victos occidere.

Occidissemus: Perditi fuissemus.

Atq; hoc &c. quàm latè: Quòd Cæsar Marcello judicaverit ignoscendum: videte, quàm res hæc latè pateat,& ad multos ab hostilitatis infamia vindicandos redundet.

Ad illa arma: Contra Cæsarem pro Pompejo ferenda.

Fatò: Vel voluntate vel vindictâ deorum pœnas à nobis exigentium, vel impellentibûs furiis,vel rerum à diis decretarum necessitate sic exigente; hæc enim omnia intelligebant ethnici per *fatum.*

Erroris humani: Decepti nempe; quòd putaremus Cæsarem aliquid contra rempublicam moliri: cùm tamen spectaret aliud nihil,quàm ut suam reiq; publicæ dignitatem contra adversariorum conatus defenderet.

Nam cùm: Dixit supra: Clementia hæc Cæsaris pertinet ad multos; aliosq; quoq; commissis sceleris, & hostilitatis infamiâ liberat; nunc hoc primùm in seipso osten-

Marcellum, deprecāntibûs vobîs, reipublicæ conservavit Cæsar; memet mihi, & iterum reipublicæ, nullo deprecante: reliquos amplissimos viros & sibi ipsos, & patriæ reddidit: quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in consensu videt. Non ille hostes induxit in curiam: sed judicavit, à plerisquè ignoratione potiùs, & falso atquè inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate bellum esse susceptum. Quo quidem in bello semper de pace audiendum putavi: semperquè dolui, non

Adjunctio.

Excusat seipsum.

ostendit, deinde in aliis; dum ignovit Cæsar: judicavit ideò ignoscendum, quia nos non judicavit esse sceleratos, sed lapsos errore; tantò autem major redundat in Cæsarem gloria, quia ipse suis adversariis hunc suum honorem volens ac sponte ita tribuit.

Memet mihi & iterum: Dum me in gratiam recepit, nullo deprecante, ac memet mihi, meæq; pristinæ dignitati restituit: & *iterum*, hoc est, secunda vice reddidit reipublicæ, qui semel jam, ab exilio revocatus, reipublicæ sum restitutus. Ad *memet mihi*, adde iterum, & subintellige *cùm*: est enim prima adhuc periodi pars.

Non ille hostes: Cæsar non restituit eos & patriæ, & senatoriæ dignitati: quos judicabat esse hostes, sive suos privatim, sive reipublicæ &c. Incipit hic 2da pars hujus periodi.

Judicavit: Cæsar suo hôc judiciô omnes eos absolvit à crimine hostilitatis,cupiditatis,crudelitatis, quos restituit; ergo latè patet hoc ejus judicium.

Quò quidem: Data occasione purgat se Cicero; quòd secutus fuerit Pompejum.

De pace audiendum: In bello civili Pompejano semper agendum esse putavi de pace: missis ultrò ad Cæsarem lega-

non modò pacem, ſed orationem etiam civium, pacem flagitantium, repudiari. Nequè enim ego illa, nec ulla unquam ſecutus ſum arma civilia, ſemperquè mea conſilia, pacis & togæ ſocia, non belli, armorumquè fuerunt. Hominem ſum ſecutus privatô officiô, non publicô: tantumquè apud me grati animi fidelis memoria valuit; ut nulla non modò cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens & ſciens tanquam ad interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum conſilium minimè obſcu-

Synecdoche. Antithesis.

legatis, & audiendos benignè legatos, qui de pace nobiſcum acturi à Cæſare mitterentur.

Civium: Videtur ipſum Cæſarem intelligere: qui, ût ipſe teſtatur, ſæpè legatos ad Pompejum miſit; ut pacem ſuo nomine flagitarent: qui tamen re infecta dimiſſi ſunt.

Hominem: Pompejum ſum ſecutus propter beneficia, quibûs me devinxerat: non quòd cauſæ ipſius faverem; ſed quòd perſonam ipſam diligerem propter ſingulare beneficium, quô me Clodii factionibûs ejectum, revocavit in patriam. *Privatum* officium appellat memoriam beneficiorum, quibûs ipſe privatim obſtrictus erat Pompejo: *Publicum*, ipſam cauſam, & belli ſuſceptionem de publica ſenatûs ſententia.

Cupiditate Ambitione, avaritiâ, deſideriô opprimendæ reipublicæ &c.

Ne ſpe quidem Vel victoriæ, vel dignitatis conſequendæ.

Prudens & ſciens: Sciebam, prævidebam futuras clades: ſed privatô officiô inductus, me tamen præcipitavi in interitum.

In

ſcurum fuit. Nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi: & in ipſo bello eadem etiam cum capitis mei periculo ſenſi. Ex quo jam nemo erit tam injuſtus rerum æſtimator, qui dubitet, quæ Cæſaris voluntas de bello fuerit; cùm pacis auctores conſervandos ſtatim cenſuerit, cæteris fuerit iratior. Atquè id minùs mirum fortaſſe tum: cùm eſſet incertus exitus, & anceps fortuna belli. Qui verò victor pa-

A conſequētibus.

In hoc ordine: In hoc ſenatu.

Integra re: Cùm Cæſar nec arma ſua ſtrinxiſſet; cùm liberum adhuc eſſet ſenatui iis conditionibus acquieſcere, quas ille poſtulabat.

In ipſo bello: Sive cùm adhuc eſſem in Italia, Cæſare Pompejum obſidente Brundiſii: ſive cùm ad Pompejum, qui Dyrrhachium ſe receperat, tranſiſſem: ſive poſt pugnam Pharſalicam, ſemper de pace agendum eſſe cenſui: licèt inde viderem, me Pompeji offenſionem incurrere; ipſe filius Pompeji me ab armis, victô Pompejô, cedentem pœnè occiderit.

Capitis periculô: Quando poſt pugnam Pharſalicam, Catone ſuum exercitum mihi offerente, imperium rejiciens, & omnino renuens cum cæteris militare, parùm abfuit, quin occiderer: Pompeji filiô,& amicis me appellantibûs proditorem, & gladios educentibus: niſi Cato obſiſtens me eripuiſſet, & è caſtris tranſtuliſſet. Ex Plutarcho.

Ex quo: Eò, quòd Cæſar ſtudioſos pacis in ſuam ſtatim clementiam & gratiam recepit: ſignum eſt, quòd ipſe Cæſar pacis cupidus fuerit, & à bellis civilibus abhorruerit.

Atq; id: Nec id pacis ſtudium in Cæſare inde profectum eſt, quòd ſibi metueret malum eventum belli: ſed cùm jam victor eſſet: pacis auctores dilexit;ergo ſignum eſt,

pacis auctores diligit: is profectò declarat, se maluisse non dimicare, quàm vincere. Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis. Nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cùm insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem? Quò gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse. Non enim causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ. Vidimus tuam victoriam præliorum

Synæciosis.
6.
Marcellus quoq; pacis studiosus.

Comparatio cum ad-versa parte.
Metonymia

est, quòd etiam anteà pacem amârit.

Non dimicare: Chariorem sibi pacem fuisse; ut nimirum civibus parceretur, quàm ipsam victoriam.

Atq; hujus rei: Ostendit etiam Marcellum de pace semper agendum putâsse.

Quoties ego eum: Quoties mihi dixit Marcellus, se pacem expetere; quôd victoriam Pompeji vereretur, videretq; Cn. Domitium, Lentulum, Scipionem, & alios hujusmodi minari Cæsarianis, & jam quasi partâ victoriâ de honoribus contendere.

Victoriæ ferocitatem: Pro: victores fore feroces.

Tua liberalitas: In largienda salute, danda venia.

Qui illa vidimus: Qui illam certorum hominum insolentiam vidimus, & minas Pompeianorum audivimus.

Non enim causæ: Jam quærendum non est, Cæsarne, an Pompejus causam habuerit justiorem: sed uter moderatiùs usurus fuerit victoriâ.

Vidimus: Tua victoria statim cum belli & præliorum fine, & ipsa finem accepit; non enim potestate tua, quam per

Condupli-catio. *Enallage.* *Synecdoche.* *Metonymiæ*	rum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus: quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret;
Enthymema ex consequentibus.	quoniam ex eadem acie conservat, quos potest: alterius verò partis, (nihil ampliùs dicam, quàm id, quod omnes verebamur,) nimis iracundam futuram fuisse victoriam.
Ab antecedentibus. *Antithesis.* *Simil: des:*	Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur: nec quid quisquè sensisset: sed ubi fuisset, cogitandum esse

per victoriam es adeptus, ad oppressionem reipublicæ, pœnas ac supplicia inimicorum, usus es.

Vaginâ vacuum: Evaginatum ad necem civibus, qui contra te pro Pompejo steterant, inferendam. Est Enallage; non enim propriè gladius vaginâ, sed vagina gladiô vacuatur.

Martis vis: Non tam Cæsar, quàm sors & vis belli eos cives prostravit. Mars Metonymicè pro bello; ùt 6. Æneidos: *Martemq; accendere cantu.*

Ira victoriæ: Nomen rei potiùs, quàm personæ. Sic mox; *Nimis iracundam victoriam.*

Iracundam victoriam: Quod personæ est, rei tribuit.

Otiosis: Ab armis remotis, nec huic, aut illi factioni addictis, & omnino exitum præliorum in otio exspectantibus.

Sed ubi fuisset: Dicebant,non habendam esse rationem, quô animô quisq; fuerit, quid senserit pro Pompejo vel contra Pompejum: sed locum, in quo esset, considerandum; ut videlicet hostium locô duceretur: quisquis

eſſe dicebant: ut mihi quidem videantur Dii immortales, etiam ſi pœnas à populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt; qui civile bellum tantum & tam luctuoſum excitaverunt: vel placati jam, vel ſatiati aliquando omnem ſpem ſalutis ad clementiam victoris & ſapientiam contuliſſe. Quare gaude tuo iſto tam excellenti bono, & fruere cùm fortunâ, & gloriâ, tum etiam naturâ & moribus tuis: ex quo quidem maximus, eſt fructus jucundi-

Polyſynd:

Concluſio & gratulatio.

Sententia.

tas.

remanſiſſet in urbe, & à Pompeji caſtris abfuiſſet.

Videantur Dii immortales: Videntur Dii jam eſſe nobis placati; quia ſuâ providentiâ Cæſari tam ſapienti & clementi, non Pompejo, qui rempublicam ulteriùs vexâſſet, victoriam dedêre; particula *ut* notanda, quæ tranſitioni & connexioni longioris periodi eleganter ſervit.

Delictum: Agnoſcere videtur Cicero, ob delitia hominum permitti à Deo bella, quibûs vexentur & puniantur regiones.

Civile bellum: Imò *plusquam civile*, inter Cæſarem ſocerum, & generum Pompejum, ita Lucanus appellat; Florus l. 4. c. 2. *Cæſaris furor atq; Pompeji, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum deniq; quà patebat imperium, quodam quaſi diluvió &c. corripuit, adeò; ut non rectè tantum civile dicatur &c. Sed plusquàm bellum &c.* Antequam collatis ſignis in Pharſalia dimicarent Cæſar & Pompejus: utrumq; fleviſſe tradit Appianus.

Quare gaude: Concludit id, quod ſuprà inſtituerat dicere, laudem hodie relatam eſſe maximam, nec fortunæ, ſed virtuti Cæſaris tribuendam. Quia igitur tua virtute à ſuperis prævilà victoriam hanc meritus es; ideò gaude quidem de tua fortuna & belli gloria à ſuperis ti-

tasquè sapienti. Cætera cùm tua recordabere: etsi persæpè virtuti, tamen plerumquè felicitati tuæ gratulabere. De nobis, quos in republica tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis: quæ non modò summa bona; sed nimirum audebo, vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in

Adjunctio.

Repetitio.
Simil: cad:
Notanda epitheta.

bi concessa, sed longè magis ob tuam tibi propriam virtutem.

Cætera: Tuas victorias plerumq; fortunæ tuæ tibi singulariter addictæ tribues; de nobis autem, de me, Marcello, Bruto &c. quoties tibi in mentem venerit: toties tibi de singularibus beneficiis tuis in mentem veniet, in quibus fructus maximus est sapienti.

Felicitati: Ad Cæsaris fortunam referendum, quòd cùm bis & quinquagies collatis signis conflixerit, ipse, ùt ait Svetonius c. 36. *prosperrimâ semper, ac ne ancipiti quidem unquam* fortunâ, præter bis, dimicârit: quantam hinc in sua fortuna sive felicitate fiduciam habuerit, illud etiam testatur: quòd Dyrrhacchiô Brundisium petiturus, ignotus se naviculæ crediderit, nautis metu naufragii jam exanimatis, unde Lucanus l. 5. *Vix famulis audenda parat, cunctisq; relictis, sola placet fortuna comes.*

Audebo vel sola: Quoniam hoc quidem Stoicorum erat paradoxum: felicitatem, divitias, gloriam, victorias, & cætera fortunæ munera verè bona non esse, sed ἀδιάφορα, quippe quibûs bene vel malè quis uti possit; solam virtutem verè esse bonam: quia tamen id præter vulgi opinionem erat: ideò inquit, *audebo* dicere.

Do-

in magnitudine animi & consilii dignitas: ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari; non cupiditate præsertim, aut pravitate aliqua lapsis, sed opinione officii, stultâ fortasse, certè non improba, & specie quadam reipublicæ. Non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt: contraquè summa laus, quòd pleriq; minimè timendum fuisse sen-

Antithesis.

Epilogus primæ partis per hortationem.

Contraria.

Donata: Quæ donantur, ea tanquam propria possidemus; *commodata* repeti possunt & solent, nec nostra sunt.

Commodata: Quid sit *commodare*, explicant Isidorus, Beda, Agretius: *Commodamus, quæ redduntur eadem: ùt, equum, servum, vestem; mutuo damus, quæ non redduntur eadem: ut, nummus, triticum, vinum & similia.* Paulus D. de rebus creditis: *Mutuum damus, recepturi non eandem speciem, quam dedimus.*

Noli igitur: Cùm igitur tantam laudem ob hanc virtutem tuam reportes: perge in tua benignitate & clementia, præsertim erga eos, qui non odio tui, aut quadam malitia & improbitate bellum illud contra te suscepêre; sed partim opinione officii; quòd obligari se putarent ad sequendum Pompejum, cui multis beneficiis erant obligati, partim specie quadam reipublicæ; cùm putarent bellum à Pompejo pro defendenda libertate, & tuendis patriæ legibus esse susceptum.

Non enim tua culpa: Excusat Cæsarem: multi adhæserunt Pompejo specie reipublicæ, teq; tanquam adversarium, & invasorem imperii timuerunt: sed id sine tua culpa; cùm enim nonum jam annum abesses à senatu: nesciebant, quid de republica sentires; ac proinde malum de te ex ignorantia metuebant. Id autem pertinet ad sum-

senserunt. Nunc verò venio ad gravissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam, quæ non tibi ipsi magìs, quàm cùm omnibus civibus, tum maximè nobis, qui à te conservati sumus, providenda est. Quam etsi spero esse falsam: nunquam tamen verbìs extenuabo. Tua enim cautio nostra cautio est: ut, si in alterutro peccandum sit: malim videri nimis timidus, quàm parùm prudens. Sed quisnam est iste tam demens? de tuisnè?

7. ALTERA PARS ORATIONIS *Refutatio sive purgatio suspicionis.*

Antithesis.

summam tuam laudem: quòd quamvis, absentem, pleriq; te æstimârint, & non timendum, sed sequendum censuerint.

Venio ad: &c. Altera pars est orationis, quâ suspiciones insidiarum, de quibus Cæsar dixerat, confutat; & primò quidem ita se insinuat, Cæsarisq; suspicioni blanditur: ut eam magis exaggeret. Est per modum concessionis.

Gravissimam querelam: Maximi momenti, & minimè negligendam.

Providenda est: Insidiæ, quas tibi parari suspicaris, non tibi ipsi magìs, quàm mihi & reliquis cavendæ sunt.

Quam etsi: Quam suspicionem, etsi credo nullam veram causam subesse: nunquam tamen verbis elevabo, nec efficiam, ut insidiarum securus, minùs vitæ tuæ caveas. *Sperò*, id est *credo*; sic sæpè aliàs *sperandi* verbô Cicero utitur.

Tua cautio: Optandum est, ut cautè tibi prospicias: sic enim & nobis prospectum est.

Nimis timidus: In augenda suspicione; *parùm prudens*, in minuenda. *Nimis*, *parùm* antitheta. Huc pertinet illud: *omnia tuta timere.*

De tuisnè: Neq; Cæsariani, neq; Pompejani insidias tibi

ne? tametsi qui magis sunt tui, quàm quibus tu, salutem insperantibus, reddidisti? An ex eo numero, qui unà tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor; ut quo duce omnia summa sit, adeptus: hujus vitam non anteponat suæ. An si tui nihil cogitant sceleris: cavendum est, ne quid inimici? Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut suâ pertinaciâ vitam amiserunt: aut tuâ misericordiâ retinuerunt; ut aut nulli supersint de inimicis: aut qui superfuerunt, sint amicissimi. Sed tamen,

Distributio in duas partes.
Correctio.
Subjectio.
Occupatio.
Simil: desi
Antithes:
Hyperbole.
Occupatio.

tibi comparabunt; non illi, qui tuis auspiciis tuoq; ductu bellum gesserunt contra Pompejum &c. *Tuis* appellat, & per correctionem jam etiam dicit *magis tuos*, omnes illos, qui à Cæsaris clementia servati sunt.

Unà tecum: Ut tamen distingvam, *tuos* qui nunc sunt, & *tuos* qui tecum ex eadem parte steterunt: de his ultimis dicam primò.

Summa omnia: Cæsar, confectô bellô, suos ad magistratus & splendorem provexit.

Nulli supersint: Superfuerunt quidem adhuc aliqui; nam sextus Pompejus junior, qui victus à Cæsare in insulas se abstruserat: & junior Labienus, qui ad Parthos confugerat, postmodum bellum magna mole renovârunt. Sextus ab Augusto devictus, trucidatus ab Antonio: Labienus à Ventidio superatus. Sed cùm laterent isti: nulla adhuc ad Cæsarem & Romanos eorum tum fama manaverat; ut jure dicere potuerit Cicero, omnes inimicos Cæsaris, aut ejus beneficiô vivere, aut suâ ipsorum pertinaciâ cecidisse.

Sed tamen: Dici potuit, esse adhuc inimicos Cæsaris, quanquam non apertos; cùm homines aliud sæpè in la-

men, cùm in animis hominum tantæ latebræ sint, & tanti recessus: augeamus sanè suspicionem tuam; simul enim augebimus diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil unquàm nec de sua, nec de communi salute cogitans: qui non intelligat, tua salute contineri suam, & ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te, dies noctesquè, ùt debeo, cogitans: casus duntaxat humanos, & incertos eventus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimesco, doleoquè,

Relata.

Locus communis de humana fragilitate.

tebris animi foveant, aliud exteriùs præferant.

Tantæ latebræ: Hoc ipsum Cicero epistolâ ad Q. Fratrem. Multis enim simulationum involucris tegitur, & quasi velis quibûsdam obtenditur uniuscujusq; natura. Frons, oculi, vultus persæpè mentiuntur, oratio verò sæpissimè; & ideò Momus apud Lucianum fenestras in hominis pectore desideravit;ut per eas constaret,quid quisq; in animo sentiret.

Diligentiam: Cautionem in vitandis insidiis. Quando quidem ergo multa latent:tantò tibi magis caveas,velim. Nam ex tua vita omnium nostrûm vita, & salus pendet; & hæc est connexio: *nam quis est omnium &c.*

Equidem de te: Ego sanè, non vereor quidem insidias hominum, sed duntaxat casus humanos, fragilitatemq; naturæ; & cùm intelligo vitam tuam tanti esse momenti: doleo te non esse immortalem. Oportet igitur augere omnem diligentiam in cavendo: si præter hæc pericula, etiam sunt pericula ab inimicis: *si verò &c.*

Duntaxat: Vel solos istos casus ego timeo propter te: quid

què; cùm respublica immortalis esse debeat: eam in unius mortalis anima consistere. Si verò ad humanos casus, incertosquè eventus valetudinis, sceleris etiam accedat, insidiarumq; consensio: quem Deum, si cupiat, opitulari posse reipublicæ credamus? Omnia sunt excitanda tibi, C. Cæsar, uni: quæ jacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa atquè prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, comprimendæ libidi-
di-

Auxesis.

8.

Allegoria à ruinis ædificiorum.

quid si præterea accedat scelus inimicorum?

Sceleris &c. consensio: Duplicatum & abstractum substantivum: si etiam simul scelerati homines moveant insidias, eorumq; insidiæ cum aliis casibus consentiant, & scelera cum casibus humanis in hominem conjurent &c.

Quem Deum: Non hoc impiè dictum est, sed ex consvetudine, quâ volebant ostendere rem desperatam; in quem modum apud Virg:5.Æn:*Non, si mibi Jupiter auctor spondeat: hoc sperem Italiam contingere cœlo.*

Omnia sunt excit. &c. Ostendit, quantum Reipublicæ conferat, & intersit, Cæsarem diu vivere. Tu solus potes Reipublicæ novum quasi ædificium à ruinis excitare.

Belli impetu: Ruinas reipublicæ non adscribit Cæsari, sed conditioni ac naturæ belli.

Constituenda judicia: Judicia nullum in civitate locum obtinebant; cùm silerent leges inter arma:quæstiones igitur & judicia restitui debent.

Revocanda fides: Conciderat multorum mercatorum, argentariorum &c. fides; agendum jam, ut commercia denuò floreant: præstetur solutio debitorum &c.

Comprimendæ libidines: Omnes passim in libidinem effu-

Enumeratio dines, propaganda soboles: omnia
Translatio. quæ dilapsa defluxerunt, severis legibûs vincienda sunt. Non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoquè animorum ardore & armorum: quin quassata respublica, quicunquè belli eventus fuisset, multa perderet & or-
Simil: cad: namenta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ: multaquè uterquè dux
Antitheta. faceret armatus: quæ idem togatus fieri prohibuisset. Quæ quidem tibi
Allegoria alia. nunc omnia belli vulnera sananda sunt; quibus præter te mederi nemo potest. Itaquè illam tuam præclarissimam, & sapientissimam vocem in-
Cæsaris dictum artificiosè refellit. vitus audivi: satis diu vel naturæ vixi, vel gloriæ. Satìs, si ita vis, na-

effusi alienis nuptiis insidiabantur; còërcendi nunc sunt homines &c.

Propaganda soboles: Vix ulli legitimum matrimonium contrahebant, aut liberos tollebant: sed vel partus abigebant, vel in lucem editos exponebant. Agendum nunc est, ut per veras legitimasq; nuptias, & propagationem sobolis, liberorumq; educationem, cives, & generatio Romana propagentur.

Omnia: Eleganti translatione utitur; leges enim sunt vincula, quibùs mores & disciplina continentur.

Dilapsa: Sicut Sallustius dixit: *Discordiâ res maximæ dilabuntur:* & item, *per socordiam vires, tempus &c. defluxêre.*

Non fuit: Iterum clades bello & naturæ belli adscribit.

Illam tuam præclar Cæsar oratione habita in senatu, quâ & Marcellum restituit, & de insidiis conquestus est, dixerat, satis diu se vel naturæ vixisse, vel gloriæ.

Sa-

naturæ fortaſsè: addo etiam, ſi placet, gloriæ: at, quod maximum eſt, patriæ certè parùm. Quare, omitte quæſo, iſtam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli noſtrô periculô ſapiens eſſe. Sæpè enim venit ad aures meas, te idem iſtud nimis crebrò dicere: ſatìs te tibi vixiſſe. Credo: ſed tum id audirem: ſi tibi ſoli viveres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes; nunc, cùm omnium ſalutem civium, cunctamque rempublicam res tuæ geſtæ complexæ ſint: tantùm abes â perfectione maximorum operum; ut fundamenta, quæ cogitas, nondum jecc-

Conceſſio.
Hortatio.
Syllogiſm9.
Allegoria. Complexio per interr:

Satìs naturæ fortaſſè: Ad quartum & quinquageſimum annum ætatis Cæſar tum pervenerat.

At, quod maximum: Conceſſit, quod volebat Cæſar: & tamen idipſum nova ratione evertit, oſtenditq; Cæſarem nondum vixiſſe ſatis; quia nondum ſtabilivit & ordinavit rempublicam.

Quare: Concludit per hortationem, ne ſequatur eorum Philoſophiã, qui de contemnenda morte libros ediderunt.

Noli: Noli philoſophari, & contemnere mortem cum damno reipublicæ, quæ in maximas calamitates & pericula deveniet: niſi tu tuæ vitæ conſulueris, inſidiasq; vitâris.

Id audirem: Concederem, verbis tuis acquieſcerem.

Complexæ ſint: Cùm tua ſalute ſalus reipublicæ contineatur, & tuæ res omnes pertineant ad ſalutem reipublicæ: quemadmodum ipſe intendis, & dicis.

Tantum abes: Adeò non perfeciſti ædificium hoc reipublicæ: ut vix fundamenta eorum, quæ animô deſtinâſti, jeceris.

Hic

Adjunctio. ceris. Hic tu modum tuæ vitæ, non *Correctio.* salute reipublicæ, sed æquitate animi definies? Quid, si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est: cujus te esse avidissimum, quamvis sis sapiens, non *Occupatio.* negabis? Parumné igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? Immò *Antitheta.* verò aliis, quamvis multis, satìs: tibi uni parùm. Quidquid enim est, *Locus communis, & thesis.* quamvis amplum sit, id certè parùm est

Hîc tu: In eonè tu articulo temporis terminum vitæ, æquitate potiùs animi tui, quàm reipublicæ necessitate statues? Vivere desines, & modum tempusq; vitæ finies: quando salus reipublicæ te porrò exposcit?

Æquitate animi: Æquitas animi videtur esse tranquillitas quædam, & tenor animi ad omnem fortunæ eventum ita comparati: ut neq; adversis se demittat, neq; secundis efferatur.

Ne gloriæ quidem: Redit ad id, quod concessisse jam videbatur: videlicet, cùm ostendisset breviter, patriæ eum non satis vixisse: nunc ostendit, ne gloriæ quidem satis.

Quamvis sis sapiens: Quamvis illam Philosophicam sapientiam teneas, de qua priùs.

Parumnè: Sic conjunge: parumnè magnam gloriam &c. occurrit tacitæ objectioni, ne, cùm Cæsarem gloriæ parùm vixisse, & satisfecisse dicit: res ab eo gestas extenuare videatur; & mirâ prudentiâ ex eo ipso, quòd non satis magnam gloriam Cæsar adhuc consecutus fuerit, ejus dignitatem & excellentiam valde exaggerat. Adverte præclaram antithesin: *Aliis, tibi: multis, uni. Satis, parùm.*

Quidquid enim: Ea gloria satis esset aliis; quia nemo præter te majorem eâ, quam adeptus es, gloriam sibi potest comparare. Tibi verò satis non est; cujus est tanta virtus, tam generosa indoles, tanta felicitas: ut ad longè ma-

est tum: cûm est aliquid amplius. Quòdsi rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit: ut, devictis adversariis, Rempublicam in eo statu relinqueres, in quo nunc est; vide, quæso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quàm gloriæ; siquidem gloria est, illustris ac pervagata multorum & magnorum vel in suos, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Hæc igitur tibi reliqua pars: hic restat actus: in hoc elaborandum est, ut rempublicam constituas; eâque, tu inprimis, cum summa tranquillitate & otio

Definitio gloriæ.
Syllogismus Polysyndeta.

9.
Synonymia.

majorem gloriam possis pervenire. Ita quidem dicere potuisset: sed longè pressiùs sententiam conclusit.

Quòdsi rerum: Si bellô hôc susceptô nil aliud spectabas, quàm ut adversarios superares; si nolebas tuâ victoriâ, Rempublicam avaritiâ, ambitione, cæterisq; vitiis pessundatam constituere, sed ordinare: omnibus quidem eris admirationi, tanquam bonus imperator: sed benè de republica meriti famam ac solidam gloriam non habebis.

Siquidem gloria: Gloria est fama pervulgata meritorum multorum & magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum. At tibi restant etiam multa & magna conficienda quoad tuos cives & patriam, Ergo tua virtus, si his, in quibus nunc est, terminis consistat: non satis gloriæ habitura esse videbitur.

Restat actus: Translatio à rebus comicis: superest hic actus, hæc pars adhuc agenda.

Eaq; tu inprimis: Cæteri quidem omnes cives Romani, sed

Polysynd: otio perfruâre: tum te, si voles, cùm & patriæ, quod debes, solveris: & *Diu nihil est, quod finem habet.* naturam ipsam expleveris satietate vivendi: satìs diu vixisse dicito. Quid est enim hoc ipsum diu, in quo est aliquod extremum: quod cùm venit: omnis voluptas præterita pro nihilo est; quia posteà nulla futura est? *Correctio.* Quanquam iste tuus animus nunquam hîs angustiîs, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit: semper immortalitatis amore flagravit. Nec verò hæc tua vita ducenda est, quæ *Geminatio.* corpore & spiritu continetur. Illa, in-

sed tu Cæsar, præ cæteris cum summa tranquillitate & otio perfruâre eâ, scilicet republica, quam constituisti.

Tum: Posteà, cùm ea, quæ restant, absolveris, cùm rempublicam constitueris, cùm diu in republica quieta vixeris, & ùt conviva satur: naturam vivendo expleveris, licebit tibi dicere, te satis diu vixisse.

Quid est enim: Postquam ostendit Cæsarem neq; patriæ, neq; gloriæ satis diu vixisse: nunc & istud, quod suprà transmiserat, refutat, eum nec naturæ vixisse satis; idq; probat tum ab ipsa vitæ brevitate: tum ab æternitatis comparatione, qua æternitate vitam dicit esse metiendam. Particula *enim* non hic causalis est, nec reddit superiùs dictorum rationem; sed transitioni duntaxat, & refutationi inservit.

Quanquam: Quamvis, quid opus est, ut tibi brevitatem vitæ præsentis ostendam: cùm tu ipse nihil aliud semper spectaveris, quàm æternitatem; cui te nondum satis vixisse judico?

Sem-

inquam, illa vita est tua: quæ vigebit memoriâ sæculorum omnium: quam posteritas alet: quam ipsa æternitas semper tuebitur. Huic tu inservias, huic te ostentes, oportet: quæ quidem, quæ miretur jam pridem multa habet: nunc etiam, quæ laudet, exspectat. Obstupescent posteri certè imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredi- bi-

Vitæ definitio.
Synonyma.

Repetitio.

Enumeratio Dissoluta.

Simil: cad: epitheta.

Semper tuebitur: Quam æternitas in perpetuum semper conservabit.

Huic tu inservias: Hanc nominis immortalitatem studeas acquirere; huic tanto studio, tanto mentis ardore servias, oportet ut servos illos qui suum obsequium dominis ostentant, & ab iis videri volunt, imiteris. Sic dicitur: *servire laudi, servire judiciis hominum &c.*

Quæ laudet: Tanquam vera laude digna, virtutes nempe in reipublicæ bono procurando. Miramur magna & inusitata: laudamus honesta.

Imperia: Magistratus, quos gessit. Fuit Ædilis, Prætor, ter Consul, Dictator perpetuus. Fuit Proprætor, Pro-Consul in provinciis.

Provincias: Lusitaniam, sive ulteriorem Hispaniam, utramq; Galliam cum Illyrico. Hispaniam, Græciam, Macedoniam, Ægyptum, Pontum, Africam, quas provincias partim jam Romanas administravit, partim Romano imperio additas, victoriis lustravit.

Rhenum: Quem primus omnium Romanorum & ponte commisit, &cum exercitu transivit.

Oceanum: Occidentalem, in quem primus omnium cum classe mille navium ad Britanniam navigavit.

Nilum: In quo Ptolomæum Regem superavit.

Pugnas innumerabiles: Quinquaginta, quibûs, collatîs signis dimicavit, plerumq; victor.

Mo-

biles victorias, monumenta innumera, triumphos audientes & legentes tuos. Sed nisi hæc urbs stabilita tuîs consiliîs & institutîs erit; vagabitur modò nomen tuum longè, atquè latè: sedem stabilem & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit magna dissensio; cùm alii laudibûs ad cœlum res tuas gestas efferent: alii fortasse aliquid requirent, idquè vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriæ restinxeris: ut illud fati

Antithesis.

Allegoria.

fuisse

Monumenta: Constratas vias, arcus triumphales, aras, templa Cæsaris virtuti consecrata ad memoriam sempiternam, trophæa &c.

Triumphos: Quinquè. Gallicum, Ponticum, Alexandrinum, Africum, Hispaniensem.

Erit inter eos: Non omnes posteri tuæ gloriæ verificabuntur: sed alii aliter de rebus à te bellô gestis sentient; cùm alii te summopere laudabunt, & justam bellorum civilium causam habuisse contendent: alii non item, sed ajent, te non servandæ reipublicæ, sed ambitionis causâ bellum Pompejo intulisse: nisi reipsa stabilieris rempublicam, & hanc suspicionem salute patriæ absterseris. Lenioribûs tamen verbis hunc animi sui sensum involvit, cavens Cæsarem offendere: non enim ait, *Te vituperabunt*, sed *aliquid requirent*, addit *fortasse*.

Ut illud fati: Magnam gloriam consequeris: si stabilieris rempublicam. Posteri enim causam bellorum civilium, (vel etiam victorias tuas,) fato tribuent fortassis & fortunæ: at reipublicæ salutem tribuent tuo consilio & prudentiæ.

Ser-

fuiſſe videatur, hoc conſilii. Servi igitur iis etiam judicibus, qui multîs pòſt ſæculîs de te judicabunt: & quidem haud ſcio, an incorruptiùs, quàm nos. Nam & ſine amore & ſine cupiditate, & rurſus ſine odio, & ſine invidia judicabunt. Id autem etiam ſi tunc ad te, ùt quidam falſò putant, non pertinebit: nunc certè pertinet, eſſe te talem; ut tuas laudes obſcuratura nulla unquam ſit oblivio. Diverſæ voluntates civium fuerunt, diſtractæq; ſententiæ. Non enim conſiliîs ſolùm & ſtudiîs, ſed armîs etiam & caſtrîs diſſi-

Enumeratio partium. Polyſyndeta Occupatio.

10.

Servi igitur: Ergo etiam, & quidem potiùs, incumbe gloriæ ad poſteros propagandæ: fac ea, quæ judiciis poſterorum magis, quàm viventium duntaxat inſerviant; quia poſteri incorruptiùs judicabunt.

Sine amore: Sine affectu, & ſtudio partium: vulgò ſine paſſione; per partes proponit.

Id autem: Cæſar animam putabat eſſe mortalem; ût videre eſt apud Salluſtium. Cicero tacitæ objectioni occurrit: etiamſi ſenſus omnis morte extingvatur, nec quicquam ad nos poſt mortem pertineat: ſaltem nunc, dum vivimus, ad nos pertinet, tales nos gerere; ut propter virtutes æternâ gloriâ digni ſimus.

Diverſæ: Exponit ſtatum belli civilis: alii Cæſari favebant, alii Pompejo. *diſtractæq; ſententiæ*; cùm alii cauſam Cæſaris, alii Pompeji cenſerent eſſe juſtiorem.

Non enim: Et adeò quidem diverſæ, ſive adverſæ fuerunt voluntates: ut non ſolùm ſtudiis, & affectibûs animi, (vulgò & barbare *partialitatibûs*,) diſſiderent: ſed

ex

diffidebamus. Erat autem obſcuritas quædam: erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet; multi; quid ſibi expediret; multi, quid deceret, nonnulli etiam quid liceret. Perfuncta Respublica eſt hoc miſero fataliquè bello: vicit is, qui non fortunâ inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret: nec qui omnes, quibus iratus eſſet, eosdem etiam exilio aut morte dignos judicaret. Arma ab aliis poſita, aliis erepta ſunt. Ingratus eſt injuſtusq;

Expolitio per Synonymiam & partium enumerationem.
Repetitio.
Simil: cad:
Metaphora
Antitheſis.
Antitheta.

ci-

æ diſſenſiones in apertum etiam bellum erumperent.

Erat obſcuritas: Dubium erat, & obſcurum, quid factu optimum; quænam pars, Cæſaris, an Pompeji præeligenda.

Dubitabant: Idipſum quod dixerat, *erat obſcuritas* &c. explicat & expolit. 1. Ab optimo & perfectiſſimo. Dubitabant, quænam pars majorem tribueret perfectionem & dignitatem reipublicæ. 2. Ab utili: quid ſibi, ſuis, aut etiam reipublicæ expediret. 3. A decoro: quid deceret. 4. A licito: ne fraudem, ne crimen committerent, offendendo vel Cæſarem, vel Pompejum, vel Rempublicam.

Perfuncta: Liberata eſt reſpublica bello civili: quod non tam hominum ſcelere, & pravitate, quàm fatorum ipſorum neceſſitate exarſerat.

Vicit: Vicit Julius Cæſar vir mitiſſimus & clementiſſimus: qui felicitate victoriæ non ad ulciſcendas injurias, non ad expromendum in ſuos hoſtes odium, ſed ad exercendam in victos clementiam uteretur.

Ab aliis poſita: Sponte; alii coacti, quibus *erepta ſunt.*

Ingratus: Concludit: jam bellô finitô, ſublata omni

ani-

civis, qui armorum periculô liberatus, animum tamen retinet armatum: ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, qui in causa animam profudit. Quæ enim pertinacia est quibusdam: eadem aliis constantia videri potest. Sed quia jam omnis fracta dissensio est armîs, & exstincta æquitate victoris: restat, ut omnes unum velint, qui modò habent aliquid non solùm sapientiæ, sed etiam sanitatis. Nisi te, C. Cæsar, salvo, & in ista sententia, quâ cùm anteà, tum hodie vel maximè usus

Conjugata.

Non est hîc addenda particula quàm

Metonymia

Adjunctio.

animorum dissensione, Cæsari ab insidiis non esse metuendum. Nam *ingratus foret &c.* vide argumentum à conjugatis, *armorum, armatum.*

Ut ille sit melior: Ingratus, injustus est, qui etiamnum perseverat in hostilitate adversùm te; & hic longè minùs est ferendus, quàm illi, qui in acie adversùm te stetère, atq; ibi cecidêre, & longè minùs, quàm illi qui post amissam victoriam, ex acie tamen evadentes, pro vel *in causa*, pro parte semel suscepta, ut constantiam suam demonstrarent: mortem sibi ipsis consciverunt, *animam profuderunt*; ùt fuit Scipio & Cato Uticensis; quamvis enim hæc in illis *pertinacia* fuerit: visa tamen aliis est esse *constantia.* Ergo nonnullis visi sunt benè agere, dum se illi occiderunt. At nunc cùm tam æquum & clementem videmus victorem: injustus & ingratus est, qui armatum retinet animum, & tibi adversantem. Observanda denuò particula *ut.*

Sed etiam sanitatis: Qui non sunt prorsus insani, ac mente capti, conspirent, necesse est, universi ad salutem Cæsaris servandam.

Hodie: Cùm tali clementiâ erga Marcellum usus es, & dixisti, te rempublicam tuis doloribus anteferre.

Repetitio. Synonymia.

Et hortatur ad cautionem, & securum esse jubet propter custodias.

ûſus es, manente: ſalvi eſſe non poſſumus. Quare omnes te, qui hæc ſalva eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus; ut vitæ, ut ſaluti tuæ conſulas: omnesquè tibi, (ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſentio,) quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cavendum ſit: non modò excubias & cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus & corporum pollicemur.

II. PERORATIO.

Sed, ùt unde eſt orſa, in eodem terminetur oratio. Maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæſar, majores etiam habemus. Nam omnes idem ſen-

Hæc ſalva: Se, ſuam vitam hanc, curiam iſtam & urbem.

Subeſſe: Quoniam latere aliquid periculi, & inſidias occultas parari contra ſalutem tuam, exiſtimas.

Excubias: Noctu, *cuſtodias* interdiu.

Oppoſitus: Oppoſitiones: pollicemur, nos tuum corpus ita ſtipaturos; ut ſi quisquam tibi manus inferre voluerit: noſtrum latus & pectus priùs petere debeat, quàm in te poſſit irruere.

Sed ut unde: Redit ad propoſitum & primam orationis partem, gratias agens de Marcello reſtituto.

Majores habemus: Animo & voluntate, quàm dictis & verbis explicare poſſimus. Diſcrimen eſt inter *gratias agere*, *gratias habere*, & *gratias referre*. *Agere gratias*, eſt verbis oſtendere, nobis aliquid gratum fuiſſe. *Habere grates*, eſt animo & voluntate ſe gratum teſtari, id eſt, animum habere accepti beneficii memorem cum voluntate viciſſim gratificandi. *Referre gratias ſeu gratiam*, eſt factô acceptum beneficium remetiri.

Nam omnes: Reddit rationem, cur, cæteris tacentibùs, ipſe potiſſimùm omnium nomine ad dicendum ſurrexerit.

Omni-

ſentiunt: quod ex omnium precibus & lacrymis ſentire potuiſti. Sed quia non eſt ſtantibus omnibus neceſſe dicere; à me certè dici volunt: cui neceſſe eſt quodammodo, & quòd volunt, & quòd decet, & quòd M. Marcello à te huic ordini, populoq; Romano & reipublicæ reddito, præcipuè id à me fieri debere intelligo; nam lætari omnes, non ùt de unius ſolùm, ſed ùt de communi omnium ſalute ſentio; quod autem ſummæ benevolentiæ eſt, quæ mea erga illum omnibus ſemper nota fuit; ut vix C. Marcello optimo & amantiſſimo fratri, præter eum quidem

Repetitio. Rationes, cui ipſe peroret.

Omnium precibus &c. Cunctus enim Senatus ſurrexit, facta mentione de Marcello, & ad te ſupplex acceſſit.

Stantibus omnibus: Non eſt neceſſe, ut omnes ſenatores ſtantes idem dicant, quod ego. Satis enim dicunt, cùm lacrymis effuſis gratiam tibi habent.

Cui neceſſe: Aliis quidem neceſſe non eſt orationem habere: mihi tamen dicendi neceſſitas incumbit; quòd ita volunt ſenatores: *quòd*, quia hæc voluntas eſt ſenatorum, qui mihi ſuas vices legârunt: & quia decet, ut aliquis loquatur, agatq; gratias, & quia ego præcipuè id facere debeo ob meum,in Marcellum à te reſtitutum,peculiarem amorem.

Nam lætari: Alii ùt de communi ſalute lætantur:ego verò peculiarem habeo lætandi rationem; quippe qui non ſolùm bonum & utilem reipublicæ civem, ſed etiam ſingularem amicũ videam mihi tuâ benevolentiâ reſtitutũ.

Quod autem: Id quod ſumma benevolentia erga Marcellum à me exigit, eſt; ut qui ſemper Marcello ſui ad-

 di-

Dissoluta. *Synonyma.* dem cederem nemini; cùm id solicitudine, curâ, labore tamdiu præstiterim: quamdiu est de illius salute dubitatum: certè hoc tempore, magnis curis, molestiis, doloribus liberatus, præstare debeo. Itaquè C. Cæsar, *Dissoluta.* sic tibi gratias ago; ut me omnibûs rebûs à te non conservato solùm, sed etiam ornato, tamen ad tua in me unum innumerabilia merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hôc tuô factô cumulus accesserit.

dictissimus: nunc magno dolore liberatus, debitum ei amicitiæ officium hac ratione præstem. Hæc conjungenda: *Quod summæ benevolentiæ est, certè hoc tempore præstare debeo*; cùm id etiam hactenus egerim, *cùm id solicitudine &c.*

Præstare debeo: Ut ejus loco gratias agam, & id *certe hoc tempore:* Nam si dubia Marcelli salute, omnem solicitudinem, curam, laborem sustinui: nunc eô conservatô & reipublicæ redditô, statuo mearum esse partium, ut tibi gratias agam.

Me omnibus &c. Postquam me non solùm conservâsti: sed etiam honoribûs ornâsti. Quæ ornamenta à Cæsare acceperit, ostendit his verbis in ea *pro* Ligario: *Qui ad me ex Ægypto litteras misit; ut essem idem, qui fuissem: qui cùm ipse Imperator in toto imperio populi Rom: unus esset: esse me alterum passus est &c.*

Hôc factô: Gratiâ hâc Marcello factâ.

EVENTUS.

M. Marcellus, cùm jam rediret ad urbem: Athenis à quodam, P. Magio Chilone

dicto,

dicto, familiari suo, percussus est pugione, & duo vulnera accepit; è quibus diem suum obiit: & Magius quoq; supplicii metu seipsum interemit. Non caruit suspicione oppressi M. Marcelli Cæsar: quem excusat Cicero ad Atticum librô decimô tertiô, epist. decimâ. Misit enim Brutus ad me per litteras, purgat Cæsarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidiîs quidem ille interfectus esset: caderet ulla suspicio. Nunc verò, cùm de Magio constet: nonné furor ejus omnem causam sustinet? *Cicero ad pristinum dicendi morem rediit, qui in perpetuum silere decreverat. Habita hæc Oratio Annô V. C. 707. ante Christum 43. quô annô Cæsar fastos correxit, annumq; ad solis cursum accommodavit; ut 365. dierum esset, & intercalario mense sublato, qui nimiam mutationem induceret, unus dies quartô quôlibet annô intercalaretur. Utq; temporum ratio imposterum congrueret aptiùs: inter Novembrem & Decembrem hujus anni 707. duos alios menses interposuit. Emendavit Calendarium hoc Julianum à Cajo Julio Cæsare dictum Gregor. XIII. Pontif. Max. Annô Christi* 1582.

Axiomata, & Sententiæ Ethicæ ac Politicæ.

Modum in summa rerum potestate tenere, laudabile est.

Qui in eadem causa fuerunt: par est, eos in eadem esse fortuna.

Debemus reipublicæ, ac communis boni dignitatem utilitatemq́; privatis doloribus, vel suspicionibus anteferre.

Si magna in accepto beneficio laus est: quantò major in dato.

Humanarum rerum domina fortuna.

Nunquam temeritas cum sapientia commiscetur: nec in consilium casus admittitur.

Iracundia est inimica consilio.

Victoria naturâ insolens est & superba.

Nihil est opere, aut manufactum, quod non aliquando consumat vetustas.

Valere debet apud nos grati animi fidelis memoria.

Incertus est exitus, & anceps fortuna belli.

Ex moribus & virtutibus maximus est fructus, jucunditasq́; sapienti.

Tantus est splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas: ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur.

Principis cautio, subditorum cautio est.

Præstat videri nimis timidum, quàm nimis prudentem.

In animis hominum magnæ latebræ sunt, & magni recessus.

Principis unius vitâ totius sæpè reipublicæ salus continetur.

In bello multa facit dux armatus, quæ togatus facere prohiberet.

Aliorum periculô sapientes fieri debemus.

Non nobis solis vivimus.

Quidquid est, quàmvis amplum sit, id certè parùm est: cùm est aliquid amplius.

Gloria est illustris & pervagata multorum & magnorum vel in suos, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.

Nihil est diu, in quo est aliquid extremum &c.

Non est vita dicenda, quæ corpore & spiritu continetur &c. Sed quæ pertinet ad immortalitatem.

Serviendum iis etiam hominibus, qui multis pòst sæculis de nobis judicabunt.

Posteri de nobis, & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidia judicabunt.

Etsi posterorum judicium ad nos nihil pertineret: nunc certè pertinet nos esse tales; ut nostras laudes nulla unquam obscurare possit oblivio.

Bonitate leniri odium potest.

Ingratus est, injustusq; civis, qui periculô liberatus: animum tamen retinet armatum & hostilem erga eum, à quo est liberatus.

ORATIO PRO Q. LIGARIO

Ad

CÆSAREM.

ARGUMENTUM.

H*Anc orationem, ſicut illam pro M. Marcello, habuit Cicero ad Cæſarem, eôdem annô V. C.* 707. *poſt bellum civile, in qua defendit Q. Ligarium ejusdem ferè criminis reum, cujus erat Marcellus. Nam Q. Ligarius accuſabatur apud Cæſarem à Q. Tuberone; quòd Pompeji partes amplexus, repulerit ex Africa Q. Tuberonem: qui profitebatur in eam ſe venire, ut eandem Cæſari traderet. Oderat autem Cæſar vel maximè eos, qui in Africa,*

cæ-

cæteris provinciis ſeſe dedentibûs, in armis perſeverâſſent, ſibiq́ diutiùs reſtitiſſent. Odium inflammavit Q. Tubero, cauſam Africæ in pertinacia diutiùs perſiſtentis referens in Ligarium; ut qui eam provinciam contra voluntatem ſenatûs retinuerit: quò Cæſari bellum inferre poſſet, & ſe cum imperio venientem inde crudeliter ejecerit, quiq́ dudum Cæſari fuerit infenſiſſimus. Lubrica erat ac difficilis cauſa; cùm Cæſar ipſe Ligario iratus de injuria ſibi facta judex eſſet; & facinus de excluſo ab Africa Tuberone negari non poſſet; ſed id Cicero ita defendit: ut neceſſitatis, fuiſſe contenderet, atq́ omne perfidiæ crimen non voluntatis in Tuberonem amoliretur. Quæ tanta orationis vi, tantâq́ animorum incitatione tractâſſe fertur: ut Cæſari neq́ unus in vultu color, neq́ in animo ſolita conſtantia perſtiterit; ſed tanquam vim paſſus toto corpore contremuerit; deniq́ victus Ligario veniam criminis fecerit.

Habita eſt oratio in foro apud Cæſarem, eô annô, quô Cæſar, ùt diximus in fine Orat. pro M. Marcello, faſtos correxit pridie Calendas intercalares priores, qui fuit ultimus dies prioris menſis illorum duorum, quos Cæſar inter Novembrem ac Decembrem interjecit:

poſt-

❧ * ❧

postquam fratres & propinqui Ligarii pro reo supplices ad pedes Cæsaris frustra accidissent.

Quæstio est in Genere Judiciali: an criminosum sit Q. Ligario fuisse in Africa in partibus Pompeji?

Divisio Orationis.

EXORDIUM. Ironiâ & Concessione Cicero elevat culpam Ligarii, & hanc transfert ad misericordiam Cæsaris.

PROPOSITIO. Non est criminosum Q. Ligario fuisse in Africa in partibus Pompeji.

NARRATIO. Venit Q. Ligarius in Africam: cùm adhuc nulla esset belli suspicio, adeoq; non ut contra Cæsarem ageret. In ea provincia se gessit moderatè. Exorto etiam bello civili ibi remansit, non voluntate, sed necessitate; expetitus à provincialibus, nihilq; ibi iniquè fecit.

CONFIRMATIO. Accusabatur à Tuberone Ligarius 1. Quòd repulsus injustè fuerit ab Africa per Ligarium. 2. Quòd Ligarius Pompeji partes fuerit secutus. 3. Quòd infensus fuerit Cæsari. Cicero defendit, nihil contra Cæsarem molitum esse Ligarium; retorquet crimen in ipsum Tuberonem, qui potiore jure dicendus est infensus fuisse Cæsari, quam Ligarius; cùm ille & in acie Pharsalica contra Cæsarem pugnaverit: & exclusus Africâ suas querelas ad Pompejum detulerit. Ejus crudelitatem multis verbis exagitat, & à Cæsaris clementia amplificat. Eludit etiam illud, quòd Ligarius Pompeji partes secutus sit.

PERORATIO. Implorat Cæsaris Clementiam, & adducit illustrissimos viros pro Ligario deprecantes.

ORA-

ORATIO.

I. *Ironia.* NOvum crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te, Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuiſſe: idque C. Panſa, præſtanti vir *Adjuncta.* inge-

Novum crimen: Incipit à propoſitione criminis, idq; per ironiam; putant nonnulli hæc verba ex ipſa Tuberonis adverſarii oratione eſſe deprompta, & ex fiducia cauſæ à Cicerone falsè deriſa. Credat lector Ciceronem eo geſtu corporis, ea pronuntiatione hoc expoſuiſſe: ut & Cæſarem non offenderit, & adverſarium pupugerit.

Cæſar: Cæſarem vel ab elephanto, qui lingvâ Maurorum Cæſar dicitur, in prælio cæſo, doctiſſimi viri & eruditiſſimi putant dictum; vel quia mortua matre, ventre cæſo ſit natus; vel quòd cum magnis crinibus ſit utero parentis effuſus; vel quòd oculis cæſiis fuerit. Ita Spartianus.

Q. Tubero: Hic Quintus Ælius Tubero accuſator Ligarii, filius erat Lucii Tuberonis. Uterq;, pater & filius profecti ſunt in Africam; nam pater Romæ eam provinciam ſortitus erat; cùm autem eò appellere vellent: invenerunt provinciam ab Actio Varo occupatam; qui Varus imperium ejus provinciæ non mediocri cupiditate arripuerat, Ligario quidem etiam tum in Africa perſiſtente. Credibile eſt Lucium Tuberonem Quinti Patrem, conjugem è gente Tullia duxiſſe; unde *propinquitas.*

C. Panſa: Hic eſt C. Vibius Panſa, qui poſteà cum

Hir-

ingenio, fretus fortaſſe ea familiaritate, quæ eſt ei tecum, auſus eſt confiteri. Itaquè, quò me vertam, neſcio; paratus enim veneram; cùm tu id nequè per te ſcires, nequè audire aliunde potuiſſes: ut ignoratione tua ad hominis miſeri ſalutem abuterer: ſed quoniam diligentiâ inimici inveſtigatum eſt id, quod latebat; confitendum eſt,ùt opinor, (præſertim cùm meus neceſſarius C. Panſa fecerit, ut id jam integrum non eſſet,) omiſsâquè controverſiâ, omnis oratio ad miſericordiam tuam conferenda eſt, quâ plurimi ſunt conſervati: cùm à te non liberationem cul-

Dubitatio.
Ironia.
Polyſyndet.

Hirtio Conſul fuit:quem & ingeniô, & eloquentiæ ſtudiô floruiſſe vel ex eo conſtat;quòd eo ipſo tempore apud Ciceronem declamitabant, quos ipſe proinde *diſcipulos & prætextatos grandes* appellat. Valuit magnâ gratiâ apud Cæſarem.

Paratus &c. Putabam, ſi tu Cæſar neſcires, Ligarium in Africa fuiſſe:re hac à me diſſimulata facilè te poſſe flecti ad ignoſcendum Ligario, homini miſero, reo. Quoniam autem Tubero accuſator tam fuit fugax: ut omnibùs veſtigiis odoratus fuerit crimen occultum, idq; in lucem protraxerit; fatendum eſt. Adhuc ironicè.

Integrum non eſſet: Negari ampliùs non poſſet, non liberum, non in poteſtate eſſet.

*Omiſsâ controverſiâ:*Omiſsâ quæſtione,fueritne in Africa Ligarius, an non fuerit: implorabo Cæſaris miſericordiam. Status quæſtionis explicatur ad docilitatem faciendam.

Non liberationem: Multis gratiam feciſti; non quòd ſe purgaverint, & liberaverint à culpa; ſed quia tu clemen-

Synæciosis. *Apostrophe ad adversarios.* *Finis Exordii.* culpæ, sed errati veniam impetravissent. Habes igitur Tubero, quod est accusatori maximè optandum, confitentem reum: sed tamen hoc confitentem, se in ea parte fuisse, quâ te, Tubero: quâ virum omni laude dignum, patrem tuum. *Retorquet in adversarios.* Itaquè priùs de vestro delicto confiteamini, necesse est, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis.

NARRATIO. *Polysyndeton.* Q. igitur Ligarius, cùm esset adhuc nulla belli suspicio, Legatus in Africam cum C. Considio profectus est: qua in legamenter dedisti veniam errantibus.

Qua te, Tubero: Se fuisse in Africa, hoc est, factione Pompejanorum, *qua te*, supple: *Fuisse constat.* Atq; hoç est potentissimum in hac defensione telum, vibratum in adversarium per retorsionem.

Priùs de vestro delicto: Vos Tuberones in eadem fuistis factione Pompeji, in qua Ligarium fuisse accusatis. Fateamini de vestro delicto: priusquàm levem etiam culpam Ligario affingatis.

Q. Ligarius: Narrat, quemadmodum Ligarius iverit in Africam, præfuerit provinciæ, venienti Accio Varo cesserit, nihilq; susceperit contra Cæsaris dignitatem. Narrat breviter, perspicuè, probabiliter.

Adhuc: Aliud tempus.

Legatus: De his legatis alibi; erat legatus tanquam vicarius imperatoris, Pro-Consulis, Prætoris.

In Africam: Carthagine à Scipione Africano Æmiliano deletâ A. V. C. 607. pars illa Africæ, quam Carthaginenses possederant, in provinciam Romanorum redacta fuit, tributũ annuum impositum, missus Româ Prætor vel Pro-Consul, qui populum legibûs Romanis regeret.

Cum C. Considio: Rem narrat Asconius: *Q. Ligarius Legatus cum Considio profectus, Africam ita administravit:* *ut*

legatione & civibus, & sociis, ita se probavit: ut decedens Considius provinciâ satisfacere hominibus non posset: si quemquam alium provinciae praefecisset. Itaquè Q. Ligarius, cùm diu recusans nihil profecisset; provinciam accipit invitus: cui sic praefuit in pace, ut & civibus, & sociis, gratissima esset ejus integritas & fides. Bellum subitò exarsit: quod, qui erant in Africa, antè audiêrunt geri, quàm parari. Quô auditô, partim cupiditate inconsiderata, partim caeco quodam timore, pri-

Polysyndeton.

Metaphora

Synaeciosis.

ut, cùm Considius ad consulatûs petionem vellet venire Romam: pro se Ligarium faceret &c.

Ita se probavit: In eo se munere ita gessit, ita suam virtutem probavit tum *civibus* Romanis, qui in Africa negotii gerendi causâ versabantur, tum *sociis*, ipsis nempe Africanis, Romanorum sociis; ut non fuissent contenti: si alius eis praefectus in abitu Considii datus fuisset. Ergo non eô consiliô fuit in Africa, ut inde bellum moveret Caesari; cùm eò profectus sit, quando nondum belli suspicio erat: & ibi manserit coactus à populo. Facit hic narrationem probabilem; quòd nulla cupiditate inductus, sed potiùs invitus susceperit provinciam.

Bellum subitò: Inter Caesarem & Pompejum, sicut incendium priùs erupit, quàm potuerit praevideri: *subitò exarsit*, Metaphoricè.

Quô auditô: Afri, cùm bellum civile conflatum audîssent; *partim cupiditate*, & studiô partium Pompejanarum, *partim caeco timore*, falso, inani, & imprudente metu, qui non permittebat iis videre, nihil esse à Caesaris clementia metuendum, primò quaerebant ducem, cujus auspiciis *salutem* suam tuerentur; pòst etiam *ducem* quaesiêrunt ad suam

primò salutis, pòst etiam studii sui quærebant aliquem ducem: cùm Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim P. Actius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eum statim concursum est: atquè ille non mediocri cupiditate arripuit imperium; si illud imperium esse potuit: quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullô publicô consiliô deferebatur. Itaquè Ligarius, qui omne tale negotium cu-

Correctio.

pe-

suam factionem Pompejanam defendendam, & bellum Cæsari inferendum.

Domum spectans: Malebat redire Romam, & hoc negotio ac bello implicari nolebat.

*P. Actius Varus:*Qui amissis ad Auximum cohortibûs, fugiens in Africam pervenerat, ùt scribit Cæsar 1. de bello civili, qui postmodum *Prætor Africam obtinuerat*, Prætorium sibi imperium in Africa vendicaverat, ipse potiùs illud arripiens, quàm ex senatusconsulto missus.

Uticam: Urbs erat Africæ, proximam Carthagini obtinens dignitatem, eâq; excisâ, Africæ totius caput, in qua Cato Uticensis,victo jam Scipione,necem sibi conscivit; unde & Cato Uticensis dictus est.

Imperium: Dicebatur Romanis talis Magistratus, qui erat cum potestate habendi exercitum, atq; administrandi rem militarem.

Si illud imperium: Non fuit legitimum hoc imperium; quia debuisset conferri vel lege Curiata, vel senatusconsulto. Correctio est oratoria; ut comparatione cupiditatis Vari, Ligarii moderatio magis eluceat.

Con-

peret effugere, paulùm adventu Vari conquievit. Adhuc, C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpâ vacat: domô est egressus non modò nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: Legatus in pace profectus, in provincia pacatissima ita se gessit: ut ei pacem esse expediret. Profectio certè animum tuum non debet offendere; num igitur remansio? Multò minùs; nam profectio voluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem hone-

2.
Anacephalæosis.
Apostrophe.
Traductio.
Conjugata.
Subjectio.
Prolepsis.
Simil: cad:
Antithesis.

Conquievit: Non ampliùs solicitatus ad suscipiendam curam provinciæ.

Adhuc: Pro, ad hoc tempus, quô dico, de quo narro.

Domô est egressus: Rem narratam colligit in argumentationem, & ostendit nihil hactenus in his vitio verti posse Ligario. *Domô:* Româ profectus est Legatus in Africam.

Expediret: Ligarius in provincia pacata, pacis artibûs, id est, virtutibûs in pace exercitis magnum sibi favorem populi conciliavit; ad conservandum igitur hunc favorem expediebat ei & utile fuit, pacem esse, non bellum. Qui bella volunt, in bello tanquam in turbido piscari cupiunt; istud non erat è re Ligarii.

Profectio certè: Non est igitur quæstio de profectione, aut remansione illa: quando Ligarius ante bellum civile à Considio Africæ datus est præfectus: solus est status quæstionis, utrùm Ligarius reus sit, quòd post Vari adventum remanserit in Africa.

Non turpem: Voluit tanquam Legatus in Africam ire, & ivit ex causa honesta, non turpi; non enim turpe est, velle legatum in provinciam proficisci, quò mittitur à republica.

Remansio: Remansit Ligarius, Considio decedente, invitus, cùm recusans nihil profecisset; honestum tamen

Bb erat

honestam. Ergo hæc duo tempora carent crimine: unum, cùm est legatus profectus: alterum, cùm efflagitatus à provincia, præpositus Africæ est. Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit. Quod si est criminosum: necessitatis crimen est, non voluntatis, An ille, si potuisset illinc ullô modô evadere, Uticæ potiùs, quàm Romæ: cum P. Accio, quàm cum concordissimis fratribus: cum alienis esse, quàm cum suis maluisset? Cùm ipsa legatio plena desiderii ac solicitudinis fuisset, propter incredibilem quendam fratrum amorem: hic æquô animô esse potuit belli discidiô distractus à fratribus? Nullum igitur habes, Cæsar, adhuc id Q. Ligario signum alienæ à te voluntatis, cujus ego causam, animadverte, quæso, qua fide defendam; cùm prodo meam.

PROPOSITIO. *Antithesis.* *Simil: cad:* *Repugnantia.* *Antitheta.* *Adjunctio.* *A minore.* CONFIRMATIO.

erat parere Considio, & provinciæ, à qua efflagitabatur.

Restitit: Id est, remansit, vel substitit; nec enim *resistere* semper accipiendum pro *repugnare*, sed etiam & propriè, pro *gradum sistere*.

Necessitatis crimen: Quia sic bellô deprensus est: ut non potuerit à partibus discedere.

Concordissimis fratribus? Duos fratres habuit; ùt in peroratione videbitur.

Cùm ipsa Legatio: Potuitné æquô animô manere Ligarius in bello, sejunctus à suis fratribus: qui etiam in pacatissima legatione sua, fratrum desideriô conficiebatur?

Qua fide defendam: Vide, quanta fidelitate & veritate lo-

meam. O clementiam admirabilem, atquè omni laude, prædicatione, litterîs, monumentîsquè decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse; nec tuas tacitas cogitationes extimescit: nec quid tibi de alio audienti, de seipso occurrat, reformidat. Vide, quàm non reformidem: vide quanta lux liberalitatis & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur. Quantum potero, voce contenloquar in defendendo Ligario; cùm ego me ipsum prodo: cùm ego, qui Ligarium excuso, meam ipse culpam fateri & prodere non erubesco.

Exclamatio ex admiratione.

3.

Licentia.
Metaphora

O clementiam: Præmittit exclamationem & admirationem rei, quam dicturus est.

Laude, prædicatione &c. Videtur hæc esse diversitas inter laudem, & prædicationem &c. quòd *laus* judicio bonorum virorum, *laudatio*, sive prædicatio sermonibûs, *litterarum* historiis & annalibûs, *monumentîs* lapidum & cæterorum hujusmodi inscriptionibûs contineatur.

M. Cicero: Antequam Ligarii culpam excuset, Cicero seipsum in graviore culpa fuisse confitetur; tum ut Cæsari blandiatur; tum ut majorem ostendat causæ fiduciam.

In ea voluntate: Non fuisse Ligarium alienæ voluntatis à te, cùm tamen de se hoc fateatur defendens. Argumentatio in hoc consistit: Ego longè magis reus fuissem, quàm Ligarius: & tamen obtinui facilè gratiam à clementissimo Cæsare; ergò faciliùs obtinebit Ligarius.

De seipso: Cicerone. Cicero non metuit, ne dum hæc dicit de alio, sinistram sibi ipsi pariat opinionem apud Cæsarem.

Lux liberalitatis: Quàm me liberalis tuus, & clemens ac sapiens animus illustret; ut hæc talia ausim loqui apud te.

Circumstantiis suum factū exaggerat, & simul clementiam Cæsaris.
Interrogatio.
Responsio.

tendam, ut populus hoc Romanus exaudiat. Susceptô bellô, Cæsar, gestô etiam ex magna parte, nulla vi coactus, judiciô meô ac voluntate ad ea arma profectus sum: quæ erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? Nempe apud eum, qui cùm hoc sciret: tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit: qui ad me ex Ægypto litteras; misit, ut essem idem, qui fuissem: qui cùm ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset: esse me alterum passus est: à quo, hoc

Susceptô bellô: Hæ omnes circumstantiæ ùt aggravant factum Ciceronis: ita extenuant factum Ligarii; singulorum verborum pondus examina, & adverte, quomodo hinc lenitas Cæsaris laudetur.

Gestô ex magna parte: Cùm jam Cæsar totam Italiam obtineret, exercitus Hispanienses redegisset in potestatem, Pompejum Brundisiô expulisset: mansit tamen Cicero in partibus Pompejanis.

Nulla vi coactus: Contrà Ligarius remansit invitus in illis partibus.

Apud quem? Est hoc exemplum in Rhetorica Cypriani positum, de quo Quint: *sunt autem interrogandi & respondendi non ingratæ vices.*

Reipublicæ reddidit: Permisit me redire in patriam, datîs etiam litteris me invitans; ut ad Italiam venirem, essem idem, qui fuissem &c. Scribitur, cùm ab expeditione Asiatica Tarentum Cæsar appulisset: Ciceronem ei Brundisium obviam processisse; quem Cæsar, ùt etiamnum procul ante alios conspexit: ex equo descendens salutavit, cumquè illo solo per multa stadia familiare colloquium produxit.

Me alterum passus est. Cicero ante hoc bellum civile Cili-

hôc ipsô, C. Pansâ mihi nuntium perferente, concessos fasces laureatos tenui: quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique salutem putavit dare: si eam nullîs spoliatam ornamentîs dedisset. Vide, quæso Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere: Ligarii non audeam confiteri. Atquè hæc propterea de me dixi; ut mihi Tubero, cùm

Ironia & Apostrophe ad adversarium.

Ciliciæ Pro-Consul fuit, ibiq; cum insigni fortitudinis laude versatus, Parthos Cappadociæ tum imminentes, acie instructa, collatis ereptisq; signis, ac castris occupatis profligavit: Imperator posteà ab exercitu proclamatus; ût qui gladio non minùs polleret, quâm eloquentiâ. Etsi dein triumphus fuisset dilatus: nomen tamen Imperatoris, & laureatos fasces retinuit.

Hoc ipsô C. Pansa: Qui propè me sedet inter Ligarii Patronos.

Fasces Laureatos: Qui Imperatores appellati erant: insignia laureæ in fascibus præferebant.

Quoad tenendos: Imperatores retinere poterant imperium, quoad Romam reverterentur; portam autem Romanam ingressi, deponebant imperium; Cicero igitur cum imperio mansit annis fere 4. donec illud deposuit hôc annô in urbem regressus.

Si eam nullîs: Non putavit, Cæsar, se salutem mihi dare: nisi simul relinqueret omnia ornamenta honoris & dignitatis.

Vide, quæso, ùt &c. Ut pro *quàm,* quemadmodum: Sic conjunge: vide, quàm non audeam de Ligarii facto confiteri: qui de meo facto non dubitem dicere. Intelligit contrarium per ironiam.

Atq; hæc propterea: Transit à suo exemplo ad alterum argumentum, de Tuberone accusatore: ipse Tubero, quem tamen Cæsar culpâ liberavit, dedit majus signum alienæ à Cæsare voluntatis, quâm Ligarius: ergo &c.

cùm de se eadem dicerem, ignosceret. Cujus ego industriæ gloriæquè faveo; vel propter propinquam cognationem; vel quòd ejus ingeniô studiisquè delector; vel quòd laudem adolescentis propinqui existimo, etiam ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quæro: quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? Nempe is, qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se à Ligario queritur: & certè contra ipsum Cæsarem est congressus armatus. Quid enim, Tuberò, districtus ille tuus in acie Pharsalica gladius

Distributio causarum.

A persona adversarii. Subjectio.

Interrogatio non sciscitandi gratiâ, sed

De se: Tuberone.

Cujus industriæ: Addictus sum, & benevolus Tuberoni industrio, & glorioso homini.

Studiisq; delector: Versabatur Tubero in studio eloquentiæ, causasq; agebat: post hanc autem causam perditam se penitus ad jus civile transtulit.

Propinqui: De hac re suprà.

Esse voluit: In Africam cùm vellet Tubero exscendere, repulsus est; verum autem non erat, quòd Africam voluerit Cæsari tradere: ùt patebit.

Quid enim Tubero: Dictiones elegantes per metaphoras & metonymias: *Quid tuus ille gladius &c.* Pro, quid, tu, qui gladium tum strinxeras, intendebas? cujus latus tu mucrone tuo confodere cupiebas? Quid tu armatus tum sentiebas? Quæ metonymiæ sunt, res possessa pro possessore &c. & quia rebus sensu carentibus actum quemdam & animos dat: sublimes sunt metaphoræ. Hoc exemplum pro variis adducitur in Rhet: Cypriani.

In acie Pharsalica: Pharsalus Tessaliæ oppidum est: unde adjacentes campi, in quibus prælium, Pharsalici, &

dius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum? Quæ tua mens? Oculi? Manus? Ardor animi? Quid cupiebas? Quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur adolescens: ad me revertar. Iisdem in armis fui. Quid autem aliud egimus, Tubero: nisi, ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus

instandi. Apostrophe. Congeries synonymorū.

4. *Enthymema ex pugnantibus & Epiphonema.*

& pugna Pharsalica dicta est. De pugna Pharsalica Lucanus 7. & Florus l. 4. c. 2. *Philippicis campis, urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc, præter auxilia regum &c.*

Nimis urgeo. Revocat se ab impetu dicendi, estq; præcisa velut ante legitimum finem oratio. Figura similis Reticentiæ.

Commoveri: Tubero scilicet. Imò etiam commotus est Cæsar ad hanc dictionis vehementiam, & mentionem de pugna Pharsalica, teste Plutarcho, ita: ut cùm priùs dicis tantùm causâ audire Ciceronem pro Ligario dicentem voluerit, & ipsum Ligarium pro condemnato jam habuerit: ad hæc verba commotus, schedas, quas tum fortè habebat, abjecerit: & deniq; reum contrà quàm statuerat, absolverit.

Iisdem in armis: Contra Cæsarem; etsi Cicero ipsi prælio Pharsalico propter infirmitatem corporis non interfuisse dicatur.

Quod hic potest: Quod Cæsar, qui rerum jam potitur; *nos possemus*, ut & nos rerum potiremur.

Quorum impunitas: Quid igitur hoc est, O Cæsar? an illi ipsi, (inter quos Tubero,) qui cum magna clementiæ laude impunes à te servati sunt: sua oratione te exsti-

laus eſt: eorum ipſorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atquè in hac cauſa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, ſed multò magìs patris tui prudentiam deſidero: quòd homo cùm ingeniô, tum etiam doctrinâ excellens genus hoc cauſæ, quod eſſet, non viderit. Nam, ſi vidiſſet: quôvis profectò, quàm iſtô modò à te agi maluiſſet. Arguis fatentem. Non eſt ſatìs. Accuſas eum, qui cauſam habet, aut, ùt ego dico, meliorem quàm tu: aut ùt tu vis, parem. Hæc non modò mirabilia ſunt: ſed prodigii ſimile eſt, quod dicam. Non habet eam vim iſta accuſatio,

Mēbratim. Synæcioſis.

ſtimulent & acuant ad crudelitatem erga alios, in pari ſecum cauſa conſtitutos? Enthymema.

Atq; in hac cauſa: Tuberonum imprudentiam oſtendit; quòd cùm ipſi Cæſaris clementiâ conſervati fuiſſent: eundem nihilominus ad crudelitatem acuant.

Multò magìs patris: Benè prudentiam in patre ſeniore magis, quàm in filio adoleſcente deſiderat; quia prudentia in adoleſcentiam vix cadit; ùt Cicero in Cœliana; *Non loquor de ſapientia, quæ non cadit in hanc ætatem.*

Quod eſſet: Quale eſſet: non hôc modô & hanc cauſam voluiſſet produci in forum, agi.

Prodigii ſimile: Non tantùm mirabile eſt, & παράδοξον, quod dixi, ſed longè magis & prodigii ſimile eſt: quòd homo Romanus, more externorum populorum, levium Græcorum, immanium barbarorum ex odio inſito ſangvinem & necem civis Romani expetat: id quod à moribus noſtris & legibus alieniſſimum; vetant enim id

satio: ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Externi isti sunt mores. Usquè ad sangvinem incitari solet odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? Ut Romæ ne sit? Ut domô careat? Ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo suo, ne cum ejus filio, consobrino suo ne nobiscum vivat? Ne sit in patria? Num est? Num potest magìs carere hîs omnibùs, quàm caret? Italiâ prohibetur: exu-

Simil: des: Mẽbratim.

Simil: des; Compar.

Synonyma per enumerationem partium.

Interrogationes oratoriæ.

id leges Porciæ; atq; Semproniæ.

Condemnetur: Condemnatio enim civis Romani non erat ad mortem, sed ad exilium: tu vis, ut necetur;nam in exilio nunc jam est; quia caret patriâ; quid ergo ultrà vis?

Usq; ad sangvinem: Necem, cædem.

Levium Græcorum: Græci passim leves,& longè diversi à Romanorum gravitate dicebantur; erant etiam in eo leves; quòd homines optimè meritos, ut Socratem, & Phocionem, levi de causa necârint.

Nam quid aliud: Est Minor & assumptio hujus syllogismi: *Barbari & immanis est sangvinem petere: Tubero Ligarii sangvinem petit: ergo barbarus & immanis est.*

T Broccho: Qui cum fratribus Ligarii privatim apud Cæsarem interposuit partes suas & preces.

Avunculo: Matris suæ fratre.

Ejus filio: Brocchii filio, *Consobrino*, Consobrinum vocat, qui ex matris ejus fratre natus erat,quem nos amitinum dicimus; nam Consobrinus propriè est filius ex sorore; accipitur tamen interdum in priore etiam sensu.

Italiâ prohibetur: Ligarius hactenus extra Italiam, &

Ab exemplo majore.

Conjugata & Traductio.

5\.

Prolepsis & concessio ex

exulat. Non tu ergo hunc patriâ privare, quâ caret, sed vitâ vis. At istud ne apud eum quidem Dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit istô modô. Ipse jubebat occidi, nullo postulante: præmiîs etiam invitabat. Quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annîs pòst, quem nunc crudelem esse vis, vindicata est. Ego verò istud non postulo, inquies. Ita, me Hercle, existimo,

& quodammodo in exilio manebat: donec ipsi à Cæsare concessa vita fuit.

At istud ne: At ne Syllam quidem illum crudelissimum Dictatorem quisquam ad hanc crudelitatem acuit, hortatusq; est; ut suos inimicos occideret; ipse suâ sponte, nullius impetu, proscriptos jubebat occidi. Syllæ crudelitas, qui, victis Marianis partibûs, Dictaturam invasit, multosq; proscripsit, & duorum talentorum præmiô invitavit, qui proscriptos occiderent: à Lucano l. 2. Floro l. 3. & aliis describitur.

Ipse jubebat occidi: Respondet quasi tacitè objectioni. Nonnè multi à Sulla occisi sunt? Occisi, inquit, sed neminc accusante.

Nullo postulante: Accusante, in necem impellente.

Præmiîs invitabat: Proponebat iis præmia: qui quemquam è proscriptis ê medio sustulissent.

Ab hoc eodem: A Cæsare hoc ipso, quem tu crudelē esse vîs, crudelitas vindicata est, damnatis iis omnibûs: qui præmiis invitati, ad Sullam proscriptorum capita detulissent.

Aliquot annîs pòst: Octodecim annis post infamem illam Syllæ proscriptionem.

Ego verò: Commodè Tuberonem respondentem inducit. Ego verò, inquit Tubero, non peto à Cæsare, ut sit crudelis, & Q. Ligarium occidat. Transmittit hoc Cicero, sed ait: per imprudentiam tuam, hoc ipsum, non aliud petis.

Do-

mo, Tubero; novi enim te: novi patrem: novi domum, nomenquê vestrum: studia denique generis ac familiae vestrae, virtutis, humanitatis, doctrinae: plurimarum artium atquè optimarum; nota sunt mihi omnia. Itaquê certò scio, vos non petere sangvinem: sed parùm attenditis. Res enim eò spectat; ut eâ pœnâ, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti: quae est igitur alia, praeter mortem? Si enim in exilio est, sicuti est: quid ampliùs postulatis? An, ne ignoscat? Hoc verò multò acerbiùs, multòquê est durius. Quod nos domi pe-

attributis personarũ.

Dissoluta.

Argumentũ 1. à majori.

Domum,nomenq;: Familiam,& nomen Tuberonum. Variis autem virtutibûs apud Romanos inclaruêre Tuberones: ùt ille, de quo pro Muraena.

Generis ac Familiæ:*Genus* & *Gens* ad *nomen*, *familia* ad *cognomen* refertur. Tuberones erant generis sive gentis Æliæ; itaq; & iste Tubero habuit nomen *Q. Ælii Tuberonis*. Tubero cognomentum erat familiæ; nam Ælia gens habuit etiam alias familias aliis cognomentis: ut Ligurum, Lamiarum, Catorum &c.

Res eò spectat: Pertinet, tendit. Dicitis, vos non petere mortem Ligarii; res, quam agitis spectat mortem: est enim hoc argumentum: *Qui exilii pœna contentus non est, mortem petit; vos exilii pœnâ contenti non estis: ergo mortem petitis.*

*Multò acerbius:*Est longê major inhumanitas,velle Cæsarem impedire;ne, dum velit,ignoscat supplici. Probat hoc argumento triplice à majori. Primum est: Si Tubero domi supplicantibus obstaret;ne Cæsar Ligario ignosce-

Incisa. *Dissoluta.* petimus precibûs, lacrymîs, strati ad pedes, non tam nostræ causæ fidentes, quàm hujus humanitati: id ne impetremus, pugnabis; & in nostrum fletum irrumpes? & nos jacentes ad pedes, supplicum voce prohibebis? Si *A minore.* *Hypothyposis.* cùm hoc domi faceremus, quod & fecimus, & ùt spero, non frustrà fecimus: *Prosopopæia.* tu de repente irrupisses, & clamare *Antitheta.* cœpisses, Cæsar, cave ignoscas: cave, te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereatur: nonné omnem humanitatem exuisses? Quantò hoc durius: quod nos domi petimus, id à te in foro oppugnari? Et in tali miseria multorum perfugium misericordiæ tollere?

sceret: durè faceret; quantò jam duriùs, in foro agere contra eosdem supplicantes.

Strati ad pedes: Cæsaris.

Fletum irrumpes? Nobis cum fletu Ligarii salutem à Cæsare postulantibus importunè te ingeres, & obtrudes?

Prohibebis? Non permittes ad pedes jacere, supplicare?

Et, ùt spero, non frustrà: Non frustrà ad domum Cæsaris accessimus, & pro salute Ligarii supplicavimus; eum enim sic placatum esse confido:ut brevi veniam daturus esse videatur.

De repente: Vetus adverbium est, pro *repente*.

Misereatur: Precantium misereatur, pro misereat. Legitur & citatur à Prisciano l.9.ubi docet: miseret & miseretur impersonalia esse.

Miseria multorum: Ista duo verba sunt conjungenda; quàm durum est, quòd tu in miseria multorum, (Pompejanorum,qui spem in Cæsaris misericordia posuerunt,) istam

lere? Dicam planè, C. Cæsar, quod sentio. Si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines: (intelligo, quid loquar,) acerbissimo luctu redundaret ista victoria. Quàm multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent: cùm etiam de victis, reperiantur? Quàm multi, qui, cùm à te nemini ignosci vellent, impedirent clementiam tuam: cùm etiam ii, quibus ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem? Quòd si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omni-

Licentia.
Argumentū 2. à comparatione majoris.
Geminatio.
Emphasis.
Aposiopesis.
Metaphora
Periphrasis
Conjugata.
Antitheta.

3. Argumētum à com-

istam spem, atq; perfugium ad Cæsaris misericordiam tollas?

Dicam planè: 2. Argumentum à Minore: Si Tubero victus & Pompejanus Cæsarem jam esse crudelem vult, quàm multi id vellent de victoribus, & Cæsareanis; ut in hostes suos sæviat? ergo quàm crudelis Cæsar foret: nisi sua lenitate his consiliis obsisteret?

Intelligo, quid: Scio enim à multis te ad sævitiam & ferocitatem instigari. Est *Emphasis*: plus intelligitur, quàm dicitur, & *Aposiopesis*; tacuit enim, quod volebat apertè dicere, multos esse, qui crudelitatem svadeant.

Acerbissimo luctu: Periphrasis, pro, victoria esset luctuosissima.

De victis: Nempe Tuberones, qui in Pompejanis partibus erant: & victi, gratiam apud Cæsarem invenerunt.

Quòd si probare: 3. Argumentum inhumanitatis, & crudelitatis in Tuberone; si Cicero Patronus Ligarii negaret Ligarium in Africa fuisse, & hoc per mendacium svaderet Cæsari: ut crederet: Tubero inhumanus foret, si mendacium hoc coargueret, & hunc errorem opinionis

in

paratione minoris ad majus.

omnino non fuisse: si honestô & misericordi mendaciô saluti civi calamitoso esse vellemus: tamen hominis non esset, in tanto discrimine & periculo civis refellere & coarguere nostrum mendacium: & si esset alicujus: ejus certè non esset, qui in eadem causa & fortuna fuisset. Sed tamen aliud est, errare Cæsarem nolle: aliud nolle misereri. Tu diceres: cave, Cæsar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. Nunc quid dicis? Cave,

Conclusio. Enthymematis. Membratim. Prosopopœia Tuberonis.

in Cæsare nollet pati: ergo longè magis inhumanus est; quòd nolit pati, Cæsarem misereri: cùm ipse Tubero in eadem causa & fortuna fuerit.

Honesto & misericordi mendacio: Putârunt nonnulli, honestum aliquando & licitum esse mendacium; sed D. Augustinus & Scholastici Theologi cum D. Thoma omne mendacium, quocunq; fine prolatum, semper dixerunt esse contra naturam, atq; peccatum; quia cùm indita sit homini locutio, quasi quædam imago cogitationis internæ: contra naturam est: sicubi imago ab archetypo dissentiat.

Saluti civi: Si vellem liberare à periculo honestum civem per mendacium &c.

In eadem causa: Is non deberet hoc facere, qui etiam Pompejanus fuit.

Sed tamen: Est aliud & diversum, nolle, quòd Cæsar erret credendo aliquid, quod ita se habet; & aliud, nolle quòd Cæsar misereatur; illud prius, etsi inhumanum: (nam crudele est, inquit Cicero, non velle pati, ut honesto & misericordi mendacio calamitosus liberetur,) est tamen minus; hoc alterum majus, & crudelius. Explicat hoc in sequentibus: minus est dicere, *cave Cæsar, credas*: majus est, *cave, ignoscas*.

Nec

ve, ignoscas. Hæc nec hominis, nec ad hominem vox est: quâ, qui apud te, C. Cæsar, utetur: suam citiùs abjiciet humanitatem, quàm extorquebit tuam. Ac primus aditus & postulatio Tuberonis hæc, ùt opinor, fuit: velle se de Q. Ligarii scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis; vel quòd de nullo alio quisquam: vel quòd is, qui in eadem causa fuisset; vel quidnam novi sceleris afferret. Scelus tu illud vocas, Tubero? Cur? Isto enim nomine illa adhuc causa caruit. Alii errorem appellant: alii ti-

Traductio.
Antitheta.
6.
Nominis quæstio definitione Rhetorica explicatur,
Interrogatio ad instandum.
Distributio.

Nec ad hominem: Sed ad immanem aliquem Cyclopem, qui his verbis moveretur; tu verò Cæsar, qui tantæ clementiæ es, non moveris; ergo potiùs ille, qui talia dicit ad te, ille homo non est, & humanitatem abjicit: quàm ut humanitatem tibi tuam adimat. *Extorquebit* enim hic est, *auferet, eripiet.*

Ac primus aditus: In ipso orationis exordio, cùm ingressum faceret orationis suæ Tubero: dixit se velle de Q. Ligarii scelere dicere. Quòd Tubero Ligarii factum vocârit *scelus*, hoc vituperat jam Cicero.

Postulatio: Cùm peteret Tubero, ut Ligarii deferendi & accusandi potestas sibi daretur; hoc enim dicebatur aliquem *postulare, accusare.*

Vel quòd: 3. Causæ adducuntur, quòd malè dixerit *scelùs* Ligarii. 1. Quia nullum alium Pompejanum quisquam dixit *sceleratum.* 2. Quia hoc dixit Tubero, qui & ipse Pompejanus. 3. Quia debuisset in Ligario novum scelus demonstrare.

Illa causa: Pars & factio Pompeji.

Errorem: Quòd errore lapsi sint; quòd multi, specie quadam reipublicæ, justitiæq; decepti, Pompeji causam puta-

timorem: qui duriùs: ſpem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui graviſſimè: temeritatem, ſcelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, ſi proprium & verum nomen noſtri mali quæratur: fatalis quædam calamitas incidiſſe videtur, & improvidas hominum mentes occupaviſſe: ut nemo mirari debeat, humana conſilia divina neceſſitate eſſe ſuperata. Liceat eſſe miſeros: quanquam hoc victore eſſe non

Conceſſio.
Correctio.

taverint causâ Cæſaris eſſe meliorem.

Timorem: Quòd timuerint, ne Cæſar ageret aliquid contra rempublicã: ne ejus potentia rempublicam opprimeret.

Qui durius: Qui aſperiùs contra Pompejanos loquuntur, *Spem*, appellârunt; quòd honores & magiſtratus ſperaverint; *cupiditatem*, inordinatum ſtudium erga Pompejum contra Cæſarem: *Odium* Cæſaris ob ſimultates; *pertinaciam*, obſtinationem animi in cauſa ſuſcepta: *temeritatem*, inconſultam belli gerendi voluntatem.

Ac mihi quidem: Ego hujus mali cauſam ad fatalem neceſſitatem transfero.

Noſtri mali: Quòd contra Cæſarem arma ſumpſimus.

Fatalis calamitas: Mihi videtur bellum civile tantum, tamq; luctuoſum non hominum conſiliis, ſed fatali cuidam neceſſitati, & Deorum voluntati, quæ potentior eſt humanis conſiliis, eſſe tribuendum.

Divina neceſſitate: Fato, per periphraſim, cui humana ingenia cedere, eſt neceſſe. Præcipuam hujus belli civilis cauſam quoq; Lucanus fuiſſe ſcribit fatum quoddam: *Invida fatorum ſeries, ſummisq; negatum ſtare diu: nimioq; graves ſub pondere lapſus.*

Liceat eſſe miſeros: Fuerimus, & ſimus ita miſeri: ut in hanc belli calamitatem fatô quôdam incideremus; ſaltem

non possumus. Sed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris verò crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompejo mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quisquam ex te, Cæsar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt: nisi à te contumeliam propulsare? Quid egit tuus ille invictus exercitus: nisi ut suum jus tueretur, & dignitatem tuam? Quid? tu, cùm pacem esse cupiebas, idne agebas; ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? Mihi verò, Cæsar, tua

Repetitio. Concessio.

Confirmat testimonio Cæsaris.

A repugnantibus.

tem scelerati non sumus. Etsi jam miseri quoq; non simus ob clementiam Cæsaris, nos saltem, qui sumus superstites; illi quidem sunt miseri, *qui occiderunt*, qui mortui sunt, quiq; Cæsaris clementiâ frui non possunt.

Fuerint cupidi: Liceat eos, mortuos, appellare cupidos, iratos, pertinaces &c. nomen scelerati excipio, non fero.

Quando hoc: Tu ipse, Cæsar, nunquam vocâsti sceleratos: bellum gessisti non tanquam contra sceleratos, sed ut jus tuum tuereris, & contumeliam, quæ tibi inferebatur, imminuendo tuum jus, à te propulsares: causa hujus belli potissima fuit, quòd Cæsar nollet deponere imperium in provincia Gallia ante expletum quinquennium, sibi prorogatum à Consulibus prioribus; cùm tamen succedentes Consules id eum vellent deponere.

Conveniret: Pax & concordia esset; nolebat autem pacem cum sceleratis, sed cum civibus errore lapsis.

Mihi verò: Argumentum à repugnantibus, quòd con-

 ser-

tua in me maxima merita tanta certè non viderentur: si me ùt sceleratum à te conservatum putarem. Quomodo autem tu de republica bene meritus esses: si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Cæsar, initiô, non bellum: non hostile odium, sed civile dissidium, utrîsq; cupientibûs rempublicam salvam, sed partim consiliîs, partim studiîs à communi utilitate aberrantibûs. Principum dignitas erat pœnè par: non par fortasse eorum, qui

Argumentū ex conjugatis: scelus, sceleratum &c.

Conduplicatio.

servatio non esset beneficium: si qui conservati sunt, scelerati fuissent judicati; maneret enim hæc labes & sceleris infamia.

Quomodo autem: Neq; tu beneficium exhibuisses reipublicæ, sceleratos homines conservando.

Secessionem: Non veniebas cum copiis tuis eô animô, ut bellum Pompejo inferres; & cùm Pompejum & consules urbe profectos audisti: non persvadebas tibi rem ad bellum esse venturam, sed putabas esse secessionem; qualis olim facta est, cùm plebs in sacrum montem secessit propter Patriciorum injurias.

Utrîsq; cupientibûs: Utriusq; partis civibus, Pompejanis, & Cæsarianis.

Partim studiîs: Affectibus.

Aberrantibûs: Deviantibus à pace, quæ omnium maximè ad communem utilitatem pertinebat; nam *nulla salus bello.*

Principum dignitas: Cæsaris & Pompeji. Aliquid hìc tribuit assentationi; nam Pompeji dignitas eo tempore major erat, quàm Cæsaris, qui nondum id egerat, nec iis functus erat honoribûs, quibûs Pompejus. Et hic majorem etiam virtutis opinionem habuit. Cæsaris verò nota

qui sequebantur: causa tum dubia; quòd erat aliquid in utraquè parte, quod probari posset: nunc melior certè ea judicanda est, quam etiam Dii adjuverunt. Cognitâ verò clementiâ tuâ, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus? Sed ut omittam communem causam, veniamus ad nostram: utrum tandem existimas faciliùs fuisse: Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam

7. *Antitheta. Simil: dess: Prolepsis.*

cam

ta erat impudicitia, libidines, luxus, quorum flagitiorum vix ullum in Pompejo vestigium.

Qui sequebantur: Qui factiones duorum sequebantur: non par; nam cum Pompejo plures erant magistratus, aut ii, qui fuerant olim in magistratu. Dicit autem *fortasse*; ne offendat Cæsarem: neq; etiam clarè dicit, quinam aliis dignitate potiores fuerint.

Causa dubia: Hinc Lucanus: *Quis justiùs induit arma, scire nefas. Magno se judice quisq; tuetur. Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.* Cato enim erat ex parte Pompeji. Causa Cæsaris *nunc melior*; quia auctoritate divinâ approbata, utpote *Victrix causa Diis placuit.*

Nemo nisi armatus: Omnes servati sunt, exceptis iis, qui in acie ceciderunt.

Quis non eam: Dubia erat causa, & Dii ipsi tuam justiorem esse tum judicaverunt: cùm tibi victoriam concesserunt: nunc etiam homines ipsi omnes & causam tuam, & victoriam approbant, cognitâ tuâ clementiâ.

Sed ut omittam: Ut omissâ communi omnium Pompejanorum causâ, veniamus ad causam Ligarii, quæ est propria hujus quæstionis.

Ex Africa exire: Faciliùs potuit Tubero non ire in Africam, quàm Ligarius reverti ex Africa. Faciliùs erat, ut

Subjectio. eam non venire? Poteramusné, inquis, cùm senatus censuisset? Si me consulis: nullô modô. Sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. *Disparitas.* Atquè ille eo tempore paruit, cùm parere senatui necesse erat: vos tum paruistis, cùm paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? *Occupatio.* Minimè verò; *Dissolutio.* nequè enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiæ, disciplinæ. Sed hoc non concedo; *Repugnantia.* ut, quibûs rebûs gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis sors conjecta est ex senatusconsulto; cùm ipse non adesset, mor-

ut tu non ires; (nam liberum erat arbitrium,) quàm illum exire è provincia, à qua non dimittebatur à populo.

Poteramusné: Objicit Tubero: senatus me misit; non potuit non obsequi senatui. Sed & Cicero dicit: Ligarium senatus miserat, & miserat in pace. Tu ivisti in bello, ubi propter factiones tanta auctoritas senatûs non erat vide seq:

Legaverat: Ligarium jussit esse Legatum Considii.

Atq; ille: Ligarius paruit senatui in pace, quo tempore tantam auctoritatem senatus obtinuit; ut ei parere necesse esset: vos tempore belli profecti estis quo multum auctoritatis senatus amiserat: & siquis parere senatui noluit, potuit ad Cæsarem confugere.

Quibûs rebûs gloriemini: Non est reprehendendus à Tuberone Ligarius in eo, quod à se factum ipse Tubero gloriatur; sed gloriatur Tubero, se & patrem suum senatui paruisse: ergo in eo, quòd senatui paruerit, non est reprehendendus Ligarius.

Sors conjecta: Eorum, qui provincias & munera sortiebantur, nomina in urnam conjiciebantur, eâq; concussa miscebantur; inde ad vitandam omnem fallaciam manu pueri extrahebantur. *Sta-*

morbo etiam impediretur: statuerat excusare. Hæc ego novi propter omnes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tuberone. Domi unà eruditi, militiæ contubernales, pòst affines, in omni denique vita familiares. Magnum etiam vinculum; quòd iisdem studiis semper usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse. Sed ita quidem ajebat, ita reipublicæ sanctissimum nomen opponebat: ut, etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipso-

Probat ab adjunctis.

Statuerat excusare: Nimirum, *morbum*, ob quem præsens etiam non erat sortilegio. Meliùs dicimus excusare rem, quàm excusare se propter rem.

Unà eruditi Subintellige: *fuimus.*

Contubernales: Qui in eodem contubernio, eadem taberna. Decem enim militibus sub uno papilione degentibus præerat unus decurio, qui caput contubernii dicebatur. Contubernium autem, id est, decem milites, manipulus vocabatur. Hinc in alicujus contubernio militare quis dicitur: qui militiæ est cum aliquo, & in ejus tabernaculo ac comitatu degit. Cicero in bello Marsico in exercitu Cn. Pompeji Strabonis tyro fuit; ùt ipse refert Philip. 12.

Pòst affines: Quia sororem Ciceronis L. Tubero duxit; hinc procreatus Q. Tubero, Ciceronis propinquus fuit, ùt suprà.

Verborum pondus &c. Tubero excusare statuerat morbum, ne in Africam ire deberet: ostendit se libentiùs manere domi. Ita dixit quidem, & quòd iret, dicebat se facere ideò; quòd respublica, quòd senatus consultum juberet: *bujus sanctissimum nomen opponebat*, non posse se sustinere auctoritatem tantam, & magnum illud in verbis

 pon-

ipsorum pondus sustinere non posset. Cessit auctoritati amplissimi viri, vel potiùs paruit. Unà est profectus cum iis, quorum erat una causa; tardiùs iter fecit. Itaquè in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potiùs. Nam si crimen est ullum, voluisse: non minùs magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, ob-

Correctio.

Correctio.

Paritas Criminis in Tuberone & Ligario ex hypothesi.

pondus; *respublica jubet:* Itaq; *cessit authoritati* Pompeji, *vel potiùs paruit:* Cedit, cui vis quædam adhibetur: *paret*, qui vel ultrò sequitur, vel obedit majori.

Una est profectus: Eodem tempore, quo reliqui Prætores ad obtinendas reliquas imperii Romani provincias, jussu Pompeji & senatûs exibant: ipse etiam Tubero Româ profectus est;sed tardius iter fecit,& primum in Africam appulit: cùm jam Varus illud imperium occupavit.

Hinc in Ligarium: Quòd exclusi fuerint Africâ Tuberones; hinc est,cur excanduerint in Ligarium,nec tamen hæc causâ justa est iræ, nec Ligarius eos exclusit.

*Nam si crimen:*Si crimen est,*voluisse*,si voluntas,pro facto reputatur,si non modò exitus rerum,sed etiam hominum consilia crimini dantur:non minùs magnum crimen est vos Africam contra Cæsarem obtinere & occupare voluisse; (nam quòd voluerint Cæsari tradere, falsum est,) quàm quòd aliquis alius maluerit se eandem provinciam obtinere, & vobis dare noluerit. Is tamen *aliquis* non fuit Ligarius, sed Varus, qui Tuberones exclusit Africâ.

Arcem: Metaphoræ ab editis & munitioribus in civitate locis, quæ arces dicuntur.

Natam ad bellum: Nam bella unica contra Romanos erant atrocissima.

Fe-

obtinere voluisse, quàm aliquem se maluisse. Atquè is tamen aliquis Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat: fasces certè habebat. Sed quoquò modò se illud habeat: hæc querela vestra, Tubero, quid valet? Recepti in provinciam non sumus. Quidsi essetis? Cæsariné eam traditurí fuissetis, an contra Cæsarem retenturi? Vide quid licentiæ, Cæsar, nobis tua liberalitas det, vel potiùs audaciæ. Si responderit Tubero, Africam, quò senatus eum sorsquè miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse: non dubita-

A consequentibus.
Licentia.
8.
Correctio.

Fasces habebat: Etsi Varus non habebat legitimum imperium, ùt suprà: tamen fasces habebat & lictores; quæ sunt insignia legitimæ potestatis.

Sed quòquò modò: Sed sive Varus, sive *Ligarius* excluserit, quid interest? Quando Tuberones provinciam non *tradituri* fuerint Cæsari; quod â consequentibus ostenditur.

Hæc querela: Nimirum, *recepti non sumus.*

Quid si essetis? Recepti in Africam?

Audaciæ: Quid audaciæ nobis det tua liberalitas, tua clementia.

Si responderit: Si dicat Tubero, (quod dicere non potest) se tibi Cæsari traditurum fuisse Africam, eam provinciam, quæ à senatu & sorte à Pompejanis sibi demandata fuerit: scio, o Cæsar, quòd non his approbaturus proditionem hanc, & perfidiam tradentis provinciam sibi demandatam alteri & parti adversæ; etsi utile tibi fuisset habere eam provinciam, *cujus interfuit*, & sic *res grata*; non *tamen probata*, tanquam bene & rectè facta. Adeoq;

bitabo apud ipsum te, cujus id eum facere interfuit, gravissimis verbis ejus consilium reprehendere; non enim si tibi ea res grata fuisset: esset etiam probata. Sed jam hoc totum omitto; non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures: quàm ne Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriæ maximè infestam: in qua erat Rex potentissimus, inimicus huic causæ, aliena voluntas, conventus firmi atquè magni. Quæro quid facturi fuistis? Quanquam quid facturi fueritis non dubitem; cùm videam, quid fe-

Traductio. Simil: cad: Adjuncta. Conjugata. Correctio. A consequentibus.

si id diceret Tubero: auderem hoc apud te ipsum reprehendere;sed non videtur hoc posse,vel velle dicere. Aliud est *amare*,sive *gratum habere*,aliud *probare*.Ovid. 1.Trist: *Sæpè fidem adversis etiam laudavit in armis,inq; suis amat hanc Cæsar, in hoste probat.*

Ejus consilium: Tradendæ Cæsari provinciæ,quam à senatu contra Cæsarem acceperat.

Hoc totum omitto: Omitto reprehensionem perfidiæ Tuberonis; quia revera perfidus non fuit Pompejo: & ne putet aliquis eum Cæsari Africam traditurum fuisse, quod nunquam cogitavit.

Veniebatis igitur: Tu cum L. Tuberone patre tuo veniebatis in Africam,quæ præ cæteris omnibus provinciis poterat victoriam Cæsaris impedire: ubi erat Juba Rex Numidiæ,inimicus partibus Cæsaris & favens Cn. Pompejo.

Aliena voluntas: Africæ & omnium, qui Africam incolebant.

Conventus firmi: Conventus dicebantur urbes,in quibus con-

ceritis. Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere: & prohibiti, ùt perhibetis, summa cum injuria. Quomodò id tulistis? Acceptæ injuriæ querelam ad quem detulistis? Nempe ad eum, cujus auctoritatem secuti, in societatem belli veneratis. Quòdsi Cæsaris causâ in provinciam veniebatis: ad eum profectò exclusi provinciâ venissetis. Venistis ad Pompejum. Quæ est hæc ergò apud Cæsarem querela: cùm eum accusatis, à quo queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? Atquè in hoc quidem vel cum mendacio, si vultis, gloriemini, per me

Geminatio.

Syllogismq.

Concessio.

conveniebant ad jus dicendum, vel accipiendum; hæ urbes, & populi, qui in urbibus conveniebant, firmi erant, & plurimi maximiq; contra Cæsarem.

Summa cum injuria: Cæsar ipse 1. de bello civili: *Tubero cum in Africam venisset: invenit in provincia cum imperio Accium Varum, qui &c. in Africam pervenerat, atq; eam sua sponte vacuam occupaverat &c. Is venientem Uticam cum navibus Tuberonem portu atq; oppido prohibet, neq; affectum valetudine filium exponere in terram patitur: sed sublatîs anchorîs eo loco excedere cogit.*

Tulistis? Sequitur argumentatio: *Cæsaris causa non veniebat in Africam, qui exclusus Africâ querelam detulit ad Pompejum: Sed Tubero exclusus Africâ querelam detulit ad Pompejum &c.*

Ad eum Ad Pompejum, à Pompejo & senatu missi in Africam: cujus belli societatem & partem secuti estis.

Eum accusatis: Ligarium.

Atq; in hoc &c. Per me licet, gloriemini, vos ita in Cæsa-

Ironicè. me licet, vos provinciam fuisse Cæsari tradituros: etiamsi à Varo, & à quibusdam aliis prohibiti essetis. Ego autem confitebor culpam esse Ligarii, qui vos tantæ laudis occasione privaverit.

9. Constantia Tuberonis in causa. Pompejana Sed vide, quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri, L. Tuberonis: quam ego, quàmvis ipse probârim, ùt probo: tamen non commemorarem, nisi à te cognovissem, inprimis eam virtutem solere laudari. Quæ fuit igitur unquam in ullo homine tanta

Correctio. constantia? Constantiam dico: Nescio, an meliùs patientiam possem dice-

Cæsaris causam incubituros fuisse; ut, si pedem in ea provincia posuissetis: eam provinciam Cæsari traditturi fuissetis, invitô etiam Acciô Varô, qui eam provinciam occupaverat; & ego dein fatebor, Ligarium errâsse; quòd non permiserit vos in Africam venire. Tanta est fiducia Ciceronis in eo, quòd hoc dicere non possint Tuberones: ut, si possent dicere, ipse etiam cum mendacio fateri velit; Ligarium culpam contraxisse.

Sed vide, quæso: Laudat & exaggerat constantiam Tuberonis in causa Pompejana; inde verò demonstrat, malè nunc eum apud Cæsarem conqueri de Ligario Pompejanis partibus addicto, in quibus ipse accusator tam constans fuit. Adverte oratoris prudentiam, & quàm bellè eum laudet, & demereatur, quem refellit.

Probârim: Laudaverim, commendârim.

Constantiam dico: Repetitio cum verbi retractatione, ùt pulcherrima, ita Ciceroni frequentissima.

Patientiam: Ut liquidiùs appareat, cur verbum correxerit: videndum quæ sit inter patientiam & constantiam si-

cere? Quoties enim istud quisquè fecisset: ut à quibus partibus in dissensione civili non esset receptus, essetquè etiam cum crudelitate rejectus; ad eas ipsas rediret? Magni cujusdam animi, atquè ejus viri est, quem de suscepta causa propositaq; sententia nulla contumelia, nul a vis, nullum periculum posset depellere. Ut enim cætera paria Tuberoni cum Varo fuissent: honos, nobilitas, splendor, ingenium, quæ nequaquam fuerunt: hoc certè præ-

Thesis. *Traductio.* *Ab adjūctis Personæ.* *Enumeratio.* *Dissoluta.*

sive perseverantiam distinctio. Auct. ad Heren. l. 2. *Patientia est honestatis, aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio. Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio.*

Quotus enim quisq;: Quàm pauci de multis rediissent ad Pompejum: ita læsi à Pompejanis?

Cum crudelitate: Pompejanorum, qui Tuberonem ægrotantem in terram exscendere, & aquam haurire prohibuerunt.

Ut enim cætera: Esto enim Varus fuisset tam nobilis &c. ùt est Tubero, quod tamen non ita est. Exaggerat injuriam, quam Tuberones sibi factam dicebant, ab adjunctis personæ læsæ & lædentis. Nobilissima autem fuit Tuberonum gens, utpote *Ælia*:quæ ab ipsis Læstrygonum regibus trahebat originem. Gens autem Vari *Accia* diu fuit obscura: donec per Augustum Cæsarem, qui ex Accia M. Acci Balbi filia natus erat, ad claritatem emersit. Vide hic nobilis oratoris artificium singulare. Querebantur Tuberones illatam sibi injuriam, & verbis etiam exaggerabant. Orator ex ipsa injuriæ magnitudine querelam eorum ostendit nullius apud Cæsarem esse momenti.

Præ-

Subjectarũ causarum Distributio. Repetitio. Adjunctio.

præcipuum Tuberonis fuit: quòd justo cum imperio ex Senatus-Consulto in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus non ad Cæsarem, ne iratus; non domum, ne iners; non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur; in Macedoniam ad Cn. Pompeji castra venit; in eam ipsam causam, à qua erat rejectus cum injuria. Quid? cùm ista res nihil commovisset ejus animum, ad quem veneratis: langvidiore, credo,

Præcipuum: In hoc longè excelluit Tubero, quòd ipse missus justo cum imperio per senatusconsultum: alter legitimum imperium non habuerit, ùt suprà.

Non ad Cæsarem: Exaggerat, quòd prohibitus provinciâ à Pompejanis, tamen non detulerit illam tum querelam ad Cæsarem; ne videatur fuisse *iratus* in Pompejanos, adeoq; illius infestus; eos deserens.

Non domum: Non dereliquit prorsus partes bellicas & domum non concessit, ne ignavus haberetur.

Non aliquam in regionem: Pacificam, bellô vacuam, ubi nec Pompejo, nec Cæsari adhæreret; ne videretur deseruisse Pompejum, & sic causam Pompeji tanquam injustam condemnâsse.

In eam ipsam causam: Ad eam ipsam partem & factionem, quæ eum cum injuria rejecerat; magna constantia, magna patientia; quot verba, tot vulnera in Tuberonem. Laudat quodammodò hanc constantiam, sed ironicè; nam inde Tuberonem potiùs à Cæsare alienat;

Quid? Adhuc magis exaggerat patientiam. Quid? Cùm vos vestram ad Pompejum querelam detulissetis, vosq; per

do, ſtudio in cauſa fuiſtis? Tantummodò in præſidiis eratis: animi verò à cauſa abhorrebant? An, ùt fit in civilibus bellis, (nec in vobis magìs, quàm in reliquis,) omnes vincendi ſtudiô tenebamur? Pacis equidem ſemper auctor fui; ſed tum ſerò. Erat enim amentis, cùm aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus: tu certè præcipuè, qui in eum locum veniſſes, ubi tibi eſſet pereundum: niſi viciſſes: quanquam, ùt nunc ſe res habet, non dubito: quin hanc

Ironicè.

Geminatio.

Correctio.
Sententiæ.

per ſummam injuriam depulſos fuiſſe ex Africa diceretis, ille verò veſtris queris non moveretur: num langvidiore propterea ſtudio in ipſum fuiſtis? num iſtud vos deterruit à cauſa Pompeji? ardorem animi reſtinxit?.

Tantummodò in præſidiis: Ironicè, ſicut illa formula, *credo*, plerumq; ſignificat; ſcilicet, in præſidia vos tantùm contuliſtis? ſediſtis domi, noluiſtis exire in aciem; ut pro Pompejo confligeretis, animo langvido fuiſtis, abhorruiſtis à cauſa Pompeji? Nihil minùs.

An, ùt fit in civilibus: Vel potiùs, & ego, (qui pariter in Pompejanis partibus,) & vos deſiderium ingens habuimus obtinendæ victoriæ?

Nec in vobis: Subaudi, *hoc fit.* In bellis civilibus omnes volunt vincere, nec hoc magis deſiderium in vobis eſt, quàm in reliquis; & hoc eſt, quod ſtatim infrà repetit; *omnes vincere volebamus*, ego etiam; quamvis anteà pacis auctor & ſvaſor fuerim; cùm res jam ad manus, ad aciem veniſſet: ſerò fuit pacem ſvadere porrò; itaq; & ego tum volebam vincere.

Tu præcipuè: Vincere volebas utiq;; quia niſi vinceres: videbas tibi pereundum; inexpectata enim hæc eſt,

&

10. *Complexio. Dilemma.*	hanc salutem anteponas illi victoriæ. Hæc ego non dicerem, Tubero: si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficii sui pœniteret. Nunc quæro, utrùm vestras injurias, an reipublicæ persequamini? Si reipublicæ: quid
A minore. Antitheta.	de vestra in ea causa perseverantia respondebitis? Si vestras: videte, ne erretis; qui Cæsarem vestris inimicis
Conclusio Confirmationis,	iratum fore putetis: cùm ignoverit suis. Itaquè num tibi videor, Cæsar in causa Ligarii occupatus esse? Num de

& tum neutiquam sperata Cæsaris clementia. At cùm eam nunc experimur: utiq; melius est nobis, fuisse victos à Cæsare, & habere ab ipso salutem: quàm si victoriam nos Pompejani obtinuissemus.

Hæc ego: Non id objicerem vobis: *si aut vos constantiæ vestræ*, quâ adhæsistis Pompejo, *aut Cæsarem beneficii sui*, quo vobis ignovit, *pœniteret.*

Nunc quæro: Urget acri dilemmate, demonstratq; Tuberonem neq; de privatis, neq; publicis injuriis debuisse conqueri.

Si reipublicæ: Si titulô reipublicæ accusatis Ligarium: vos ipsos accusatis, qui in eadem parte Pompejana, quâ Ligarius, perseverâstis.

Si vestras: Si eas injurias, quas dicitis vos esse passos, vindicare vultis: ne speretis Cæsarem fore iratum vestris inimicis, qui suis inimicis non est iratus. Sed his ignovit; quantò minùs ergò pœnas sumet de alienis inimicis, qui non sumpsit de suis? Et sic transit ad conclusionem Confirmationis.

Itaq; num &c. Vides, o Cæsar, omnem orationis meæ vim & rationem, non tam in Ligario & in ejus facto occupari, quàm in prædicatione clementiæ & humanitatis tuæ: nam ego me fundo & occupo potiùs in tua mise-

ri-

de ejus facto dicere? Quidquid dixi, ad unam summam referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuæ. Causas, Cæsar, egi multas, & quidem tecum; dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certè nunquam hôc modô: *Ignoscite, judices: erravit, lapsus est: non putavit: si unquam postbac:* ad parentem sic agi solet. Ad judices, *Non fecit: non cogitavit: falsi testes: fictum crimen.* Dic, te Cæsar, de facto Ligarii judicem esse: quibus in præsidiis fuerit,

& transitio ad deprecationem.

Dissimile. Synonymia.

quæ-

ricordia, (sicut ab initio dixi,) quàm in defendendo facto Ligarii, quem in partibus Pompejanis, in Africa fuisse non nego: & tamen tuam pro Ligario spero clementiam me obtenturum. Concludit hic Confirmationem, ad idq; redit, quod initio dixerat: omissâ facti controversiâ, omnem orationem ad misericordiam Cæsaris esse conferendam.

Ad unam summam: Ad istud unum, ad tuam nempe clementiam pertinent omnia, quæ dixi.

Vel humanitatis &c. Hæc videtur inter has voces esse diversitas; quòd exerceatur *humanitas* in quosvis homines promiscuè; *clementia* in subditos: *misericordia* in afflictos &c.

In foro tenuit: Dum in foro judiciisq; versatus es; ut hac ratione patefaceres tibi aditum ad honores & magistratus.

Nunquam hôc modô: Nunquam usus sum tali deprecatione, quâ nunc utor; nunquam dixi ad judices orando & obtestando &c. *Ignoscite &c.*

Si unquam posthac: Si posthac errabit, si labetur: ne ignoscite.

Dic, te &c. Si ad te loquerer tanquam ad judicem; si-

di

Præteritio. quære. Taceo. Ne hæc quidem colligo, quæ fortasse valerent etiam apud judicem. *Brevis recapitulatio & anacephalæosis.* Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bellô oppressus, in eo ipso non acerbus; totus animô & studiô tuus. Ad judicem sic agi solet. *Synonymiæ.* Sed ego ad parentem loquor: Erravi, temere feci, pœnitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoscas, oro. Si nemo impetravit: arroganter: si plurimi: tu idem fer opem, qui spem dedisti. **PERORATIO.** *A majore.* An sperandi Ligario causa non sit: cùm mihi apud

diceres; judex sum,non pater:tunc sic agerem:Si quæras, in quibus præsidiis fuerit Ligarius, quas urbes, quæ castra contra te defenderit,tacebo; non adducam, quæ possum argumenta pro Ligario adducere. Adducit tamen hæc argumenta per præteritionem oratoriam.

Legatus ante bellum: Non dico, quòd Ligarius ante initium belli profectus in Africam Legatus sit; de qua re suprà.

Relictus in pace: Mansit ibi tempore pacis,ingruente bello: ita *oppressus* fuit, ut discedere non potuerit.

Non acerbus: Durante etiam bello, non acerbô, non iniquô erga te, sed animô addictô ac studiosô fuit.

Erravi &c. Commodè ad ciendos affectus ipsum Ligarium pro se deprecantem inducit; nam, ut scribit Quintilianus l. 6.c. 1.*His præcipuè locis utiles sunt prosopopœjæ, id est, ficta alienarum personarum orationes &c.*

Arroganter. Si nemo impetravit veniam: arroganter nos soli petimus;quod tamen non ita est,nam obtinuerunt jam plurimi:ergò sine arrogantia petimus,& spe ab aliorum exemplo data nitimur.

Cùm mihi apud te: Cur non speret Ligarius veniam à te,cùm mihi Ciceroni des locum deprecandi pro altero.

Diffi-

apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? Quanquam neque in hac oratione spes est posita causæ, nec in eorum studiis, qui à te pro Ligario petunt, tui necessarii. Vidi enim & cognovi, quid maximè spectares, cùm pro alicujus salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiosiores esse, quàm vultus: neque te spectare, quàm tuus esset necessarius is, qui te oraret: sed quàm illius, pro quo labora-

Correctio Sententiæ.

II.
A persona amicorum Cæsaris & causis deprecandi Captat benevolentiā Cæsaris.

Difficilius est, permittere Cæsarem, ut Cicero Pompejanus pro alio Pompejano deprecetur: quàm ut ipse Ligarius à Cæsare veniam speret; illud tamen est; ergo & hoc.

Locus: Id est, facultas, potestas.

Quanquam: Quamvis ego spem hujus causæ non ponam nec in mea deprecatione, nec in deprecatione amicorum, sed in tua æquitate.

Tui necessarii: Qui pro Ligario deprecantur, sunt quoq; necessarii & amici Cæsaris.

Vidi enim: Expertus sum, quòd ubi pro aliquo multi laborant, ejus causam apud te suscipiunt: tu Cæsar non attendas, an illi deprecatores vel patroni tui sint amici, vel non, sed quas causas habeant pro aliquo laborandi vel deprecandi; adeoq; plus gratiæ apud te obtinent, gratiosiores sunt causæ, quàm vultus, hoc est, personæ: ex vultu cognoscitur persona; tu Cæsar non aspicis vultum, non vis personam cognoscere, sed causam orantis; at amici illi tui, qui pro Ligario rogant, justas habent supplicandi causas.

Gratiosiores. Gratiosi sunt, qui multum possunt apud illos, à quibus amantur. Sic & gratiosæ preces, quæ plurimùm valent, & blanda vi expugnant illum, cui fiunt.

Quàm illius: Subaudi: *Sit necessarius*, quibùs necessitudinibûs, quibûs causis conjunctus sit deprecator illi, pro

 quo

Major. raret. Itaquè tribuis tu quidem tuis ita multa: ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quàm tu ipse, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen apud te causas, ût dixi, rogantium valere plùs, quàm preces: ab iisquè te moveri maximè, quorum justissimum dolorem videas in petendo. In Q. Ligario. conservando multis tu quidem

Minor. gratum facies necessariis tuis: sed hoc, quæso, considera, quod soles. Possum fortissimos viros Sabinos, tibi probatissimos, totumquè agrum Sabinum, florem Italiæ, ac robur reipublicae proponere. Nôsti optimè homines; animadverte horum omnium mœstitiam & do-

A persona Sabinorum, qui justissimè dolent ob Ligarium.

quo deprecatur, non sibi, apud quem deprecatur.

Tribuis, Concedis gratias.

Beatiores: Imô *Beatius est magis dare, quàm accipere*:ût Christus Dominus crebrìs solebat usurpare sermonibûs.

Tua liberalitate: Tuâ clementiâ, tuis gratiis tam liberaliter concessis.

Causas rogantium: Respicis nempe potiùs, quibus de causis inducantur ad supplicandum, an justo dolore,gravi damno; tum *moveris maximè*: *si justissimum dolorem videas* in petentibus.

Considera,quod soles: Causas nempe rogantium; quibus de causis doleant,& idcirco supplicent pro Ligario, non ipsas personas rogantium.Interim tamen laudat Sabinos; ut aliquid non solùm causæ,sed etiam personis ipsis tribuatur.

Sabinos: Populi sunt in Italia non procul Româ. Aut in Sabinis natus erat Ligarius, aut è Sabinis originem ducebat. *Hu-*

dolorem. Hujus T. Brocchi, de quo non dubito, quid existimes, lacrymas, squaloremquè ipsius & filii vides. Quid de fratribus dicam? Noli, Cæsar, putare de unius capite nos agere. Aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate sunt: aut tres ex civitate exterminandi. Quodvis exilium his est optatius, quàm patria, quàm domus, quàm dii penates, uno illo exulante. Si fraternè, si piè, si cum dolore faciunt: moveant te horum lacrymæ, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quæ vicit; te enim dicere audiebamus: nos omnes adversarios putare, nisi qui nobiscum essent: te omnes, qui contra te non essent, tuos. Videsné igitur hunc splendorem, omnem

A persona Brocchorū. *A fratrum Ligarii pietate & meritis in rempublicā. Crebra Repetitio.*

Antitheta.

A persona populi uni-

Hujus T. Brocchi: Qui adest judicio, Ligarii advocatus in veste squalida & sordida.

Quodvis exilium: Malunt illi in exilium ire quodvis, quàm fratre suo absente hic manere: ergo nisi restituas Ligarium, etiam fratres abire debebunt. Adverte crebram repetionem motui accommodatam, *quàm, quàm, quàm, si, si, si, moveat, moveat, moveat.*

Germanitas: Fraternus amor, sive conjunctio inter germanos.

Valeat tua vox: Locum hic habeat tua illa vox, clementiæ maximæ index, quæ tibi peperit victoriam.

Nos: Pompejanos habere omnes pro adversariis: nisi qui starent ex parte nostra.

Hunc splendorem: Tanto splendore, tam insignes, tam splendidos Equites, deprecatores pro Ligario, & quibus omni-

verſi. nem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Cæſerium, L. Corſidium, hoſcè omnes Equites Romanos, qui adſunt, veſte mutata, non ſolùm notos tibi, verùm etiam probatos viros, tecum fuiſſe? Atquè his iraſcebamur; hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabamur. *Traductio.* Conſerva igitur tuis ſuos; ùt quemadmodum cætera, quæ dicta ſunt à te, ſic hoc veriſſimum reperiatur. Quòdſi penitùs perſpicere poſſes concordiam Ligario

12. *A Ligarii animo non*

omnibus Ligarii ſalus erit grata.

L. Marcium: Enumerat aliquos ex precipuis Equitibus, qui præſentes. Non arbitror hunc eſſe L. Marcium Philippum Catonis ſocerum, Auguſti vitricum; ille enim & ſenator erat, & conſularis. Hic, qui Ligario fuit advocatus, inter Equites Romanos videtur à Cicerone numerari. Duplex autem fuit gens Marciorum: altera patritia, altera plebeja.

Veſte mutata: Sordidati: Erat enim uſitatum, ut reorum amici & neceſſarii ſordidati cum ipſis reis in judicio adeſſent. De nomine *ſordidatus* alibi.

Tecum fuiſſe? Tuarum partium, in tuis caſtris.

His iraſcebamur: Iſti ipſi ſunt, quibus nos Pompejani maximè iraſcebamur; quòd Cæſarem ſequerentur, & hos deſiderabamus, querentes eos abeſſe, & nonnulli etiam ipſis minabamur. At illi ſemper tui, nunc prò Ligario deprecantur.

Conſerva igitur: Conſerva illis, qui tecum fuerunt, Ligarium neceſſarium ſuum; ut reperiatur verum, quod dixiſti: *te omnes, qui contra te non eſſent, tuos putare.* Ligarius enim animò & voluntate contra te non fuit, ſed coactus eſt in Africa remanere. Quod probat hoc Syllogiſmo: *Si Ligarius in Italia eſſe potuiſſet; in iiſdem par-* ti-

riorum: omnes fratres tecum judicatores fuisse. An potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset: in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? Quis est: qui horum consensum conspirantem, & poenè conflatum, in hac propriè æqualitate fraterna non noverit? Qui hoc non sentiat: quidvis priùs futurum fuisse, quàm ut hi fratres diversas sententias fortunasquè sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempestate abreptus est unus: qui, si consiliô id fecisset: esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti. Sed Jerit ad bellum: discesserit non à te solùm verùm etiam à fratribus. Hi te orant

alieno à Cæsare.

Syllogismus

Metaphora

Concessio.

tibus futurus erat, in quibus fratres fuerunt: Sed fratres in tuis partibus fuerunt; Ergo & ille fuisset in tuis partibus: si in Italia esse potuisset.

Quis est: Confirmat concordiam Ligariorum communi testimonio omnium Romanorum.

Propè æqualitate: Eadem ætate, eôdem studiô, eadem voluntate.

Tempestate abreptus: Ligarius distractus est à fratribus, & quasi quadam belli civilis tempestate in diversam partem ejectus.

Consiliô: Si studiosè sectatus esset partes Pompeji: non tamen in illo majus esset crimen, quàm in aliis Pompejanis, quibus tu ignovisti.

Sed Jerit: Esto, inquit, faciamus Q. Ligarium sic à tua causa abhorruisse: ut certô consiliô profectus in Africam fuerit ad bellum tibi inferendum; tamen eum condonare debes eorum precibus, qui tui semper fuerunt.

 Equi-

A meritis T. Ligarii quæstoris. Correctio.

rant tui. Equidem cùm tuis omnibus negotiis interessem: memoriâ teneo, qualis T. Ligarius quæstor urbanus fuerit erga te & dignitatem tuam. Sed parùm est, me hoc meminisse: spero etiam te, (qui oblivisci nihil soles, nisi injurias; quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui,) te aliquid de hujus illo quæstorio officio cogitantem, etiam de aliis quibusdam quæstoribus reminiscentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud; (nequè enim hæc divinabat,) nisi ut

Equidem cùm: Ignoscendum Q. Ligario recordatione Quæsturæ, quam olim Titus Ligarius ejus frater totam contulerat ad C. Cæsaris dignitatem.

T. Ligarius quæstor: T. Ligarius frater Quintii, Quæstor urbanus cùm esset, & ærario præesset: causam Cæsaris ratione stipendiorum militarium summô studiô complexus est; cùm alii Quæstores repugnarent; ùt innui videtur hìs verbìs, *etiam de aliis quibusdam quæstoribus reminiscentem recordari*; ut videlicet horum comparatione T. Ligarii beneficium magis elucescat.

Urbanus: Urbani quæstores dicti sunt, quibus inter plurimos alios quæstores sors obvenerat; ut in urbe manerent & curam haberent ærarii.

Est animi: Hôc animô tu es: ut nihil velis oblivisci, nisi injurias: hoc etiam tibi à natura insitum est. Distingvitur sæpè *animus* ab *ingenio*. Animus est ferè hic idem, ac natura; ingenium est insuper qualitas quædam hujus naturæ sapienter id fieri intelligentis, quod fit.

Tum nihil egit aliud: Nihil spectavit tum aliud, nisi ut virtutem & benevolentiam suam tibi probaret; neq;

enim

ut tu eum tui ſtudioſum & bonum virum judicares, nunc à te ſupplex fratris ſalutem petit: quam hujus admonitus officiô, cùm utrisquè his dederis, tres fratres optimos & integerrimos, non ſolùm ſibi ipſos, nequè his tot ac talibus viris, nequè nobis neceſſariis ſuis, ſed etiam reipublicæ condonaveris. Fac igitur, quod de homine nobiliſſimo & clariſſimo M. Marcello feciſti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis, & huic omni frequentiæ probatiſſimis fratribus. Ut conceſſiſti illum ſenatui: ſic da hunc populo: cujus voluntatem cariſſimam ſemper habuiſti. Et ſi ille dies tibi glorioſiſſimus, populo Romano gratiſſimus fuit: noli, obſecro, dubitare C. Cæſar, ſimilem

Refert reſtitutionem Ligarii ad bonum reipublicæ. Ab exemplo. Ex pari.

A laude & gloria, rebus conſequentibus & effectis.

enim præſagiebat fore, ut bellum civile excitaretur, vinceretur Pompejus, frater ipſius accuſaretur, ipſe pro fratre deprecaretur, atq; hôc modô mercedem aliquam acciperet; ſed ex mera benevolentia erga te id fecit.

Admonitus officiô: Si tu admonente Titii Ligarii officiô, & exhibita hâc benevolentiâ huic T. Ligario, & Q. Ligario ſalutem dederis: tunc idem erit, ac ſi non ſolùm tres fratres nobis dones, ſed toti dones reipublicæ.

Fac igitur: Paucis antè diebûs Cæſar M. Marcellum reſtituerat Reip: & ab exilio revocârat. Commodè igitur hujus rei memoriam renovat orator; ut Cæſar ad lenitatem & miſericordiam magis excitetur.

Ille dies: Quo tu Marcellum patriæ reſtituens, ſummam tibi peperiſti laudem clementiæ. Atq; hinc ſpe laudis

lem illi gloriæ laudem quàm sæpissimè quærere. Nihil est enim tam populare, quàm bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec admirabilior, nec gratior misericordiâ est. Homines enim ad Deos nulla re propiùs accedunt quàm salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut possis: nec natura tua melius, quàm ut velis servare quàm plurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat: tua certè natura breviorem. Quare cùm utilius esse arbitrer, teipsum, quàm aut me, aut quemquam, loqui tecum; finem jam faciam: tantùm teipsum admo-

Compar.
Simil: cad:
Adjunctio.

dis & gloriæ Cæsarem ad misericordiam inflectit.

Tam populare: Populo & multitudini gratum atq; jucundum.

Homines ad Deos: Est argumentum ad hominem; nam Cæsar immortalitatis studiô tenebatur & divinos quosdam honores, ùt Lupercos, ùt statuas in omnibus templis, ùt flamines à senatu decretos, libenter admittebat.

Salutem hominibus: Apud Curtium l. 7. Legati Scythiæ in hunc modum: Si Deus es: tribuere mortalibus beneficia debes &c.

Longiorem: Abrumpit orationem cum summa clementiæ Cæsaris commendatione, quæ non indigeat longiore hortatu.

Natura breviorem: Natura ipsa facit tua, ut velis salutem dare, nec indiget longa mea oratione.

Teipsum: Ut ipse tecum mediteris, & tecum tacitus colloquaris hac super re.

Admo-

admonebo: si illi absenti salutem dederis: præsentibus his omnibus te daturum.

Admonebo: Unum illud te velim cogitare, cùm sententiam feres: si Ligario absenti salutem dederis: his omnibus, Ligariis, Brocchis, aliisq; præsentibus & hujus judicii eventum expectantibus, te daturum. Ligariis præsertim, qui sponte in exilium discedent: nisi frater ipsorum fuerit ab exilio revocatus.

EVENTUS.

Absolutus Q. Ligarius, oratione ne quidem absoluta. Plutarchus sic habet: Cum Q. Ligarius reus factus esset; quòd in numero hostium Cæsaris fuisset, ejusq; patrocinium Cicero suscepisset: tum Cæsarem dixisse ferunt: Quid est causæ, cur Ciceronem orantem aliquamdiu non audiamus? Nam reum quidem hominem improbum, & hostem esse, jam pridem certum est. Ubi verò Cicero ingressus dicere, mirificos motus concitavit, & oratio progressa cùm affectibus varia, tum venustate admirabilis fuit: perspicuè cognitum ajunt, varios colores Cæsaris vultum subire, ejusq; animum omnibûs modîs commutari: ac tandem cùm Pharsalici prælii mentionem facere orator cœpisset: immodicîs perturbationibûs incitatum, corpore contremuisse, & libellos quosdam è manu ejecisse. Victus igitur orationis vi, Ligarium crimine liberavit. Hactenus Plutarchus. Unde perspicitur, quantus ardor Ciceronis in agendo fuerit: qui Cæsaris animum Ligario infensissimum ita commoverit: ut absolveret eum, quem jampridem hominem improbum, & hostem judicaverat.

Tu-

Tuberoni verò Ligarii accusatori hac oratione forensis gloriæ spes omnis ita præcisa fuit: ut in hac causa victus, cùm eloquentiæ laudem desperâsset: è foro se ad jus civile transtulerit. Qua de re Pomponius. Absolutus ergo Q. Ligarius, oratione, ùt dictùm, ne quidem absoluta, sed abrupta. In eum tamen ingratus fuit, à quo salutem acceperat. Denuo Plutarchus: Ligarius, non, quòd ab judicio liberatus fuisset, gratiam Cæsari tribuens, sed propter quam vocatus in periculum fuerat, dominationem perosus, Cæsari infensus erat: Bruto autem inprimis familiaris. Hunc Brutus invisens ægrotum, cùm socios Conjurationis in Cæsarem quæreret: quali, inquit, tempore, Ligari, ægrotas? Ille statim cubito innixus, arreptâ dexterâ ejus: At ego, inquit, si quid te Brute, dignum cogitas: valeo.

Axiomata, & Sententiæ.

Laus propinquorum ad nostrum quoq; fructum redundat.
Magnum amicitiæ vinculum est studiorum similitudo.
Non, si cuipiam res grata est, eadem etiam est probata.
Cur irascatur aliorum inimicis, qui ignovit suis?
Nihil oportet oblivisci, præter injurias.
Nihil est tam populare, quàm bonitas.
Homines ad Deum nulla re propiùs accedunt, quàm salutem hominibus dando.
Nihil habere potest nec fortuna nostra majus, quàm ut possimus: nec natura melius, quàm ut velimus, conservare quàm plurimos.

ORA-

ORATIO PRO REGE DEJOTARO, Ad C. CÆSAREM.

ARGUMENTUM.

Dejotarus Rex Gallo-Græciæ bello civili partes Pompeji secutus fuerat: Sed victô Pompejô, cùm discessisset ab armis: juvit pecuniâ & equitatu Cæsarē, bellū gerentem Alexandriæ, & Ponticô etiam bellô, contra Pharnacem Mithridatis filium, ei in exercitu ipse adfuit. Quamobrem confectô bellô Cæsar, cùm ei regni partem ademisset; quia Pompejum secutus fuerat; tamen Regem appellavit: & cùm in partes illas venisset: usus est hospitiô ejus, & do-

donîs etiam hoſpitalibûs ab eodem regio more donatus eſt. Cæterùm nepos erat Dejotaro ex filia, Caſtor nomine: qui ſive fraude aliqua adductus, ſive motus vero crimine, avum detulit inſidiarum apud Cæſarem; quòd is eum, cùm domi ejus verſaretur, occidere voluiſſet. Addebat etiam, quòd ſemper alienô animô fuiſſet à Cæſare: & quòd tempus oppugnandi ejus captâſſet, exercitu in id contra eum comparato. Quibûs criminibûs delatîs per ſervum Dejotari Medicum Phidippum, qui cum legatis Romam miſſus fuerat, cùm illi Cæſar vehementer offenſus eſſet: delata eſt defenſio ad Ciceronem: qui præſentibus Legatis regiis, cùm & ipſe Caſtor adeſſet, hanc orationem privatim apud Cæſarem habuit. Prima igitur Cauſarum conflictio hæc eſt:

Dejotarus Cæſarem voluit occidere.

Dejotarus Cæſarem noluit occidere.

Status quæſtionis:

Utrùm Dejotarus Cæſarem voluerit occidere?

Firmamentum accuſatoris duplex: quòd ipſe Phidippus Medicus inſidiarum conſcius fuiſſet; & quòd Dejotarus animum haberet â Cæſaris partibus alienum. Oppoſita ratio petitur tum à natura, moribus, & rebus geſtis

De-

Dejotari: tum ab improbabilibus adjectis, quibûs ipsum crimen contexitur. Causæ genus est Judiciale. Quæstio An sit: *id est, Conjecturalis.*

Divisio Orationis.

EXORDIUM. CAllidê incipit à timore suo, & perturbatione; cujus causas affert, novitatem judicii de capite Regis; accusatorum indignitatem, quorum unus est Dejotari nepos, alter servus: Cæsaris personam, qui judex in suo periculo: deniq; ipsum locum; non enim agitur hæc in foro causa, ubi magnam oratori fiduciam & alacritatem præbet concursus populi; sed intra domesticos parietes, & in ædibus Cæsaris. Admiscet singulis pœnè verbis aliquam Cæsaris laudem. Ita benevolentiam, & attentionem captat. Tertium exordii munus est, ut odium struatur in adversarios: id præstat allatis causis, quibûs illos impulsos ad accusandum fuisse docet: Cæsaris deniq; fidem & clementiam implorat, & inimicitias ejus priores atq; iram in Dejotarum sapienter mitigat.

PROPOSITIO. Rex Dejotarus non voluit Cæsarem occidere.

NARRA. Refutat grave præjudicium; nempe, quòd in bello civili tulisset arma Dejotarus contra Cæsarem. Id quomodò gestum sit, narrat singulari artificio, & excusat Regem. 1. Quia senatui Pompejanas partes amplexo parendum putavit, 2 Deceptus est rumoribûs. 3. Cessit auctoritati Pompeji, qui cæteros omnes ante

Cæsa-

TIO. Cæsarem rerum gestarum gloriâ superavit, 4. Discessit à Pompejo post Pharsalicum prælium: opem Cæsari multis in rebus tulit: pro eo dimicavit &c.

CONFIRMATIO. Confirmatio 4. partes habet. In prima ostendit Orator Dejotarum non struxisse insidias Cæsari. 1. à persona Dejotari, qui nec tam sceleratus est, nec tam ingratus, nec tam demens, ut id consilii caperet. 2. Ab ipso crimine, quod neq; aptè ad suspicionem movendam, neque probabiliter confictum est. 3. Ab ipsa Dejotari, & servorum modestia, quiete &c.

II. Pars Confirmationis: Dejotarus contra Cæsarem exercitum non comparavit.

III. Non fuit alienô animô à Cæsare. Probat à repugnantibus: pecuniam dedit Cæsari, ejus exercitum aluit, hospitiô excepit &c. In triplici demum bello, Alexandrino, Pontico & Africano nulla re illi defuit. Refellit, quod adversarii jactabant, Dejotarum versum quendam protulisse in odium Cæsaris, imò adversis de eo rumoribus gestientem in convivio saltavisse.

IV. Pars. Insectatio est adversariorum, quorum describit impudentiam, impietatem, crudelitatem, avaritiam: quorum calumnias refellit. Illud præcipuè deplorat, quòd servi testimonium audiatur, & à comparatione amplificat.

PERORATIO. Peroratio tota in eo est, ut Cæsar Dejotaro concilietur. Duas habet partes; 1. Ne Casar sibi succensere Dejotarum suspicetur. 2. Ne ipse Cæsar Dejotaro succenseat, eumq; condemnet. Primam partem ideò tractat; ut Cæsaris intelligentiam de animo Dejotari erga se confirmet, & sic faciliùs ignoscat Cæsar Dejotaro, nullô modô aversum à Cæsare animum gerenti. Secundam partem; ut magis alliciat Cæsaris voluntatem ad ignoscendum. Affectum dein misericordiæ captat à clementia Cæsaris, & Dejotari Regis persona.

ORA-

❧ * ❧

ORATIO.

1. Cùm in omnibus causis gravioribus, C. Cæsar, initiô dicendi commoveri soleam vehementiùs, quàm videtur vel usus, vel ætas mea postulare: 2. tum in hac causa ita me multa perturbant; 3. ut quantum mea fides studii mihi afferat ad salutem Regis Dejotari defendendam: 4. tantum facultatis timor detrahat. Primùm dico pro capite fortunisquè Regis: quod ipsum

1. Periodus quadrimembris.

1. Timoris causa.

Cùm in omnibus: Exorditur Cicero à timore suo, eô consiliô: ut tantò faciliùs vel justitiam Cæsaris, vel clementiam obtineat. De hoc suo timore initiô dicendi loquitur etiam pro Cluentio.

Vel usus: Quia tot jam causas egi, tot orationes habui. *Usus*, pro *praxi*. *Vel ætas mea:* quia non juvenis, sed senex hanc causam ago. Agebat Cicero ferè tum annum sexagesimum secundum. Habita enim hæc est oratio Annô urbis vel DCCIX. vel DCCX. postquam Cæsar ex Hispania in urbem reverterat, paulò pôst interemptus.

Mea fides: Cùm Dejotarum defendendum susceperim justissima de causa, & quem deserere non debui, nec debeo: nisi fidem frangere velim.

Facultatis: Ut, qui deberem fortiter eum defendere, ob timorem vix possim.

Primùm: Prima causa timoris ex thesi generali: dico pro capite Regis: Reges autem in tantum periculum adduci inusitatum est.

Etsi

ipſum etſi non iniquum eſt, in tuo duntaxat periculo: tamen eſt ita inuſitatum, regem capitis reum eſſe: ut ante hoc tempus non ſit auditum. Deinde eum regem, quem ornare anteà cunctò cum ſenatu ſolebam, pro perpetuis ejus in noſtram Rempublicam meritis: nunc contra atrociſſimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. Crudelem Caſtorem, ne dicam ſceleratum & impium; qui nepos avum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæq; ſuæ terrorem intulerit ei: cujus ſenectutem tue-

2. Cauſa. Adjuncta perſonæ.

3. cauſa. Diſtributio, & ejus ratio. A relatis.

Antitheſis.

Etſi non iniquum: Iniquum quidem eſt regem in alterius cujusvis periculo reum fieri: ſed tua, Cæſar, vita tanti eſt momenti, tantiq; refert reipublicæ, te conſervari; ut in tuo unius periculo non ſit iniquum etiam reges capitis reos fieri.

Deinde eum regem: A theſi ad hypotheſin delabitur, eſtq; altera timoris cauſa: Is Rex accuſatur, qui de republica optimè meritus, & de crimine atrociſſimo accuſatur.

Accedit: 3. Cauſa timoris ab accuſatorum crudelitate; quòd accuſet Caſtor nepos avum, Phidippus ſervus Dominum. Caſtoris, de quo in argumento, crudelitatem oſtendit ex oppoſitis: *Nepos avum: adoleſcentia ſenectutem. In diſcrimen capitis adduxerit, tueri & tegere quem deberet. Commendationem à ſcelere &c. ſervum ad accuſandum dominum impulerit.*

Adoleſcentiæ terrorem: Adoleſcens terret ſenem, per metonymiam: & ſubſtantivum abſtractum pro perſona in concreto.

Com-

tueri, & tegere debeat: commendationemque ineuntis ætatis ab impietate, & scelere duxerit: avi servum corruptum præmiîs ad accusandum dominum impulerit, & à legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ reipublicæ, cùm os videbam, cùm verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quàm de fortunis communibus extimescebam. Nam cùm more majorum de servo in dominum ne tormentîs quidem quæ-

A relatis.

Adjuncta.

Comparatio
A minore.
Enthymema.

Commendationem: Laudem adolescentiæ suæ quærit à sceleribus; primordia ætatis suæ à tam infaustis inauspicatisq; rebus ducit.

A legatorum pedibus: Qui ad legatorum obsequia missus fuit Phidippus servus, eum à legatis Dejotarum defensuris abduxit Castor ad dominum accusandum. Vel quia cùm servus esset, non sedebat cum legatis, sed jacebat ad pedes dominorũ suorũ; inde eum abstraxit Castor.

Fugitivi autem: Dixerat suprà, *alterius crudelitate, alterius indignitate.* Hujus distributionis primam partem explicavit & exaggeravit: jam ad 2. partem: indignum est, dominum à servo, à fugitivo, qui dominum suum deserat, ab eo fugiat, accusari.

Absentem: Ab adjunctis variis exaggerat. 1. Quòd servus dominum. 2. Absentem. 3. Amicissimum reipubl. 4. Quòd impudenter: *cùm os videbam &c.* 5. A consequenti sive periculo, ne servi passim eum imitentur: *de fortunis communibus extimescebam.*

Os videbam: Impudentiam. Ita enim sæpè per Metonymiam: ùt in Pison. dictum.

De servo in dominum: De hac re pro Milone. Enthyme-

A pugnantibus.
Antitheta.

quæri liceat: in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito: exortus est servus, qui, quem in equuleo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me C. Cæsar, etiam illud interdum: quod tamen, cùm te penitùs recognovi, timere desino. Re enim iniquum est, sed tuâ sapientiâ fit æquissimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam consilium facinoris inîsse arguâre: si per se ipsum consideres, grave est. Nemo enim ferè est, qui sui

2.
4. Causa timoris.
A persona judicis.

mema: *Indignum est de servis contra dominos tormentis inquirere, in qua quæstione dolor veram vocem elicere potest etiam ab invito; ergo multo indignius de servo soluto contra dominum inquirere.*

Veram vocem: Indignum autem est, servum etiam dicere verum contra suummet dominum, & testimoniô suô causam præbere, ut condemnetur.

In equuleo: In tormentis: non licet in tormentis servum interrogare, & indignum est, eum dicere verum contra dominum, etiam quando tormentis cogitur; ergo longè magis, si solutus, & non coactus dicat contra dominum.

Perturbat me: 4. causa. *Dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam consilium facinoris inîsse arguare: grave est: Sed dico apud te de facinore, contra cujus vitam consilium facinoris Dejotarus inîsse arguitur: ergo mihi grave est apud te dicere pro Dejotaro; quia nempe Judex es in propria causa.* Probatur Major: *quia nemo ferè est, qui sui periculi judex, non sibi se æquiorem, quàm reo præbeat.* Ne tamen offendat Cæsarem: argumentum emolit à Cæsaris sapientia & æquitate, Cæsaremq; specie laudationis

sui periculi judex, non sibi se æquiorem, quam reo præbeat. Sed tua, C. Cæsar, præstans, singularisquè natura hunc mihi metum minuit. Non enim tam timeo, quid tu de Rege Dejotaro: quàm intelligo, quid de te cæteros velis judicare. Moveor etiam loci ipsius insolentiâ, quòd tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua Oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore vultuquè acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio: quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis gravìssima sunt: ad motum animi

Adjunctio & Synæciosis, & Commutatio.
5. Causa.

Mêbratim.
Synonyma.

nis obiter hortatur, ut id faciat: quod de se volet alios judicare; ùt sequitur.

Non tam timeo: Adblanditur Cæsari, & tacitè hortatur, ut id de Dejotaro judicet: quod leniter & laudabiliter factum esse populus in Cæsare laudare possit.

Moveor: 5. Causa timoris. Id etiam me perturbat, quòd præter consvetudinem Dejotari causàm defendo non in loco patenti, pro Rostris, sed intra domesticos parietes Cæsaris: quò populus Romanus ad audiendam causam non admittitur.

Tantam causam: De fortunis & capite regis, quanta nunquam in disceptatione versata est; nunquam de tanta disceptatum, litigatum est.

Studia niti: Magnam oratori fiduciam & alacritatem præbet concursus populi.

Ad spem obtinendæ veritatis: Tua sola præsentia quidem mihi spem maximam facit obtinendæ causæ & victoriæ,

 quæ

Ratio & amplificatio dicti per distributionē.

animi, & ad omnem impetum dicendi contentionemquè leviora. Hanc enim, C. Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te: quantam mihi alacritatem populi Romani concursus afferret? Quis enim civis ei Regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Romani bellis consumptam esse meminisset? Spectarem curiam: intuerer forum: cœlum deniquè testarer ipsum. Sic, cùm & deorum immortalium, & populi Romani, & senatûs beneficia in regem Dejotarum recordarer: nullô modô mihi deesse posset oratio. Quæ quoniam angustiora parietes faciunt, actioq; causæ maximè debilitatur locô; tuum est, Cæ-

Disjunctio. Simil: cad: Incisa. Distributio cum subjecta ratione.

Allegoria.

quæ consistit in eo: ut rei, de qua controvertitur, veritas ostendatur, eaq; apud te unum acri præditum ingenio faciliùs, quàm apud multitudinem imperitam demonstrari potest: sed ad motum animi,ad orationem cum vehementia, & ad movendos homines dicendam præsentia multorum gravior est, solitudo levior. *Spes* ergo *obtinendæ veritatis*, est spes obtinendæ causæ,sive referendæ accusatoribus victoriæ.

Disceptante te: Judicante, cognoscente de causa. Cicero in paratit. *Aut auscultator est, qui audit: aut disceptator, id est, rei sententiæq; moderator.*

Spectarem curiam: Adverte quàm concinnè singula singulis, curia senatui, forum populo Romano, cælum ipsum Diis respondeant.

Cœlum ipsum: Quia nimirum sub dio perorabant.

Tuum est Cæsar: Post sui timoris expositionem ad reme-

Cæsar, qui pro multis sæpè dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre; quò faciliùs tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam Sed antequam de accusatione ipsa dico: de accusatorum spe pauca dicam, qui cùm videantur neque ingeniô, neque usu, atque exercitatione rerum valere: tamen ad hanc causam non sine aliqua spe & cogitatione venerunt. Iratum te Regi Dejotaro fuisse non erant nescii: affe-

Captatio benevolentia.

Orationis divisio.

3. NARRATIO.

medium recurrit, nimirum, ad Cæsaris diligentiam & æquitatem; diligentiam; ut se præbeat attentum, & singulas rationes consideret: æquitatem; ut clementiâ suâ & benignitate sublevet oratorem.

Sæpè dixisti: Cæsar, antequam præturam gereret, inter oratores magnâ dicendi gloriâ, in foro judiciisq; versatus est. Sensus hic est: quoniam dicens inter domesticos parietes, non possum eam alacritatem adhibere, eosq; motus excitare, quos possem, si in foro haberetur oratio: tuæ sunt partes, C. Cæsar, qui pro multis sæpè dixisti, quid nunc mihi animi sit, ex tuo sensu judicare, & cogitare, quid tibi animi esset: si tantam causam non in foro, sed intra privatos parietes perorare deberes; eamq; mihi æquitatem & diligentiam præstare, quam tibi ipsi velles exhiberi. Cæterùm plurimis exemplis patet, olim à maximis quibusq; imperatoribus & principibus viris summam semper eloquentiæ rationem esse habitam.

Accusatorum: Castoris & Phidippi Medici fugitivi.

Iratum: Exponit & elevat dicendo causas, cur accusatores Dejotari aliquid se à Cæsare contra Dejotarum impetraturos esse confiderent.

affectum illum quibusdam incommodis & detrimentis propter offensionem animi tui meminerant: teque cùm huic iratum, tum sibi amicum cognoverant: cùmque apud ipsum te de tuo periculo dicerent: fore putabant, ut in exulcerato animo facilè fictum crimen insideret. Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Cæsar, per fidem & constantiam, & clementiam tuam libera; ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præliis, quàm in promissis & fide firmiorem. Tu illius domum inire: tu vetus hospitium renovare voluisti: te ejus

Obsecratio, sive obtestatio pulcherrima.

Traductio. Geminatio. Simil: cad:

Detrimentis: Jacturâ Tetrarchiæ Troginorum & Armeniâ minore esse multatum; quòd in bello civili adhæsisset Cn. Pompejo: pecuniam ei fuisse imperatam &c.

Sibi amicum: De Castore loquitur potissimùm, non de Phidippo Dejotari servo: quæ enim Cæsari cum servo amicitia?

De tuo periculo: In re periculosa, teipsum concernente.

Per dexteram: Censetur dexteræ inesse quædam religio; ùt quæ in osculis appetitur, in fide porrigitur.

Tu illius: Refricat memoriam beneficiorum Cæsaris in Dejotarum, ut eum ad servandam constantiam hortetur, idq; faciliùs ut impetret: deorum & religionum facit mentionem.

Pe-

ejus dii penates acceperunt: te amicum & placatum Dejotari Regis arae focique viderunt. Cùm facilè exorari, Cæsar, tum semel exorari soles. Nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas resedisse in te simultatis reliquias senserit. Quanquam cui sunt inauditæ cum Dejotaro quærelæ tuæ? Nunquam tu illum accusavisti, ùt hostem, sed ùt amicum, officiò parùm functum, quòd propensior in Cn. Pompeji amicitiam fuisset, quàm in tuam. Cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas: si tantùm auxilia Pompejo, vel si etiam filium misisset, ipse ex-

Correctio.

Penates: Vide indices. Item de aris focisq;.

Cum facilè: Non solùm facilè placari soles, sed etiam semel placari. Quia sic omnem penitùs ex animo acceptæ injuriæ memoriam oblitteras: ut nihil iracundiæ resideat; ne sis iterum placandus.

Quanquam cui: Corrigit dicta, & negat ullas veras inter Cæsarem & Dejotarum inimicitias intercessisse. Quis enim non audivit querelas Cæsaris de Dejotaro: quæ querelæ non accusabant Dejotarum ùt hostem, sed ùt amicum parùm fidum?

Fuisse dicebas: Eo tempore, quo Dejotarus in partem transierat Pompeji: dedit ad eum hasce litteras Cæsar: *Turpe est: & ego amicus tuus fui. Quæ causa est, ut ad Pompejum transires? Sed ignosco tibi; si secutus es nomen Senatûs. Mitte exercitum Pompejo; mitte filium; tu tantùm excusatione utere: quia senex es.* Sic ergo eum accusaverat, non quasi hostem, sed quasi perfidum amicum.

Filium: Juniorem Dejotarum.

Antithesis. excusatione ætatis usus esset. Ita cùm maximis eum rebus liberares: perparvam amicitiæ culpam relinquebas. Itaque non solùm in eum non animadvertisti· sed omni metu liberavisti, hospitem agnovisti, regem reliquisti. Nequè enim ille odiô tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is rex, quem senatus hoc nomine sæpè honorificentissimis decretis appellavisset, quiquè illum ordinem ab adolescentia gravissimum sanctissimumquè duxisset, iisdem rebus est perturbatus homo longinquus, & alienigena: quibus nos in media republica nati, semperq; versati. Cùm audiret senatûs consentientis auctoritate arma sumpta: consulibus, Prætoribus, tribunis-plebis, nobis Im-

Simil: desc:

Disjunctio.

Opposita.

4. *Narratio belli civilis.*

Regem reliquisti: Id est, in statu, & conditione regia manere eum voluisti, regium etiam vestitum restituisti; ùt scribit Hirtius de bello Alexandrino.

Neq; enim ille: Reddit rationem, cur Cæsar non graviùs excanduerit in Dejotarum;& hac occasione ad propriam hujus causæ narrationem delabitur.

Senatus appellavisset: Reges appellabantur à Senatu Romano, missis regiis idcircò muneribus: ùt alibi dictum. *Hoc nomine*, Regis scilicet.

Illum ordinem: Senatorium.

Consulibus: L.Lentulo,C. Marcello, qui eô annô Consules fuerunt, quo bellum civile conflatum est.

Nobis imperatoribus: Ciceroni & aliis nonnullis Pro-Consulibus, qui tum ad urbem erant, sive reduces ex provinciis in pomœriis ante urbem erant. Cicero cùm Cili-

Imperatoribus rempublicam defendendam datam: movebatur animô, & vir huic imperio amicissimus de salute populi Romani extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse videbat. In summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. Maximè verò perturbatus est, ût audivit, Consules ex Italia profugisse, omnesquè Consulares, (sic enim nuntiabatur,) cunctum Senatum, totam Italiam esse effusam. Talibus enim nuntiis & rumoribus patebat ad Orientem via: nec ulli veri subsequebantur. Nihil ille de conditio-

Ciliciam provinciam obtineret: ob res præclarè gestas appellatus est imperator, & è provincia decedens, revertensq; Romam incidit in ipsam flammam belli civilis, eiq; ut reliquis Pro-Consulibus, qui ad urbem erant, â Senatu mandatum: *ut viderent, ne quid Respublica detrimenti pateretur.*

Rempublicam defendendam &c. Illo decretô & versiculô: *ut viderent, nequid &c.* commissum ipsis, ut rempublicam defenderent.

Omnesq; Consulares: Dubium non est, plerosq; Consulares adhæsisse Pompejo; nonnulli tamen, ût ipse Cicero, Servius Sulpitius, & alii tum in Italia substiterunt. Nuntiatum tamen fuerit, omnes exiisse Italiâ; quod erat pro causa Dejotari Cicero indicat falsum hunc fuisse rumorem; ne Cæsaris animum offendat, si dicat: partes ipsius ab omnibus Consularibus relictas fuisse & damnatas.

Esse effusam: Excessisse Italiâ.

Patebat via: Poterant ad orientem falsi hi nuntii pertingere. In oriente Dejotari regnum erat positum.

De conditionibus: Ostenderat Cæsar initiô belli civilis, ad

tionibus tuis: nihil de studio concordiæ & pacis: nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quæ cùm ita essent: tamen usquè eò se tenuit; quoad à Cn. Pompejo ad eum legati, litteræquè venerunt. Ignosce, ignosce Cæsar: si ejus viri auctoritati Rex Dejotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus: in quem cùm dii atquè homines omnia ornamenta congessissent: tum tu ipse plurima & maxima. Nequè enim si tuæ res gestæ cæterorum laudibus obscuritatem attulerunt: idcircò Cn. Pompeji memoriam amisimus.

Geminatio.

Laus Pompeji.

ad omnia se descendere paratum, atq; omnia pati reipublicæ causâ: proficiscatur Pompejus in suas provincias: ipsi exercitus dimittantur &c. Cæsar l. 1. de bello civili.

Nihil de conspiratione: Marcellorum, Lentulorum, Domitii, Scipionis, Catonis.

Ignosce: Veniam Dejotaro postulat ex eo: quòd idem fecerit, quod alii, quibus tamen ignovit Cæsar, & quòd secutus sit Pompejum, cujus tanta tum laus fuit: ut eum sequi, probro dari non potuerit. Commodè hic narrationi brevem & liberam veniæ postulationem, & Pompeji laudationem interserit.

Dii atq; homines: Dii, cùm Pompejo tot victorias largiti sunt: homines; cùm ei extraordinaria imperia, & honores detulerunt.

Tu ipse plurima: Qui legem Maniliam svasisti, voluisti, ut extra ordinem ad bellum Mithridaticum mitteretur: qui tuam ei Filiam collocâsti &c.

Neq; enim: Laudat Pompejum, simul blanditur Cæsari.

Quan-

mus. Quantum nomen ejus fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti senatûs, quanti tui, quis ignorat? Tãto ille superiores vicerat gloriâ: quãto tu omnibus præstitisti. Itaq; Cn. Pompeji bella, victorias, triumphos, consulatus admirabiles numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad eum igitur Rex Dejotarus venit hoc misero fatalique bello: quem anteā justis hostilibusque bellis adjuverat: quocum erat non hospitiô solùm, verùm etiam familiaritate conjunctus: & venit, vel rogatus, ùt

Traductio. Repetitio.

5. *A pluribus adjunctis excusat Dejotarum.*

Quantum nomen: Pompeji laudes vide in Orat. pro Lege Manilia.

Omni genere bellorum: Externorum, civilium, maritimorum, terrestrium.

Superiores: Scipiones, Paullos, Fabios, Marcellos, Marios.

Pompeji bella: Civile, Sullanum, Gallicum, Africanum, Sertorianum, Piraticum, Mithridaticum &c. quibûs singulis obtinuit victoriam.

Consulatus: Tres gessit Consulatus.

Tuos: De bellis & victoriis Cæsaris passim historici. Paucis. Signis collatis, quinquagies dimicavit. Quinque egit trimumphos. *Triumphi Gallici apparatus ex Citro, Pontici ex Acantho, Alexandrini testudine, Africi ebore, Hispanici argento rasili constitit,* verba sunt Velleji l. 2. Quinquè gessit Consulatus.

Ad eum: 1. Excusatio Dejotari est: quòd in errorem inductus fuerit falsis rumoribûs. 2. Auctoritas Pompeji invitantis. 3. Miserum, fatale bellum, & necessitas hominum mentes occupans adigensq;: 4. Ab antecedenti-

Compar. *Relata.* *Simil: des:* *Antitheta.* *Synæciosis.* ùt amicus; vel arcessitus, ùt socius; vel evocatus, ùt is, qui senatui parere didicisset: postremò venit, ùt ad fugientem, non ùt ad insequentem, id est, ad periculi, non ad victoriæ societatem. Itaquè Pharsalicô prælio factô à Pompejo discessit: spem infinitam persequi noluit. *Synæciosis.* *Simil: cad: & desin:* Vel officio, si quid debuerat; vel errori, siquid nescierat: satisfactum esse duxit: domum se contulit; teque Alexandrinum bellum geren-

tibus;quia cùm prius Pompejum adversùs hostes imperii adjuvisset:eum deserendum non putavit. 5. Quòd fuerit invitatus, vel arcessitus,vel evocatus. Ubi adverte verborum differentiam. Invitantur amici; cùm æquale jus est utriusq;: Arcessuntur socii;qui ex fœdere debent sibi invicem auxilio venire. Evocantur à superioribus ii, qui ex officio debent obtemperare.

Postremò venit: Nova excusatio, quòd auxilio venerit potiùs, ut consolaretur: quàm ut illi hostes insequenti operam navaret.

Itaq; Pharsalicô: A consequentibus excusat; quòd citò ab armis discesserit Dejotarus, statim, atq; vel officio satisfactum putavit, vel suum errorem agnovit; & quòd Cæsarem deinde adjuverit.

*Spem infinitam:*Pompejô in acie Pharsalica superatô,reversus est ad suam Tetrachiam, nec voluit spem instaurandi belli persequi, quæ infinita erat, id est, finem & exitum non habebat.

Siquid debuerat: Judicavit se satisfacere officio:si obligatus, fuerit ad juvandum Pompejum, & senatum.

Vel errori: Desistendum ab errore;in quem imprudens, & falsis rumoribus deceptus incidisset.

Uti-

rentè, utilitatibus tuis paruit. Ille exercitum Cn. Domitii amplissimi viri, suis tectis & copiis sustentavit: Ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum & probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum; ille tertiò, auctionibûs, factis pecuniam dedit, quâ ad bellum uteteris: ille corpus suum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hostem esse duxit suum. Quæ quidem à te in eam partem accepta sunt, C. Cæsar; ut eum amplissimo honore, & Regis nomine affeceris. Is igi-

Repetitio.

CONFIRMATIO.

Utilitatibus tuis &c. Fecit, quidquid utilitates tuæ postulabant.

Cn: Domitii: Post pugnam Pharsalicam Cn. Domitius Calvinus Asiæ, finitimisq; provinciis præfectus est à Cæsare.

Ephesum: Urbem minoris Asiæ, ubi celebre templum Dianæ.

Ad eum: Non constat, quis ex duobus hic fuerit. Alii Q. R. Fusium Calenum, alii Sextum Cæsarem fuisse dicunt.

Auctionibûs factis: Dejotarus suam suppellectilem hastæ subjecit, & publica auctione addixit plus offerenti; ut pecuniam ex auctione redactam tibi submitteret.

Contra Pharnacem: Regem Ponti, filium Mithridatis, qui occasione belli civilis Armeniam occupârat. Auctor libri de bello Alex. *Rex Dejotarus ad Domitium Calvinum, cui Cæsar Asiam finitimasq; provincias administrandas transdiderat, venit &c.* Superatus primùm in hoc bello fuit Domitius: sed paulò pòst Cæsar VENIT, VIDIT, VICIT.

Is igitur: Constitutio causæ, & status quæstionis hìc in-

ET CON- FUTATIO. *Pars I.*

Ab adjunctis personæ Præteritio.

Repetitio.

igitur non modò à te periculô liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur domi te suæ interficere voluisse. Quod tu, nisi eum furiosissimum judicas, suspicari profectò non potes. Ut enim omittam, cujus tanti sceleris fuerit, in conspectû Deorum Penatium necare hospitem: cujus tantæ importunitatis, omnium gentium atquè omnis memoriæ clarissimum lumen extingvere: cujus tantæ ferocitatis victorem orbis terrarum non extime-

incipit: *Utrùm Dejotarus Cæsarem interficere voluerit, struxerit insidias?* Pars I. vide synopsin Orat. A persona Dejotari crimen confutat.

Nisi furiosissimum: Argumentatio: *Non est probabile crimen in Dejotaro, quod nemini potest nisi furiosissimo convenire: Sed insidiarum Cæsari positarum crimen nemini potest nisi furiosissimo convenire; Ergo non est probabile illud crimen in Dejotaro.*

Ut enim omittam: Præteritione oratoria multa argumenta coacervat ad probationem Minoris. 1. A religione Deorum Penatium & hospitii. 2. A dignitate Cæsaris. 3. Ab ejusdem fortuna & felicitate. 4. A beneficiis Cæsaris in Dejotarum, & gratitudine Dejotari, 5. A periculo Dejotari, si Cæsari necem intulisset: quod postremum argumentum per enumerationem partium exaggerat.

Cujus tantæ importunitatis, cujus tantæ ferocitatis, cujus tam ingrati & inhumani animi: Repetitio, Synonymia: Modus loquendi pro: quæ tanta ferocitas hoc facere &c. *Cujus* adjectivè, trahendo ad ferocitatem, *tantæ ferocitatis:* fuit? Non ergo intelligitur cujus personæ, vel hominis.

In

meſcere: cujus tam inhumani & ingrati animi, à quo rex appellatus eſſet: in eo tyrannum inveniri: ut hæc omittam: cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra ſe unum excitare? Quônam ille modô cum regno, cum domo, cum conjuge, cum cariſſimo filio, diſtractus eſſet: tanto ſcelere non modò perfecto, ſed etiam cogitato? At credo, hæc homo in- con-

Enumeratio partium.

Repetitio.

Inciſa.

Occupatio.

Ironia.

In eo Tyrannum: Quis eſt tam ingratus & inhumanus, ut in eum tyrannus ipſe eſſe velit: à quo fuerit rex appellatus? Idem eſt modus loquendi, qui in Horatio. *Quid intereſt: in matrona, ancilla peccesvé togata;* In aliquo peccare, id eſt, in aliquem; in aliquo tyrannum eſſe, id eſt, in aliquem.

Multi erant finitimi: Ut Sadalus Thraciæ Rex; Cotys Raſcipolis: Ariobarzanes Cappadociæ; Tarcondimotus partis cujusdam Oliciæ &c. qui omnes tum ſe Cæſari tradiderant. Hos offendiſſet: in ſe concitâſſet.

Quônam ille modô: Quomodò ille, quônam modô fuiſſet exceptus, *diſtractus*, diſceptus, in diverſa tractus à tot regibus, populis ſociis, unà cum ipſo ſuo regno, ſua domo, conjuge, filio: non modò ſi tantum ſcelus perfeciſſet: ſed ſi duntaxat cogitâſſet? Involâſſent in eum omnes finitimæ provinciæ, & partem ſibi ſingulæ rapuiſſent à regno Dejotari, ad vindictam ſumendam; & ſic eum cum ſuo regno diſtraxiſſent &c.

At credo: Occupatio oratoria. Sed objicies, temerarium & inconſultum eſſe Dejotarum: ac proinde facilè potuiſſe induci, ut vel cum tanto periculo Cæſarem vellet occidere. Hanc objectionem refellit à Dejotari prudentiâ &c.

Si

consultus & temerarius non videbat. Quis consideratior illo? Quis rectior? Quis prudentior? Quanquam hôc locô Dejotarum non tam ingeniô, & prudentiâ, quàm fide & religione vitæ defendendum puto. Nota tibi est, C. Cæsar, hominis probitas: noti mores: nota constantia. Cui porrò, qui modò populi Romani nomen audivit, Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita est? Quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere posset, propter metum præsentis exitii; nec in facinorosum, nisi esset idem amentissimus: id vos & à viro optimo, & ab homine minimè stulto cogitatum esse confingitis? At quàm non modò non credibiliter, sed ne suspiciosè quidem? Cùm inquit, in

Correctio. Adjunctio. Traductio.

Synonymia.

Complexio syllogismi.

Ipsum crimen est improbabile.

Si enim & probus & prudens est Dejotarus: non est probabile crimen in eo, quod non potest nisi furiosissimo convenire.

Quis consideratior? Quis rectior? Adverte proprietatem verborum; non est *inconsultus*, *sed consideratus*, id est, nihil agit temerè, omnia revocat ad calculum & momenta rationum. Quis illo *rectior?* quis in consiliis rectis capiendis promptior? quis rectioris ingenii, ut adeò in illum facinus hoc cadere non possit? *Rectus* hic trahitur ad prudentiam, & opponitur *inconsulto*, *temerario*.

Metum præsentis exitii: In quod incurreret: excitando adversùm se finitimas nationes.

Cùm in Castellum: Accusator introducitur loquens, & nar-

in castellum Lucejum venisses, & domum regis, hospitis tui divertisses: locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibûs rex te munerare constituerat. Huc te è balneo, priùs quàm accumberes, ducere volebat. Erant enim armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causa, cur, regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego, Mehercule, C. Cæsar, initiô, cùm est ad me ista causa delata. Phidippum Medicum servum regium, qui cum legatis missus esset,

Epiphonema per indignationem.

narrans. Castello nomen erat *Lucejum.*

Venisses: Eô profectus esses, illuc ivisses, non quòd actu ibi appulerit, eo in loco fuerit: ùt infrà patebit.

Munerare: Munero & muneror idem valent.

E balneo: Solebant veteres ad balnea ire, priusquàm mensis accumberent, fortè eâ solùm de causâ, ut manus lavarent, quod & nos solemus. Erant enim balnea fontibûs limpidissimis instructa.

Accumberes: De modo accumbendi veterum jam diximus aliquid in Pisoniana.

En crimen: Et hoc est illud crimen, de quo à servo accusatur Dejotarus Rex, & dominus.

Ego, Mehercule: Accusatione hac audita, suspicabar statim, servum Medicum dicturum, Dejotarum, se consciô & instrumentô, venenum paravisse Cæsari; hoc enim verosimiliùs mendacium foret. Hæc, quæ sequuntur, pro majore claritate ad sequentem syllogismum revocari possunt: *Si Cæsarem Dejotarus necare voluisset: occultiùs eum, tutiùsq; venenô per medicum, cui fidebat, quàm ferrô per milites necavisset: Sed noluit eum venenô per medicum, cui fidebat, necare; ergo noluit illum omninò necare.*

Synæciosis. *Subjectio.* esset, ab isto adolescente esse corruptum, hac suspicione sum percussus: medicum indicem subornabit: finget videlicet aliquod crimen veneni. Etsi à veritate longè, tamen à consvetudine criminandi non multùm res abhorrebat. Quid ait medicus? Nihil de veneno. At id fieri potuit: primò occultiùs in potione, in cibo: deinde etiam impuniùs fit, quod cùm est factum, negari potest? Si palàm te interemisset: omnium in se gentium non solùm odia, sed etiam arma convertisset. *Complexio Syllogismi.* *Adjunctio.* *Ironia.* Si venenô: Jovis illius quidem hospitalis Numen nunquam celare potuisset: homines fortasse celavisset. Quod igitur & occultiùs conari, & efficere cautiùs potuit; id tibi, & medico callido, & servo, ùt putabat, fideli,

Ab isto adolescente: A Castore subornatum, monitumq́;, ut fingat crimen veneni.

A consvetudine criminandi: Foret crimen verosimile; quia non esset nimis alienum à consvetudine, quâ nonnulli solent crimina fingere, rebus & personis accommodata.

At id fieri potuit: Si Cæsarem Dejotarus necare voluisset: occultiùs eum tutiusq́; venenô per Medicũ, cui fidebat, quàm ferrô per milites necavisset.

Jovis Hospitalis: Hospitalem Jovem præcipuo cultu Romani colebant. Virgil: I. Æneid: *Jupiter, (hospitibus nam te dare jura loquuntur,)* Jupiter ergo, qui Hospitalia jura curat, novisset quidem, si Dejotarus contra jus hospitii Cæsarem venenô tollere voluisset: non tamen novissent homines.

De

li, non credidit: de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit? At quàm festivè crimen contexitur? Tua te, inquit, eadem, quæ semper, fortuna servavit; negavisti tum te inspicere velle. Quid posteà? An Dejotarus, re illo tempore non perfecta, continuò dimisit exercitum? Nullus erat alius insidiandi locus? At eòdem te, cùm cœnavisses, rediturum dixeras? Itaquè fecisti. Horam unam, aut duas eôdem

Incisa.
Repetitio.

7.

De armis, de ferro: Non est, inquit credibile, quòd cùm potuisset agere rem tutiùs venenô, & eam rem tibi, servo fideli, non crediderit, i. e. communicare noluerit; quòd tibi celare noluerit, crediderit, communicaverit consilium de occidendo Cæsare per armatos.

At quàm festivè: Quàm ridiculè & improbabiliter accusatio Phidippi componitur, & sequentia præcedentibus attexuntur, & quasi per se non cohærentia novis mendaciis assuuntur. *Contexitur crimen,* id est, componitur, concinnatur, fallaciis mendaciisq; compingitur.

Tua te: Ait accusator, te à præsenti necis periculo liberatum fuisse ab ipsa fortuna, quæ te à multis aliis periculis liberavit.

Inspicere velle: Ea scilicet, quibûs te Dejotarus constituerat munerare.

Quid post eà: Confutat hanc accusationem ex eo, quòd facilè fuisset Dejotaro milites per unam aut alteram horam eô locô retinere, ut venientem post cœnam ad inspicienda munera Cæsarem occiderent.

Re non perfecta: Cæsare non interfecto; quia Cæsar eò non iverat; an statim Dejotarus jussit abire milites in insidiis collocatos?

Itaq; fecisti: Et ita fecisti: Cœnatus ad inspicienda munera te contulisti; ut ante cœnam te facturum promiseras.

dem locô armatos, ùt collocati fuerunt, retinere magnum fuit? Cùm in convivio comiter & jucundè fuisses: tum illuc îsti, ùt dixeras. Quo in loco Dejotarum talem erga te cognovisti: qualis Rex Attalus in P. Africanum fuit, cui magnificentissima dona, ùt scriptum legimus, usquè ad Numantiam misit ex Asia; quæ Africanus, inspectante exercitu, accepit. Quod cùm præsens Dejotarus regiô & animô, & more fecisset: tu in cubiculum discessisti. Obsecro, Cæsar, repete tem-

Cōparatio.

Obsecratio & communicatio.

Magnum fuit: Difficile scilicet fuit & operosum.

Qualis Rex Attalus: Tam liberalis & magnificus erga te fuit: quàm olim Attalus Rex Pergami erga P. Cornelium Scip. Africanum minorem, cui amplissima munera dederat. Legunt alii, & putant fuisse Antiochum illum magnum, de quo infrà.

Numantiam: Urbs Hispaniæ Tarraconensis, aliàs Celtiberiæ, circa viginti annos bellum cum populo Romano gesserat, & à Romanis obsessa per annos 14. cùm haberet tantùm quatuor hominum millia: non solùm sustinuit, sed etiam vicit 40. millia Rom: tandem tamen à Scipione posteriore post longam & arctissimam obsidionem deleta. Unde Scipio cognominatus Numantinus. Rudera duntaxat extant hodie.

Regiò animò & more. Liberaliter, magnificè, βασιλικῶς. Ut apud Plutarchum, *captum à se Porum rogabat Alexander, qualiter illo uteretur: Regiè, inquit. Interrogante rursus, ecquid aliud diceret: omnia, inquit, insunt in voce, Regiè.*

Obsecro: Argumentum tale est: qui de insidiis & cæde

temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atquè admirantium recordare. Num quæ trepidatio? Num qui tumultus? Num quid nisi moderatè, nisi quietè, nisi ex hominis gravissimi & sanctissimi disciplina? Quid igitur causæ excogitari potest, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit occidere? In posterum, inquit, diem distulit; ut, cùm in castellum Lucejum ventum esset: ibi cogitata perficeret. Non video causam loci mutandi: sed tamen acta res criminosè est. Cùm, inquit, vo-

Repetitio.
Incisa.

A repugnātibus.

Synæciosis.

de cogitant magnorum præsertim virorum: ipsâ scelerum suorum conscientiâ jactati, omnia perturbatè agunt, & cum tumultu; fronte, oculis, toto deniq; vultu significant animi sui furorem: sed nihil hujusmodi fuit vel in Dejotaro, vel in ejus domesticis. Probatur ipsius Cæsaris testimoniô.

Lautum: Egredientem è balneo, usum lavacrô, lavatum: & noluerit te interficere egredientem à cœna?

In Castellum Lucejum: Explicatum est superius, eo die eò profectum, non actu appulisse; aliàs non concordarent ista, quæ hic iterum dicit. Posset tamen etiam dici, castellum Lucejum fuisse Regiæ Dejotari planè vicinum, & in ipso suburbio constitutum: ut Cæsar ad Regiam accedens, ad castellum quidem accesserit, sed non fuerit ibi moratus; quòd eum Dejotarus in regiam eo die deduxerit: postridie autem invitârit ad conviviū in castello Lucejo celebrandum.

Acta res criminosè: Id, quod actum, crimini dant: crimen inde in Dejotarum confingunt.

vomere te post cœnam velle dixisses: in balneum te ducere cœperunt. Ibi enim erant insidiæ. At te eadem tua fortuna servavit: in cubiculum te ire malle, dixisti. Dii te perduint, fugitive: ita non modò nequam, & improbus, & fatuus, sed & amens es. Quid? Ille signa ænea in insidiis posuerat, quæ è balneo in cubiculum transferri non possent? Habes crimina insidiarum. Nihil enim dixit ampliùs. Horum, inquit, eram conscius. Quid tum? Ita demens ille erat: ut eum, quem

Execratio.

Conclusio.

A consequentibus.

Vomere: Non hoc tribuendum ebrietati, sed quòd Cæsar id agere voluerit medicinæ & valetudinis causâ; nam, ùt scribit Svetonius: Cæsarem vini parcissimum ne inimici quidem negaverunt. Verbum M. Catonis est: *Unum ex omnibus Cæsarem ad evertendam rempublicam sobrium accessisse.*

Dii te perduint. Id est, *perdant:* Formula execrationis, apud Comicos præsertim, & Plautum receptissima. Atq; utinam altera ei similis non adeò frequens esset inter Christianos!

Nequam & improbus: Qui in dominum tuum tam nefariè mentiaris.

Amens: Qui omni ratione destitutus, tam incredibilia confingas: ut nulla in his verisimilitudo appareat.

Signa ænea: Tanquam armati illi in insidiis ibi collocati, fuissent statuæ inanimatæ ex ære factæ: quæ ob pondus suum ex uno in aliū locū transferri non potuerint.

Habes crimina: Perspicuitatis & docilitatis causâ significat, quid hactenus tractaverit; ut auditor fatigatus, quasi viator interjungat, & ad ea, quæ restant, resumptis, ùt ita loquar, viribus se accingat.

Dixit ampliùs: Quod ad hoc crimen insidiarum, ad mo-

quem conſcium tanti ſceleris habebat, à ſe dimitteret? Romam etiam mitteret: ubi & inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, & C. Cæſarem, cui feciſſet inſidias? Præſertim cùm is unus eſſet, qui poſſet de abſente ſe indicare? Et fratres meos, inquit, quòd erant conſcii, in vincula conjecit. Cùm igitur eos vinciret, quos ſecum habebat: te ſolutum Romam mittebat, qui eadem ſcires, quæ illos ſcire dicis? Reliqua pars accuſationis duplex fuit: una, Regem ſemper in ſpecu-

Prolepſis.

Expugnantibus.

8.

modum inſidias faciendi pertineat,aliud nihil dixit;nam reliqua, quæ ſequuntur,ab eo dicta,ad alias accuſationis partes referuntur.

Nepotem ſuum: Caſtorem.

Abſente ſe indicare: Cùm ſciret Dejotarus, unum eſſe Phidippum, (ſi verum ſubeſſet,) qui poſſet de ſe Dejotaro abſente indicare Cæſari, & inſidias prodere.

*Et fratres meos:*Quia Orator dixit, unum Phidippum fuiſſe, qui inſidiarum eſſet conſcius: excipit quaſi Phidippus ipſe modò, & ait, fratres etiam ſuos conſcios; & ideò in vincula conjectos à Dejotaro fuiſſe.

*Cùm eos vinciret:*Argumentatio:*Qui in vincula dicitur conjeciſſe fratres Phidippi, propterea quod conſcii eſſent: is ſi Phidippum ipſum conſcium habuiſſet: eum abs ſe non dimitteret: Sed hoc: Ergo illud:*

Reliqua pars: Ad perſpicuitatem facit, ſtatum quæſtionis, & propoſitionem ſive totam, ſive ejus partem interdum in decurſu orationis clarè ponere: quod hic facit. Promittit etiam brevitatem ad vitandum tædium.

In ſpeculis fuiſſe: Tuas omnes actiones obſervâſſe, & ſpeculatores tenuiſſe; qui ùt infrà loquitur, *rumores de te*

culis fuisse; cùm à te animo esset alieno: altera, exercitum eum contra te magnum comparâsse. De exercitu dicam breviter, ùt cætera. Nunquam eas copias Rex Dejotarus habuit, quibûs inferre bellum populo Romano posset: sed quibûs fines suos ab excursionibus hostium, & latrociniis tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atquè anteà quidem majores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri potest. At misit ad Cæcilium nescio quem: sed eos, quos misit, quòd ire noluerunt, in vincula conjecit. Non quæro, quàm verisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse: aut qui dicto audientes in tante exciperent, & ad se referrent.

PARS II. CONFIRM.

Prolepsis

Præteritio.

Nunquam eas copias: Inficias ire non potuit orator, exercitum à Dejotaro fuisse conscriptum: sed negat ideò comparatum fuisse, ut Cæsari bellum inferret, causamq; aliò derivat; quasi eo tantùm fine milites collegisset: ut vel ipsi Cæsari & populo Rom: auxilium mitteret, vel fines Gallo-Græciæ latrociniis tueretur.

Atq; anteà quidem: Cùm adhuc Armeniæ regnum, & totam pœnè Gallo Græciam Tetrarchiæ nomine obtineret, *Majores copias alere poterat: Nunc,* postquam Armeniâ & Gallo-Græciæ parte multatus est, *exiguas tueri vix potest.* Est argumentum à minori: si integris viribûs nunquam potuit exercitum comparare, ut populo R. bellum inferret &c. multò minùs &c.

Cæcilium nescio quem: Qui Pompejanas adhuc partes tue-

tanta re non fuissent: eos vinctos potiùs, quàm necatos fuisse. Sed tamen cùm ad Cæcilium mittebat: utrùm causam illam victam esse nesciebat, an Cæcilium istum magnum hominem putabat? Quem profectò is, qui optimè nostros homines novit, vel quia nôsset, vel quia non nôsset, contemneret. Addidit etiam illud: equites non optimos misisse. Veteres, credo, Cæsar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit, electos. Ait, nescio quem

Dilemma.

Dilemma.
Occupatio.

Alia occupatio.

tuebatur; *nescio quem* vocat, tanquam hominem obscurum. Cæcilius Bassus vocabatur.

Utrum causam illam: Dilemma: *Si ad Cæcilium misit: id fecit, vel quia partes Pompeji victas esse nesciebat: vel quia Cæcilium magnum virum esse putabat: Sed nec ignorabat victas esse partes Pompeji, nec Cæcilium magnum esse virum putabat: Ergo non misit.*

Quem profectò: Cæciliũ profectò non magnum putaret, nõ tanti faceret, ut ei suas copias mitteret; sive nôsset eum, sive non nôsset. *Si non nôsset:* hôc ipsô magni non faceret; cùm omnes nostræ urbis præcipuos noverit Dejotarus. Si nôsset: sciret esse hominem nullius auctoritatis, adeoq; contemneret.

Addidit etiam: Accusator scilicet Phidippus. Duas objectiunculas quasi corollarium addit, & refutat.

Non optimos: Accusavit, quòd Dejotarus auxilium Cæsari mittere jussus, miserit equites malos.

Veteres, credo: Credo fuisse dudum collectos, & pro ratione gentis bene exercitatos; sed fateor, ad tuum equitatum comparatos, quodammodo nihil fuisse. Misit autem, quales habuit, imò ex iis, quos habuit, selectos, & optimos.

Ser-

quem ex eo numero servum judicatum: non arbitror: non audivi. Sed in eo, etiamsi accidisset: culpam Regis nullam fuisse arbitrarer. Alienô autem à te animô fuit. Quomodô? Speravit, credo, difficiles tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturam & fluminis. At eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: ei, quem Asiæ præfeceras, nulla in re defuit: tibi

9. PARS III. CONFIRM. *Confutatio per ironiam A repugnātibus.*

Servum judicatum: Judicatum fuisse, aliquem ex illis equitibus esse servum; servos autem ab armis quàm longissimè removebant Romani.

Alienô à te animô: Adversarius, ut probabile faceret crimen insidiarum: probare nitebatur animum Dejotari fuisse semper à Cæsaris rationibus alienum. Hìc igitur ponitur accusatoris objectio.

Quomodò? Forte ideò, quòd speraret te non posse evadere, salutemq; tuam expedire propter naturam regionis & Nili, qui intercluserat tuum exercitum; ut adeò tutum crederet esse odium suum adversùs te.

Alexandriæ: Nam Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis, cæco mari, tribusq; tantùm canalibus admittit navigantes; ut mirum non sit, difficiles exitus Cæsaris fuisse. Contigit etiam Cæsari Alexandriæ circa occupationem pontis: ut eruptione subita hostium compulsus in scapham, pluribûs inde eodem præcipitantibûs, in mare desilierit, & nando per CC. passûs evaserit ad proximam navem, elatâ lævâ, ne libelli, quos tenebat, madefierent.

At eo ipso tempore: Quô Cæsar Alexandrinum bellum gerebat, & magnis premebatur angustiis. Argumentum est à repugnantibus: Qui pecuniam subministrat, & exercitum alicujus alit: Non est alienô animô.

Ei, quem Asiæ: Intelligit Cn. Domitium Calvinum cui

tibi victori non solùm ad hospitium, sed ad periculum etiam atquè ad aciem præstò fuit. Secutum est bellum Africanum; graves de te rumores sparsi: qui etiam furiosum illum Cæcilium excitaverunt. Quô tum Rex animô fuit? Qui auctionatus sit, sesequè exspoliasre maluerit, quàm tibi pecuniam non ubministrare? At eo, inquit, tempo-

Iterum à repugnantibus.

cui Cæsar Asiam finitimasq; provincias administrandas tradiderat.

Tibi victori: Cæsar victor è bello Alexandrino redux, contra Pharnacem arma convertens, legionem, quam ex genere civium suorum Dejotarus habebat, equitatumq; omnem adducere jussit.

Africanum: Jubæ Numidiæ Regi, Scipioni & Catoni, qui Africam obtinebant, illatum.

Graves rumores: Multæ res adversæ de Cæsare, variæ clades &c.

Illum Cæcilium: Allatis variis nuntiis de rebus Cæsaris neutiquam prosperè succedentibus, etiam Cæcilius Bassus excitatus fuit ad instaurandum in Syria bellum adversùs Cæsarem.

Quô tum: Tum temporis num alienô erga te animô fuit Dejotarus, qui tum pecuniam tibi suggerebat? certè non facturus: si alienô animô fuisset.

Auctionatus sit: Qui bona sua hastæ, præconiq; subjecerit, ad conflandam pecuniam, quæ tibi mitteretur.

Exspoliare: Suam suppellectilem, vestemq; auctionari, & licitatoribus addicere.

At eo tempore, Alterum, quod ad speculas pertinet, de quibus suprà. Criminabatur adversarius, sinistris de Cæsare rumoribûs per istas speculas acceptis, Dejotarum vehementer gaudiô exultâsse; id quod falsum esse probat, & improbabile.

Ni-

pore ipſo Nicæam, Epheſumquè mittebat; qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad ſe referrent. Itaquè cùm eſſet ei nuntiatum, Domitium naufragio periiſſe: te in caſtello circumſideri: de Domitio dixit verſum Græcum eâdem ſententiâ,quâ etiam nos habemus Latinum: *Pereant amici: dum unà inimici intercidant*:quod ille, ſi eſſet tibi inimiciſſimus: nunquam tamen dixiſſet. Ipſe enim manſvetus: verſus immanis. Quî autem Domitio poterat eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? Tibi porrò inimicus cur eſſet, à quo cùm vel interfici belli lege potuiſſet: Regem & ſe, & filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet? Quid deinde?

Probat à repugnantibus.

Antitheſis.

Suſtentatio.

Nicæam: Urbem Bithyniæ, in qua A. C. 325. ſub Conſtantino M. Concilium Nicænum celebratum eſt contra Arium.

Domitium: De quo jam ſuprà.

Quod ille: A moribus & natura Dejotari probat, illum verſum ab eo non fuiſſe prolatum.

Verſus immanis: Jambus ille ex pöeta Latino, neſcio quo,indicat mores immanes, & planè belluinos. Humanitas enim requirit,ut amicum ſervemus,nec patiamur, propter vindictam de inimico ſumendam eum interire. At hìc contrarium foret.

Quî autem:Si Dejotarus fuit inimicus Cæſaris, uti dicit adverſarius: quomodò potuit eſſe amicus Domitii, ùt de ipſo diceret, *pereant amici:* Amicus inimici habetur etiam pro inimico: Domitius fuit amicus Cæſaris, quem tu dicis fuiſſe inimicum Dejotari; ergo & Domitius fuit inimicus Dejotari. *Fur-*

inde? Furcifer quò progreditur? Ait, hâc lætitià Dejotarum elatum, vinô se obruisse, in convivioque nudum saltavisse. Quæ crux huic fugitivo potest satis supplicii afferre? Dejotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam? Omnes in illo sunt Rege regiæ virtutes: quod te, Cæsar, ignorare non arbitror: sed præcipuè singularis & admiranda frugalitas. Etsi hôc verbô scio, laudari Reges non solere. Frugi hominem dici non multùm habet laudis in Rege: fortem, justum, se-

sive suspensio.

Traductio.

Correctio.

Enumeratio

Furcifer: Phidippus servus Dejotari fugitivus & Dejotarum accusans, quousq; adhuc procedit in malitia sua? quid porrò dicit furcifer, dignus,qui crucem servis debitam ferat, & in ea figatur? Furciferi dicti; quòd crucem humeris portantes ad supplicium ducerentur.

Hâc lætitiâ: Quam ex nuntio de rebus Cæsaris adversis perceperat.

Quæ crux: Crux olim servorum supplicium fuit; ideò priùs furciferum appellavit,& sæpè fugitivum vocat;quia fugitivi vocabantur servi, qui dominum deseruerant.

Omnes in illo: Confutatio criminis à moribus Dejotari: Sobrius, frugalis,virtutibùs regiis præditus non saltat nudus.

Frugalitas: De hac Cicero in quæst.Tusc.:*Ejus videtur esse proprium, motus animi appetentis regere & sedare, semperq; adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam; cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas,ùt opinor, à fruge,quà nihil melius è terra oritur.*

Fortem: Periculìs pro honestate obeundìs.

Justum: Jus suum cuiq; tribuendo.

Se-

ſeverum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem; hæ ſunt regiæ laudes: illa privata eſt. Ut volet, quisquè accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt, modeſtiam & temperantiam, virtutem eſſe maximam judico. Hæc in illo eſt ab ineunte ætate, tum à cunctâ Aſia, tum à magiſtratibus legatîsquè noſtrîs, tum ab equitibus Romanis, qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta & cognita. Mul-

Ab anteacta vita Dejotari.

Severum: Rigidum & ita tenacem juſtitiæ: ut nullìs aut precibûs, aut pretiô molliatur.

Gravem: Firmum & conſtantem, à levitate alienum: ut nec ſecundìs rebûs efferatur, nec adversìs deprimatur.

Magnanimum: Magnô animô & excelſô, & virtutibûs exaggeratô præditum, tantoq; animi robore ſeptũ: ut nihil in rebus caducis magnum exiſtimet, humana deſpiciat.

Largum, beneficum, liberalem: Hæc videntur eſſe propemodum ſynonyma: ita tamen poſſumus diſtingvere, ut largitas & liberalitas conſiſtant quidem in uſu pecuniæ: ſed largitas ſit quodammodò effuſior, liberalitas reſtrictior; beneficus autem dicatur, qui quôcunq; modô ſive operâ, ſive conſiliô aliorum commodis inſervit.

Illa privata: Laus frugalitatis, ſive temperantiæ magìs ad hominem ſpectat per ſe conſideratum, quàm ad regem: qui quatenus rex, eſt iis virtutibûs florere debet, quæ ad aliorum commodum redundant.

A cuncta Aſia: Aſiam minorem intelligit, quæ conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia.

A magiſtratibus: Proconſulibus, Prætoribus, Quæſtoribus, aliisq; provinciarum præſidibus.

Equitibus Romanis: Publicanis, & aliis negotia gerenti-

Multîs ille quidem gradibûs officiorum erga rempublicam noſtram ad hoc regium nomen aſcendit: ſed tamen, quidquid à bellis populi Romani vacabat, cum hominibus noſtris conſvetudines, amicitias, res rationesquè jungebat: ut non ſolùm tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamilias, & diligentiſſimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adoleſcens, nondum tantâ gloriâ præditus, nihil un-

Oppoſita & repugnantia.

tibus, ſive mercaturam, & rem pecuniariam exercentibus, quorum pleriq; omnes erant ex ordine Equeſtri.

Ad hoc regium nomen: Hoc conſecutus eſt, ut rex appellaretur à ſenatu. Quomodó reges à ſenatu appellati, dictum eſt alibi.

Sed tamen quidquid: Ab anteacta vita ſic argumentatur: *Qui & regendæ familiæ, & agriculturæ, & rei pecuariæ primam ætatem addixit: is in ſenectute non factus eſt ſaltator: Sed Dejotarus &c. ergo &c.*

Diligentiſſimus agricola: Antiqui etiam in regibus agriculturæ artem laudabant: ſic ait Plinius: *De cultura agri præcipere principale fuit, ſiquidem & reges fecere &c.* Cicero in Catone ait, Xenophonti *nihil tam regale videri, quàm ſtudium agri colendi,* refertq; ex eodem hiſtoriam Cyri minoris: qui ſua manu arborum ordines deſcripſerat, & in quincuncem direxerat. Notum eſt, Diocletianum imperiô ſe abdicâſſe; ut agriculturæ ſe, reiq; hortenſi liberiùs applicaret.

Pecuarius: Paſcendo & educando pecori addictus. Varro, *de antiquis,* ait: *illuſtriſſimus quisq; paſtor erat.* Et certè regum pueros ût plurimùm paſtores olim fuiſſe, teſtatur Paris & Ganymedes.

Qui igitur: Juvenis tantæ virtutis cùm eſſet: nunc ſenex,

unquam nisi severissimè & gravissimè fecerit: is ea existimatione, eaquè ætate saltavit? Imitari potiùs, Castor, avi tui mores disciplinamquè debebas: quàm optimo & clarissimo viro fugitivi ore maledicere. Quòd si saltatorem avum habuisses, nequè eum virum, unde pudoris pudicitiæquè exempla peterentur: tamen hoc maledictum minimè in illam ætatem conveniret. Quibùs ille studiis ab ineunte ætate se imbuerat: non saltandi, sed bene ut armîs, optimè ut equîs uteretur; ea tamen illum cuncta, jam ætate exacta, defecerant? Itaquè Dejotarum cùm plures in equum sustulissent, quòd hærere in eo senex posset: admira-

10. IV. PARS CONFIRM. *Insectatio Castoris.*

Ab ætate.

nex, *ea ætate*, jam decrepita & propè exacta, & in tanta dignitate saltavit? Incredibile.

Imitari: Satiùs erat; o Castor, ut imitareris virtutem & frugalitatem Dejotari regis, avi tui: quàm ut Phidippi medici ore illi malediceres, & talia in eum crimina confingeres.

Quòdsi saltatorem: Si avus tuus fuisset saltator in juventute: tamen jam in hac ætate ei saltationis crimen non conveniret, cùm modò vix equitare possit, & mirentur omnes, quòd in equo hærere possit, quamvis à prima juventute huic arti assveverit; quantò minùs nunc poterit saltare, qui isti rei nunquam in juventute assvevit.

Optimè ut equîs: Prima apud antiquos fuit regiorum puerorum institutio, ut bene equis uterentur, adeò: ut ab ipsis crepundiis ovium dorso impositi discerent equitare. Plato de Personarum Regibus: *Cùm ad septimam æta-*

rari solebamus. Hic verò adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cùm in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus, quos unà cum eo ad Pompejum pater miserat: quos concursus facere solebat? Quàm se jactare? Quàm ostentare? Quàm nemini in illa causa studiô & cupiditate concedere? Cùm verò, exercitu amisso, ego qui pacis auctor semper fui, post Pharsalicum autem prælium svasor fuissem armorum non deponendorum, sed abjiciendorum; hunc ad meam auctoritatem non potui addu-

De Castore. Annominatio.

Repetitio. Simil: cad:

Simil: des:

ætatis annum pervenerint, ad equos, & equestris artis Magistros proficiscuntur.

Hic verò adolescens: Castorem in invidiam adducit à studio, & jactatione, qua secutus fuerat Pompejum. Fuit autem Castor in Cilicia miles Ciceronis: cùm Cicero Proconsul Ciliciam obtineret, in Græcia commilito; quia & Castor, & Cicero bello civili eundem ducem habuerunt Cn. Pompejum.

Pater miserat: Pater Castoris, qui vocabatur *Secundarius*, gener Dejotari regis.

Concursus facere: In equo se variis cursibûs exercendo.

In illa causa: In factione Pompejanorum.

Cùm verò: Pertinent hæc ad verbum *fuissem. Cùm ego svasor fuissem; hunc Castorem non potui adducere &c.*

Exercitu amisso: Ex Pompejano exercitu circiter millia quindecim in pugna Pharsalica ceciderunt; in deditionem venerunt ampliùs millia XXIV.

Ego, qui pacis: De hac re pro M. Marcello.

Ad meam auctoritatem: Castori persvadere non potui, ut meam auctoritatem, meum consilium & exemplum se-

Metaphora. adducere, quòd & ipſe ardebat ſtudiô ipſius belli; & patri ſatisfaciendum eſſe arbitrabatur. Felix iſta domus, quæ non impunitatem ſolùm adepta ſit, ſed etiam accuſandi licentiam: calamitoſus Dejotarus, qui & ab eo, qui in iisdem caſtris fuerit, non modò apud te, ſed etiam à ſuis accuſetur. Vos veſtrâ ſecundâ fortunâ, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorum calamitate eſſe contenti? Sint ſanè inimicitiæ, quæ eſſe non debebant: Rex enim Dejotarus veſtram familiam abje-

Comparatio à contrariis & adjūctis.

Antitheta.

II. *Conceſſio.*

ſecutus, à perſequendis belli reliquiis deſiſteret.

Quòd & ipſe: Tum quia ille magno ſtudiò & animi ardoré ſtatuerat ad extremum belli aleam experiri: tum quia patri ſe ſatis facturum non arbitrabatur, ſi à bello diſcederet. Et tamen Caſtor, & pater, domus hæc, tam felix eſt &c. contrà Dejotari domus tam calamitoſa!

Felix iſta domus: Felices ſunt Secundarius Pater & Caſtor filius: qui cùm Pompejum bello civili ſecuti fuerint, non ſolùm veniam & impunitatem à Cæſare impetrârunt, ſed etiam ita in gratiam ſunt recepti: ut audeant jam alios accuſare.

Calamitoſus: Calamitoſus Dejotarus, qui & accuſatur, & accuſatur ab eo, qui in eadem cauſa fuit, & in iisdem Pompeji caſtris; & accuſatur non ab alienis, quod eſſet fortaſſe ferendum, ſed à ſuo ipſius nepote; & accuſatur apud Cæſarem, qui offenſus eſt, & contra cujus vitam dicitur conjurâſſe. Omnia patheticè.

Inimicitiæ: Inter Dejotarum & te, familiamq; veſtram.

Familiam abjectam: Dum Dejotarus Secundarium patrem tuum adſcivit generum: ejus familiam humilem & abje-

jectam & obscuram è tenebris in lucem evocavit. Quis tuum patrem antè, qui esset, quàm cujus gener esset, audivit? Sed quâmvis ingratè & impiè necessitudinis nomen repudiâritis: tamen inimicitias, hominum more, gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere vitam, non capitis arcessere. Esto: concedatur hæc quoquè acerbitatis & odii magnitudo. Adeone, ut etiam omnia vitæ salutisquè communis, atquè etiam humanitatis jura violentur? Servum solicitare verbîs, spe promissîsquè corrumpere, abducere domô, contra dominum armare, hoc est, non uni propinquo, sed omnibus familiis bellum nefarium indi-

Antitheta.
Allegoria.
Synæciosis.
Traductio.
Repetitio.
Simil: cad:
Compar.
Concessio nova.
A consequētibus.
Simil: cad:

abjectam hac affinitate in lucem extraxit, illustrem fecit.

Antè qui esset: Antequam audiretur, patrem tuum esse generum Dejotari: de patre tuo nihil prorsus auditum fuit; adeò priùs obscurus erat.

Necessitudinis: Conjunctionis & affinitatis nomen repudiâstis, contempsistis quidem; sed deberetis saltem inimicitias humano more gerere.

Hominum more: Non more belluarum, sangvinem sitientium.

Esto: Concedatur: Toleretur etiam hæc morum immanitas in Castore, & instar belluæ sangvinem sitiat humanum; at tolerari non debet, rem hanc instar pestis latiùs manare, & in publicam generis humani perniciem redundare. Ascendit amplificatio, ad concitandam Castori invidiam.

Omnibus familiis bellum: Nulla familia deinceps erit

 tuta

	indicere. Nam iſta corruptela ſervi,
Translatio.	ſi non modò impunita fuerit, ſed etiam
Inciſa.	à tanta authoritate approbata: nulli
Adjunctio.	parietes noſtram ſalutem, nullæ leges,
Theſis.	nulla jura cuſtodient. Ubi enim id,
Cõmutatio.	quod intus eſt atquè noſtrum, impunè
Antitheſis.	evolare poteſt, contraquè nos pugna-
Exclamatio	re: fit in dominatu ſervitus, in ſervitu-
Diſſolutio.	te dominatus. O tempora! O mo-
	res! Cn. Domitius ille, quem nos
	pueri Conſulem, Cenſorem, Ponti-
	ficem maximum vidimus, cûm tribu-
	nusplebis M. Scaurum, principem ci-
	vita-

tuta vel à ſuis domeſticis, & ſervis, vel ab affinibus & neceſſariis.

A tanta auctoritate: Quanta eſt auctoritas Cæſaris,qui niſi pœnas à Caſtore ſui ſceleris exegerit, ſed potiùs Dejotarum damnaverit: ſervi corruptelam videbitur approbare. *Corruptela ſervi* eſt crimen in Caſtore, qui ſervum corrupit, ad hanc accuſationem induxit, ſubornavit &c.

Quod intus eſt: Servi, qui nobiſcum in eadem domo verſantur.

In dominatu &c. Si nihil tutum eſt intra domos proprias & cuncta,quæ nobis ſubeſſe debent,evolare & abire impunè poſſunt: domini ſunt ſervi ſervorum ſuorum, & ſervi dominorum domini.

O tempora! Eſt eadem exclamatio, de qua in Catil. O tempora! O mores! quantum declinâſtis à moribus antiquis! Olim non ſic &c.

Cn. Domitius: Ænobarbus,factum hoc de ſervo Scauri prehenſo,eò;quôd dominum ſuum deferre voluerit,recenſet etiam Val. Max. l. 6, c. 5. Cicero breviter & clarè narrat.

Nos pueri: Adeoq;, qui ante plurimos annos, & ante nos vixit.

In

vitatis, in judicium populi vocâsset, Scauriquè servus ad eum clàm domum venisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset: prehendi hominem jussit, ad Scaurumquè deduci. *Correctio.* Vide, quid intersit; etsi iniquè Castorem cum Domitio comparo; sed tamen ille inimico servum remisit; tu ab avo abduxisti: ille incorruptum audire noluit; tu corrupisti: ille adjutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. *Antithesa & dissimilitudo. Repetitio. Simil: des:* At semel iste est corruptus à vobis? Nonné cùm esset productus, & cùm tecum fuisset, refugit ad Legatos? *Occupatio.*
Non-

In judicium populi: In quo populus judicaret.
Ad eum: Ad Domitium.
Inimico servum remisit: Domitius ad inimicum suum, (quem nempe accusaverat,) ad Scaurum, jussit deduci captivum servum.
Incorruptum: Nemo enim servum Scauri corruperat ad deferendum dominum suum;at tu Castor servum Dejotari etiam corrupisti.
At semel: Fortè semel tantùm hæc corruptela facta est? Respondet, quòd iteratò, & ex hoc exaggerat crimen.
Cùm esset productus: Cùm eum tu Castor pro teste adhiberes, & produceres: nonnè posteà iterum visus est esse cum Legatis Dejotari? Ad eos ergo refugit, rediit; sed iterum nunc ab iis eum abduxisti.
Ad legatos: Legati Dejotari Regis fuerunt Hieras, Blesamius & Antigonus, à quibus Castor Phidippum ejusdem Dejotari servum abduxerat, eiquè persvaserat, ut Dominum suum accusaret.

 Ad

Repetitio.
A testibus.

Nonné etiam ad hunc Cn. Domitium venit? Nonné audiente hoc Serv: Sulpiciô, clarissimo virô, qui tum casu apud Domitium cœnabat, & hoc T. Torquatô, optimo adolescente, se à te corruptum tuis promissis in fraudem impulsum esse, confessus est? Quæ est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hanc urbem venisti: ut hujus urbis jura & exempla corrumperes, domesticaquê immanitate inquinares? At quàm acutè collecta crimina? Blesamius, inquit, (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi,) ad Regem scribere solebat, te in invidia esse

12.
Repetitio.
Apostrophe invectiva in Castorem.

Ironia.
Prosopopœja accusatoris.

Ad hunc Cn. Domitium: Qui præsens aderat. Fuerunt autem duo Cn. Domitii, pater & filius.

Se à te corruptum: Ipse Phidippus fassus est, se à te Castore corruptum fuisse ad falsum crimen Dejotaro regi affingendum.

At quàm acutè: Ironia. Neutiquam enim acutè hæc attulit accusator: cùm potiùs offenderet Cæsarem allata hac exprobratione tyrannidis. Stolidè enim crimen, quod sequitur, collegerat accusator; quasi in animo habuisset non Dejotaro nocere, sed ipsum Cæsarem tyrannidis exprobratione graviter offendere.

Blesamius: Homo Gallo Græcus, qui Dejotari legatus aderat. Blesamius Romæ fuit, & Dejotari legatus cùm esset, ad eum de rebus Cæsaris scribebat.

Ejus nomine: Tanquam ille sic scripsisset ad regem Dejotarum.

In invidia esse: Populo & senatui exosum.

Sta-

esse: tyrannum existimari: statuâ inter Reges positâ animos hominum vehementer offensos: plaudi tibi non solere. Nonné intelligis, Cæsar, ex urbanis malevolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Cæsarem scriberet? Multorum enim civium capita viderat: multos jussu Cæsaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas & eversas domos: armatis militibûs refertum forum; quæ semper in civili victoria sensimus,

Refutatio.

Ironia.

Traductio.

Simil: cad:

Dissoluta.

Ascendit oratio.

Statuâ inter Reges &c. In Capitolio septem regum statuæ fuerunt, & inter eas statua L. Bruti strictum gladium tenentis. Inter has etiam Cæsaris statua fuit excitata: quod animos hominum vehementer offendit, ratos illius ambitionem jam in apertam tyrannidem erumpere; id quod ajebat accusator à Blesamio legato scriptum fuisse ad Dejotarum; sed hoc excusat Orator abblandiens Cæsari.

Plaudi tibi: Non solere tibi, ût aliàs consvetum erat, acclamationes, & gratulationes publicas fieri; adeô populum Romanum tibi esse offensum.

Ex urbanis &c. Inanissimis quorundam, ût in urbe fieri solet, & malevolis sermonibûs.

Blesamius &c. Confutat crimen hoc, syllogismô. *Is Blesamio, qui vivit in regno, Tyrannus videri non potest: qui nobis in libertate natis tyrannus non videtur: Sed Cæsar nobis, qui in libertate nati sumus, tyrannus esse non videtur: Ergo Cæsar Blesamio, qui vivit in regno, tyrannus videri non potest.*

Multorum enim civium: Ironicè. Scilicet tot truncata civium capita &c. in urbe vidit Blesamius; ut te tyrannum haberi scribat &c. nihil minûs.

ſimus: ea te victore non vidimus. Solus, inquam, es, C. Cæſar, cujus in victoria ceciderit nemo, niſi armatus: & quem nos liberi, in ſumma populi Romani libertate nati, non modò non tyrannum, ſed etiam clementiſſimum in victoria ducimus: is Bleſamio, qui vivit in regno, tyrannus videri poteſt? Nam de ſtatua quis queritur, una præſertim; cùm tam multas videat? Valdè enim invidendum eſt ejus ſtatuis, cujus trophæis non invidemus. Nam ſi locus affert invidiam: nullus lo-

Enthymema.
Antitheta.
A majore.
Reſpondet de ſtatua.
Latet Enthymema.
Reſpondet de plauſu.

Te victore non vidimus: Scribit Appianus de Cæſare: *Cohortes etiam prætorias, quibus bellorum tempore pro ſatellitio uſus fuerat, amovit à ſui cuſtodia, contentus ſolis apparitoribus publicis.* Ergo non ampliùs ſunt viſi in foro armati.

Qui vivit in regno: Bleſamius barbarus homo eſt, externus, vivens in regno, dominum Regem habens, non vivens in libertate reipublicæ, ſicut nos. Et nos in libertate nati, in libertate viventes non ſentimus Cæſarem tyrannum: & hoc ſentit Bleſamius? Latet enthymema: nos non &c. ergo multò minùs Bleſamius: quod reduci poteſt ad totum ſyllogiſmum; ùt ſuprà.

Nam de ſtatua: Quid autem accuſator mentionem facit de ſtatua Cæſari in Capitolio poſita, tanquam ideò nobis exoſus eſſet? Plures in foro ſtatuas habet Cæſar, nec invidemus: cur invidi ſimus propter unam ſtatuam in Capitolio poſitam? Statua illa una in abſtruſo loco eſt collocata; plures aliæ in foro, loco aperto, in Roſtris, loco celebri. *In ipſis Roſtris*, inquit Dio l. 44. duas ei ſtatuas *collocarunt: Civica unam, alteram obſidionali coronâ inſignem. Quaſi cives ab interitu, & urbem ab obſidione liberaſſet.*

Cujus trophæis: Quæ majorem ipſi laudem afferunt, quàm

locus est ad statuam quidem Rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? Qui nec desideratus unquam à te est: & nonnunquam obstupefactis hominibûs ipsa admiratione compressus est: & fortasse eò prætermissus, quia nihil vulgare te dignum videri potest. Nihil à me arbitror prætermissum, sed aliquid ad extremam causæ partem reservatum. Id autem aliquid est, te ut planè Dejotaro reconciliet oratio mea. Non enim jam metuo, ne tu illi succenseas: illud vereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicêre. Quod abest longissimè, mihi crede, Cæsar. Quid enim retineat per te, meminit: non

13. PERORATIO. *Prima pars perorationis. Traductio & Commutatio. Antitheta.*

quàm una statua. De trophæis, uti & de Rostris alibi.

Nonnunquam obstupefactis: Fortè tibi interdum non fuit applausum propter stuporem quendam hominum, ex nimia tui admiratione ortum.

Eò prætermissus: Ideò fortè populus omisit interdum plausus; quia per hos nullos tibi speciales honores, sed communes aliis sciebat exhiberi: at tu nonnisi extraordinariis honoribûs dignus es.

Nihil à me: Omnia mihi videor accusatorum crimina diluisse, neq; quidquam eorum omisisse, quæ ad causam pertinerent: sed aliquid reservâsse Perorationi.

Id autem aliquid: Prima pars Perorationis, ne Cæsar sibi Dejotarum succensere arbitretur. Vide divisionem Orationis.

Quid enim: Meminit se tuo beneficiò tetrarchiam Gallo-Græciæ, (quam ei jure victoriæ adimere poteras,) &

Traductio. non quid amiserit: neque se à te multatum arbitratur: sed, cùm existimaret, multis tibi multa esse tribuenda: quò minùs à se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit. Et-

Exemplum Antiochi. enim si Antiochus magnus ille Rex Asiæ, cùm, posteaquam à Scipione devi-

& nomen regium retinere:non autem meminit sibi ademptam fuisse Armeniam, & Gallo-Græciæ partem, exercitum indictum, pecuniam imperatam; quòd bello civili secutus esset Pompejum. Nequè id sibi multæ nomine impositum fuisse arbitratur: sed cùm te videret pecuniis & regnis egere,quibûs eos,qui te secuti fuerant,munerares; libenter passus est, ut ea sumeras quæ tuis partibus tribueres.

Multatum: Id est, mulctatum.

Multis tibi: Id est à te debere multis te sectantibus aliquid tribui, in mercedem, & compensationem suorum erga te studiorum. Præter provincias & officia suis asseclis collata, tam multos adlegit in senatum Cæsar: ut summa senatorum nongentorum tum fuerit.

Etenim si Antiochus: Cicero alibi: *Antiochum illum magnum majores nostri terrâ mariq; superatum, intra montem Taurum regnare jusserunt.* Plures fuêre Antiochi Syriæ Reges â Seleuco progeniti. Primus fuit ille, qui novercam Stratonicen adamavit, ac tandem etiam consentiente patre conjugem duxit. Secundus Antiochus Deus cognomine. Hujus Antiochi Dei Nepos fuit iste Antiochus Magnus, de quo Cicero,& hujus Magni filius vocatus est Antiochus Epiphanes, de quo multa in libris Machabæorum.

Magnus: Ita cognominatus ob multas res gestas, & patria, quæ defecerant, regna, recuperata.

A Scipione: A L. Scipione Asiatico,fratre majoris Africani.

Tau-

victus, Tauro tenus regnare jussus esset, omnemquè hanc Asiam, quæ est nunc nostra provincia, amisisset, dicere est solitus: benignè sibi à populo Romano esse factum; quòd nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminîs uteretur; potest multò faciliùs se Dejotarus consolari. Ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Dejotaro, Cæsar, tribuisti: cûm, & ipsi & filio nomen regium concessisti. Hoc nomine retento atquè conservato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de se senatûs imminutum putat: magno ani-

A minore ad majus.

Synæciosis. Simil: cad:

Repetitio.

Tauro tenus: Totâ cis Taurum montem Asiâ multatus est; ut regnum suum citra eum montem non extenderet. Montes & Alpes maximæ in Asia dictæ sunt Taurus; vel quòd mons ille instar Tauri elato capite incedat; vel quòd Græci quidquid magnum & immane est, ταῦρον appellent.

Nimis magna procuratione: Nimiùm magnis curìs & solicitudinibûs, quas ei tam ampli regni administratio pariebat.

Furoris multam: Antiochus multabatur in pœnam furoris; quòd ipse furiosus populo Romano nullâ provocatus injuriâ bellum intulisset. Hic Dejotarus pœnas dedit erroris, quô secutus est Pompejum, existimans per errorem, ejus causam esse meliorem, lapsusq; est non cupiditate, sed opinione officii &c. ùt alibi.

Omnia Dejotaro: Nullum ex ejus ornamentis abstulisti: cûm permisisti, ut nomen regis, quod & ipse, & filius Dejotarus junior auctoritate senatûs acceperant, etiam post bellum civile retinerent.

Mul-

Digressio in Dejotari laudem.
Polysyndeton.
Traductio.
Enumeratio.
Dissoluta.

animô & erecto est, nec unquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem. Multa se arbitratur & peperisse antefactîs, & habere in animo atquè virtute, quae nullo modô possit amittere. Quae enim fortuna, aut quis casus, aut quae tanta possit injuria omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? Ab omnibus enim ornatus est, qui, postquam in castris esse potuit per aetatem: in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella gesserunt. Senatûs verò judicia de illo tam multa, tamquê honorifica, quae publicis populi Romani litterîs monumentîsquê consignata sunt, quae unquam vetustas obruet: aut

Multa se arbitratur: Ideò fortunae non succumbit;quia novit se multa habere,in quae fortuna nihil juris habeat. Non enim gloriam & honores à senatu populoq; Romano sibi decretos, quos sibi rebûs gestis peperit, non habitus virtutum, quos sibi frequentibus actionibûs comparavit, ullo fortunae casu potest amittere.

Omnium Imper: Ut Syllae Muraenae, Pompeji, Luculli, qui contra Mithridatem bella gesserunt, opibûsq; Dejotari sunt adjuti.

Ab omnibus qui,(conjunge) *bella gesserunt* in illis locis:postquam Dejotarus per aetatem in castris esse potuit.

Per aetatem: Ætas militaris more Romano fuit ab anno decimo septimo.

Senatûs verò: Senatusconsulta in ejus honorem facta, quae in tabulas publicas relata, & in aerario, aut in Capitolio collocata sunt ad memoriam futuri temporis sempiternam, nulla temporis vetustate, nulla poterunt oblivione deleri.

Quid

aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de virtue ejus dicam? Quid de magnitudine animi, gravitate, constantia? Quæ omnes docti atque sapientes summa; quidam etiam sola bona, esse dixerunt: hisque non modò ad bene, sed etiam ad beatè vivendum contentam virtutem esse? Hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modò tibi non succenset, (esset enim non solùm ingratus, sed etiam amens,) verùm omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam refert clementiæ tuæ. Quo quidem animô cùm anteà fuit;

Locus communis sive thesis de virtute. Adjunctio.

14.

Quid de virtute: Multò magis etiam se virtutum suarum, quàm honorum sibi decretorum consideratione consolatur, & dolorem abstergit: quem ob amissam Armeniam, & Gallo-Græciæ partem acceperat.

Omnes docti: Ut Plato, Aristoles & alii, qui cùm tria bonorum genera describant & unum jucundum, alterum utile, tertium honestum appellent:cæteris duobus honestum anteponunt, idq; summum vocant comparatione cæterorum.

Quidam etiam sola bona: Ut Stoici, qui jucundum & utile boni nomine non dignantur; sed hanc appellationem soli virtuti & honesto ajunt convenire.

Omnem tranquillitatem: Quòd senectute sua in pace & tranquillitate frui possit, tibi adscribit.

Quo quidem animô: Cùm semper res humanas earumq; jacturâ contempserit, doloremq; ex ea perceptum lenierit consideratione suæ virtutis: tum vel maximè ejusmodi animum in se suscepit acceptis tuis litteris.

Tum

fuit; tum non dubito, quin tuîs litterîs, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magìs etiam erexerit. ab omniq; solicitudine abstraxerit. Jubes enim eum benè sperare, & bono esse animô: quod scio te non frustrà scribere solere. Memini enim iisdem ferè verbîs ad me te scribere, meque tuis litterîs benè sperare non frustrà esse jussum. Laboro equidem Regis Dejotari causâ, quocum

Metaphora

Posterior pars perorationis.

Tum non dubito: Ideò etiam Dejotarus æquo animò fert jacturam rerum suarum, nec Cæsari, quòd ab eo multatus fuerit, irascitur: quia Cæsaris ipsius litteris confirmatus est, & benè sperare jussus.

Exemplum: Barbarè copiam.

Tarracone: Urbs est citerioris Hispaniæ, de qua Plinius l. 3. *Regio Cossetana, flumen Subi, colonia Tarraco, Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum.* In ea urbe, quæ caput est provinciæ Tarraconensis, videtur Cæsar devictis Pompejanis habuisse conventus.

Huic Blesamio: Legato Regis Dejotari, qui præsens est, hujus judicii finem exspectans. Prudenter autem hic illarum litterarum mentionem interserit; ut Cæsarem admoneat sui promissi.

Erexerit: Ad constantiam & animi magnitudinem, ùt suprà *magno animô & erecto*, vel ad lætitiam & spem.

Memini enim: De his litteris pro Ligario N. 3. *Scribere*, pro *scripsisse*; ita sæpè & eleganter Cicero post verbum *Memini*, præsens infinitivi, locô præteriti.

Non frustrà: Cùm non solùm patriæ fuerim restitutus post pugnam, sed ita restitutus: ut nulla ornamenta pristinæ dignitatis amiserim.

Laboro equidem: Causam ego Dejotari propter amicitiam, hospitalitatem, familiaritatem suscepi.

Respu-

cum mihi amicitiam Respublica conciliavit, hospitium voluntas utriusquê conjunxit, familiaritatem consvetudo attulit, summam verò necessitudinem magna ejus officia in me, & in exercitum meum effecerunt: sed cùm de illo laboro tum de multis amplissimis viris, quibus semel ignotum à te esse oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum solicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum: qui semel à te sint liberati timore. Non debeo, C. Cæsar, quòd fieri solet in tantis periculis, tentare: quònam modò dicendo misericordiam tuam commovere possim. Nihil opus est.

Gradatio implicata. *Compar.* *Simil: cad:* *Disjunctio.*

Synonymia quadruplex

Præteritione misericordiam implorat.

Respublica conciliavit: Amicus sum Dejotari; quia non possum non esse amicus omnium de republica bene meritorum.

Hospitium voluntas: Mutuo consensu tesseram hospitalem invicem dedimus.

Exercitum meum: Quem tunc habui: cùm Ciliciam provinciam obtinerem.

Sed cùm de illo: Prudenter hanc causam à privatis Dejotari rationibus ad communes traducit: ut plus auctoritatis habeat oratio; *cùm de illo* partim de illo, partim de aliis, *tum de multis.*

Quibus semel: Suprà dixit: *Cùm facilè exorari, Cæsar, tum semel exorari soles:* Dedisti semel Dejotaro veniam, recepisti in gratiam, hospitem habuisti: fac, ne te pœniteat gratiæ datæ; & ne alii quoq;, quos in gratiam jam recepisti, timere debeant, se denuò gratiâ tuâ excludendos.

Non debeò: Prudenter Cæsaris clementiam commendat,

	eſt. Occurrere ipſa ſolet ſupplicibus & calamitoſis, nullius oratione evocata. Propone tibi duos Reges: & id animô contemplare, quod oculîs non
A perſona regis. Antitheſis.	potes. Dabis profectò miſericordiæ, quod iracundiæ negaviſti. Multa ſunt
A minore ad majus. Enthymema.	tuæ clementiæ monumenta: ſed maximè eorum incolumitates, quibûs ſalutem dediſti. Quæ ſi in privatis glorioſa ſunt: multò magìs commemorabuntur
Theſis. A regis majeſtate.	in Regibus. Semper regium nomen in hac civitate ſanctum fuit: ſociorum verò Regum & amicorum ſanctiſſimum.

Quod

dat, & eam imploraturum ſe negans, præteritione oratoria vel maximè implorat.

Occurrere: Prævenire ſupplicantium vota, precibus obviam ire, nec exſpectare, dum rogetur: antequam oratione evocetur, eliciatur miſericordia &c. miſericordiam exhibere.

Propone duos Reges: Ecce, duorum Regum cauſa & vita agitur: Dejotari Patris & Dejotari filii; de his cogita.

Dabis miſericordiæ: Miſericordiâ te vinci patieris: qui te non paſſus es iracundiâ ſuperari.

Multa ſunt: Argumentum à minori ad majus hoc enthymemate tractatum: *Glorioſum eſt ſalutem dare privatis; Ergo multò glorioſius ſalutem dare Regibus.*

Maximè incolumitates: Tuæ clementiæ monumenta ſunt quàm maxima, tot homines ſervati incolumes.

Regium nomen: Regalis dignitas ſemper in honore fuit, ſociorum præſertim & amicorum regum, quos violare religioni ſemper duximus. Aliud argumentum ab antecedentibus. *Illis jam antè conſervâſti regium nomen: cùm illud timerent amittere: Ergo per te iterum ſervari debet, & ad eorum poſteros pervenire.*

Cor-

Quod nomen hi Reges ne amitterent: te victore, timuerunt: retentum verò & à te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse confido. Corpora verò sua, pro salute regum suorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi nobisquè omnibus jam diu noti, eademquè fide & virtute præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus: tum Regum amicissimi, tum tibi etiam, ût spero, probati. Equire de Blesamio, num quid ad Regem contra dignitatem tuam scripserit? Hieras quidem causam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum,

15. *Ab antecedentibus.*

A legatorū persona.

Testimonia.

Disjunctio. Mēbratim.

Corpora verò sua: Se vades exhibent pro Dejotaro, & tanta fide sunt erga suos reges:ut eorum locô parati sint mortem oppetere.

Dorylaus: Qui probabiliter jam perfunctus erat munere legationis,& huic judicio aderat tanquam privatus.

Exquire de Blesamio: Etsi monet alicubi Cicero recapitulationem dictorum accusatori magis, quàm reo convenire; quia crimina ipsa brevitate relinquunt quemdam in animo judicis aculeum: confutationes non item: aliquando tamen, vincit ratio præceptum, & ἀνακεφαλαίωσις utilis est reo; ut hic quoniam totum firmamentum orationis Phidippi servi testimoniô nitebatur: operæ fuit pretium,legatos viros claros & probatos opponere servo & fugitivo,simulq́;obiter repetere dicta.

Se supponit: Vadem se præbet, succidaneum se reum offert,non recusat,ut tu in illum animadvertas;siquam in te culpam Dejotarus admisit.

Me-

um: memoriam tuam implorat, quâ vales plurimùm: negat unquam se à te in Dejotari Tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se præstò fuisse dicit, usquè ad ultimos prosecutum: cùm è balneo exîsses, tecum se fuisse: cùm illa munera inspexisses cœnatus: cùm in cubiculo recubuisses: eandemquè assiduitatem tibi se præbuisse postridie. Quamobrem, siquid eorum, quæ objecta sunt, cogitatum sit; non recusat, quin id facinus suum judices. Quocirca, C. Cæsar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse Regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum

Brevis anacephalæosis. Repetitio. Simil: cad: & desin:

Contentio, sive antithesis.

Distributio.

Memoriam tuam implorat: Præstantis memoriæ fuit Cæsar, quam etiam imploravit aliquando miles veteranus in causa adversùs vicinos suos;ùt fusè & eleganter refert Seneca lib: de beneficiis cap: 24. Cicero in Philipp: 2. de Cæsare: *Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litteratura*: & pro Ligario: *Oblivisci nihil soles,nisi injurias.*

Tetrarchia: Gallo-Græciæ:cætera perspicua sunt ex supradictis.

Pedem discessisse: Id est, spatium pedis.

Facinus suum judices: Se, Hieram, pro reo habeas.

Aut cum summo dedecore: Causam communem facit; pendet ab hac tua sententia aut pestis,sive summum malum & pernicies regibus, & regio nomini inferenda;aut eorum integra fama & salus. Augebitur igitur beneficium tuum ex communicatione multorum.

Alte-

rum alterum optare illorum crudelitatis eſt; alterum conſervare, clementiæ tuæ.

Alterum optare: Crudelitatis eſt in Caſtore & Phidippo, optare peſtem & calamitatem Dejotaro, ac regibus: crudeles enim iſti ſunt; quòd nepos avum, ſervus Dominum in diſcrimen capitis adducat. Ad tuam verò, Cæſar, clementiā ſpectat, illud alterum facere, incolumem nempe famam & ſalutem Dejotari ac regii nominis conſervare.

Conſervare: Ut Reges incolumi famâ cum ſalute fruantur.

Clementiæ tuæ: Claudit implorando clementiam; quòd hujus laude, Cæſarem quàm maximè affici, ſciat.

EVENTUS.

Videtur Cæſar ſententiam diſtuliſſe: dum ut ſtatuerat, primo quoquè tempore proficiſceretur in Orientem: certè non fuit abſolutus; ùt conſtat è 2. Philippica: Quis enim cuiquam inimicior, quàm Dejotaro Cæſar? &c. A quo vivo nec præſens, nec abſens quicquam æqui bonivè impetravit &c. At ille nunquam, (ſemper enim abſenti affui Dejotaro,) quicquam ſibi, quod nos pro illo poſtularemus, æquum dixit videri. *Non multò pòſt Cæſar ſuorum toto orbe hoſtium triumphator in Curia ſenatorum ſicis confeſſus eſt. Supremum gloriæ faſtigium ejus ambitio conſcendiſſe videbatur; honores vix non divinos*

admittebat, erectâ statuâ cum subscriptione, Dei invicti, temploq; sibi dedicato, in quo unà cum Dea Clementia publicæ venerationi prostaret; atq; his rebus mirum quantùm elatus, & alter Tarquinius Superbus alterum in Marco Bruto Brutum invenit. Hic enim Cæsarem in Curia cum sociis adortus, juxta statuam Pompeji interfecit: ubi memorabile illud Cæsaris dictum est auditum, cùm Brutum inter suos percussores conspexit: ET TU, FILI MI BRUTE! Incidit mors Cæsaris in annum V. C. ùt nonnulli scribunt 709. *ût alii* 710. *Id. Mart: Vir erat Cæsar Imperatoriis dotibûs suprà omnes clarus, nec ingeniô minor, qui eloquentiâ Tullio proximus: sed tantas laudes in perniciem patriæ vertit ambitio; tetrum virus, quod virtutes perdit. Nec tamen Deus percussoribus ejus ignotum voluit; nemo trienniô ampliùs supervixit; neq; sua morte defunctus est; ita plerumq; sangvis sanguinem elicit. Sed & eodem annô Tullius per summum nefas est cæsus, caputq; illud, scientiarum sedes in Rostris ad ludibrium fuit expositum Annô Mundi* 4011. *Ante Christum Natum annîs ferè quadraginta.*

Axio-

Axiomata, & Sententiæ.

De servo in Dominum, ne tormentis quidem, quæri licet.

Nemo ferè est, qui sui periculi judex, non sibi se æquiorem, quàm reo præbeat.

In exulcerato animo facilè fictum crimen insidet.

Si quem placavit inimicus: in eo debent simultatum reliquiæ residere.

Qui peccant: homines fortassè celabunt: Deum celare non possunt.

Fortem, justum, severum, gravem magnanimum, largum, beneficum, liberalem esse: hæ sunt regiæ laudes.

Maxima virtus frugalitas.

Meritò stomachamur in eos: qui secundâ suâ fortunâ non possunt sine aliorū calamitate esse contenti.

Inte rpatrem & liberos inimicitiæ esse non debent.

Inimicitias hominum more non gerit, qui falsò accusat, & sanguinem expetit inimici.

Servos contra dominum solicitare, est vitæ communis, atq; etiam humanitatis jura violare.

Ubi, quod intus est atq; nostrum, impunè evolare potest, contraq; nos pugnare: fit in dominatu servitus, in servitute dominatus.

Vir magnô & erectô animô nunquam succumbet inimicis, ne fortunæ quidem.

Nullo fortunæ casu virtus amittitur.

Virtus vel summum, vel etiam solum est bonum.

Amicitiam respublica conciliat; hospitium voluntas

mutua conjungit: familiaritatem consvetudo adfert: necessitudinem officia efficiunt.

Vera misericordia occurrere ipsa solet supplicibus & calamitosis, nullius oratione evocata.

Regium nomen sanctum est.